francisc păcurariu

tatuajele nu se lasă la garderobă

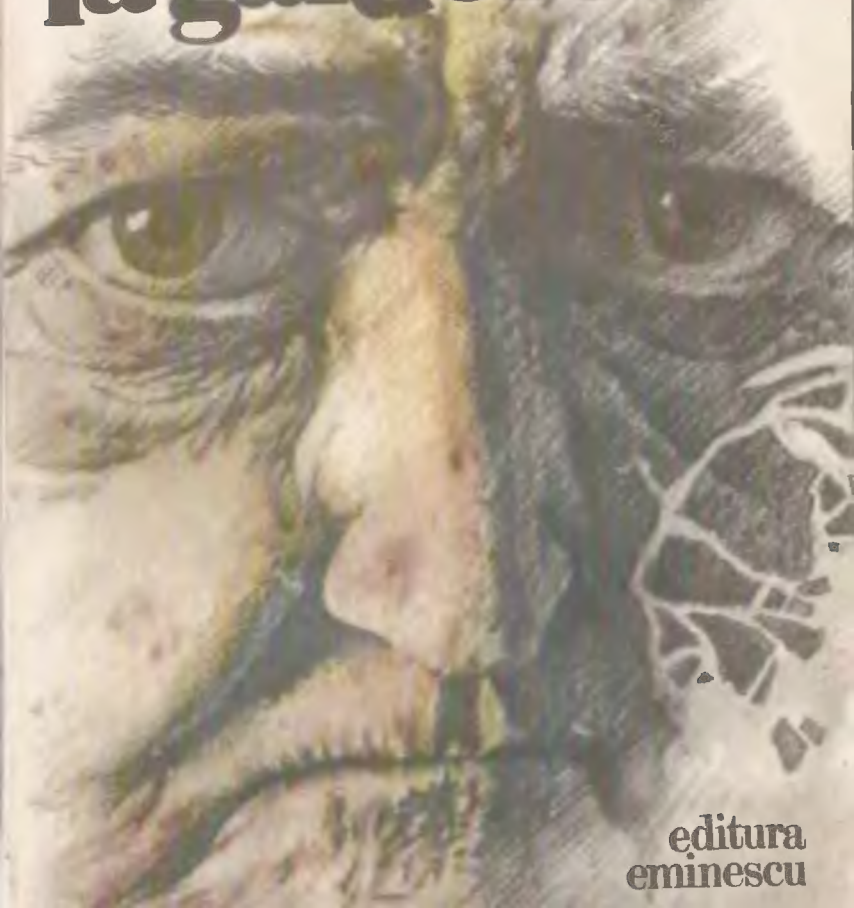

editura eminescu

Francisc Păcurariu

TATUAJELE NU SE LASĂ LA GARDEROBĂ

Coperta de Vasile Olac

Francisc Păcurariu

TATUAJELE NU SE LASĂ LA GARDEROBĂ

Roman

1982
Editura Eminescu
BUCUREȘTI, PIAȚA SCÎNTEII 1

„Sufletul nu are nici o voință absolută sau liberă, ci este determinat de o cauză care și ea este determinată de o altă cauză, și aceasta la rîndul ei de alta, și așa la infinit."

(SPINOZA, **Etica**, teor. XLVIII)

I

ESTE FOARTE PROBABIL CĂ NU AȘ FI ACCEPTAT (sau aș fi acceptat cu mult mai greu, după numeroase discuții — din care mi s-ar fi limpezit măcar unele dintre intențiile lui Onisifor — și după multe ezitări și meditații capabile să ajute să-mi formez o părere despre sărbătorirea aflată în pregătire și nu aș fi fost luat de întîmplări ca de-o inundație neașteptată) invitația lui Onisifor Suciu de a participa la sărbătorirea aniversării sale (a celei de-a șaptezecea, dar el se ferea să precizeze vreodată această cifră, ce i se părea, probabil, jignitoare, căci, pe de o parte, nu-și simțea vîrsta, nu credea cu nici un preț că prin celulele sale s-a filtrat cenușa și rugina unui atît de lung fluviu de ani vicleni, se simțea încă tînăr, era sigur că partea cea mai importantă, mai activă, mai plină de fapte mari, a vieții sale, se află înainte, nu în urmă, iar, pe de altă parte, socotea — fără să îndrăznească să-și rostească gîndul, deși el își permitea de obicei să-i dea glas fără ezitări și fără rețineri, aproape convins, ca Hegel, că gîndirea sa e ultima etapă a evoluției istorice a ideii, situată undeva foarte aproape de absolut, dacă nu în însuși miezul său viu, sau că e organul pe care Schopenhauer îl credea întrupat în muzică, adică gura lucrului în sine — că timpul comitea o gravă impietate îngăduindu-și să treacă și peste el, peste Onisifor Suciu), dacă aș fi reușit să scriu romanul la care lucram de ani de zile sau să-i găsesc măcar tonalitatea, ritmica specifică, acele prime zece pagini pe care dacă le socotești acceptabile, corespunzătoare celor mai intime intenții ale tale, totul e cîștigat sau totul e pierdut, depinde). Dar eu încercam de ani îndelungați să fixez tocmai ceea ce nu poate fi nicidecum încremenit

în formă, deoarece simultaneitatea (pe care încercam s-o surprind — năzuind în îngîmfarea mea oarbă spre ceva mai mult decît ceea ce obținuse Dos Passos în *Manhattan Transfer* ori Sartre în unele pagini din *Le Sursis) e* mișcare, dinamism, devenire, depășind neîncetat schemele statice construite de mine cu viclenie, oarecum pe furiș, încercînd să nu-i atrag atenția, ca și cum aș fi vînat un animal fricos sau foarte ager, capabil să dispară într-o clipă, să se facă nevăzut cît ai bate din palme, îndată ce observă că e urmărit, pîndit, privit. Mă gîndesc fără încetare la eșecul evident al romanului în fața realității mobile și alcătuite din suprapuneri de timpi, întîmplări și stări de conștiință constituindu-se simultan dar redate în text prin alăturări de secvențe, prin tablouri cusute cu ață albă, învederînd imediat că e vorba de literatură și nu de real, adică de o convenție laborios și cu nesfîrșită răbdare elaborată și inoculată nouă, tuturor, de școală și de nenumăratele instrumente de *mass media* a căror invazie în existența noastră este o caracteristică a timpului în care trăim (sau care ne trăiește, consumîndu-ne ca pe un oxigen necesar ființării sale, de parcă existența lui — a timpului — ar fi hrănită cu carnea și cu sîngele nostru), inoculată nouă, spun, ca oglindire a vieții, ca un fel de realitate secundă a ei, cînd în adevăr ea nu e, sărmana, decît o pălită, ștearsă și zadarnică umbră, fără nici o legătură cu miracolul complicat (sau monstruozitatea absurdă) care e viața. O vreme m-am lăsat și eu purtat de această iluzie (sau de această minciună convențională transformată într-un fel de loc comun al lumii de azi, într-un fel de cutumă acceptată ca fiind de *bon ton)* și am consumat cantități nesfîrșite de pagini, munți de cărți mai uluitori decît Himalaia, savurînd preciziunea conturării unor caractere, bogăția unor reliefuri umane, spectacolul sugestiv al unor vieți exemplare sau morala degajată de altele, greșite, deraiate, împinse pe linie moartă, detestabile și condamnabile, cărți, cărți și iar cărți, ierbare cu plante uscate, înmărmurite, transformate în altceva decît sînt ele în realitate, muzee cu dinosauri ciudați, reconstruiți pe baza unui calcaneu pierdut, stînd rușinați parcă și conștienți de ridicolul lor

de a nu reprezenta decît o înfățișare a neantului, a golului flămînd să soarbă totul, înspăimîntat de viață, de mișcare, de pulsația sîngelui și de rezonanțele ciudate și complicate ale nervilor. Mai mult chiar. Am scris eu însumi romane pline de respect pentru nobilele convenții din care s-au născut atîtea capodopere încît oferă teme tezelor de doctorat sau lucrărilor prezentate pentru premiile tuturor academiilor din lume pînă la sfîrșitul veacurilor și încă un timp în plus, fără să mă gîndesc nici o clipă că nu fac altceva decît să continui și să contribui să prolifereze o minciună dăunătoare, un fals grosolan, a cărui consecință este, printre altele, formarea unei concepții greșite despre viață în capetele tinerilor obligați prin programe analitice să le citească, să le învețe rezumatele, să le facă schemele, să le enumere personajele si să le tocească pe de rost caracteristicile definitorii, sau, și mai rău, umplerea capetelor cu erori, obișnuirea cititorilor să gîndească în scheme, după șabloane simple, să încerce să aplice în propria lor existență silogismele din romanele citite, să aștepte ca ea să se desfășoare la fel de liniar ca în acestea (unde A ajunge, prin strădanii exemplare, să dejoace uneltirile josnice ale lui B și să fie iubit de frumoasa C) sau să se forțeze să gîndească și să simtă la fel de simplu, de clar și de fals ca eroii romanelor preferate, să sufere ca ei, să copieze speranțele lor și să imite gesturile lor. Apoi într-un ceas binecuvîntat pixul mi-a încremenit în mînă, cuvîntul absent dintr-o frază bine ticluită n-a mai căzut pe hîrtie și panseul frumos rotunjit al unui personaj nu a mai fost prins în manuscris ca fluturele de acul cu gămălie, în insectar. „Dar...", mi-am spus. Cu acest „dar" a început explorarea zonelor obscure, scufundarea în nisipul fierbinte al îndoielilor. Gîndul meu era simplu : „Dar nu e așa ! Un om viu nu poate gîndi astfel, deoarece el e incapabil să se concentreze asupra unei unice idei, de parcă fiziologia sa ar fi dispărut, senzațiile sale ar fi înghețat, fluxul de informații s-ar fi oprit, si nu i-ar fîlfîi peste ideea tocmai fixată de mine — ca o pasăre nevăzută — gîndul că peste o jumătate de ceas trebuie să fie la birou sau la medic sau la iubită, că i s-au terminat țigările, că

vecinii de deasupra tropăie iar ca apucații, că apa picură în baie ca într-un film cu Mickey Maus văzut cîndva de mult, nu ar observa că la stația de autobuz din fața geamului s-a întîmplat ceva căci lumea s-a adunat ca la bîlci și oamenii gesticulează fără sens, ca-ntr-un film mut, că cineva sună la ușă și ce bine ar fi să fie factorul poștal cu banii așteptați de la un prieten care îi promite de atîtea luni restituirea unei datorii, căci diseară ar vrea să iasă cu frumoasa vecină cunoscută săptămîna trecută în ascensor (cînd s-a oprit pe neașteptate între două etaje și el, trecut de mai multe ori prin această surpriză, a liniștit-o cu atîta calm superior pe fata speriată și atît de apetisantă) numai să nu afle Carmen, atît de geloasă și de nedreaptă și care a fost cîndva extrem de atrăgătoare, dar de un timp începe să-i calce pe nervi, și așa mai departe, și așa mai departe, și așa mai departe, căci viața noastră ar fi stupidă, plicticoasă și goală dacă nu s-ar concentra în fiecare secundă a ei nenumărate fenomene simultane. Asta e, mi-am zis îngrozit. Simultaneitatea !

Ideea a apărut simplu (și dracu știe dacă a apărut din capul meu sau s-a reactualizat o idee citită în vreo carte, căci citesc și eu, har Domnului, chiar destul, îmi pierd și eu timpul cu drăcovenii complicate în loc să alerg după femei — cum mă acuză pe nedrept Carmen — sau să stau la un pahar de vin, relaxat și fără să mă gîndesc absolut la nimic, așa cum aș dori), dar examinarea ei și mai ales a consecințelor sale practice s-a dovedit nespus de complicată, ce să spun, m-a încurcat rău de tot, m-a făcut *Knock-out,* cum ar spune vreunul dintre prietenii mei poeți (căci poeții au devenit aproape fără excepție, de parcă ar fi acceptat o condiție a mesteșugului, cronicari sportivi, specialiști în toate chestiile astea cu mingi, bare fixe, ringuri, și se joacă tot timpul cu termenii tehnici ai diferitelor discipline sportive — căci așa le zice, „discipline sportive", deși oameni mai puțin disciplinați decît sportivii cînd se iau la bătaie în vreo cîrciumă n-am pomenit în viața mea). În primul rînd, ceea ce mă preocupă este întrebarea : oare simultaneitatea percepției mele nu instalează în locul ordinii *logosului,* informul,

haosul? Ceea ce face omul, de la strămoşul său păros abia coborît din copac şi pînă la Einstein sau Heisenberg, este reducerea treptată a haosului *din noi*, făurirea unui orizont clar ordonat în care realitatea şi noi, sau raportul dintre noi şi realitate, devin inteligibile, încărcate de sens defilînd sub ochii noştri în mod disciplinat, ca maşinile pe o şosea largă şi sever controlată. E clar. *Cogito ergo sum*. Între sînt şi cuget e o relaţie strînsă, implacabilă, şi într-adevăr nu exist fără a gîndi neîncetat ca o maşină care odată pornită nu mai poate fi oprită. Dar a gîndi înseamnă a înlocui viaţa cu scheme statice, cu progresiuni liniare inexistente, ireale, frumoase ca un şir de coloane eline, dar menite să transforme existenţa mea dintr-o realitate complicată într-o imagine idilică, existentă doar în capul meu din care am eliminat tot ceea ce ar putea deranja rara ei perfecţiune? Logosul meu faimos nu e decît implantare a irealităţii geometrice în locul realităţii zbîrlite, complicate, dezordonate şi adeseori dezagreabile, scîrboase, lipsite de proporţii elegante şi de simetrii ideale, vălătucite ca o apă mare, maculată, densă de mîluri şi plină de hoituri şi lucruri sfărîmate? Atunci ce dracu aş putea pierde renunţînd la perfecţiunea lui rece şi fără realitate (deşi nu s-ar putea nicidecum susţine că obiectele ideale, fără nici o contingenţă cu realul, cu natura, cu lumea generatoare a tot şi a toate, ar fi lipsite de realitate, căci, de pildă, uneori cele mai absurde idei, cele lipsite de orice înrădăcinare în dinamica vieţii şi a realului, au cel mai larg ecou şi cele mai uimitoare consecinţe) cînd pe mine mă stăpîneşte o singură dorinţă, aceea de a descifra ceva din sistemul încurcat de forţe în vălmăşagul cărora mă mişcu?

În al doilea rînd, mă chinuie o îndoială. Oare noi, oamenii, nu trăim în lumi separate prin ziduri de netrecut? Sau — aşa cum spunea într-o carte prietenul meu Ernesto Sabato, scriitorul acela din Buenos Aires obsedat să sondeze „misterul central al existenţei...", în tuburi ermetic izolate, perforate din loc în loc de ferestre translucide prin care deslu̧şim cîte o faţă, o privire, un fragment dintr-o altă viaţă, închisă şi ea într-un tub er-

metic, fără posibilitate de a ne întîlni vreodată *cu adevărat?* Thomas Mann îl punea pe biblicul Iosif să afirme că fiecare viață e un cerc, intersectat cu multe alte cercuri alcătuind lumea proprie a fiecărei existențe, și dacă îl scoți pe un om din lumea sa și-l plasezi într-un context nou, unde cercul existenței sale se întretaie cu alte cercuri, necunoscute pînă atunci, vechea sa lume va păli cu încetul și i se va părea pînă la urmă ireală, un fel de vis fără consistență, fără realitate, iar cea nouă singura reală, adevărată, indubitabil existentă. În desele mele călătorii am privit uneori prin geamul trenului sau al mașinii, îndeosebi noaptea cînd lumea devine și mai ireală decît e îndeobște, apariția neașteptată a cîte unui pîlc de lumini atît de izolat de parcă ar fi fost un sistem solar azvîrlit în spațiul nesfîrșit și condamnat să plutească o veșnicie în singurătate, ca și cum toate legăturile dintre insula de lumini tocmai dispărută și celelalte, rînd pe rînd, apărute înainte, sau cele ce vor mai apărea în goana aceasta stranie a mașinii printr-un univers nevăzut și necunoscut, ar fi fost pentru totdeauna rupte sau imposibile, de parcă fiecare mic și umil sistem solar, un sat sau un cătun, un grup de case strînse în jurul unui magazin sătesc sau al unui bufet, ar fi fost o lume izolată de toate celelalte lumi, și îmi simțeam inima strînsă ca de teamă. Pe urmă mă obligam să mă trezesc din visările mele aiurite, să-mi revin, să mă întorc în coordonatele exacte ale realității — cognoscibile — si — cunoscute, ce dracu, doar nu m-oi face de rîs cu aiureli de acestea, ce ar zice lumea, prietenii mei, Carmen, da, Carmen, dacă ar bănui ce gînduri stranii planează ca niște stoluri necunoscute prin închipuirea mea, mă obligam să pun mîna pe harta automobilistică și să cercetez foarte exact unde ne aflăm, prin ce sate trecem, ce sate se află în apropiere, căci sînt sate; măi, îmi spuneam cu dispreț — căci omul nu poate disprețui nimic cu atîta sinceritate cum se disprețuiește pe sine însuși — sate cu nume exacte, cu locuitori recenzați, cu consilii populare, cu posturi de miliție, cu evidențe precise și buletine de identitate conștiincios înregistrate, îmi spuneam, nu lumi stranii, nu sisteme solare

pierdute în infinit, nu aiureli, ci realități foarte concrete... Curînd însă toropeala minții punea iar stăpînire pe mine, gîndurile îmi lunecau din nou în dimensiunile neclare ale visării cu ochii deschiși și-mi revenea obsedant gîndul că fiecare lumină ascunde un mister, un om singur chinuit de niște neliniști, griji sau vise, o familie cu copii bînd din cești știrbite lapte cald, un bărbat și o femeie care se privesc, vorbesc de toate, de tot felul de chestii mărunte și importante, și se gîndesc în realitate ce bine ar fi să facă dragoste, sau trei-patru bărbați adunați în jurul mesei cu pahare cu vin, glumind, spunînd glume grase, rîzînd gros și fără frîu, și unul dintre ei coace în sine planul de a-l „aranja" pe celălalt, pe care-l ia de după umăr și-l pupă pe obraz și-i cîntă la ureche „așa beu oameni ca noi", și nici unuia dintre oamenii ascunși în petele nenumăratelor lumini perindate în fața ochilor tăi nu îi trece prin cap că la cîțiva pași de el sau la cîțiva kilometri și așa pînă la nesfîrșit pe planetă pulsează alte vieți, plasate pe alte traiectorii și înconjurate de roiurile altor probleme și preocupări și că nimic omenesc nu se poate înțelege fără această suprapunere și interconectare de milioane de vieți și de nenumărate năzuințe, și nu-i vine în gînd nici măcar să se întrebe ce se întîmplă cu cei din jurul său, la ce se gîndește copilul care soarbe laptele sau bătrîna ghemuită lîngă cuptor, cu fața ștearsă și din nou înviată de jocul flăcărilor. Or, în sensul ei cel mai adevărat, realitatea umană nu poate fi imaginată decît ca o suprapunere de nenumărate cercuri, și nu poate fi înțeleasă decît prin luminarea simultană a cercurilor ce se întretaie pe aria unei anumite întîmplări, a unei schimbări petrecute în destinul cîtorva oameni. Desigur, realitatea individuală a unui om, misterul propriu unei conștiințe e el însuși o galaxie complicată și se pot scrie sute de cărți examinînd doar tărîmurile sale succesive sau simultane. Dar oricît de complexă ar fi o conștiință, ea nu poate constitui singură și izolată explicația unei vieți, a unui destin, deoarece mersul sinuos al oricărui destin — chiar și al celui mai solitar om din lume — se făurește din ciocniri, interfe-

rențe sau coincidențe cu alte vieți, cu alte destine, cu alte conștiințe.

Am încercat să explic, foarte simplu și pe înțelesul tuturor, adică schematic și neconvingător, această preocupare, devenită obsedantă, care mi-a retezat toate elanurile spre scrierea unei noi cărți, într-un grup de oameni care au avut lipsa de politețe de a mă întreba la ce lucrez, transpunînd-o în false probleme concrete legate de mersul unei cărți pe cale de a fi scrise, a unei *work in progress,* căci ești adeseori obligat să minți pentru a nu decepționa, pentru a-i lăsa pe semenii tăi să-și poată păstra iluziile (deși sînt convins că nici unuia dintre cei prezenți nu-i pasă ce scriu și ce nu scriu, iar întrebarea a fost aruncată de cineva la întîmplare în balta odihnitoare a plictiselii generale, așa că nimeni, nu ar fi fost înșelat în așteptările sale dacă aș fi spus că nu scriu nimic, dar printre cele mai frecvente minciuni se numără tocmai cele gratuite si mai cu seamă cele pe care ni le spunem nouă înșine). Spre marea mea surprindere, aceste idei (expuse tot atît de neconvingător ca și în paginile precedente) nu numai că nu au uimit pe nimeni, ci se pare chiar că au fost socotite atît de firești — ca să nu spun banale — încît nimeni nu mi-a cerut explicații sau detalii, doar un inginer tînăr aruncîndu-mi în treacăt observația că, totuși, pînă și în fluxul de receptare a informațiilor de către un creier electronic și în prelucrarea lor există în mod fatal un decalaj, evident foarte mic, o frîntură minusculă de secundă, indispensabil, ceea ce este perfect valabil și pentru creierul uman, incapabil de a recepta simultan informații ; după cum nu poate elabora mai multe răspunsuri în mod perfect sincron, însăși atenția funcționînd cu intermitențe, cu unde de lungimi inegale dar despărțite printr-o infimă fracțiune de timp. Ceea ce, mi-am spus, nu prezintă nici un fel de importanță, dar am tăcut și am constatat cu satisfacție că în timp ce-l ascultam pe informatul inginer și mă hotăram să nu-l iau în serios (căci adevărul său era prea evident ca să mă tulbure) constatam cu interes că una dintre doamnele prezente, foarte atrăgătoare dealtfel, mă privește cu o curiozitate

ce ar îndreptăți inițierea unui ușor flirt cu speranța că el ar putea deveni ceva mai mult, și mă gîndeam la reacția lui Carmen dacă ar putea descifra acest gînd, și la sticla de whisky din care ar fi bine să-mi mai torn două degete înainte de a se goli complet, căci nu poți ști dacă gazda mai are una de rezervă ori nu. Simultaneitate ce confirma ideea mea de bază, chiar dacă inginerul o fi avut dreptate și între momentele acestei aparente simultaneități s-ar interpune pauze infinitezimale. Căci ceea ce mă interesa pe mine era realitatea fenomenului la scară umană și nu structura lui exactă, fiindcă romancierul lucrează în general în domeniul macromolecular, ca să zic așa, chiar și atunci cînd face sondaj subconștient și desface fiecare senzație în componentele ei (căci avea dreptate Proust protestînd că se afirmă că el examinează realitatea la microscop, atunci cînd pentru a fi exact, folosise un... telescop). Ceea ce mă interesează, adică, nu este mecanismul acestei pluripolarizări a atenției, ci faptul că ea există și face ca în fiecare moment al atenției noastre să se înscrie mai multe teme analizate sau, pur și simplu, receptate, și că realitatea umană ar trebui descifrată, pe de o parte, prin constatarea fazelor eterogene prezente într-un moment aparent unitar si, pe de altă parte, sesizarea (măcar parțială și de suprafață) a complexului de faze din care se constituie un moment la care participă mai multe persoane, complexitate direct proporțională cu angajarea psihică a participanților la tema dezbătută, trăită sau urmărită.

Unora o asemenea preocupare li s-ar putea părea ciudată sau numai lipsită de rost. Ce importanță are, la urma urmelor, sesizarea suprapunerii de momente ale atenției într-o ființă umană și a conglomerării mai complexe a lor într-un grup de oameni trăind aceeași întîmplare sau asistînd la reconstituirea ei ? Aceasta a fost și părerea lui Onisifor Suciu atunci cînd am încercat să explic de ce nu reușesc să termin (deși ar fi trebuit să mărturisească că nu izbutesc să încep) noua mea carte. E adevărat că Onisifor, deși om inteligent și cult, pasionat cîndva de literatură (pasiune uitată sub asaltul unei noi, mai puternice, aceea a puterii), era preocupat,

în etapa cînd i-am expus strania mea obsesie, de pregătirea sărbătoririi sale, mai bine zis de rezultatele așteptate de pe urma intervențiilor făcute pentru organizarea ei (căci Suciu era un bărbat integru, care nu se ascundea după degete și nu a lăsat să se înțeleagă că sărbătorirea sa va avea loc în urma „inițiativei unui grup de tovarăși", ci spunea verde că a avut grijă să atragă atenția foștilor săi colaboratori din Orașul din Nord că nu ar trebui neglijată marcarea cuvenită a aniversării unui tovarăș de a cărui soartă au fost strîns legați într-o etapă decisivă a vieții lor, „cînd au reușit — cu ajutorul meu — să-și asigure culcușurile calde în care mai stau și azi sau care au fost considerate ispititoare de alții, cu pile mai eficace decît ale lor, după ce am plecat de la ei") și că sărbătorirea sa (a lui Onisifor Suciu) ar constitui în realitate și propria lor sărbătorire. Nu am fost, deci, surprins cînd Onisifor s-a uitat la mine cu mustrare și a murmurat printre dinți, așa cum făcea cînd era tare supărat, „asta-i, cu nerozii din astea inutile îți bați tu capul cînd lumea e plină de probleme grave!" Am rămas însă stupefiat cînd fostul ministru mi-a adresat invitația de a-l însoți în Orașul din Nord, mai bine zis de a mă deplasa și eu acolo cu ocazia „festivității". „Măcar să ai și tu prilejul de a cunoaște niște aspecte interesante ale luptelor noastre din trecut — zise el — care ar putea fi o temă mult mai importantă decît simultaneitatea aiurită cu care mi-ai împuiat capul." Da, această invitație se potrivea de minune cu genul lui Onisifor. Avea nevoie de un cronicar al gloriei sale și, iată, îl și găsise.

Am sosit, astfel, în Orașul din Nord cu cîteva zile înainte de data banchetului dat în onoarea lui Onisifor Suciu, poate pentru a mă căuta pe mine cel rătăcit printre dunele (fierbinți la început, apoi, pe neobservate, preschimbate în mari și nemiloși nămeți de zăpadă) ale timpului, poate pentru a completa jocul încurcat de oglinzi în care o imagine se preschimbă în contrariul ei pentru a redeveni ea însăși după nenumărate proiecții în interferențe de imagini false, ori numai amăgitoare, și pentru a-l descoperi pe adevăratul Onisifor Suciu (nu

cel cunoscut de mine, căci nu cunoșteam pe nimeni decît într-o ipostază a sa, într-o înfățișare fixată, în esență, de noi înșine, nu de el, în nici un caz nu de el, deoarece de cîte ori un om vrea să-i apară altuia sub o anumită înfățișare, va dobîndi inevitabil și reapărat, în ochii aceluia, înfățișarea contrară). Unde să găsești, însă, o imagine ce nu există în tine, existînd doar ca un tremur vag de bănuieli, de presupuneri, de linii abia schițate, ca un fel de cadru ce ar trebui umplut cu linii definitorii, cu acele culori exacte ce dau însăși realitatea, pulsația sa, reliefu[l] ei inconfundabil — deși, la urma urmelor, doar aparența ei. Unde aș putea găsi oare imaginea adevărată a lui Onisifor, dacă ea nu s-a închegat, nu s-a conturat, nu s-a definit în însăși conștiința mea, în pulsațiile ei complicate și niciodată deplin înțelese ? Dacă nu l-am cunoscut cu adevărat și fără ezitare, din prezența sa directă, din nenumăratele noastre discuții, din mărturisirile sale — ezitante, părînd adeseori stoarse de cazną, nu de libera sa hotărîre — din munca zilnică și din problemele mărunte și atît de definitorii (prin reacțiile noastre necontrolate față de complicatul lor asalt), prin interferențele produse în viața oamenilor de munca umăr la umăr, prin neliniștile împărtășite și prin grijile împărțite, de ce aș aștepta oare dezlegare dintr-o întîmplătoare întîlnire cu umbra lui de acum nu mai știu cîte decenii (sau, și mai rău, cu umbra sa reflectată în conștiința altei umbre, deci, ca să refacem parabola peșterii lui Platon, o răsfrîngere a unei răsfrîngeri într-o altă răsfrîngere, adică o bazaconie fără sens și noimă). În realitate, Onisifor Suciu cel de acum trei sau patru decenii nu există, poate că nu a existat niciodată deoarece urmele sale nu se mai regăsesc decît în niște amintiri vagi, depozitate în conștiințe incapabile să rețină exact profiluri și întîmplări — cum este și a mea — sau doar în mireasma, tot atît de efemeră, lăsată în vînt de colbul în care s-au întipărit, pe vremuri, niște pași pe care aș vrea să-i redescopăr.

Cum aș putea, adică, să-l regăsesc pe Onisifor Suciu în urmele sale de altădată ? Nu avea oare dreptate bătrînul Șuteu (îi spun astfel nu pentru că ar fi bătrîn fată

de mine, ci pentru că trebuie să redau discuția fiului lui Onisifor, a lui Sergiu, cu el, și măsura vîrstei văzute de el, pornind de la numărul anilor săi, ai lui Sergiu) socotind că în fiecare om întîlnit în drum poate fi regăsit Onisifor Suciu ? «De ce te-ai întors ?» întrebase bătrînul Suteu, unul din oamenii înviați parcă de mișcarea amplă și complicată a imensului șantier (născut în aparență dintr-o oarbă trudă de cîrtițe pripășite în valea dintre dealurile acoperite de vii și de livezi, umplînd orizontul cu mușuroaie aruncate parcă într-o deplină neorînduială de ființe cu obiceiuri necunoscute, greu de identificat, căzute dintr-o altă planetă, cu mașinile lor vopsite în galben sau cărămiziu, încăpățînate să sape pămîntul sărac, argilos unde grîul sau porumbul rămînea pitic și ofilit, chircit de răsuflul rece al munților din apropiere sau de vrăjmășia sărurilor și apelor calcaroase din adînc, și numai vița-de-vie se împlinea (de parcă ar fi fost unica menire a acelor meleaguri) în ciorchini grei și străvezii, alcătuiți din boabe mărunte și dese, strînse una în cealaltă de parcă ar fi trebuit să se apere de ceva (poate de bruma căzută pe aici totdeauna prea timpuriu), scoși din inerția și rugina în care vegetau de ani și ani (preschimbîndu-se încetul cu încetul în obiecte fără viață, mimînd doar că păstrează unele rămășițe de ființe reale, manii si ticuri, mișcări reglate de automatisme ce înlocuiseră imaginația proaspătă și puternică a vieții adevărate.) Bătrînul, plecat peste hîrtia plină de nume în șirul cărora acela al lui Sergiu se ascundea ca o vrabie între nenumăratele vrăbii la fel de mărunte, de sure, de lipsite de importanță, își ridicase deodată privirea și îl cerceta îndelung, pe deasupra ochelarilor cu ramă de sîrmă avînd capetele foarte curbate ca să se prindă bine după lobul urechilor (cu o elasticitate părînd fragilă ca a iederii — îi trecu tînărului prin gînd privîndu-le — dar la fel de îndărătnică și de nebiruită ca și al ei). „Părea că uitase de rostul său acolo, căci se trezise pe neașteptate în alt orizont, îți spunea Sergiu mai tîrziu, gîndindu-se la clipa aceea de început, în acel timp, închipuindu-și că e altcineva, nu bătrînul sclerozat, ros de reumatisme, cu petele bătrîneții invadîndu-i zi de zi pielea ofili-

tă, obosită, fleșcăită, și imaginîndu-și că el, Sergiu Suciu, căruia nu-i știa nici numele, era altcineva, un om dintr-o altă epocă (atît de îndepărtată pentru el încît îi venea uneori să creadă că se integra în alt veac, un veac de demult, plin de întîmplări ciudate, greu de înțeles pentru generatia tînără, sau, poate, înțelese doar în suprafață, în mișcarea lor aparentă, atunci cînd important era miezul viu din interior, din nucleul de sensuri, de tendințe și de conflicte care determina, cu pulsația lui obscură, ascunsă dar violentă și viguroasă, mișcarea reală, uriașă, numită mai tîrziu — cînd direcțiile i se lămureau — istorie). Desigur, bătrînul uitase că se află aici, într-un punct neînsemnat din ansamblul uriaș al șantierului, bătrîn și istovit în fața șirului de oameni așteptînd să le elibereze bonurile de cantină pe săptămîna următoare, readus în viață de o simplă întîmplare (dacă putea fi socotită întîmplare alegerea — probabil determinată de multe considerații examinate cu atenție și cu răbdare), scos din naftalină, cum glumeau cu anumită răutate (dar nepăsătoare și ea, izbucnită firesc din bătaia neastîmpărată a unor inimi tinere, incapabile încă să presimtă că bătrînețea e de pe acum înscrisă, oarecum fotografiată ca un model care va trebui neapărat realizat, dacă o întîmplare nenorocită, un accident sau o boală mai îndărătnică nu o va face incapabilă să-și înfăptuiască menirea, în înseși fibrele lor), și lăsat să facă o treabă măruntă și neimportantă, pe măsura bieților sale puteri, ca să mănînce și el o pîine, cum spuneau cei tineri și puternici cu un fel de condescendență. Produsese acum o pauză, alterase ritmul unei mișcări mai ample (constituită din interdependențe sprijinite și pe operativitatea cu care el reușea să bifeze numele celor ce-i plăteau abonamentul, să numere banii primiți și să înmîneze bonurile de masă), scopul unei acțiuni și oamenii din spatele lui Sergiu erau nerăbdători și tineri, mulți erau flămînzi și așteptau să-și primească bonurile ca să se repeadă spre cantină, dealtfel pauza de prînz era scurtă, nimeni nu avea chef să piardă nici o clipă din ea, și cineva strigase iritat, o voce răgușită și supărată dar și cu nuanță de îngăduință ironică, de parcă s-ar fi

aflat în fața vreunui camion sau tractor rablagit, bun să fie scos la casare, a cărui neputință e firească, nu e el de vină că mai e pus să împută aerul cu pufăitul motorului său incapabil să ardă complet combustibilul, «dă-i drumul, moșulică ! Ce aștepți ?»

Bătrînul era însă absorbit de cercetarea chipului, ars de soare, acoperit de transpirație și de praf, al lui Sergiu (sau de surprinderea de a reîntîlni, tînără, nealterată de timp, o ființă de acum trei decenii, și de a o compara cu propria sa ființă, măcinată de ore, de necazuri și, poate, de ambiții spulberate, capabile să roadă sufletele ca un acid foarte puternic placa de metal peste care este turnat, își spunea mai tîrziu Sergiu, culcat pe spate în iarba cu miros de praf fierbinte și privind cerul foarte înalt și străin) și nu acordă nici o atenție nemulțumirii izbucnite în acel strigăt, deocamdată singur, izolat în propria lui ezitare între supărarea adevărată și glumă, dar constituind, pentru un om învățat cu psihologia bărbaților tineri și agitați, veșnic grăbiți și pușI pe ceartă, din fața mesei așezate în ușa vagonului de tablă ondulată, scînteia capabilă să declanșeze un vacarm greu de potolit. Nemulțumirea începuse să se întrupeze în alte strigăte, izbucnite de ici și de colo, încă nehotărîte dar începînd să-și dezvăluie încărcătura de mînie, ascunsă doar de mila față de moșneagul așezat cu teancul său de bonuri în umbra vagonului de tablă (căci tinerii aceia, socotiți de mulți ca zurbagii și necioplți, obișnuiți să ia multe în răspăr și să facă totul pentru a părea bărbați aspri și nepăsători, ca niște *cow boys* din *western*-urile vechi rulate uneori de caravana cinematografică adusă destul de frecvent în partea aceea a șantierului, să arunce fără ezitare vorbe de ocară, mai ales în piața pe jumătate înghițită de șantier, parcă dinadins să scandalizeze babele cînd ieșeau din biserică sau să se arate gata de a sări la bătaie la primul cuvînt considerat jignitor — deși socoteau că nici un cuvînt de-al lor nu putea să jignească pe nimeni — mai ascundeau în sufletele lor acest sentiment pe cale de dispariție, îmi spunea Sergiu Suciu. Dar nimeni nu bănuia, continuă el calm, prea calm ca să nu-mi dau

seama că e foarte agitat, că în acea momentană dereglare a unui proces birocratic foarte simplu își scotea cornițele, prin frunzișul zilnicăriei noastre banale, o întîmplare excepțională. O dramă. Un semn al existenței adevărate. Eu mi-am dat însă seama din prima clipă că boșorogul „omul — recondiționat — deoarece-șantierul-avea-nevoie-de-o-mulțime -de- oameni -de- toate- categoriile-și-îi-scotea-de-unde-putea", mă confunda cu tata, căci pe drumurile bătute de iubitul meu tată apăreau la fiecare pas oameni schilodiți ca bătrînul acesta, ca Șuteu ăsta. L-am privit deci cu un zîmbet îngăduitor :

— Mă confundați, dom' Șuteu, am zis. Eu nu-s el. Sînt altul. Uită-te pe listă. Eu sînt Sergiu Suciu. Dumneata te gîndești, poate, la Onisifor Suciu. Dar el are șaptezeci de ani. Cam ca matale. Eu am douăzeci și cinci. Cam cît veți fi avut cînd v-ați întîlnit, cîndva în adînca preistorie... Bătrînul acela blegit de surpriză mă privi iarăși cîteva clipe, de parcă n-ar fi înțeles ce-i spun, sau de parcă n-ar fi crezut că adevărul e cel rostit de mine si nu cel imaginat de el, și, uitînd că e pus la masa aceea din umbra vagonului de tablă ondulată ca să dea bonuri de cantină și nu pentru a-și depăna halucinațiile, zise răgușit : «Fii atent, tinere ! Ai chipul lui ! Ești carne din carnea lui ! Ai, probabil, același suflet în care se cască o fîntînă adîncă ! Un gol infinit, capabil să soarbă nu numai un biet om, ci o întreagă lume ! Ai grijă să te lași sorbit singur, nu-i trage și pe alții după tine !» Îmi luă în sfîrșit banii, zise Sergiu rîzînd, și-mi dădu bonul. Era timpul, deoarece vociferările din spatele meu se întețiseră și știam că dacă mai zăbovesc mult în fața acelei mese o să mănînc o cafteală soră cu moartea, căci oamenii sînt enervați de-a binelea de întîrziere și nici unul din ei nu ar lovi un boșorog ca vinovat, ci o să prefere să dea în mine, declarîndu-mă adevăratul vinovat, deși știu că nu am nici o vină. Am șters-o, așadar, cît am putut de repede. Dar nu înainte de a-i spune : «Da, așa e. Are în suflet un gol imens. Și încearcă să-l umple cu un cuvînt : datorie !». Și nu mințeam, adăugă Sergiu."

Sedimentarea lentă dar sigură a conținutului acestui voluminos dosar cuprinzînd documente, mărturii și meditații legate de întîmplările din Orașul din Nord și mai cu seamă posibilitatea extremă de prielnică oferită de ele pentru a reconstitui, din propriile sale mărturisiri ca și din mărturii făcute de-alții despre activitatea lui Onisifor Suciu, adevărata sa figură, complicată și contradictorie ca însăși viața, ar putea să confirme, în aparență, că dorința prietenului meu de a mă investi cu sarcini de onest cronicar al gloriei sale a ajuns la înfăptuire. În realitate, tocmai visul de a realiza oarecum din acest conglomerat de materiale un proiect premeditat de obiectivitate, suspendînd orice bază subiectivă, orice *parti-pris* personal, fixînd pur și simplu o serie de experiențe privind fenomenele din care se constituie Onisifor Suciu, recunoscînd, astfel, adevărul tezei lui Sartre că omul nu există ca substanță, ci *se face* într-un orizont intențional, îi contrazic dorința. Din multiplele „apariții" ale lui Onisifor, în aceste materiale, voi reuși, poate, peste ani și ani să pun între paranteze (așa cum recomanda Husserl, dascălul și inspiratorul fenomenologilor) tot ceea ce e contingent, întîmplător, pur personal, și să desprind ceea ce e experiență intențională, capabilă să configureze, în cele din urmă, o unitate de sens, în acest caz, desigur, sensul vieții lui Onisifor. Dosarul adunat nu va constitui, pe această cale complicată și dificilă, decît o primă etapă, practic doar mormanul uriaș de rocă din care vor rezulta odată și odată, după ce va fi pisat și curățat de ciocanele șteampurilor, firele de aur ale „unității de sens" visate de mine.

Dosarul de față nu înfăptuiește dorința lui Onisifor de a-și găsi în mine cronicarul nici pentru simplul motiv că el nu cuprinde decît materialul de construcție care, după ce va fi selecționat cu grijă, va putea fi folosit pentru o operă arhitectonică bine calculată și realizată cu imaginație cutezătoare. În ceea ce mă privește, după ce va trece zguduirea sufletească produsă de întîmplările din Orașul din Nord, voi încerca să folosesc acest material pentru ridicarea romanului meu simultaneist. Chiar și materialul brut, inform, în care abundă comen-

tariile personale, subiective, capabile mai curînd să informeze despre mine decît despre Onisifor, îmi oferă în această ordine de idei interesante sugestii. Văd, de pildă, o rememorare a figurii și activității lui Onisifor prin suprapunerea imaginilor evocate de diferiții mei informatori, realizată nu prin succesiune de secvențe, ci prin explozia lor simultană. Cum ? Ei, chiar asta-i buba, căci ideile apar ușor, dar ceea ce contează în literatură (și probabil și în alte domenii de activitate) e tocmai capacitatea de întrupare practică a ideii, transformarea ei din obiect ideal în produs concret, putînd să fie imprimat, expus în librării, pus pe masa din dormitor, citit ! Da, citit ! Aici e secretul, piatra filozofală, Aleful ! Dacă aș avea dezlegarea lui, n-aș ezita nici o clipă să trag obloanele, să încui ușa, să mă așez la masa de lucru și, dă-i, băiete, zor nevoie mare ! Dar așa, singura posibilitate ce-mi rămîne e aceea de a răsfoi acest dosar, de a reciti etapele excursiei mele pe drumurile marcate de pașii lui Onisifor, prin existențele răscolite de trecerea sa impetuoasă. Evident, lumea astfel reevocată nu exclude existența ei din cîmpul conștiinței mele (căci îi caut, aproape la fiecare pas, orizontul de intenționalitate, adică mă străduiesc să înțeleg în primul rînd eu cele cuprinse în dosarul Onisifor Suciu) și s-ar putea să nu reflecte „sensul lumii", ci să facă doar să apară lumea cunoscută de noi, sau o oarecare zonă a sa.

Desigur, va mai trebui să meditez la metoda de întrupare a simultaneității ce mă obsedează, să experimentez și să gîndesc timp de cîțiva ani. În orice caz, voi face totul pentru a construi un roman cu adevărat uimitor, deconcertant, unde fiecare aspect particular va fi în același timp și sensul global, „unitatea de sens" a lumii ca esență... Voi face... Pînă atunci, însă, răsfoiesc adesea acest dosar de mărturii și documente și gîndul îmi zboară, fără să vreau, în ani ce au trecut sau în atîtea dimensiuni puțin cunoscute de mine ale existenței noastre de azi. Și mă gîndesc la prietenul meu Onisifor

Suciu, la sosirea sa plină de speranță, de siguranță și de orgoliu în Orașul din Nord, socotit cîmp al ultimei sale bătălii victorioase, și la moartea sa, în întuneric și solitudine, în aceeași noapte. Așa se face că răsfoiesc adesea pînă tîrziu acest voluminos dosar și simțind că mîhnirea mă soarbe ca o apă mîloasă și neagră, mă oblig să mă gîndesc, senin și lucid, la viitorul meu roman, complicat și foarte subtil.

II

ORICE S-AR SPUNE, SITUAȚIA ÎN CARE M-AM văzut singur, acceptînd sugestia lui Onisifor de a participa la sărbătorirea sa (adică, în realitate, sau în intenția sa ascunsă, de a fi cronicarul gloriei sale) devine pe zi ce trece mai neplăcută. Am acceptat sugestia (căci ea nu poate fi numită decît foarte impropriu invitație, deoarece în cele spuse de Onisifor Suciu nu a fost vorba de nici un fel de invitație) de a veni în Orașul din Nord și m-am grăbit să sosesc aici cu cîteva zile înaintea sărbătoritului, nu pentru că aș fi ținut neapărat să-mi îndeplinesc în bune condiții sarcinile trasate de el în ansamblul pregătirilor sărbătoririi (deși nu pot să susțin că această dorință obscură nu a acționat în direcția acestei hotărîri), ci convins că ieșirea din ambianța mea obișnuită (care mă plictisea de moarte) și din preocupările pur teoretice legate de romanul meu (împotmolit înainte de a fi început) îmi va împrospăta gîndurile și îmi va da timp și răgaz ca, sub efectul unor impresii proaspete și al unui mediu nou, să urnesc romanul din impasul în care s-a înfundat. În realitate, mă trezesc amestecat necontenit în pregătirile sărbătoririi, de parcă aș avea vreo vină pentru inițierea ei. Mă cunosc însă prea mulți dintre cei implicați direct în aceste pregătiri, cei mai mulți nu ignoră nici relațiile mele cordiale (ca să nu spun prietenești) cu Onisifor, și nu pot crede că sosirea mea atît de timpurie nu e legată de vreo misiune, de pildă, aceea de a le supraveghea activitatea și, implicit, zelul, sau de a le sonda starea de spirit, și mă asaltează necontenit cu relatarea progreselor obținute sau a nemulțumirilor lor. Căci — într-un mod ciudat — sînt luat drept confident și

de cei ostili lui Onisifor. Mai ales de ei! Probabil pentru că simt nevoia de a da glas ostilității sau resentimentelor lor, ar da orice pentru a le azvîrli în fața lui Onisifor, dar sînt conștienți că nu vor avea niciodată curajul de a o face, amintindu-și de privirea lui rece și dură, și atunci — dorind să-și împace conștiința și să apară în fața ei îndrăzneți, nu timorați, lași, cum sînt în realitate (căci, își spun ei, au suferit prea mult ca să mai dorească să rîste noi neplăceri) — recurg la paleativul de a-mi transmite mie mesaje adresate lui Onisifor Suciu. Și unii, și alții doresc însă să nu le deslușesc intențiile și, crezîndu-mă mai puțin perspicace sau mai distrat decît sînt în realitate, se feresc să-mi spună lucrurile direct, le învăluie în lungi relatări plicticoase despre tot felul de situații și întîmplări vechi și mai noi, pentru mine complet lipsite de interes. Sau mă consideră într-adevăr cronicar al sărbătoririi lui Suciu (care e destul de cinic pentru a fi dat de veste, într-un fel sau altul, că mi-a dat această misiune) și-mi adună cu hărnicie în față materialele necesare?

Nu zic, hărnicia și locvacitatea lor mi-ar fi de folos dacă mi-ar trece prin cap o clipă măcar să scriu despre întîmplări legate de viața și activitatea lui Onisifor Suciu și a foștilor săi colaboratori, prieteni și dușmani, a menajeriei dresate de el sau a răzvrătirilor pe care ea le-a cunoscut. Dar eu nu am nici un chef să scriu din nou o răsuflată și banală cronică a unor timpuri apuse. Au apus, să fie sănătoase, am eu destule pe cap, nu mă căznesc să le descurc țițele complicate. În primul rînd, toată puterea mea de meditație trebuie păstrată pentru romanul *meu,* care-mi pune atîtea probleme, îmi ridică în cale atîtea stavile, îmi întinde atîtea capcane.

În al doilea rînd, întîmplările reînviate de sărbătorirea lui Onisifor, dramele și comediile închegate din jocul lor încurcat, figurile amestecate printre oglinzile lor fumurii (datorită amintirii ce-și așterne vălul de fum peste toate, dar și cunoașterii parțiale pe care am dobîndit-o despre ele) erau prea intersectate cu propria mea viață, cu experiența mea (cel puțin dintr-o anumită perioadă a vieții) ca reactualizarea lor să nu-mi pară

o tristă pregătire pentru întocmirea unor memorii la care nu mă gîndisem pînă acum.

Cu toate acestea, am fost obligat să ascult, să cunosc și să înregistrez atîtea mărturisiri, amintiri sau, pur și simplu, banale relatări despre ascensiunea lui Onisifor Suciu în viața Orașului din Nord încît printr-o simplă ordonare a imensului material, prin regizarea intrărilor în scenă și potrivirea secvențelor într-o anumită serie semnificativă ele s-ar fi constituit fără dificultate într-o „frescă" de tip tradițional, atît de agreată de cititori și atît de agreabilă pentru scriitor, care se poate simți și el o dată atotștiutor și înzestrat cu puterea miraculoasă de a pune în mișcare după bunul său plac acest spectacol din marele teatru al vieții.

Numai că pe mine nu mă interesa un astfel de spectacol, singura mea preocupare literară legîndu-se de construcția romanescă subtilă și complicată pe care speram să mi-o clarific în oarecare măsură în aceste zile invadate, din nefericire, de un torent de mărturisiri, mărturii, depoziții și informații turnate în fața mea cu o dărnicie uimitoare și cu un zel vrednic de o cauză mai rodnică.

Însuși Onisifor Suciu, atît de puțin înclinat spre confidențe, mi-a vorbit o oră întreagă (îndată după sosirea sa, cînd enervarea primelor surprize trecuse și era mai convins ca oricînd — deoarece Borțig îi povestise cu lux de amănunte, exagerînd din dorința de a-i face plăcere, despre atitudinea favorabilă a primului secretar, Mureșan, și despre dorința sa — a lui Mureșan — de a participa la banchet — că spectacolul pregătit atît de minuțios pe baza indicațiilor sale va fi o reușită deplină) despre întîmplările din ziua sosirii, ca și despre impresiile și preocupările sale din primele ore. Spre marea mea uimire, el mi-a vorbit atunci (în treacăt, de parcă ar fi fost un lucru cu totul secundar) despre dorința sa insistentă de a visa o anumită scenă (idilică, siropoasă, cum nu mi-aș fi putut închipui niciodată că-și poate dori Onisifor, atît era de străină de firea pe care i-o cunoșteam) și despre căderea sa necontenită (implacabilă ca o condamnare definitivă) într-un

alt vis sau, mai bine zis, în retrăirea teribilă a coşmarului unei amintiri, a unei singure amintiri, din care izvorau toate celelalte, de parcă ar fi fost răsfrîngeri ale aceleiaşi imagini în nenumărate oglinzi cu înclinări diferite, care i-au constituit, în realitate, însăşi viaţa sau, cel puţin, momentele ei cele mai caracteristice. În după-masa aceea calmă, peste care pluteau confesiunile neaşteptate ale lui Onisifor, nici nu bănuiam măcar că acele momente (sau răsfrîngerile lor în alte vieti, fiecare cu oglinzile ei complicate şi înclinate sub noi şi noi unghiuri) aveau să învie tocmai la ceea ce Onisifor Suciu îşi imaginase că va fi sărbătorirea sa.

Sosirea în Oraşul din Nord, de unde plecase cu peste două decenii în urmă, lăsînd — era foarte sigur de acest lucru — o urmă nepieritoare, ceva cam aşa cum e Masa Uriaşului din munţii din apropiere (blocul imens de cremene sprijinit pe doi colţi de stîncă, pe care imaginaţia leneşă, dar capabilă să plămădească în timp, încet, cu răbdare infinită, plăsmuiri surprinzătoare, îl preschimbase în masă pe măsura unui munte de om putînd să-şi reazeme, ostenit, tălpile de culmea din faţă, în timp ce înfuleca grăbit, dar cu o anumită indolenţă, cu un fel de nepăsare somnoroasă, mistreţii, cerbii şi urşii culeşi din codrii de jur-împrejur, aşa cum îşi culeg bărbaţii sălbăticiţi de război, de săptămînile lungi petrecute în tranşeele pline de glod, în adăposturile împuţite, păduchii din barbă) a fost simplă şi banală.

S-ar putea crede că însuşi Onisifor o dorise astfel, căci insistase, prin Borţig, ca nici unul dintre vechii săi colaboratori să nu fie la gară, nu vroia nici un fel de tămbălău — îi spusese el directorului general cînd acesta îl vizitase, cu puţin timp în urmă, la Bucureşti, pentru a-l informa despre stadiul „îndeplinirii ordinelor sale“ şi pentru a stabili împreună ultimele detalii, inclusiv cele privitoare la primire, Borţig, prudent ca întotdeauna şi temîndu-se ca Suciu să nu afle de la altcineva, într-o versiune dăunătoare lui, că primul secretar, Muresan, avea cunoştinţă de pregătirile pentru sărbătorire, îl informase că acesta „a aflat de undeva“ că se pregăteşte sărbătorirea lui (a lui Onisifor) şi că

„se arătase foarte bucuros de inițiativă, socotind sărbătorirea pe deplin meritată". Borțig a fost foarte mulțumit cînd îl auzi pe Suciu mormăind că e firesc ca Mureșan să știe de sărbătorire, căci „asta-i datoria unui prim-secretar : să afle tot, să știe tot și să analizeze tot", dar n-a înțeles că în mintea lui Suciu informația strecurată de el operase o schimbare de perspectivă. Sărbătorirea sa nu i se mai înfățișa, adică, sub vechea lumină, ca o „acțiune" inițiată și minuțios organizată de el (ca atîtea acțiuni pregătite cu aceeași extremă minuțiozitate, în trecut, și ca cele pe care spera să aibă ocazia de a le mai realiza în viitor. Ea îi apărea, după ce aflase de acordul lui Mureșan, ca un act oficial, solemn și fastuos, dealtfel pe deplin meritat, menit să constituie o adevărată încununare a activității sale de pînă atunci, o confirmare publică a caracterului ei constructiv, nu numai ireproșabil, ci chiar exemplar. Borțig nu sesizase deci — poate pentru că atenția îi fusese concentrată pe cel mai delicat aspect al „raportului" său, adică pe dezvăluirea delicată (deci transfigurată în altceva) a indiscreției sale, ce putea fi socotită, cu aceeași îndreptățire, neîncredere în justețea sărbătoririi binefăcătorului său, deci îndoială în valoarea activității sale ori în prețuirea de care Suciu afirma cu atîta siguranță că se bucură în continuare „acolo sus de tot", slăbise după rezolvarea cu succes a acestui aspect delicat, se destinsese, nu mai urmărea nuanțele vorbelor lui Suciu (deși știa dintr-o îndelungată experiență că atunci cînd îți spune ceva fostul ministru este bine nu numai să-i reții poruncile, dar să le ghicești și implicațiile mai ascunse, mai nuanțate, neexprimate, sugerate doar de intonație sau de vreun cuvînt aruncat aparent într-o doară) — înțelesul adevărat al ordinului lui Suciu de a nu fi așteptat de nici unul dintre foștii săi colaboratori, adică certitudinea că nu mai era nevoie de o primire neoficială, oarecum „în familie" (de parcă ar fi venit la un botez sau la o nuntă) deoarece va avea parte de o primire oficială (și probabil fastuoasă dacă se ocupa de ea însuși Mureșan). Borțig n-a înțeles însă nimic și acum, privind peronul aproape gol,

Onisifor Suciu era profund decepționat, mai bine zis sincer revoltat, de lipsa de considerație ce i se dovedea. Nu-și arătă însă surprinderea sau decepția, cu atît mai puțin supărarea, căci era bărbat încercat, trecut prin ciur și dîrmon, cum îi plăcea să spună, glumind la un pahar cu vin, și învățase de mult să-și stăpînească reacțiile, să-și controleze nervii, să-i țină în frîu, iar enervările sale faimoase de altădată, capabile să cutremure raionul și, mai tîrziu, ministerele prin care trecuse, au fost (așa cum obișnuia să mărturisească în cercuri restrînse de fideli — nu le spunea decît arareori prieteni deoarece avea îndoieli în legătură cu această noțiune, i se părea prea vagă, golită prin uzul prea frecvent de conținut și chiar și de sens, transformată într-un soi de generalitate capabilă să încapă orice și să ascundă cele mai eterogene realități, cărora li se puteau găsi echivalențe mai nuanțate, mai exacte) de cele mai multe ori jucate, simple părți componente ale unui joc de ansamblu în care fiecare amănunt își avea rostul și importanța. Dar își notă afrontul, căci nu putea fi socotit altceva faptul că fusese așteptat doar de un vicepreședinte fără importanță, care dealtfel nu-l cunoștea (sau se prefăcea a nu-l cunoaște, nimic nu putea fi exclus, în lunga sa carieră administrativă a învățat că nici un amănunt, oricît de secundar ar putea să pară la prima vedere, nu trebuie exclus cu ușurință din analiza situației de ansamblu, căci el putea avea o importanță ascunsă dar hotărîtoare pentru înțelegerea mecanismului mai profund) care, după ce a examinat cu privirea sa mioapă, care-i dădea un aer dezagreabil, antipatic, de detașare ironică ori de superioritate afișată cu ostentație, micul grup de călători coborît din trenul acela de la amiază, de obicei gol, străbătînd peronul în grabă pentru a prinde autobuzul, și l-a descoperit pe el, elegant, calm și rece, obișnuit să nu se grăbească niciodată, nici în zilele cînd toți alergau înnebuniți în jurul său, speriați că arde, arde, cineva „de sus“ are nevoie urgentă de ceva, de o dată statistică, de o hîrtie, de un raport, stînd drept și țeapăn lîngă geamantanul său de piele fină și așteptînd, de parcă nu s-ar fi putut ima-

gina nici o singură clipă că cineva nu va alerga, speriat de posibilitatea întîrzierii, agitat de sentimentul răspunderii, ca să-i stea la dispoziție, să-i care lucrurile, să-i caute o mașină, să-l instaleze în cele mai bune condiții la o casă de oaspeți sau în cel mai elegant apartament al vreunui hotel, s-a apropiat fără grabă, oarecum nepăsător, de parcă ar fi făcut un lucru cu totul lipsit de importanță, plictisitor și sîcîitor, dar de care trebuie să te achiți, n-ai ce-i face, și l-a întrebat pe un ton bine cunoscut de bătrîn (dar numai din folosirea lui față de alții, nu față de el, nu, niciodată față de el) alb, neutru, strict oficial ca o ordonanță privitoare la măturatul trotuarelor sau la vaccinarea cîinilor, fără nici o căldură, lipsit de orice urmă de respect, golit de orice afect, chiar și de cel prefăcut, jucat ca un rol banal, impus în astfel de ocazii de civilitatea elementară, de parcă ar fi cerut o sută de grame de salam la o alimentară.

— Scuzați, vă rog... Sînteți cumva tovarășul Onisifor Suciu ?

Acest „cumva" îl jignise mai profund decît toate celelalte amănunte ale rolului de „funcționar aflat într-o misiune neplăcută și lipsită de importanță" pe care tînărul miop îl jucase acolo, pe peronul murdar, golit și de ultimii călători, străbătut doar, alene, de un ceferist cu uniforma boțită, murdară, din ordinul superiorului său (căci nu-și putea imagina ca o astfel de purtare să fie posibilă fără a se încadra într-o conspirație, într-o uneltire mîrșavă menită să umbrească importanța sosirii sale). Se stăpîni însă, cu experiența vechiului jucător de pocher, și spuse rece, dar cu zîmbetul său binecunoscut, superior și în același timp plin de compasiune, cu care își începea, în anii săi buni, teribilele rechizitorii sub loviturile cărora s-au prăbușit atîți adversari dovediți sau numai presupuși :

— Da. Eu sînt Onisifor Suciu !

Ascultă distrat cuvintele tînărului miop (sau nevoit să-și joace în continuare rolul de miop), nu se obosi să-i rețină numele, nu avea de gînd să-l mai recunoască a doua zi, tresări doar atunci cînd acesta, stingherit de

privirea rece și de zîmbetul înghețat al bătrînului care deținuse cu cîțiva ani în urmă atîta putere cîtă el nici nu-și putea imagina, și asaltat pe neașteptate de gîndul că cine știe dacă omul acesta rece și puternic nu e hărăzit să mai țină în mîinile sale osoase și ferme hățuri care s-ar putea termina și în zăbale puse în gura sa, a vicepreședintelui cu viitor promițător, pe care trebuia să-l ocrotească de orice surpriză dezagreabilă, bîigui :

— Tovarășul Primar se scuză că nu v-a putut întîmpina personal, dar, știți, e foarte-foarte ocupat...

Ar fi trecut, probabil, cu un zîmbet superior și oarecum amenințător și peste această minciună evidentă, căci pentru un primar nenorocit din provincie nu poate exista nimic mai important decît sosirea unei persoane sus-puse de la Centru, dar în clipa aceea îl zări pe Costică Știrbu repezindu-se pe ușa gării, năvălind spre el cu un zîmbet plin de bucurie, de stimă, de fidelitate, și în fața lui nu putea să apară în ipostază de bătrîn domolit de înțelepciune, gata să treacă resemnat și indulgent peste micile păcate ale oamenilor, așa că pufni :

— Nu mai spune ! Tovarășul Furdui e foarte-foarte ocupat ? Apoi, prefăcîndu-se că nu-l observă pe rotofeiul de Știrbu, roșu și nădușit, privindu-l cu ochii albaștri-spălăciți plini de-o mare bucurie, rîse înfundat : Interesant. Foarte interesant... Aproape de necrezut ! Să fi învățat tovarășul Furdui ce-i aia munca ?

Vicepreședintele rămase nehotărît, atacul împotriva șefului său era prea direct ca el să-l poată socoti simplă glumă, dar bătrînul puternic și calm își rostise vorbele cu atîta ironie și siguranță încît se simți totuși îndemnat să-i răspundă printr-un rîs scurt, putînd fi tălmăcit la nevoie (adică în cazul că primarul ar afla despre acest moment al primirii lui Suciu) ca izbucnire reprimată a revoltei. Dar atenția noului sosit se mută, ca pala de lumină a unui reflector, asupra șoferului rotofei, și glasul său răsună puternic, ferm și jovial, exact așa cum vicepreședintele își imagina că un superior, plin de atașament tovărășesc față de subalterni dar situat obiectiv cu cîteva etaje deasupra lor, trebuie să li se adreseze (fără a fi reusit însă niciodată în încercă-

rile sale de a da întrupare acestui ton imaginat destul de exact) :

— Uite-l pe Costică ! Mai trăiești, mă tovarășe ? Noroc și sănătate !

Vicepreședintele îl văzu pe șoferul care i se arătase veșnic îmbufnat, îndărătnic, gata să inventeze orice pretext pentru a nu-i îndeplini ordinele, topindu-se sub privirea lui Suciu, strîngîndu-i mîna cu o plecăciune atît de adîncă de parcă ar fi fost gata să i-o sărute, și noul sosit îi apăru pe-o secundă ca un mare prelat al Vaticanului, îmbrăcat în straie de mătase violetă, întinzîndu-și cu cel mai natural gest din lume mîna ca să-i fie sărutată cu evlavie, de parcă ar fi acceptat un omagiu pe deplin cuvenit.

Din clipa sosirii lui Costică Știrbu desfășurarea lucrurilor deveni mai firească și Suciu ascultă chiar cu oarecare indulgență vorbăria vicepreședintelui, privind prin geamul mașinii străzile străbătute în goană, fără să facă nici un efort pentru a-i înțelege cuvintele, pătruns de secreta nemulțumire că nu regăsește priveliști cunoscute și așteptate cu o oarecare emoție, înlocuite cu șiruri de blocuri albe între care pămîntul răscolit nu-și găsise încă echilibrul firesc, iar vara, pe cale de a muri, nu-și însemnase trecerea nici măcar cu o buruiană.

Coborî plictisit în piața din fața Primăriei, micșorată într-un mod surprinzător de clădirile înalte care o înconjurau ca niște paznici în armuri albe, și-l urmă pe Costică, grăbit să-i ducă geamantanul spre hotelul nou, de-o formă surprinzătoare, de piramidă mexicană cu terase, cu totul străină de imaginea, fixată în amintirile sale, a acestui vechi burg de la poalele munților învăluiți de obicei în pîcle care-și trimiteau răsuflul umed pînă pe străzile întortocheate și strîmte ca vîntul să nu izbucnească în voie de-a lungul lor, și începu să fie enervat de vorbăria vicepreședintelui care, incitat de exemplul șoferului de obicei atît de refractar, și însuflețit de gîndul că bărbatul falnic din dreapta lui nu părea deloc un om sfîrșit, care a depus armele, îi expunea proiectele edilitare menite să transforme vechiul

orășel nordic, cu casele lui mohorîte, greoaie, durate ca să înfrunte veacurile, într-un oraș modern, înfloritor.

Fu neplăcut surprins că responsabilul nu-l aștepta, cum s-ar fi cuvenit, după părerea sa, în hol, și vicepreședintele primi cheia din mîna unui portar somnoros care nu acordă nici o atenție noului venit. Îl privi o clipă pe Costică instalîndu-i geamantanul în cușca ascensorului, și văzînd nehotărîrea vicepreședintelui, neputința sa de a hotărî dacă trebuia sau nu să-l întovărășească pînă în cameră (căci din instrucțiunile primite din partea primarului lipsea acest amănunt), profită de ocazie ca să scape de el, de vorbăria lui plictisitoare, de pendularea între porunca de a se arăta rece și nepăsător cu el și impulsul său instinctiv spre slugărnicie, și să rămînă cîteva clipe singur cu Costică Știrbu, prima legătură spre vechii săi aliați, și îi mulțumi, neutru si distant, pentru companie, întinzîndu-i o mînă moale și indiferentă.

În cameră, privi tăcut cum Costică îi așază geamantanul pe pat, îi dădu cheița cerută și-l lăsă să-i aranjeze hainele în dulap cu aceleași mișcări repezi și precise pe care le văzuse atîția ani în șir.

Se apropie de geamul larg și, privind străin orașul aflat în fața lui, ascultînd zgomotul aproape imp·· tibil făcut de șoferul capabil să se miște cu o ușurință care-i dezmintea înfățișarea greoaie, mătăhăloasă, spuse nepăsător :

— Vezi că te așteaptă jos tovarășul vicepreședinte.

Într-adevăr, dacă vicepreședintele ar fi ieșit pe ușa hotelului l-ar fi putut vedea în piața aproape goală, mergînd spre Primărie, dar cum cu șase etaje mai jos nu se zărea nici un tînăr miop și cuprins de îndoieli dacă a făcut bine sau nu urmînd instrucțiunile primarului, și-l imagina stînd în hol de parcă s-ar fi preschimbat în propria-i statuie, adîncit în meditații cu pretextul că așteaptă sosirea șoferului pentru a străbate cei o sută de pași pînă la Primărie. Auzi mulțumit răspunsul șoferului scund și îndesat, ca pe-o dovadă că puterea sa nu a dispărut din acest oraș :

— Lăsați-l să aștepte, tovarășe Prim ! Are timp să aștepte !

Îl expedie totuși pe Costică, acceptîndu-i propunerea de a veni la ora cinci, „cînd ăștia își termină programul", ca să-l plimbe prin oraș. Apoi privi, concentrat și mîhnit, pe geam. A sosit. Dar ar fi dorit un alt fel de sosire. Ceva romantic și frumos, ca într-un roman (căci de cînd fusese pensionat, Suciu începuse să citească și romane), ceva neobișnuit, memorabil, demn de a fi cuprins în cărți, în amintirea oamenilor, în tăbliile de marmoră în care se fixează evenimentele neobișnuite... Cam așa :

Străinul intră în oraș la ora siestei, cînd oamenii de bine se retrag în umbra odăilor cu tavan boltit, cu jaluzele trase, pentru a se bucura de tihnă în miezul celei mai mari călduri a zilei ; în temeiul poruncilor Consiliului, totul trebuia să exprime în acest ceas respect față de rînduielile statornicite, încredere în tăria neînduplecată a zidurilor cetății și în veghea perfectă a ornicelor însărcinate să bată sfîrșitul ceasului de reculegere. Paznicii de la poarta dinspre miazăzi, prin care intră străinul, dormeau cu gurile căscate pe o laviță din blăni groase de stejar, trasă la umbra bastionului. Maimarele lor, care băuse o cană de vin roșu, după friptura grasă înfulecată pe veranda umbrită de viță-de-vie a văduvei croitorului cocoșat (care făptuise cu doi ani în urmă imprudența de a se împiedica de fierul de călcat și, căzînd, fusese strivit de uriașa sa cocoașă) își desfăcuse dolmanul la gît și dormea cu capul căzut pe umărul drept lîngă halebarda rezemată de zid. Era un om voinic, cu barbă roșie, rotundă, care-i ascundea buza de jos, rămasă clăpăugă din naștere și atîrnînd ca o pungă goală din bășică de porc, de care îi era rușine ca de singura scădere a falnicei sale făpturi, deși îi fusese de mare folos pe vremea cînd, fiind ucenic de străjer de poartă, îndrăznea să mănînce în timpul slujbei și apărea pe neașteptate controlorul progresiunii umbrelor (al cărui oficiu consta din a măsura dacă umbra lăsată în anumite ceasuri de zidurile cetății corespundea cu cea stabilită de poruncile Consiliului), cunoscut ca bărbat foarte

influent (fiind prieten cu cel de-al treilea întorcător de pagină al celui de-al doilea cronicar al cetății), și îi privea cu bănuială pe cei de pază, dacă nu cumva au băut sau ar cuteza să mănînce în timpul orelor de strajă, de parcă în exercițiul măsurării umbrelor ar fi fost inclusă cîntărirea aplicării tuturor rînduielilor. În astfel de cazuri delicate, ucenicul de pe vremuri ascundea ceea ce tocmai mesteca în punga ce ținea loc de buză și în acest fel nu a putut fi niciodată prins în neregulă, ajungînd să înainteze în mod spectaculos din treaptă în treaptă și să fie numit șef al străjii dinspre miazăzi.

Somnolența străjii (prevăzută în planurile implacabile care urzesc întîmplarea și fatalitatea) nu era totuși chiar atît de uimitoare, căci orașul era singurul punct al universului unde nu se întîmpla nimic și nici nu se putea întîmpla, deoarece așa prevedeau legile cetății, statornicite într-un imemorial Ieri. Cronicarii cetății, îndeplinind menirea de a consemna cu minuțiozitate momentele acestei nesfîrșite treceri de la Ieri la Azi, înfățișau, astfel, povestea unei zile elastice, pe care o prelungea indefinit fiecare nouă seară și se arătau uneori înclinați să aprecieze (mai cu seamă după cîteva butelii de vin vechi) că timpul s-a oprit în ceasul cînd palatul a fost zguduit de întîmplări misterioase și cînd, cu puțin timp înainte de obștescul sfîrșit al Prințului celui bătrîn, tatăl prințesei de astăzi, un străin a pătruns în palat, a săvîrșit fapte necunoscute dar neîndoielnic de-o extremă gravitate, pentru a fi urmărit în noapte de garda palatului și a scăpa — după ce a ucis sau a rănit grav cîțiva dintre urmăritori — printr-o minune tot atît de greu de înțeles ca și întîmplările de dinainte.

Străinul intrase, așadar, în cetate și străbătea agale străzile pustii, oprindu-și din cînd în cînd calul pentru a privi cu luare-aminte cîte un ungher invadat de ruginirea lentă a lucrurilor foarte vechi ca de-un colb aproape imperceptibil al vremii jucăușe, care-și pierde ici-colo cîte-un fulg din penaju-i multicolor, plin de surprize, pentru a face să plutească peste inimi o adiere de mîhnire ori de speranță tot atît de deșartă ca

și sora ei cu față mai întunecată. Orașul se rumenea în liniștea toamnei sale mustoase și casele aveau patina nobilă a armelor scumpe care îmbătrînind își dezvăluie tot mai mult frumusețea. Mireasma de struguri copți și de frunze pregătite în mare taină să cadă (așa cum domnițele burgului se pregăteau uneori de fugă pe fluviul albăstrui-violaceu de cuvinte amăgitoare plăsmuit de cîte un necunoscut arătos, cu mantie roșie și mustață bălaie, rătăcit pe acele meleaguri de cine știe unde, frate cu vîntul hoinar sau cu ploile repezi și vijelioase de vară) se urzea cu mirozna pălită a fripturilor care sfîrîiseră cu un ceas-două în urmă, în tigăi, pe grătare sau în țepușe, cu respirația răcoroasă și stătută a pivnițelor adînci unde vinul dormea în butoaie pîntecoase. Din spatele jaluzelelor străbătea răsuflul împăcat al oamenilor căzuți în somn cu burțile prea pline, și numai arareori i se părea călărețului singuratic că s-ar putea bănui șoapte de perechi îmbrățișate în umbra deasă a odăilor bătrîne. Cînd i se năzărea că deslușește asemenea șoapte fierbinți, străinul își oprea pe-o clipă calul și asculta cu fruntea plecată de parcă ar fi pîndit un zvon abia auzit de departe sau din el însuși, apoi pornea mai departe domol, dar parcă mai gîrbovit și mai bătrîn.

Trecu prin piața hexagonală din centrul orașului, străjuită de case cu trei și patru caturi, cu fațade multicolore în care predominau veselul roșu și zglobiul verde, cu acoperișe țuguiate vegheate de hornuri înalte pe care cocoși de vînt lucrați din fier ori tăiați din tinichea, vopsiți în culori țipătoare, vegheau așteptînd cel mai sfios vîntuleț pentru a se roti semeți pe deasupra orașului dînd semnale de primejdie, privi o clipă îngîndurat în lungul unei străzi mai largi, străjuite pe margini de tei bătrîni, apoi o coti pe o uliță lăturalnică, printre case joase și tihnite, cu grădini adînci și curți încăpătoare, și se opri în fața unui han uitat acolo dintr-un alt veac, purtînd în lemnul gros al porții ecoul adormit al mînerelor de sabie care bătuseră în el, cîndva demult, în nopți cu negură, cînd soseau călători osteniți, tîlhari de drumul mare împinși spre oraș de setea

lor nestinsă, ori luceau printre făclii, sau în vîlvătaia caselor aprinse ca să le lumineze drumul, căștile oștirii vrăjmașe pătrunse în cetate. Da, hanul era plin de amintiri, unele se iveau pînă și din fumul albăstrui care mai suia pașnic din hornul cuhniei, altele se ascundeau viclene sub frunzele galbene căzute pe caldarîm, ca să se strecoare sub cămașa vreunui trecător neavertizat, așa cum fac purecii foarte bătrîni și experimentați, dar toată mulțimea lor nu putuse împiedica povîrnirea clădirii care părea acum să se reflecte într-una din acele vechi oglinzi zbîrcite în care timpul pare coagulat, iar imaginile se suprapun peste alte multe straturi de imagini căzute în adînc strevăzîndu-se din adîncul apelor tulburi ca niște convoaie verzi de înecați. Străinul nu păru însă să observe starea vechii clădiri și descălecă în umbra nucului rămuros ce-și umpluse rămurișul bogat cu mii și mii de frunze de parcă ar fi avut menirea de a pregăti ascunzișuri pentru amintirile care nu mai încăpeau între ziduri, sub bolțile afumate, și în timp ce tropăia în cizmele-i înalte ca să-și dezmorțească picioarele, ținînd cu mîna stîngă ridicată pînă aproape de subsuoară sabia subțire și dreaptă ascunsă în teacă de lac negru și strîngînd cu cea dreaptă hățurile calului. Contemplă cu vădită plăcere mescioarele așezate în umbra nucului și acoperite cu fețe albe și roșii în pătrățele, apoi, legînd neglijent hățul de speteaza unui scaun, păși spre intrare, surprins după toate semnele că nimeni nu-i iese în întîmpinare, și trase de cordonul clopoțelului care aștepta deasupra ușii un prilej de a se lăuda cu limpezimea clinchetului său argintiu. Străinul ascultă cu plăcere acest clinchet și zîmbi unei amintiri cînd hangiul, trezit din fotoliul său din fundul încăperii mari de la intrare, îi ieși în cale cu aerul ursuz al bătrînilor treziți dintr-un vis care-i întinerise și-i făcea să retrăiască amărăciunile primei decepții de dragoste, dar se îmbună repede văzînd că-i picase un mușteriu ales, a cărui îmbrăcăminte distinsă îi amintea de timpurile de strălucire ale hanului său. Își conduse deci musafirul, în modul cel mai ceremonios cu putință, în odaia răcoroasă de lîngă intrare, găsind timp și pentru

a chema din fundul curții un rîndaș somnoros, cu părul plin de paie, și a-i porunci să aibă grijă de cal.

— Sînt străin, zise călărețul. Aș vrea o cameră curată și liniștită. Numele meu e Onisiforus Sucius.

Hangiul se ploconi adînc, arătîndu-și considerația pentru un asemenea nobil oaspe.

— E o mare cinste pentru mine să găzduiesc o atît de ilustră persoană, zise el. Dar noblețea voastră e pusă pe glume. Spuneți că sînteți străin...

Străinul își plimbă privirea jur-împrejurul camerei largi și plăcute, de parcă ar fi ținut să constate că nimic nu s-a schimbat și că toate se află la locul lor. Privi cu plăcere o vitrină de stejar cu gemulețe octogonale de sticlă verzuie în dosul cărora vegheau vechi pocale de cositor, sticle cu gît lung în care italienilor le place să păstreze vinul, halbe de ceramică smălțuită, se bucură de ghirlandele de cîrnați, ceapă și de usturoi împletite pe grinzi în jurul șuncilor dolofane și arămii care atîrnau conștiente de importanța lor, mesele trainice și grele făcute parcă dinadins ca oamenii să se așeze în fața lor cu toată încrederea că vor putea stărui fără grijă vreme lungă în iscusitul meșteșug al mîncării și băuturii. Vorbele hangiului îl făcură însă să tresară și să se răsucească spre el, în timp ce mîna îi zvîcni fără voie spre sabie.

— De ce? — întrebă răgușit. De ce aș glumi spunînd că sînt străin?

— Vă prefaceți că nu știți, rîse hangiul. Știți bine că în orașul nostru nu există străini!

— Ei, cum să nu existe? — se miră străinul. Există pretutindeni străini. Dar într-un oraș mare cum e acesta, vechi vad comercial, încrucișare de drumuri de-ale negustorilor spre cele patru zări, important centru de dispute între cărturari...

— Ce om glumeț sînteți, zise hangiul înecîndu-se de rîs. Știți bine că la noi nu există nici un străin.

— Cum nu există?

— Pentru că s-a hotărît de mult ca nici un străin să nu mai intre pe poarta acestui oraș!

— Bine, omul lui Dumnezeu — izbucni străinul —, îți bați joc de mine? Atunci cum de-am intrat eu în cetate?

— Ați trecut prin poarta cetății? întrebă neîncrezător bătrînul hangiu.

— Da. Acum o jumătate de oră.

Hangiul se întoarse spre raftul său cu sticle și destupă un clondir cu formă ciudată, din care turnă o licoare verzuie într-un păhărel înalt, cu picioruș.

— V-aș recomanda să gustați acest lichior pînă voi da poruncile cuvenite la bucătărie. Cu cîteva felioare de șuncă e delicios.

Străinul îl privi supărat.

— Lasă lichiorul! Termină povestea asta cu străinii. Recunoști că de vreme ce mă aflu în acest oraș nu se poate afirma că în oraș nu există străin.

— Nobile domn, răspunse hangiul în timp ce tăia felii subțiri dintr-o șuncă foarte uscată, de-un roșu închis, nu-mi place să-mi contrazic mușafirii, căci rostul meu, ca hangiu, e să-i ascult și să le îndeplinesc poruncile. Dar nu pot recunoaște că negru-i alb și albu-i negru. Știind deci că trecerea străinilor prin poarta cetății e strict interzisă, e limpede ca lumina zilei că cine se află în acest oraș nu poate fi străin!

Străinul îl privi dus pe gînduri:

— Bine, *Herr* Johann, dacă vrei dumneata, să lăsăm chestiunea aceasta, căci văd că nu ne putem înțelege nicicum.

Bătrînul rîse așezîndu-i farfuria cu șuncă și pîine proaspătă și păhărelul de lichior pe o măsuță de lîngă fereastră.

— Așa, așa, nobile domn. Dacă ai fi străin, de unde ai cunoaște numele bătrînului Johann?

Străinul îl privi cu atenție.

— De unde ți-aș cunoaște numele? Poate că oi mai fi fost în hanul acesta acum cincisprezece-douăzeci de ani... Cînd și dumneata și hanul erați mai tineri... Ca și mine, dealtfel.

Hangiul rîse amuzat.

— Acum cincisprezece, douăzeci de ani ? Glumiți din nou, nobile domn.

— De ce crezi că aș glumi ? întrebă străinul răstit.

— Pentru că hanul acesta nu există decît de ieri, răspunse liniștit bătrînul...

— Ei da, își spuse Onisifor Suciu mulțumit (căci deși fidelii și adversarii săi — ca să acceptăm și noi disocierea care i se părea singura exactă — ar fi rămas neîndoielnic uluiți dacă ar fi aflat obiceiul său de a luneca în vagi reverii stranii, unde totul se topea în contururi neclare, de fum suind spre-un cer de iarnă și scriind semne ciudate în neclintirea nopții, ba mai mult, ar fi refuzat cu cea mai mare hotărîre să creadă o asemenea enormitate, aceea anume că acest bărbat puternic și dîrz, neînduplecat și rece, „un om dintr-o bucată“ — cum se spunea cînd nu se găsea o expresie mai potrivită pentru limitarea prezumțioasă și suficienta îngîmfată —, era un sentimental căruia îi plăcea să urzească vise diafane și să fie scandalizat constatînd că realitatea nu e modelată după chipul și asemănarea lor), asta ne-ar trebui, o lume fără timp, statică, încremenită în perfecțiunea unui moment, ferită de schimbările necurmate care obișnuiesc să macine fără milă, nesimțitoare și opace, totul : puterea iluzorie a oamenilor, situația lor în aparență extrem de solidă, ambițiile lor plăsmuite cu răbdare și infinită voință, mai mult chiar celulele fragile din care li-e clădit trupul, nervii capabili să reziste tensiunilor luptei, momentelor de încercare, situațiilor de cumpănă (cum îi plăcea lui Suciu să spună), creierele capabile să elaboreze planuri coerente și eficiente pentru înfăptuirea propriilor ambiții, a carierei, a „misiunii în lume“, și să imagineze mijloacele necesare pentru realizarea lor.

Se gîndi, distrat, cît e de trist că visele sale sînt simple proiecții ale unor dorințe personale irealizabile, zadarnice, jocuri „de-a v-ați ascunselea“ cu faptele inexorabile ale realității, și oftă fără să vrea (ceea ce i se întîmpla extrem de rar căci Onisifor Suciu mai avea destulă vitalitate pentru a nu se considera un om inutil, ci doar pus pentru moment deoparte, așa cum se în-

tîmplă uneori, pentru a se odihni în vederea unor noi sarcini pe care nu și le putea închipui decît importante). Așteptase, fără să-și mărturisească, fără să permită întruparea acestei așteptări pe planul conștiinței, că vicepreședintele miop îi va relata cu amănunțime lui Furdui vorbele rostite, aluziile răutăcioase, atitudinea sa rece și disprețuitoare. Iar primarul va deslușì în spatele lor prezența amenințătoare (neconcretizată în nimic palpabil căci vorbele zboară, le ia vîntul și le duce cine știe unde, într-o sferă eterică și golită de sens unde nu fîlfîie decît umbra diafană a unor sunete fără conținut, dar evidentă pentru un vulpoi încercat cum e Furdui, cizelat de ani lungi de administrație, de ședințe complicate cu înfruntări memorabile, transformate în adevărate modele, în metode folosite apoi, după cîtăva vreme, de toți nepricopsiții care vroiau să-și „ajute" neprietenii), a Puterii, a influenței, a legăturilor importante, a pilelor, se va grăbi să conchidă că vizita Bătrînului (știa că i se spune așa, dar nu vedea în aceasta nici o pecete degradantă, sau nuanță de depreciere fizică sau intelectuală, ci o poreclă încărcată de o anumită stimă, de recunoașterea unei priorități) nu este chiar atît de întîmplătoare cum își închipuise, legată de simpla formalitate a unei aniversări căreia i s-a acordat dintr-un capriciu o încărcătură sentimentală exagerată, ci are alte obiective, deocamdată ascunse, tăinuite, dar care nu vor întîrzia să iasă la iveală, să explodeze, să producă schimbări neașteptate, de care se tem atît de cumplit cei instalați în fotoliile moi și comode ale unor funcții plăcute ca aceea a lui Furdui. Nu avea nici o îndoială că acesta va gîndi exact așa cum presupunea el ; trecuse doar prin școala lui, a lui Suciu, era cu neputință să nu-și fi însușit modul său de a vedea lucrurile, de a analiza situațiile, și se va grăbi să repare greșeala comisă la sosire venind ca să-i facă temenelele așteptate, aici, în apartamentul acesta modern, plăcut, cu mobilă comodă și agreabilă, pe care îl detesta din toată inima, cu toată puterea iubirii sale invincibile pentru mobila veche, încărcată cu ornamente complicate, masivă și greu de clintit, așa cum se imagina, în

ciuda eșecurilor trecătoare din ultimul timp, pe sine însuși.

Aștepta cu răbdare, neclintit în convingerea că din clipă în clipă va avea satisfacția de a vedea chipul respectuos, slugarnic, lucind de grăsime, de transpirație, de efortul de a-și ascunde viclenia, răutatea, prefăcătoria, al lui Furdui și că își va putea bate joc după bunul plac de efortul lui de a părea altceva decît era, ca lupul dornic să pară bunica Scufiței Roșii, simțind totuși, în adîncul cel mai ascuns, mai nemărturisit nici măcar sieși în momentele de derută, de cumpănă și de dezolare, că timpul trece implacabil, că venirea lui Furdui devine tot mai puțin probabilă, că așteptarea sa e zadarnică.

Ascultă ornicul cunoscut, cu bătăi adînci de gong, din turnul Catedralei gotice, vestind ora două, se sculă, solemn și rigid, se spălă cu multă grijă pe mîini și coborî în restaurantul de la parter să-și ia dejunul.

Se enervă o bucată de vreme așteptînd ascensorul, apăsînd cu insistență pe butonul de chemare, privind cum colivia luminată urca și cobora aproape fără întrerupere, oprindu-se la orice etaj, în afară de acela unde era chemată cu obstinație, ascultînd vorbăria și rîsetele care se auzeau atunci cînd trecea nepăsătoare prin fața ușii cu sticlă translucidă în pragul căreia aștepta. Își dădu seama după un timp că ascensorul era invadat de femeile de serviciu care se apucaseră să deretice prin camerele de unde plecaseră musafirii, pregătindu-le pentru cei noi, așezați în fotoliile din hol cu geamantanele alături, așteptînd cu răbdare să le vină rîndul, să se vadă în fine instalați într-o cameră, în siguranță, și se liniști deodată, înțelegînd că tot acest du-te-vino fusese aranjat de Furdui numai și numai ca să-l enerveze pe el, să-l facă să-și piardă răbdarea, să dezlănțuie un scandal, să se facă de rîsul lumii. Se stăpîni deci (multe din izbînzile sale se datorau faptului că și-a putut stăpîni nervii în momentele critice, a știut să-și controleze cuvintele, să-și calculeze fiecare mișcare) și aștepta grav și solemn, de parcă ar fi avut timp destul, de parcă n-ar fi clocotit de mînie și de

enervare. Răbdarea și stăpînirea de sine i-au fost răsplătite și de data aceasta (ca de atîtea ori în viață) căci ascensorul se opri în sfîrșit la etajul al șaselea și două femei voinice, cu halate și în papuci, coborîră hîrjonindu-se, cărînd fiecare cîte un maldăr de cearșafuri și fețe de pernă. Una îl privi o clipă pe Suciu, îi văzu fața stăpînită, închisă, și-și dădu seama că e supărat că l-au făcut să aștepte sau îl recunoscu; era o femeie mai în vîrstă, se afla probabil în oraș și înainte de plecarea sa, știa cine este (putea fi recunoscut fără greutate căci anii îi albiseră părul și-i adînciseră cutele feței, dîndu-i o înfățișare mai severă și mai distinsă, dar nu-l schimbaseră prea mult; devenise mai distant și mai stăpîn pe sine, mai puțin impulsiv sau bătăios, înlocuise înfățișarea sa plebeie, neîngrijită, hainele boțite și cămașa cadrilată, fără cravată, cu o distincție de *gentleman* atent la fiecare detaliu vestimentar, îmbrăcat cu haine de-o croială ireproșabilă, cu cămașă albă de poplin, cu cravată bine asortată, cu pantofi la modă, lustruiți cu grijă, bine bărbierit și mirosind a parfum *cuire russe*) și tăcu deodată, se înclină stingher și spuse cu o sfială care nu părea a-i sta în fire: „Vai, tovarășe, ne scuzați, n-am auzit soneria!". Cealaltă femeie se opri și își privi mirată colega. Onisifor își dădu seama că e surprinsă de tonul ei și avu o scurtă fulgerare de mulțumire care îl făcu mărinimos: „O, nu e nimic, stimată tovarășă, nu face nimic, n-am așteptat decît foarte puțin!". Pătrunse în ascensor și înainte de a închide ușa le mai văzu pe cele două femei îndepărtîndu-se, discutînd aprins. „Acum îi spune celeilalte cine sînt, se gîndi el cu satisfacție. Două-trei întîlniri de acestea întîmplătoare și tot orașul va afla că m-am întors. O să-l lovească damblaua pe Furdui" — constată el satisfăcut.

Apoi alungă toate celelalte gînduri și se concentră asupra dejunului pe care obișnuia să-l pregătească în imaginație cu minuțiozitate, fixînd fiecare detaliu, ațîțîndu-și pofta de mîncare, pregătindu-se ca pentru o sărbătoare. Nu era un gurmand, obișnuia el să precizeze, ca un om iubitor de disocieri exacte, ci un *gourmet* și mai mult decît mîncarea propriu-zisă prețuia ecou-

afectiv pe care-l trezeau în el aspectul, mireasma și gustul ei, amintirile legate de ele, starea de reverie nostalgică pe care o trezeau în ființa lui. Nu era nici un sofisticat, continua el să precizeze în timp ce se apleca plin de atenție asupra unei fripturi suculente, amator de bucate rare, cu pompoase nume franțuzești sau italiene, îi plăcea bucătăria autohtonă, socotind-o mai variată și mai plină de fantezie decît oricare alta din lume, și mătura orice obiecție cu un gest ferm, de desființare implacabilă, subliniind că în nici o altă bucătărie nu s-au intersectat, combinat și sintetizat atîtea influențe eterogene, venite de oriunde, din nord sau din sud, din est sau din vest, acceptate fără prejudecăți și asimilate cu capacitatea fantastică a pomilor de a transforma îngrășămintele, sevele pămîntului, căldura soarelui și adierea vîntului în parfum și dulceață, în pară zemoasă sau cireașă parfumată. Dar nici cea mai gustoasă mîncare nu are rost dacă nu este pregătită de imaginație, își încheia el de obicei această meditație rostită cu glas tare și cuprinzînd o importantă mărturisire de convingeri (căci pentru Suciu nimic nu se putea face cu temei în lume fără o prealabilă definire și clarificare a convingerilor). Coborî deci din ascensor fără grabă și străbătu vastul hol, pardosit cu imitație de marmoră și presărat cu măsuțe înconjurate de fotolii comode, moderne și vegheate de lampioane de plastic atîrnînd pe șnururi lungi și lucioase pînă aproape de suprafața lor, cu solemnitate meditativă, atît de adîncit în pregătirea imaginară a deliciilor dejunului încît nu observă (sau se prefăcu nu observa) că funcționarii de la recepție par a nici nu-l lua în seamă. Restaurantul îl decepționă, încăperea rectangulară, vastă ca un hambar, cu vitrine imense deschise spre piața centrală, cu mesele așezate în șiruri lungi ca niște ostași la paradă, nu era pe placul său. Prefera sălile mici, semiobscure, cu cîteva mese, cu colțuri discrete unde se așeza cu mulțumire de parcă s-ar fi simțit mai în siguranță (mai intim, obișnuia el să spună), spațiilor largi, foarte luminoase, geometrice, croite parcă toate după același model, lipsite de personalitate, unde se simțea ca într-o gară elegantă și nu într-un lăcaș unde

urma să petreacă un ceas agreabil al vieții. Nu avea însă ce face, se gîndea cu oroare la nevoia de a începe să circule pe jos prin oraș căutînd un restaurant acceptabil, așa că după ce se opri cîteva secunde în ușă, măsurînd sala vastă și căutînd un colț izolat și agreabil, văzu plictisit lumea îngrămădită la mesele înconjurate cu sticle de bere, fumul des de țigară ce învăluia totul ca o ceață. Se gîndise că va bea la început o bere blondă, fără guler prea gros, cu niște pogăcele călduțe cu jumări care se topesc în gură ca untul, formînd cu gustul amărui al berii o sinteză de-o rară savoare, atît de potrivită pentru starea de reverie care trebuie să învăluie orice dejun solitar. Intenționa să ceară apoi o supă de moare cu cîrnați, precizînd să nu se uite a se pune un vîrf de cuțit de boia, o lingură de smîntînă în plus, care să plutească pe deasupra acestei fierturi miraculoase capabile să dea vioiciune și prospețime stomacului ostenit sau plictisit, să declanșeze activitatea plină de zel a sucurilor gastrice, să învioreze pofta de mîncare, pregătind culcușul felurilor ce vor urma. Se gîndise să ceară apoi trei sau patru păstrăvi de mărime mijlocie, căci nu-i plăceau păstrăvii prea mari, nu mai aveau frăgezimea celor tineri, dar fripți neapărat pe cărbuni peste care au fost aruncate cîteva crenguțe de brad ca să le îmbibe carnea cu mireasma lor de pădure. Va goli atunci — plănuise Onisifor — cîteva pahare dintr-un Riesling de Lechința bine cunoscut de el, al cărui gust îi rămăsese în amintire ca acela al sărutului unei femei întîlnite o singură dată și pierdute pentru totdeauna. Dacă ar avea stomacul său de fier de acum douăzeci de ani, se gîndise cu anumită tristețe Onisifor Suciu, ar mînca după aceea un pui umplut, dar insistînd ca franzela alcătuind temelia umpluturii să fie muiată din timp în lapte, în nici un caz nu în apă, să fie apoi stoarsă bine și cu grijă frămîntată cu un ou fiert, tocat mărunt, și unul crud, ca să alcătuiască, împreună cu untul, untura, sarea, piperul și ficatul tăiat mărunțel, o pastă fragedă, aproape spumoasă. Acuma însă, se resemnase el (deși își îngăduise o pauză generoasă în regimul sever respectat de cîțiva ani cu

sfințenie), se va mulțumi cu o singură friptură, ezitînd între o friptură „Ștefania" (dacă va fi asigurat că vițelul e tînăr și fraged, atrăgînd atenția ca ceașca de smîntînă să fie turnată peste ea atunci cînd nu va fi friptă decît pe jumătate, iar bucățile arămii, purtînd felia circulară de ou din centru ca pe-o decorație, să fie servite pe platou împreună cu cartofi cu ceapă, orez și cîteva feluri de soteuri de zarzavat) și cotletele măcelărești, cam grele pentru stomacul său delicat de acum, dar capabile să-i trezească atîtea amintiri, servite cu ceapă tocată mărunt, slănină, felii de cîrnat afumat și garnitură de ciuperci și orez. Atunci ar putea trece, se gîndise el, la vinul roșu, care va trebui să fie, fără discuție, un Cabernet Sauvignon de Valea Călugărească, dacă se poate din faimoasa recoltă din 1956.

Invadat de fumul din sală ca de-o ceață vicleană, simțea însă acum cu toată certitudinea că planurile legate de dejun îi sînt amenințate, că va fi lipsit în primul rînd de posibilitatea de a se reculege în liniștea unei ambianțe distinse, că nostalgia cu care intenționa să retrăiască unele amintiri plăcute din anii petrecuți în orașul acesta va fi tulburată de gălăgia vulgară, de bufet de mahala, răscolită în încăperea vastă ca o sală de așteptare dintr-o gară cu toate trenurile aflate în întîrziere. Străbătu spațiul dintre șirurile de mese sub privirea nepăsătoare a chelnerilor grăbiți, cu frapiere pline de sticle de bere, amenințat să fie busculat, dar stăpînindu-se și privind cu ironie superioară lumea pestriță îngrămădită în jurul meselor, sporovăind gălăgios, cu gura plină, căutînd parcă ascunziș sub șubele de fum de țigară, și găsi în sfîrșit un colț mai liniștit, cîteva mese izolate într-un ungher, lîngă un geam uriaș dînd spre piață, apărate de tăblițe roșii cu inscripția „Rezervat". Se așeză cu anumită solemnitate observată îndată de șeful de sală foarte gras, cu obrajii bucălați și rumeni, care făcu semn unui chelner : „Vezi, Costică, ce-i cu domnul... E poate vreun turist..."

Îl privi cu atîta siguranță de sine și autoritate (a căror primă întrupare e un anumit mod de a privi de sus, cu o suspiciune nedisimulată sub care se poate

ghici ușor amenințarea, într-un chip greu de definit, exprimînd în același timp totala lipsă de interes față de persoana din față și convingerea că singura justificare a existenței ei e așteptarea poruncilor tale) pe chelnerul negricios, oprit indolent lîngă masa sa și pregătit să-i spună, nepăsător și oarecum iritat, așa cum se vorbește cu cei inoportuni, în timp ce-și bătea coapsa cu un șervet, că masa e rezervată pentru turiști, că se servește numai la celelalte mese, și văzu cu satisfacție ca i se schimbă întreaga înfățișare, chipul supărat sau numai nepăsător e invadat de un zîmbet respectuos, mîna ridicată ca să plesnească din nou pulpa cu șervetul se oprește în aer pentru a se grăbi îndată să fîlfîie peste fața de masă din fața sa, în timp ce trupul cu mișcări lenește, indolente, se plecă în gestul etern al umilinței serviabile. Fu însă profund decepționat aflînd că meniul zilei nu cuprindea decît ciorbă de văcuță, iahnie de fasole, ghiveci fără carne, pilaf de pui, tocăniță de ficat și friptură de porc la tavă, și că singurele vinuri disponibile erau un vin al casei (cam acrișor, mărturisise chelnerul pentru a nu spune că e oțetit de-a binelea) și un Riesling de Cotești în sticle de trei sferturi. Chelnerul fusese atît de impresionat de privirea lui Onisifor (a cărui comandă excentrică — ascultată cu uimire și admirație, neîndrăznind s-o întrerupă — îi confirmase prima impresie că are de-a face cu un ștab de la Centru) încît nu făcu nici un comentariu sarcastic (la care nu ar fi renunțat pentru nimic în lume în alte împrejurări) atunci cînd Onisifor își exprimă nedumerirea față de modul scandalos cum era administrat un restaurant ca acesta, în care s-au investit atîtea milioane, dimpotrivă, aprobă cu sîrguință, strecurînd chiar observația că „știți dumneavoastră, dacă sînt puși să conducă niște nepricepuți, nu oameni de meserie", și din clipa cînd îl văzu pe clientul important dînd din cap aprobativ, convingerea că a pus o pilă unde trebuia se consolidă în el și-l transformă într-un slujitor devotat și zelos al domnului „de la Centru". Onisifor aprecie în tăcere zelul chelnerului, dar constată cu mîhnire că el nu schimbă realitatea tristă că ciorba

de văcuță e prea grasă și că friptura la tavă e uscată de parcă ar fi fost reîncălzită a cine știe cîta oară.

După ce îi strecură chelnerului bacșișul, cu discreția la care acesta se așteptase (nu pentru că l-ar fi rușinat primirea unui bacșiș, dimpotrivă, era mîndru cînd un client de-al său se arăta mai darnic decît s-ar fi așteptat, și dacă ar fi putut, ar fi anunțat evenimentul prin sistemul de amplificare al unității, ci prin inerția impresiilor produse de acest client neobișnuit), Suciu părăsi, grav și calm, restaurantul, avînd convingerea fermă că ieșirea sa a fost urmărită cu respirația oprită, nu numai de către chelnerul care îl servise și de responsabilul de sală (nemulțumit că fusese uitat la împărțirea bacșișului, dar satisfăcut că a sesizat din prima clipă importanța clientului), ci și de ceilalți oameni prezenți în uriașul salon (care i se păruse la început ostil, neprimitor, aducînd mai curînd a hală de sport unde s-a luat în calcul și organizarea unor meciuri de handbal, dar acum îi apărea familiar, agreabil, tocmai potrivit ca un om de importanța lui să găsească ambianța potrivită ca să nu treacă neobservat) și se îndreptă cu pași hotărîți spre ascensor. Avea impresia că prezența sa nu mai e anonimă, trecerea nu i se mai absorbea în mișcarea de ansamblu a vieții plictisitoare, cotidiane a hotelului, și fu foarte plăcut impresionat cînd funcționarul de serviciu la poartă sări cu prevenire să cheme ascensorul, îndată ce-l zări, că cel de la recepție îi ieși în cale cu un zîmbet larg, ca să-l salute, și ascensorul sosi fără nici o clipă de întîrziere. „Asta e, își spune mulțumit Suciu. S-a trezit! S-a trezit tovarășul Furdui și a dat dispozițiile necesare... Sau, se gîndi el satisfăcut, și-au dat ăștia seama cu cine au de-a face."

Se simțea obosit, deși nu-i plăcuse niciodată să accepte că e obosit, să recunoască (măcar față de el însuși, în tainițele acelea adînci, ascunse și misterioase unde ne regăsim, uneori, foarte arare dar inevitabil, cu noi înșine) oboseala, invazia ei lentă, vicleană și inexorabilă, iar în ultimul timp, de cînd simțea fără putință de tăgadă depunerea grăbită a ruginii, a reziduurilor rămase din anii, luptele și frămîntările unei vieți, în

toată ființa sa, refuza cu și mai mare îndîrjire (cu atît mai înverșunată cu cît o simțea cu totul lipsită de eficiență) osteneala, tremurul abia simțit al trupului istovit, socotit cu groază semn al bătrîneții, al justeței „scoaterii sale pe tușă", cum îi spunea cu ironie pensionării. Acum însă călătoria îl zdruncinase, căci nu putuse să adoarmă pe patul necontenit zgîlțîit al cabinei de dormit în care era singur, căci reținuse ambele locuri, dornic să se odihnească, să nu fie deranjat de sforăitul vreunui tovarăș de drum, sosirea în orașul părăsit de atîta vreme dar care a fost, totuși, scena primelor sale bătălii, prima treaptă a ascensiunii sale, l-a emoționat, așa cum l-a iritat primirea, pe care și-o imaginase cu totul altfel, și ar fi dorit să doarmă o jumătate de ceas, fără să se mai dezbrace, întins pe sofa, ca apoi să se spele, să se radă cu grijă, cum făcea totdeauna, chiar și în zilele agitate, cînd era foarte ocupat (sau cînd *fusese* foarte ocupat, pentru că de ani de zile nu mai era, din nefericire nu mai avea ce face, se plictisea de moarte și își inventa singur treburi, își construia planificat griji și probleme ca să le arate celor din jurul său că mai e cineva, mai e nevoie de el, nu a fost aruncat în lada cu vechituri inutile, ca o sapă știrbă, și, poate, ca să-și justifice sieși încrederea că mai are de așteptat ceva de la viață, rămîne un om informat, implantat în mișcările din care se nasc hotărîrile și schimbările, cunoaște ce se petrece în dosul culiselor, mai are niște cărți de jucat, nu e un om sfîrșit, nu, o să le mai arate el unora cu cine au de-a face. Acuma însă avea nevoie de puțină, de foarte puțină odihnă, doar să închidă ochii cîteva clipe, doar să ațipească, să-și revină puțin, să-și adune puterile, pentru că va trebui să discute cu Furdui, e absolut sigur că va veni să-l salute, e de neimaginat că și-ar putea permite să nu vină să-l salute, și va trebui să fie proaspăt și spiritual, să-l ia de sus, cu ironie fină, să-l amețească, să-l facă să se bîlbîie intimidat, așa cum se fîstîcea altădată, ehei, dacă și-ar fi dat pe vremea aceea seama ce jigodie are în față, ce l-ar mai fi azvîrlit pe domnul Furdui în vreo funcție din care să nu mai ridice capul pînă la sfîrșitul veacurilor, cum ar mai fi

pus cîțiva băieți să-l ia la refec în vreo ședință mai importantă, de unde ieși scărmănat bine dacă ești luat în mașina de pălmuit, să-l stropească bine cu rahat, să-l facă mic de tot, să pută de la distanță, să se ferească oamenii de el ca de ciumați, dar din nefericire n-a ghicit ce se ascunde în omulețul timid, respectuos cum nu se mai poate, l-a lăsat să crească în umbra lui, să se înfrupte din rămășițele mărunte, din firimiturile puterii sale, și, iată, acuma e mare și tare, îl privește de sus pe el, pe Onisifor Suciu, bărbat intrat în istoria partidului, unul dintre cei ce au făcut acest regim, l-au apărat, l-au consolidat și i-au deschis zări îndrăznețe, spunînd : „așa, băieți, dati-i zor înainte !“ Și mai avea de făcut față Banchetului ! Da ! Banchetului cu „b“ mare ! Pentru care venise și a cărui organizare o sugerase, evident cu tact, cu discreție, putea avea încredere că Borțig va fi abil ca întotdeauna, va face să apară că el și un grup de tovarăși au luat inițiativa de a organiza un banchet pentru jubileul omului căruia Orașul din Nord îi putea fi recunoscător că și-a sacrificat, pentru a-i deschide drum spre viitorul fericit, aurul celor mai proaspete și mai însuflețite elanuri, al viselor îndrăznețe, al chibzuinței responsabile și mature, al celei mai neclintite hotărîri de a-i apăra cu orice preț cuceririle revoluționare. Da, Banchetul va fi fără îndoială o reusită, Borțig e un om priceput, nu era primul plan imaginat de el (de Suciu) și înfăptuit cu ajutorul acestui om destoinic, descurcăreț, fidel și săritor, căruia îi netezise drumul și l-ar fi ridicat pe trepte și mai înalte dacă n-ar fi fost atît de modest, atît de lipsit de ambiție, și n-ar fi spus mereu „lăsați, tovarășe Prim, nu vă bateți capul cu mine, eu sînt om simplu, din popor, n-am școli, n-am decît școala vieții, mi-e destul cît am, nu mai rîvnesc la nimic, nu-mi trebuie mie nici un onor, nici o slavă, să fiu eu sănătos și să văd raionul crescînd și înflorind, să fie oamenii noștri, oamenii muncii, mulțumiți, sa-și dea seama că regimul nostru are grijă de ei, că domnia voastră, tovarășe Prim, aveți grijă de ei, iar altceva nu mă interesează, mi-am realizat toate ambițiile !“

Da, așa e Borțig, e sigur că omul acela nu s-a schimbat, a rămas modest și fidel, Banchetul o să meargă strună, totul o să iasă perfect, o să aibă și el o satisfacție, o mulțumire sufletească, să simtă că nu și-a irosit viața zadarnic, că ceea ce a făcut și a construit (căci a construit, chiar și atunci cînd unii au considerat că distruge, că lovește fără rost, deoarece nu se poate clădi fără să cureți terenul, nu se pot făuri oameni curați, cinstiți, întregi, nobili, plini de avînturi înalte, fără să dai la o parte putregaiul, și în primul rînd cel uman!). Așa că nu avea nici un motiv de grijă, urma să aibă o seară plăcută, totul va fi frumos și avîntat, putea să se întindă liniștit și să aţipească pentru cîteva minute, nu trebuie să se gîndească la oră, Costică o să vină devreme să-l trezească, să-l plimbe puțin prin oraș ca să-i simtă din nou atmosfera, să se reintegreze mai ușor în trecut, să se regăsească mai direct și mai cald cu oamenii cu care a lucrat și a construit aici atîția ani în șir. Dar nu mai are rost să piardă vremea, Furdui ăsta-i obraznic de-a binelea, i s-a urcat pesemne la cap, nu are de gînd să vină să-l salute, se preface că-l ignoră, că nici nu știe de el, deși a trimis un vicepreședinte să-l întîmpine la gară, face pe niznaiul, pe deșteptul, trebuie el să găsească ceva ca să-l readucă la realitate, să-l facă să-și vadă lungul nasului, și să priceapă că Onisifor Suciu nu e încă pe năsălie, mai are el niște pîrghii de mînuit, mai poate el să muște dacă trebuie neapărat. Da, putea să se întindă, să aţipească, să viseze un crîmpei de vis, doar oleacă de vis, intrarea aceea în orașul fără timp, ce frumos ar fi visul acela, cît de tranchilizant, de plăcut, de odihnitor, numai de n-ar visa iarăși trenul din vara lui 1941, numai de nu s-ar trezi iarăși în infernul de la Iași, așa cum se trezea de un timp noapte de noapte, cu o consecvență diavolească, obligat să retrăiască de sute de ori aceleași orori, să fie din nou, de sute de ori din nou, în pragul sufocării, la un pas de moarte! Nu, numai coșmarul acela nu, e destul că l-a trăit, de ce ar trebui să-l retrăiască de atîtea ori în vis? Ei, desigur, dacă directorul ziarului nu ar fi avut ideea năstrușnică de a-l alege pe el pentru a fi trimis

atunci la Iași, totul s-ar fi petrecut mai liniștit, mai lin, fără coșmaruri, probabil că nici în el nu s-ar fi încins clocotul acela de ură, de bănuială, de dorință de a pedepsi pe cei vinovați, de a-i descoperi cu orice preț pe cei ce merită pedeapsă, pe cei amestecați, pe toți cei care i-au ajutat, ca să nu rămînă nepedepsit nici un coșmar, nici cel trăit de el și plantat în sufletul său ca să izbucnească iarăși și iarăși, înmulțindu-se și înnoindu-se, transformîndu-se într-o uriașă cădere de coșmaruri, într-o înnebunitoare cascadă de iaduri suprapuse. Da, dar în clipa cînd directorul ziarului, totdeauna spilcuit, scos ca din cutie, inteligent și cult, dar prea încrezător în inteligența și în cultura sa, convins că dacă a fost un răstimp efemer ministru de externe a dobîndit o aură strălucitoare, ca a sfinților din icoane, toată lumea trebuie să-și scoată pălăria în fața lui, și se considera situat pe o stranie poziție de rezistență, de dușman lucid și consecvent al alianței cu Germania nazistă, deși el însuși semnase primul acord de înrobire economică față de aceeași Germanie, îi comunicase ideea sa de a se realiza un dosar al „evenimentelor de la Iași" (așa le calificase, așa i se părea lui, domnului ministru, directorului spilcuit al ziarului la care a lucrat după eșecul încercării sale de a colabora la gazeta lui Gavrilă Sângeorzan, că poate fi numit infernul în care se pregătea să-l arunce ca să-i umple viața de coșmaruri multiplicate ca-n serii nesfîrșite de oglinzi paralele) nu pentru a-l publica în ziar (căci era prea deștept ca să nu știe că nimic despre aceste orori nu se va publica în ziare, că ele vor fi obligate să dea o versiune oficială elaborată de guvern — dacă acesta va considera necesar să ia act că, totuși, la Iași s-a întîmplat ceva — și atîta tot), ci pentru „a avea un document pentru istorie, pentru că va veni vremea cînd cei vinovați vor trebui să plătească", el, de parcă n-ar fi trecut prin atîtea, de parcă n-ar fi avut destule ocazii ca să-i cunoască pe oameni sub adevărata lor înfățișare, în mîrșăvia lor fără fund, s-a lăsat dus de frazele „nobile", de cuvintele pompoase, oarecum chiar măgulit că el, Onisifor Suciu, a fost ales pentru o trea-

bă atît de delicată şi de importantă, deşi ar fi putut să înţeleagă de la început că e pe cale de a fi azvîrlit în foc (mai bine zis că acceptă să fie împins într-o situaţie de unde nu există altă ieşire decît de a trece prin foc) dacă acest cuvînt este destul de cumplit pentru a desemna realitatea infernală în care s-a lăsat el aruncat. Ei, asta e. Pe urmă, cu cît zel s-au grăbit alţii să-l ajute ca să ajungă în Iad! Canta, pictorul acela bărbos, care se îmbogăţise făcînd portretele întregii aristocraţii şi marii burghezii, fiul de boier care făcea pe boemul beţiv si „băiat bun" ca să-şi servească mai eficace şi mai viclean clasa, cît de uşor s-a lăsat convins să-i procure de la Statul Major permisul de călătorie pentru a ajunge în Iaşiul aflat în zona operaţiilor militare, în loc să-i atragă atenţia, să-i explice că face o prostie foarte periculoasă. Nu, pe el nimeni nu l-a avertizat: „Stai, măi omule, ce te bagi, nu vezi că te afli pe buza prăpastiei şi de mai faci un pas praf se alege din tine?", nimeni nu a întins mîna să-l ajute să se dea jos de pe balustrada pe care făcea echilibristică deasupra vîltorilor infernului ca un somnambul care nu-şi dă seama că se poate prăbuşi în adîncurile de smoală fierbinte! Nici măcar Lucia, care pe vremea aceea mai era soţia aiuritului de Marcu, luat ca de-un rîu de mîndria că a fost rechemat la Ministerul Afacerilor Străine de către Antonescu, după rebeliune, cînd a scăpat de legionari şi avea nevoie de oameni cu experienţă, şi el refuzase cu măreţie, de sus, de parcă ar fi fost împăratul Chinei (respingînd ameninţările vreunei solii a barbarilor din deşert) crezînd că-şi asigură un atu formidabil pentru viitor, cînd în realitate n-a făcut decît să devină interesant pentru alte cercuri reacţionare, care l-au azvîrlit în aventuri complicate pentru care a fost firesc ca pînă la urmă să plătească şi ar fi plătit şi fără mărturia lui, a lui Onisifor Suciu, pe care Lucia a condamnat-o atît de aspru încît a împins relaţiile cu el pe calea ce ducea fără greş spre răceală şi, pînă la urmă, la ruptură — căreia aventura cu Cristina Leca i-a oferit doar un pretext — pentru care alţi deştepţi s-au trezit să-l condamne de parcă ei ar fi

făcut parte din tagma sfinților, nici măcar Lucia, oricît era de calculată și de prudentă, n-a avut ceva mai bun de făcut decît să se arate cuprinsă de admirație pentru curajul (în realitate : nebunia) de a fi acceptat misiunea la Iași ! Dar parcă bunul său prieten Teofil Dimitriu (ehei, perfidia și josnicia oamenilor e nețărmurită !), în care a avut mai multă încredere decît într-un frate, a găsit oare măcar un singur cuvînt ca să-l rețină ? Dimpotrivă, a socotit că fac un lucru „eroic și foarte necesar" și după puțin timp (un timp suspect de scurt, care nu l-a mirat atunci, nu l-a alarmat, deși ar fi fost firesc să constituie un avertisment, așa cum a afirmat după mulți ani — căci pedeapsa meritată nu vine niciodată prea tîrziu — la procesul „bunului său prieten") l-a anunțat că vor călători împreună la Iași deoarece a primit și el misiunea de a se deplasa în acea zonă blestemată. Astfel s-au împletit firele, așa s-a născut urzeala diabolică din care era calculat să nu mai scape, dar din care s-a smuls printr-un noroc aproape neverosimil sau printr-o capacitate de rezistență neobișnuită, moștenită de la strămoșii săi, țărani săraci obișnuiți cu greul, de la bunicul ori de la tatăl său, muncitori oțeliți de trudă și de conștiință de clasă. Da, își spuse Onisifor Suciu căscînd, căci simțea adierea caldă a somnului apropiindu-se, ce bine ar fi să nu revină din nou coșmarul, să nu retrăiască acele ore de groază, să viseze intrarea senină ca un basm dulce și plăcut, în cetatea fără timp.

A adormit fără să-și dea seama că lunecă spre coșmarul de care se temea pentru că îi invadase zilele și nopțile vieții cu groaza cunoscută în vagonul de marfă cu aerisitoarele închise cu scînduri bătute în cuie mari, trainic, solid, cu mare grijă ca să nu cedeze sub apăsarea celor închiși în el ca într-un coșciug cu capacul prins în șuruburi puternice (pentru că cei vii se tem să nu le apară pe neașteptate în față mortul de care sperau c-au scăpat) cînd credea că nu mai e scăpare, strivit de trupurile înghesuite cu o bestialitate de necrezut, cu o ferocitate de animal fantastic sosit de undeva din spațiile negre și nesfîrșite (căci fiarele de pe Terra sînt prea blînde pentru a putea sluji ca termen de comparație), sufocîndu-se printre morții ce nu puteau să cadă pentru că

erau lipiți unii de alții și apăsau cu toată masa lor rece și inertă asupra celor vii, asupra puținilor supraviețuitori care mai cutezau să respire, simțind în fiecare strop de aer duhoarea leșurilor descompuse lent de căldura teribilă a zilei de vară, ca pe-un reproș exprimat în unicul grai ce le-a mai rămas, zguduit timp de o veșnicie, veșnicie colcăitoare și fetidă, născută dintr-o cloacă, de o groază fără nume, nu de ceea ce se întîmpla, ci de convingerea că ceea ce se întîmplă nu poate fi real, nu poate încăpea în dimensiunile realului, neputînd fi decît semn al căderii în infern, în nemaipomenit, în inexplicabil. Ceea ce îl chinuia cel mai cumplit pe Onisifor Suciu în aceste vise de groază nu era retrăirea aievea, repetată la infinit, a unor chinuri (sau a amintirii lor mărite și exagerate, transformate prin proiectare în orizontul altor coșmaruri și altor momente de groază, din teribila lor suprapunere născîndu-se o dimensiune inumană și înspăimîntătoare, părînd a nu fi al unui moment al istoriei, ci al eternității), cît sentimentul că inimaginabilul este posibil, că rezervele de bestialitate ale ființei umane sînt inepuizabile și că nu există rușine mai înjositoare decît aceea de a te naște om, de a fi om, de a trebui să rămîi om. Coșmarul lui Onisifor Suciu — reconstituind în dimensiuni mărite și concentrînd într-un singur tablou succesiunea unor scene teribile, desfășurate în timpul real al experienței sale, nu explodate deodată, în aceeași supremă și aproape insuportabilă clipă — își avea orizontul cel mai înspăimîntător în chiar sentimentul că nu poți fi om fără a fi apăsat de o enormă culpabilitate. Acest orizont i-a înghițit viața, i-a transformat toate gîndurile, ideile, sentimentele și concepțiile modelate de experiența sa anterioară zilelor de la Iași și l-a făcut să caute o viață întreagă mijloacele de a stîrpi răul din om, de a alunga din ființa sa diavolii urii și ai cruzimii. Dar luptînd împotriva răului din oameni Onisifor a ajuns să semene oarecum cu un Mare Inchizitor capabil să lumineze orașe întregi cu ruguri pe care ardeau cei sortiți de el să-și dobîndească astfel mîntuirea.

III

VENIREA ÎN ORAȘUL DE NORD NU-MI FĂCEA NICI o plăcere și acceptasem „sugestia" lui Onisifor (ca să folosesc acest cuvînt pe care îl îndrăgise atîta încît îl rostea de cîteva ori în cursul oricărei convorbiri) numai pentru a scăpa de infinitele sale insistențe (căci capacitatea sa de a sîcîi necontenit pînă obținea ceea ce dorea era uluitoare). Dar cel mai nedorit moment al acestei vizite era întîlnirea cu Sergiu. Nu pentru că el mi-ar fi fost antipatic. Dimpotrivă. Îmi era foarte drag. Îl cunoscusem de pe cînd era un sugar foarte nerăbdător (despre care trebuia să declar cu admirație că e frumușel, pentru a nu umbri licărul de mîndrie din ochii plini de așteptare ai Luciei sau siguranța orgolioasă a lui Onisifor) și a crescut, ca să spun așa, sub ochii mei, promovîndu-mă, încetul cu încetul, în funcția de confident *en titre* și cerîndu-mi — foarte arareori, e drept — sfatul. Eram cumva mîndru de el, pentru că în ambianța unei căsătorii evident nereușite oscilînd între doi părinți care nu se potriveau și nu se înțelegeau, căutînd adăpost cînd la o mamă echilibrată, disciplinată, învățată să-și controleze cuvintele și să-și stăpînească afectele, cînd la un tată obișnuit să comande să fie *Boss*-ul cel mare în fața căruia toată lumea trebuie să tremure, Sergiu ieșise un om liber. Adică nu un om care se bucură, retras într-un ungher ascuns de ochii lumii și ferit de bătaia vînturilor, de propria sa liniște sufletească și de perfectul său neamestec în treburile lumii, ale celorlalți oameni, socotind-o libertate, ci unul gata să se bată pentru dreptul său de a decide și de a fi el însuși. Dar această fire înclinată spre afirmarea libertății de a avea păreri proprii și a-și lua singur hotărîrile nu putea trezi decît furtuni într-o familie domi-

iată de personalitatea dură, orgolioasă, lipsită de orice maleabilitate, pe care și-o formase de-a lungul anilor Onisifor Suciu. Desigur, nu pot uita că tatăl fusese asemănător în anii săi tineri cu fiul, nehotărît și încăpățînat, incapabil să se supună cutumelor stupide sau ordinelor descreierate. Dar anii, încercările, exercițiul îndelungat al unei puteri neașteptate, sau așteptate, în taină, doar de el, căci încordarea sa veșnică, răzvrătirea sa nedisimulată, forța care exulta în el în orele cînd alcoolul înlătura cenzura lucidă, puteau să însemne — și îmi vine tot mai mult să cred că însemnau cu adevărat — o așteptare neîntreruptă a momentului cînd va putea apuca una dintre multiplele pîrghii ale puterii. Această bănuială mă roade mai de mult, și ea a fost stîrnită nu numai de aviditatea dovedită de Suciu în anii cînd a dobîndit într-adevăr puterea și s-a putut folosi de ea din plin (uneori, chiar, după bunul său plac), ci și de unele izbucniri ale sale din anii grei ai tinereții, cînd a luptat cu atîta sete pentru a se afirma în gazetărie. Pînă și fraza preferată, aruncată celor ce-l contraziceau la vreun chef studențesc, faimoasa „Cu mine vă puneți, măi ? Eu sînt Avram Iancu !", pe care am socotit-o pe atunci expresie a unei glumețe dorințe de a pune capăt cu haz unei discuții încurcate, mi se pare acum (la bătrînețe, cînd ar trebui să-l cunosc bine de tot pe Onisifor, căci viața lui mi se întinde în față ca o hartă) izbucnită din adîncimi mai tenebroase, dintr-o aprigă voință de a se impune, de a domina. S-ar putea să tălmăcesc, pe temeiul unor experiențe ulterioare, o realitate dispărută de mulți ani, adică să integrez trăsăturile lui Onisifor cel de acum în portretul său de acum trei decenii, dar omul nu e justificat niciodată de ceea ce a fost sau ar fi putut să fie, ci numai de ce a devenit. Montaigne avea dreptate că nimeni nu poate fi definitiv caracterizat înainte de ceasul morții sale, singurul care trage ultima linie, cea hotărîtoare, din portretul său, pecetluind fără îndurare și în mod absolut de neocolit și de nefalsificat un caracter și un chip uman. Ce importanță are, așadar, cum a fost Onisifor în vremea studenției sau în anii luptei noastre pentru a ne croi un drum, de a ne cuceri un loc în lume, dacă se poate călduț și comod, dacă

e posibil situat cît mai în frunte, cînd profilul a fost desenat cu atîta fermitate de anii cînd el și-a putut modela propria statuie, din materialul invizibil al faptelor și al proiectării lor în destinul altor oameni, și nu a ezitat să și-o făurească din piatră dură, cu linii aspre și sumare, cum sînt unele statui din tinerețea lui Vlasiu? Eu caut însă trăsăturile lui Sergiu, cel de azi, în amintirea, poate influențată tocmai de această căutare, încețoșată în orice caz de trecerea timpului (dar și curățată tocmai de ea de accesoriu și parazitar), a lui Onisifor, tînărul de acuma trei decenii, pentru că nu-mi pot înfrînge teama secretă (ascunsă tocmai de iubirea față de acest băiat pe care l-am văzut devenind ceea ce e, încercînd să contribui și eu la modelarea lui) că în Sergiu cel de azi se pîrguiește și-și dobîndește conturul tot mai descifrabil, Onisifor cel de mîine, sau care va fi mîine Onisifor cel de azi (sau cel de ieri). Dar căutarea mea are oare vreun rost? Unamuno cita un scriitor american (pe care nu l-am citit niciodată), Oliver Wendel Holmes, care spunea că în fiecare om există cel puțin trei oameni: Ioan cel real, cunoscut doar de Făcătorul său, Ioan așa cum se vede el, idealizat, niciodată identic cu cel real, adeseori foarte diferit de cel real, și Ioan cel văzut de semenul său, de Toma (de mine sau de tine), niciodată identic cu cel real, sau cu Ioan așa cum se vede el însuși. Ceea ce înseamnă, practic, că fiecare om are infinite profiluri, căci semenii ce-l pot examina sînt nenumărați. Pot eu să-l cunosc pe Sergiu, cel crescut sub ochii mei, cel urmărit de mine pas cu pas, în treptata sa alcătuire, în formarea îndelungată și plină de ezitări a omului din molusca fără chip ce apăruse pe lume, privit necontenit cu durere și gelozie (transformate într-o iubire mai mare decît iubirea de tată) pentru că era fiul Luciei, care — dacă lucrurile lumii s-ar rîndui întotdeauna după tiparul lor ideal, așa cum ar fi firesc și bine — ar fi trebuit să fie fiul meu, nu al lui Onisifor Suciu, în nici un caz al lui Onisifor Suciu? Desigur, i-am urmărit creșterea așa cum chimistul urmărește desfășurarea unor procese în aparatele sale complicate, cum embriologul studiază dezvoltarea fătului, dar, spre deosebire de aceștia, eu am încercat să și influențez această creștere, transformarea

lui Sergiu dintr-o grămadă de celule organizate în ființă gînditoare, pentru a-i da cît mai multe trăsături care să fie ale mele, nu ale tatălui său. Dar cît poate oare modifica această influență din programarea genetică a unui individ? În ce măsură ideile inoculate de mine în cursul anilor în mintea lui Sergiu pot să modifice faptul inexorabil că el este fiul lui Onisifor Suciu și, după toate probabilitățile, a moștenit, fără putință de scăpare, trăsăturile sale fundamentale, chiar dacă ele sînt îndulcite, într-o anumită măsură, modificate sau numai completate de formula genetică a Luciei? În realitate, nu mă pricep aproape deloc la problemele geneticii, tot ceea ce știu sînt lucruri culese din două sau trei articole de popularizare, dar ca orice bun român mă simt tentat să vorbesc mai ales despre lucruri despre care nu știu aproape nimic, doar ca să fac pe deșteptul.

Dar ca să revin la prietenul meu Onisifor, nu pot înfrînge bănuiala că și atunci, în '38 sau '39, cînd a părăsit cu atîta gălăgie ziarul „Ardealul" din Cluj, al fostului ministru Boicu al cărui rol politic a rămas atît de neclar, căci după o perioadă de strînsă colaborare cu unele puternice grupuri financiare engleze s-a apropiat de nemți, căutînd căile unei cooperări economice din care nu se știe prea bine dacă dorea să stoarcă profituri sporite sau doar avantaje politice, apoi a rămas în Ardealul nordic, în timpul ocupației horthiste. Pe atunci, în calitate de director general al celei mai mari bănci românești din teritoriul cedat, a fost principalul mînuitor al problemelor financiare ale comunității românești (influente în ciuda aparențelor de slăbiciune și dezorganizare), amestecată în multe combinații politice, inclusiv în importante aspecte ale relațiilor oficiale, deschise sau secrete, dintre guvernul horthyst și cel antonescian, printre care și organizarea vizitei din 1944 a contelui Bánffy la București și la Sinaia. Dar cine ar putea urmări cît de cît exact meandrele unei activități complicate și ramificate? În orice caz, deși Boicu a avut unele încurcături cu partizanii din Maramureș, prin octombrie 1944, ele au căzut în uitare, căci atunci cînd grupul care îl ținea prizonier pe fostul mi-

ministru a fost risipit de nemți, Boicu a căzut în mîinile acestora și, recunoscut de Gestapo, a fost dus ca ostatic în Germania, apoi uitat în zilele prăbușirii Reichului și retrimis cu un avion american special la București, unde ajungînd colaborator apropiat al lui Octavian Șicloyan, a devenit centrul unor complicate manevre politice care i-au asigurat ostilitatea F.N.D.-ului și i-au determinat, în cele din urmă, decesul prematur într-o închisoare. În orice caz, revolta din 1939 a lui Suciu împotriva trecerii directorului ziarului unde lucra pe poziții politice neașteptate (susținute la început cu oarecare vehemență exagerată, dar curînd temperate de prudență) se prea poate să fi fost mai puțin erupție spontană a unui om cinstit cu temperament frust și necontrolat, cît acțiune bine cumpănită și minuțios realizată pentru a dobîndi ecoul necesar unei afirmări mai facile în Capitală. M-a ferit Dumnezeu să cred că Onisifor a fost un șmecher care s-a gîndit numai la cariera sa și că gesticulația sa publicistică-socială a fost doar suportul acestei foame de afirmare. El a fost un tînăr plin de năzuințe mari, de idealuri frumoase, de avînturi îndrăznețe. Chiar și trecerea sa destul de rapidă pe poziții politice apropiate de comuniști, legăturile strînse stabilite cu un grup puternic din rîndurile lor și încadrarea sa zeloasă în munca ilegală sînt dovezi foarte puternice în sprijinul acestei realități. Dar el a fost în același timp un om conștient de calitățile și posibilitățile sale și hotărît să le folosească fără ezitare pentru a zdrobi toate stavilele așezate în calea ieșirii din „cușca" în care socotea că a fost ținută seminția sa timp de lungi secole (este tocmai expresia pe care o arunca în fața lumii cu mînie și dispreț cînd pofta de discuții politice îi era stîrnită de cîteva pahare de vin) și pentru a ieși la suprafața „întinsei mări a afirmării libere a puterilor". Nu cred că o asemenea năzuință este dăunătoare. Dimpotrivă, sînt convins că literatura urzită pe tema „învinsului" plin de calități dar incapabil să nu-și lase aripile tăiate, și pasionată să-i plîngă calitățile irosite și să-i laude noblețea eșecului este o aberație inadmisibilă într-o societate ca a noastră, unde împrospătarea

energiilor active este o necesitate generată de însăși nevoia de dezvoltare a țării. Efortul de a trezi oprobriu, scîrbă și ostilitate față de Dinu Păturică, Tănase Scatiu sau Iancu Urmatecu izvorăște dintr-o eroare fatală de optică, pentru că viitorul nu se construiește nici cu Lai Cantacuzin al lui Sadoveanu, oricît de delicată ar fi totala sa inconsistență, nici măcar cu sportivul și occidentalizatul Jim al lui Călinescu, sau cu intelectuali căzuți din lună și lansînd teorii cu totul anacronice despre urbanism, pricepuți doar la femei și vorbind despre relațiile lor cu clasa muncitoare de parcă ar recita un articol prost, cum e Bietul Ioanide, ci cu bărbați activi, mîncăcioși, pofticioși, tari și dați dracului ca cei condamnați definitiv de literatura noastră! Cu o singură condiție: ca atunci cînd sînt lăsați s-o ia la goană să fie întorși cu fața în direcția cea bună, ca să n-o apuce razna. Așa cum nu s-a procedat cu prietenul meu Onisifor Suciu. Și din cînd în cînd, cît mai des, să fie foarte serios și amănunțit controlați dacă în felul cum își înțeleg ei raporturile cu lumea se exprimă doar o viguroasă revărsare de energie și de dorință de a face treabă sau învie și învinge și colții de lup? Ceea ce nu s-a prea făcut cu prietenul meu Onisifor Suciu. Căci de aici începe adevărata sa problemă. Mai bine zis, o altă problemă, aceea a îngrijorării mele privitoare la viitoarea evoluție a lui Sergiu Suciu, la modul cum vor da în rod energiile sale încordate de confruntarea, la început tacită și oarecum secretă, apoi tot mai fățișă, dintre el și tatăl său, iar acum — dacă nu mă înșel — dintre el și lume.

Am invocat, pentru a-l căuta, două pretexte. Cel dintîi: rugămintea Luciei de a-l îndupleca să profite de șederea tatălui său în Orașul din Nord pentru a găsi o modalitate de a se împăca și de a pune capăt unei rupturi ce dădea dramei ei o nouă adîncime. Al doilea: porunca lui Onisifor (căci el nu știa să ceară sau să roage, ci numai să ordone) de a-l „aduce cu orice mijloc" pe Sergiu la banchet. Nu de a-l invita sau de a-i transmite invitația tatălui său și de a-l convinge s-o accepte, ci de a-l aduce „cu orice mijloc"! Cu ce „mijloc"? Cu miliția?

Cu salvarea? Legat cobză și adus în spate? Onisifor ar fi rămas foarte mirat dacă i-aș fi spus că ordinul său este rău plasat (căci eu nu-i sînt subaltern, iar un prieten, chiar dacă e de-o viață, poate să considere că o rugăminte de-a ta e ca un fel de poruncă ce trebuie neapărat îndeplinită, dar nu poate fi manevrat prin dispoziții) și în plus stupid (căci un băiat ca Sergiu nu poate fi „adus cu orice mijloc", ci numai convins să vină), deoarece pentru el ordinul este singura formă rațională a comunicării umane. Dar, în același timp, știam tot atît de bine că Sergiu nu va fi nicidecum dispus să fie diriguit de ordinele tatălui său, adică să fie „transformat în bilă" — cum spunea el (cu jargonul pitoresc al tineretului de azi, un fel de amestec de joc metaforic inteligent și de țigănie din Cuțarida ori Gropile lui Ouatu, care se dezvoltă și se răspîndește, har Domnului, ca o mană cerească în toată țara, unificînd graiurile și stergînd diferențele, transformîndu-ne pe toți într-un fel de anexă a Cuțaridei, căci, din fericire, „băieții de București" par a avea o forță de contaminare oarecum ciudată cînd te gîndești la refuzul lor ferm și cvasigeneral de a părăsi asfaltul Capitalei), să accepte a fi rostogolit de cineva în direcția pe care-i cășună s-o aleagă, nu, „nu sîntem la *bowling*" — spunea el întunecat (americanizînd cu nepăsare jocul de popice pentru care am căpătat în tinerețe o vie pasiune), „nu sîntem ținte la tir" — obișnuia el să adauge (de parcă s-ar fi băgat pe neașteptate în pielea noastră, a celor ce am fost). Of, Sergiu e un băiat isteț și cult, a citit mai multe cărți decît mine, le știe pe toate, are păreri extrem de ferme în toate materiile, și hotărîrea sa de a se face scriitor a explodat în familia Suciu ca o bombă termonucleară, trezind nedumerirea controlată a Luciei și furia necamuflată a lui Onisifor. Prietenul meu ținuse ca fiul său să facă studii serioase, să devină un „om integrat în direcțiile progresive ale revoluției tehnico-științifice și în sensurile necesităților dezvoltării moderne a societății noastre", cum perora cu toată convingerea, nu un tercheaberchea fără căpătîi cum am fost noi (după ce rosti

aceste cuvinte, Onisifor le socoti, probabil, prea tari, cu o nuanță peiorativă pentru el însuși — putînd fi interpretată cu rea-voință, cum îi plăcea să spună, și adăugă, după o clipă de gîndire, „înainte de a fi trecut prin școala vieții", și „l-a dat" (așa spunea, „l-am dat", de parcă ar fi fost vorba de un obiect, și îmi vine uneori să cred că ura lui Sergiu față de domeniul de activitate hărăzit lui de o diplomă izvora și din această vorbă aruncată cam frecvent de tatăl său) la A.S.E.... „Studii serioase, măi tovarășe, profesiune solidă, ce mai, pregătire temeinică, posibilități largi, concrete!" Împotrivirea lui Sergiu a fost zadarnică, Onisifor s-a dovedit absolut hotărît, nu avea de gînd să se lase influențat de aiurelile unui puști, el era tatăl și el trebuia să-i dea o pîine în mînă, să-i asigure o viață ca lumea, nu un destin de Don Quijote luptînd cu morile de vînt, arunca el de sus și foarte sentențios cuvintele, iar rostind pe cele din urmă cu un dispreț inexprimabil mă privea cu scîrbă nedisimulată, ca pe-o gînganie... Sergiu se mai afla pe vremea aceea în ipostaza de „bilă" (ca să folosesc cuvîntul său preferat), așa că a ajuns un adevărat economist fără voie.

Acum, mergînd spre uriașul șantier unde muncea, nu mă frămînta numai gîndul cum o să-l pot găsi pe întinderea de peste zece kilometri dintre Orașul din Nord și cel mai apropiat sat, acoperită de hale în curs de ridicare, de stîlpi de beton din care ieșeau firele groase de fier, depozite de materiale și barăci lungi și joase, ci și aceea: ce să-i spun ca să-mi justific venirea la el, pentru a putea ajunge apoi treptat la îndeplinirea dublei și delicatei misiuni de care eram apăsat. Tocmai obligația de a încerca să smulg de la Sergiu o promisiune pe care eram sigur că o s-o refuze nu numai cu obstinația caracteristică, dar și cu violența ce-l apuca atunci cînd se enerva sincer (căci o bună parte a enervărilor lui erau false, gradate cu luciditate — de parcă ar fi copiat întocmai jocul de-a enervarea atît de drag lui Onisifor) și dorința tatălui său, cu oricîtă prudență diplomatică aș fi formulat-o eu, nu putea să nu-l enerveze. Îl vedeam întunecîndu-se pe măsură ce intra

mai mult în rol, în dimensiunile cu multe posibilități ascunse, descoperite rînd pe rînd cu deliciu și cu satisfacție că e atît de ingenios, ale problemei ce-i stîrnise dorința de a se enerva, găsind tot mai multe și mai grave motive de supărare pînă la gradul deschis spre patetic al disperării oratorice (căci disperarea sa nu se transforma niciodată în realitate, rămînea falsă și artificială — și el își dădea seama și se străduia din răsputeri să-și îmbunătățească jocul, dar zadarnic, căci nu avea deschidere spre disperare, n-o putea simți, palpa, descoperi, nu avea, adică, ce să imite deoarece nu descoperea în tiparele disperării decît golul mascat de niște cuvinte ce sunau fals), și am crezut că e mai bine să asist numai eu la spectacol, fără martori, căci dacă Sergiu l-ar fi dat cu dezinvoltură indiferent de numărul spectatorilor, numai pentru plăcerea de a mă impresiona pe mine, poate chiar cu mai multă rîvnă decît dacă am fi fost singuri, nădăjduind că vreunul dintre cei prezenți îi va face serviciul de a duce pînă la tatăl său calificările cu care l-a blagoslovit, eu aș fi simțit că e cel puțin indecent să ne dăm în spectacol.

Am ajuns pe șantier fără dificultate, căci el se deschidea uriaș pe ambele laturi ale drumului (care părea un rîu sfios, vărsîndu-se în imensitatea mării), cu vălmășagul său în aparență lipsit de sens și de plan, organizat în realitate cu o uimitoare minuțiozitate, descoperită în mișcările ei grăbite și dezordonate doar de un ochi expert, pe care eu nu-l aveam în nici un caz. Am intrat pe sub un fel de poartă de triumf, cîndva probabil falnică sau avînd măcar o aparență falnică plăsmuită din carton și hîrtie sau pînză colorată (din care rămăseseră cîteva zdrențe atîrnînd triste și nemișcate în aerul coagulat, dens ca mierea, al acelei zile de octombrie), dar acum nu mai oferea trecătorului decît scheletul spălat de ploi și decolorat de soare al unei porți alcătuite din tot felul de stinghii, scînduri sau panouri din care și cel mai firav vînt ar fi făcut un morman de gunoaie vechi și inutile pe care nimeni nu și-ar fi bătut capul să le mai folosească la ceva. Dealtfel în imensitatea aceea împestrițată de marile răni scurmate

în valea acoperită în trecut de grădini de zarzavaturi și livezi de pomi, suind pînă pe costișele unde începeau viile grăbite să ajungă pînă pe coama dealurilor, pînă la hotarul negru și neclintit al pădurilor, plină de construcții abia începute sau de săpături lungi în care se turnau fundații sau se ridicau stîlpi groși și puternici de beton, masive și înalte picioare de oțel înfipte în pămînt și părînd rampe de pe care vor fi lansate spre cerul imens rachete misterioase pornite să descopere îndepărtate și stranii galaxii, de mătăhăloase magazii și barăci așezate după o rînduială în care eu nu puteam deslușI decît pașii obscuri ai Haosului, dar care există fără greș în niște planuri închise în seifuri sigure, studiate zi de zi cu înfrigurare, pipăite cu ochi arzători, ca niște foarte ispititoare trupuri de femeie, și realizate treptat, cu încetineala cu care se încheagă un vis complicat și greoi, și în același timp cu aceeași implacabilă siguranță. Ici și colo, semănate parcă de un vînt glumeț, trebăluiau grupuri mai mari sau mai mici de oameni, mărind parcă sentimentul de lume învălmășită și încurcată dat de priveliștea întreagă a șantierului, camioane foarte grele plecau și soseau hurducîndu-se prin hîrtoape, ocolind drumul de pămînt mîncat de gropi adînci ca de niște răni incurabile, căutînd terenul mai ferm al cîmpiei nesfîrtecate de mașini și de tîrnăcoape, unde împletiturile firave și infinit de rezistente ale ierbii țineau pămîntul în unitatea sa trainică și primară, ca niște gheare implacabile și neînfrînte, cărînd mormane de saci, fire lungi de oțel ca niște sulițe nedivizate, panouri uriașe de ciment sau cine știe ce alt material, stîlpi de susținere amintind pe cei ce duc spre toate colțurile țării firele puternice ale curentului de înaltă tensiune, tractoare gemeau din răsputeri făcînd să se cutremure pămîntul, macarale se roteau și se înălțau ca zeci de mîini gigantice mișcate de un creier capabil să le strunească și să le coordoneze înfricoșătoarea putere, buldozere se opinteau să muște și să împingă pămîntul scormonit de brațe puternice de excavatoare cu uriașe cupe dințate ca niște guri de feroci saurieni, oamenii părînd mici și neînsemnați, în-

spăimîntător de mici în comparație cu matahalele zgomotoase de oțel, forfoteau pretutindeni cu siguranța celor capabili să stăpînească acea încurcată risipă de forță. M-am oprit sub rotirea unui foarte mare bloc de ciment purtat lent pe deasupra capului de brațul unei macarale-turn cînd un omuleț în salopetă murdară, cu cizme de cauciuc, avînd în cap o cască albă, se opri lîngă mine, urmări plictisit rotirea nespus de ușoară a peretelui de ciment și îmi aruncă într-o doară :

— Ce doriți, tovarășu' ?

M-a ascultat fără să pară atent, concentrîndu-și parcă toată curiozitatea asupra mișcării lente a masei purtate de macara, sau alte mișcări tot atît de sigure și de puternice profilate în spatele ei, și după ce tăcu un răstimp, îmi aruncă o privire, mai plictisit parcă decît pînă atunci, și spuse, mestecînd parcă, moîfăind cuvintele, ca și cum ar fi fost un fel de *chewing-gum* ce se lipește pe dinți, de limbă, de cavitatea bucală și nu poate fi scuipat decît cu foarte mare greutate :

— Economistul Sergiu Suciu ? Nu cunosc nici un economist Sergiu Suciu !

Apoi, de parcă ar fi fost mulțumit că a reușit să scuipe ghemotocul de *chewing-gum*, ușurat că a scăpat de un necaz, își făcu mîna pîlnie în fața gurii și ridicîndu-și fața ca spre un zeu îndepărtat și cam tare de ureche, țipă :

— Hei, Ioșca ! Hei !

Brațul macaralei își continuă mișcarea lentă și chibzuită, de gospodar grijuliu și meticulos învățat să așeze lucrurile fără greș la locul lor stabilit minuțios, și am văzut zidul prefabricat potrivit de cîțiva oameni într-un fel de șanț căptușit cu beton, apoi, cu cîrligele de uliu uriaș eliberate de pradă, se ridică încet în înălțime și prinse a se roti majestuos și elegant. Omul din cabina de comandă aflată la vreo douăzeci de metri deasupra noastră păru abia atunci să-și amintească de răcnetul omulețului cu casca albă. Un cap abia deslușit se plecă pe geamul coliviei de fier și un glas gros și nemulțumit se auzi de sus :

— Ha ?

— Cunoști un economist, Sergiu Suciu ?

Cel de sus păru să cumpănească un timp, apoi glasul gros rosti, iarăși fără sforțări, de parcă ar fi grăit cu cineva aflat la cîțiva metri de el :

— Ba !

Cu aceasta corpul, socotindu-și încheiate treburile cu lumea de jos, se retrase în colivie, urmărind probabil mișcarea largă a brațului de oțel.

Omulețul cu cască albă se întoarse ca lovit de o descărcare electrică :

— Ei, tovarășu' ! Auzișî ? Nu este !

Am început să rîd foarte amuzat, și omulețul mă privi consternat :

— Ce-i de rîs în asta, tovarășu' ? Ce-i de rîs ?!

L-am privit cu simpatie, de parcă i-aș fi datorat o scuză :

— O, iartă-mă, tovarășe ! Mi-a venit în minte un banc !

— Ce banc ? Care banc ? mă întrebă el, intrigat.

— Știi, o poveste veche. Cică stă un cioban pe un munte și răcnește din răsputeri spre celălalt munte : „— Mă, Ioane, mă !“ De dincolo sosește întrebarea, scurt : „— Ha ?“ „— Fost-a lupul pe la voi ?“ răcnește primul iarăși, din fundul bojocilor. Și răspunsul de dincolo cade sec : „— Ba !“ Uite, ca acum.

Omulețul își împinse casca spre ceafă și își șterse transpirația de pe frunte cu două degete :

— Ei, banc și ăsta ! Păi sigur ! Dacă el e mai sus, lasă vorba să lunece încet, și tot la tine cade !

— Așa-i, dom'le ! am recunoscut, dumirit.

— Ei, vezi ? mă întrebă satisfăcut omulețul. Toate e simplu ! Știința, tovarășu' !

— Da, am admis cu umilință. Știința !

Omulețul păru atît de satisfăcut de activitatea sa pentru întărirea încrederii în luminile științei, că mă privi gînditor, cumpănind :

— Sergiu Suciu, spuse el, ezitînd. Economist ? E chiar economist ? N-o fi Sergiu Mandolină ? Tot Suciu e, tovarășu' ! Băiat fin, băiat bun, ar merita să fie economist. Dar nu e, păcatele lui. E de-al nostru. Clasă muncitoare !

— Unul înalt, cu păr ca fetele ?

— Exact, tovarășu'.

— Păi o fi ăsta. Eu știam că-i economist.

— Pe dracu, tovarășu' ! Băiat deștept, băiat bun, dar economist nu e, și pace ! Clasă muncitoare ! De-al nostru, tovarășu' !

— O fi, am admis. Mai greșește omul. Și unde l-aș putea găsi ?

— Păi, începu omulețul cu cască să-și facă socotelile pe degete, la cantină nu e, s-a terminat. La muncă nu e, că-i schimbu' al doilea. De aceea nu cîntă astă-seară. De plecat nu a plecat, că peste o jumătate de ceas intră în tură. Așa că... Păi, da, conchise el. La dormitor ! Uite, îmi arătă el. Baraca de colo.

Mă temeam să nu-l găsesc dormind și să fiu obligat să-l trezesc. Nu-mi place să discut cu oameni treziți brusc din somn, capabili doar să lupte ca să-și adune gîndurile. Față de Sergiu, mai ales, nu doream nicidecum să am un astfel de avantaj viclean. Vroiam să-l fac, în cele mai bune condiții, stăpîn pe toată capacitatea lui de gîndire, să accepte sfaturile mele pe baza argumentelor raționale ce le sprijineau. Asta e, argumentele raționale ! Numai că nu știam dacă porunca lui Onisifor putea fi tălmăcită în argumente raționale ori dacă dorința neputincioasă a Luciei de a vedea închegîndu-se în jurul ei o armonie pe care nu a putut-o făuri nici primul și nici al doilea soț al ei și fusese în viața ei doar o iluzie fragilă, un păienjeniș alcătuit din iradiațiile ființei ei, ale echilibrului i și al dorinței sale niciciînd exprimate dar palpitînd în toate faptele ei (mai bine zis în toate încercările ei de a da lumii armonia blîndă a ființei ei, încercări veșnic puse în cumpănă sau anulate de realitatea aspră și plină de contradicții) putea să fie transcrisă oare pe portative logice și, mai ales, dacă pentru Sergiu astfel de argumente aveau sau nu ponderea necesară pentru a influența cumpăna hotărîrilor sale ? Nu mă puteam, adică, bizui, în definitiv, decît pe capacitatea mea de a mă adapta necesităților momentului, jocului greu de urmărit al disponibilităților băiatului, de a găsi tonul potrivit, părînd în același timp dornic să-l fac să înțeleagă

un adevăr elementar și nepăsător dacă el e capabil sau nu de această înțelegere. Nu puteam să contez, îmi dădeam adică seama trecînd printre bărăci mătăhăloase și grămezi de materiale risipite parcă la întîmplare printre mașini puternice, necunoscute mie, decît pe posibilitatea de a-l face pe Sergiu să simtă că ceea ce îi cer este un lucru elementar, absolut firesc pentru niște bărbați maturi, de care dacă nu-și dă seama nu însemna decît că, pur și simplu, nu a ajuns pe treapta necesară înțelegerii acestui lucru bărbătesc, adică la maturitatea pe care această înțelegere o presupune. Atunci cînd am reușit să conturez această idee mi-am dat seama că încercarea mea de a da curs rugăminții Luciei și ordinului grobian al lui Onisifor avea certe șanse de reușită dacă izbuteam să-mi joc rolul.

M-am oprit în ușa barăcii, în apropierea căreia un bărbat mai în vîrstă, foarte spătos, numai în niște pantaloni de doc murdari, se spăla sub jetul cișmelei, cu picioarele goale în băltoaca pe care el o forma revărsîndu-se îmbelșugat, turnîndu-și apa rece cu pumnii făcuți căuș, pe cap, pe gît si pe spate, icnind ca un cîine aruncat în pîrîu, și am privit în umbra dinlăuntru. Cîțiva băieți, printre care am descoperit îndată chipul lui Sergiu, ședeau pe două priciuri apropiate și jucau cărți, iar un cerc des de chibiți se frămînta în jurul lor, încercînd să vadă cărțile filate cu grijă, cu plăcerea de a mări tensiunea așteptării descoperindu-le încet și cu fereală. În încăperea cu ferestre mici, deschise în latura opusă intrării și umbrită de peretele de scînduri verzi al barăcii vecine, domnea un semiîntuneric plăcut după lumina violentă de afară și plutea un miros brutal și bărbătesc de țigări ieftine, de rachiu prost, de bocanci unși cu ulei, de haine ce se zvîntă și de transpirație, un miros tare și aspru, care, spre marea mea mirare, nu mi se păru neplăcut, ci, dimpotrivă, cunoscut, familiar, de tabără de vînători sau de cazarmă, de tinerețe și de nepăsare. Plutea în mirosul acela dens și greu ceva de mine pierdut pentru totdeauna, ceva puternic și natural, ce nu apărea nici din eroare printre rafturile de cărți ale locuinței mele, din manuscrisele mele ordo-

nate cu un simț deosebit al meditației lucide și al progresiunilor geometrice (de atîtea ori confirmate cu prețuire de către critici competenți) sau din patimile mele minore, îmblînzite și domesticite, ordonate și ele în rafturi ca țigările de foi, ca sticlele cu băutură sau ca rarele mele vizite la două sau trei doamne încă tinere și cu înclinări moderate față de un burlac înrăit și cam tomnatic cum mă aflu a fi, în agenda din buzunarul din dreapta, marcate cu pixuri de culori diferite pentru a nu încurca scadențele și a mă trezi cu surprize neplăcute. Am tras în piept aerul acela tînăr și nepotrivit pentru un domn cu situație cum sînt, și am strigat neașteptat de tare :

— Noroc, Sergiule ! Bine te-am găsit !

Sergiu își trecu în mîna stîngă cărțile și, înălțîndu-și capul ca să mă vadă, împinse cu dreapta pe unul din chibiți ca să-i lase liberă privirea, apoi rîse :

— Stai ca-n filme, cu lumina-n spate, ca să nu-ți văd fața. Dar nu poți fi decît nașul !...

Aruncă pe scaun cărțile, strigă victorios : „Ful de dame, fraierilor", vîrî banii de pe scaun în buzunarul pantalonilor foarte pătați și se ridică dintr-o săritură : „Să trăiești, nașule ! Hai să te pup !". Și-n timp ce mă prindea în brațe, rîzînd bucuros (și-l simțeam, fericit, de parcă ar fi fost fiul meu, nu al lui Onisifor — în nici un caz al lui Onisifor —, mirosul de om tînăr, încălzit de soarele de afară, de emoții și, poate, de băutură, de transpirație, de putere și de bucuria de a fi), spuse vesel : „Pasează-mi sticla, juvete !". Și îndată după aceea își vîrî mîna dreaptă în buzunar și scoase un pumn de hîrtii mototolite, pe care le întinse cuiva din spatele lui, pe care nu-l vedeam de umerii săi lați : „Fugi, măi, și mai adu niște bombe. Dar din cel bun !" Apoi mă îndepărtă ținîndu-mă cu palma stîngă, neașteptat de mare și de puternică, pentru a mă măsura cu o mirare în care strălucea (umplîndu-mă, de ce să n-o spun, căci chiar dacă nu e al meu e, totuși, fiul Luciei, de-o fericire de tată) bucuria de a mă vedea, și strigă (căci se pare că uitase să mai vorbească încet și cuvintele lui se transformau în strigăte) : „Dar ești ceva extra ! Arăți

formidabil! Ai găsit vreo gagică nouă și te-a-ntinerit, năsicule? Na, trage o gură!" și îmi întinse o sticlă pe jumătate plină, cu duhnet violent, de țuică ori de șliboviță. Mie mi se pot aduce multe critici! Nu-s ușă de biserică și nici iconostas. Dar nimeni n-a putut să spună vreodată că m-am dat în lături de la o gură de rachiu, chiar dacă duhnea ca acesta, din sticla lui Sergiu. Așa că am ridicat sticla, am privit-o în zarea luminii revărsate prin ușă, și am oftat: „Cam puțină, dar ce să-i faci... Casă săracă!" Mi-am dat seama că toți ochii din jur mă privesc curioși și că de dușca mea vor depinde multe. Neîndoielnic, prețuirea sau disprețul lor. Poate, răspunsul lui Sergiu. Așa că am tras ca-n vremurile bune, și i-am înapoiat lui Sergiu sticla aproape goală. El a ridicat-o ca să vadă cît a mai rămas, și cei din jurul nostru, deodată înveseliți, îi pîndeau vorbele: „Ei, asta-i — zise Sergiu vesel. Văd că te-ai mai antrenat. Bravo, nașule! Așa mai zic și eu!"

Nu m-am mirat prea mult constatînd cît de ușor și-a găsit Sergiu înlocuitor pentru tura de noapte, pentru a putea sărbători cum se cuvine întîlnirea cu nașul său. M-a surprins însă faptul că restaurantul unde cînta uneori seara Sergiu Mandolină nu se afla în Orașul din Nord, ci în apropierea pieții din satul condamnat să fie smuls din cununa de aur și de beții a viilor sale faimoase și să fie adus în umbra marilor cuptoare ce vor dudui zi și noapte pentru a transforma materia în motoare și mașini, în puterea ascunsă și perfect stăpînită care circulă prin noile forme ale vieții. Cîrciuma fusese un timp sediul unei gospodării de stat, dar după ce aceasta și-a mutat direcția din imediata vecinătate a marelui șantier, a redevenit ceea ce mai fusese timp de multe decenii, cînd i-am tocit scaunele o vară întreagă. Am urcat cu oarecare emoție treptele spre terasa de la intrare (amintindu-mi totuși că pe vremuri pătrundeam în cîrciumă prin intrarea laterală, dinspre curtea pardosită cu pietre neregulate, de pîrîu) și mă simții deodată învăluit de o mireasmă veche, foarte cunoscută, pierdută de mult din amintire dar păstrată cu grijă în subteranele întunecate din adîncurile noastre necunoscute. Era înainte de

toate mirosul de bere proaspătă, scoasă de curînd din marile și răcoroasele cuve de fermentație, purtînd parfumul blînd al malțului și pe acela al cîmpiilor de hamei. Nu mi-a plăcut niciodată prea mult berea, dar o bere potrivit răcită, sorbită dintr-un pahar înalt și zvelt, de trei decilitri, aburit de răcoarea lichidului și purtînd ca pe-o hermină gulerul de spumă albă și densă, se numără printre cele mai plăcute daruri ale vieții într-un ceas de amiază, sub bolțile unei cîrciumi răcoroase, după o pereche de crenvurști zemoși, mîncați cu gîndul aiurea, ronțăind chifle proaspete, cu multă sare și chimen ce s-au prins pe crusta lor rumenă ca petele ruginii și zgrunțuroase de pe platoșa racilor foarte bătrîni. De aceea, mirosul de bere care m-a invadat suind treptele cîrciumii mi se părea că aduce un bun-venit blînd și familiar, dintr-un orizont care era al tinereții mele de demult și al ființei pierdute de cine știe cînd în nisipurile mișcătoare ale timpului. Și venea — nu dinspre ușa deschisă a cîrciumii, ci din orizontul acela pierdut pe care îl socoteam, distrat, cu gîndul aiurea, al meu, uitînd că nimic nu mai era al meu decît ceasul de față și, poate, obligațiile neplăcute ale celui viitor — un miros vesel și poznaș de tocană perpelită în mari castroane de tuci, cu multă ceapă și ardei grași spintecați în felii lungi, căznite la foc încet, împreună cu bucăți grase de carne de porc, de vițel sau de batal, în clocotul de zeamă groasă alcătuită mai puțin din apă cît din untură topită și din boia iute. Erau mîncări vesele și glumețe acele tocane de altădată, căci nu aveau alt rost pe lume decît de a unge cu poleiala necesară gîtlejul și stomacul bărbatului dornic de un șpriț rece. Dar chiar și acest rost dispărea dacă era zi de luni, rămasă de veacuri zi de tîrg în satul acela condamnat, deoarece atunci omul grăbit spre cîrciumă se oprea pe-o clipă la șatrele săsoaicelor de lîngă podul de pietoni, unde cărnuri grase sfîrîiau în mari tipsii, umplînd zona de clocotul lor răzvrătit și de mireasma lor bărbătească și provocatoare, și alegea o bucată mai mare de friptură de Turda, cu partea grasă scrijelită ca slănina cînd o pui în frigare, și purtîndu-și grijuliu prada rumenă și înmiresmată într-un sfert de pîine albă și

pufoasă, se grăbea bine înarmat spre șpriț, știind că în ziua aceea binecuvîntată nimic deosebit de neplăcut nu i se mai poate întîmpla. Și mă învălui, ajungînd pe treapta de la înălțimea căreia se deschideau îngustele ferestre de aerisire ale pivniței cu vinuri, liniștea solemnă a vinului pus să doarmă în mari și solide butoaie de fag, lăsat să-și depene în tihnă și pace înaltele vise de vitejie, pîrguindu-se în răcoarea mocnită, filtrîndu-și puterile misterioase în limpezimi cu fulgere nevăzute și în flăcări consumate într-un licăr lăuntric ghicit doar de cei foarte pricepuți și încercați. Of, Doamne, dormea în această pivniță și în zecile de pivnițe ascunse sub casele greoaie și rezistente ce alcătuiau piața asemeni cu un zid gros și aspru de cetate mătăhăloasă, încercînd să întrupeze nu chipul frumuseții, ci pe acela al trăiniciei, al capacității de a rezista furtunilor (și dovedindu-se prea fragile doar atunci cînd zidurile s-au prăbușit chiar în sufletul strănepoților celor ce le-au construit și s-au preschimbat în fum al deșertăciunii), atîta vin încît tîrgul ar fi trebuit să plutească pe aburi de vis și de nălucire, să fie plăsmuit de halucinația albastră și pîlpîitoare a flăcărilor de alcool, fragile, fin lunecătoare și invincibile ca aripile de îngeri. Dar nimic nu clintea trăinicia grasă a realității, totul stătea statornic, vinul nu s-a preschimbat decît foarte arareori în iluzie și în nălucire, în orizont de vis în acest sat căzut în poloboc și obișnuit, de aceea, cu mirajele jucate de el și incapabil să se mai lase purtat zadarnic pe cărări inexistente de amăgiri de Fata Morgana.

Am intrat în prima încăpere, unde stăteau pe vremuri tejgheaua și masa de biliard cea mătăhăloasă și unde mesele așternute cu fețe albe și roșii, ori albe și albastre în pătrățele, ofereau celor hotărîți să reziste ispitelor mai îndelungate și să zăbovească doar un ceasdouă ca să fie acasă la vremea amiezii pentru a asista la ceremonia aducerii pe masă a oalei pîntecoase pline de supa fierbinte, învăluită în aburi deși, în care pluteau găluște ori tăieței, bucăți de morcov, de țelină, de pătrunjel și de cartofi, și mai ales bucăți grase de carne, oase groase pline de măduvă și pentru a supraveghea cu

severitatea firească a unui cap de familie împărțirea ei după vîrsta și după purtarea copiilor, și apoi să aștepte felul al doilea, halca de carne cu cartofi fierți și amestecați cu ceapă prăjită care făcea un culcuș atît de agreabil vinului greu ce se răcea încet și calm în sticlele așezate pînă la gît în apa din găleata anume pregătită.

Am trecut prin prima încăpere și am pătruns în sala cea mare, unde pe vremuri cînta seară de seară taraful lui Cinoș, apoi al lui Bela și pînă la urmă acela a lui Ețo, lăutari vestiți, nelipsiți de la marile nunți sau botezuri, cunoscînd la fel de bine cîntecele românești ca și pe cele ungurești și cîntîndu-le cu aceeași plăcere. Nu știu cum, dar timpul a lunecat în mine spre alte zări, apuse, și m-am mirat că nu apare prietenul meu Wagner Martin, înalt și spătos, rumen și veșnic puțin băut, pentru a-mi face semn că e liberă o masă dintr-un colț. Sub bolțile acestei încăperi se potrivea obstinația bărbătească a celor obișnuiți să stea la sfat cu vinul ore lungi în șir, scufundați într-o meditație tăcută, prin carapacea căreia nu răzbate nici cîntecul lăutarilor și nici hărmălaia cheflîilor, rămînînd deschisă doar pentru șoapta abia înțeleasă a vinului din pahar, din care se reîntrupau întîmplări de altădată, sentimente și chipuri lunecate de mult în umbră, din care în momentul acela, sub o anumită conjugație astrală, ar fi putut da vieții alte direcții, alte resorturi. Acum cîrciuma se pregătea pentru ceremoniile nopții, dar ele se anunțau de alt gen decît acela ale meditațiilor solitare. Oamenii nu mai vor să rămînă singuri, mi-am spus deodată, speriat ca de-o descoperire îngrozitoare. Oamenii se tem de solitudine, vor să fie împreună, să se înghesuie, să se calce pe bătături, să se certe, dar să simtă că nu sînt singuri, că sînt ocrotiți de respirația altora, de privirea altora. Eu mai știam, ca Sartre, că o privire străină înseamnă dezbrăcarea nemiloasă a unui om, că secretele sale sînt descifrate, că intențiile sale sînt ghicite. Da, eu mai știam că privirea celuilalt poate fi o țeavă de pușcă îndreptată spre tine, o capcană în care vei cădea, un act de acuzare cu conținut necunoscut, capabil să te arunce într-un proces tot atît de stupid și tot atît de tragic ca cel zugrăvit de Kafka. Dar

ceilalți, oamenii din jurul meu, și printre ei acest dezinvolt Sergiu Mandolină, nu știau, erau niște boboci nevinovați sau niște naivi iremediabili și ei se căutau, oriunde și cu orice preț, ce chemau așa cum își cheamă cerbii, în perioada lor de dragoste, ciutele, umplînd munții, văile și pădurile de boncănitul lor prelung, se adunau cete-cete, se distrau în haite, ca lupii, aveau cîntece ciudate, în care o voce, un om, nu era decît evocare a celorlalți, îi chema pe ceilalți la solidarizare, și cîntecele acestea nu dobîndeau sens deplin decît atunci cînd toate vocile se împleteau, se suprapuneau sau se ciocneau într-o cacofonie stridentă (pentru mine) ce constituia pentru ei, neîndoielnic, însăși armonia.

Am stat ore îndelungate înșurubat într-un scaun, în timp ce cîrciuma se golea de oxigen ca un submarin imobilizat în apele negre ale oceanului, și se umplea de ceva nedefinit, alcătuit din aburii alcoolului, din fumul tot mai des de țigară și din nădușeala trupurilor încinse de dans și de băutură. Am băut enorm de mult. Mai bine zis, s-a băut enorm de mult. E ciudat că, totuși, nu m-am îmbătat. Și, după cîte am putut vedea, nimeni nu s-a îmbătat. Paharele se umpleau și se goleau (și oricît ar fi putut să pară de ciudat, a doua zi nu-mi mai aminteam ce dracu s-a băut!), iar oamenii cîntau. Adică, la început îl ascultau pe Sergiu, bătînd tactul pe mese, cu tacîmuri, sau din palme, iar cîntecul băiatului se ridica prin fum ca o pasăre cutezătoare, și apoi deodată glasul se frîngea si un torent de alte glasuri, un stol întreg de alte glasuri, se abătea asupra pasării obosite și o luau pe aripile lor odihnite, nu ridicînd-o mai sus, ci ajutînd-o să plutească mai departe în nesfîrșita ei înfruntare cu furtuna de fum.

Pe urmă Sergiu a pus mandolina pe masă, a oftat și a zis: „No, ortaci, amu musai să gătăm!". Vorbea ardelenește șarjat, dar nu în batjocură, ci oarecum obosit și dorind să-și ascundă oboseala într-o glumă. Ceilalți rîseră, iar unul îl imită: „N-apoi că, măi frachie, c-apoi numai un picuț de țîră că-i încă devreme!" Sergiu își goli paharul și se ridică: „Gata, băieți! Acum am de discutat

cu nașul ! Căci am și eu unul. Vorba ceea : «orice naș își are nașul !»"

Mi s-a părut de necrezut cît de repede a fost lăsat singur cu mine și că oamenii cu care am băut au plecat fără supărare, ca și cum ar fi dat joc liber unor toane cunoscute, știind că ele se vor schimba foarte curînd. Cîte unul îl mai bătuse și cu palma pe spate, de parcă i-ar fi zis : „Bine, bine, bătrîne, lasă, e în ordine !". S-au mutat la alte mese, mai încolo, loc era berechet, și după multă vreme l-am putut examina pe Sergiu în liniște. Slăbise și se bronzase, trăsăturile se accentuaseră, făcîndu-l parcă mai bărbat, mai ferm. Ochii i se liniștiseră, se lăsau pe fețe cu greutate, cu siguranță, de parcă ar fi știut să cîntărească, să împartă, să disocieze. Atunci cînd l-am întîlnit ultima dată ochii îi pîlpîiau nesigur, părea că nu-și găsesc locul, ca niște fluturi zburînd dintr-o floare în alta. Și, mai ales, se fereau să privească hotărît în alți ochi, de parcă s-ar fi temut că o să trădeze un secret. Poate secretul că erau negri, deși păreau aproape întotdeauna cenușii-închiși, de culoarea oțelului sau de culoarea mărilor din nord. Acum, ochii lui Sergiu cîntăreau tot ceea ce intra în raza lor, dar fără dramatism, fără să încerce să stabilească măsura dreaptă a oamenilor și a întîmplărilor, ci luîndu-le doar în seamă, trecîndu-le parcă într-o secretă evidență, și aceasta cu o plăcere pe care nu încercau s-o ascundă. Îmi spusei că, din fericire (din fericire pentru el, căci putea astfel să scape de o condamnare ce nu i se cuvenea sau, poate mai bine zis, de o sorocire pe care n-o merita, sau din fericire pentru mine, care îl iubeam pe copilul Luciei), nu moștenise în întregime firea tatălui său și nu ținea neapărat să judece și să hotărască, adică să condamne sau să declare nevinovăția întregii lumi mulțumindu-se (și poate nu „deocamdată", ci pentru „totdeauna") cu constatarea existenței ei așa cum este. Poate că din această cauză chipul lui Sergiu nu acceptase ridurile mărunte formate încă din adolescență în jurul ochilor dornici să judece, ai lui Onisifor, și lărgite apoi treptat ca să cuprindă, ca un foarte fin și foarte des păienjeniș, întreaga sa față pentru a-i da o asemănare atît de izbitoare cu masca ta-

tuată a unui războinic maori — oarecum în mod firesc, pentru că în gîndirea triburilor maori războinicul era înfăptuitorul voinței zeilor, adică cel care judecă și cel care aplică pedeapsa, așa cum se credea și prietenul meu Onisifor Suciu. În jurul ochilor lui Sergiu nu se zăreau însă decît creșturile mărunte ale unei ușoare înclinări spre luarea în răspăr, care sublinia vaga lucire ironică a pupilei, dar această deschidere spre ironie putea să fie un privilegiu acordat nașului, adică celui-condamnat-să-găsească-scuze în fața tatălui sortit-să-vrea-să-găsească-vinovății, sau celui-dornic-să-explice-în-fața-mamei-înclinate-să-ia-totul-în-serios. Copilul nu mai exista. Adolescentul dispăruse și el pe neobservate. Tînărul pus pe șotii care mă necăjea cu cîteva luni în urmă turnîndu-mi în față cascade de teribilisme fusese doar o amăgire. Aveam în față un bărbat și nu eram tocmai sigur că nu este unul dintre cei puși pe rele. Părea mai înalt decît îl știam, umerii largi se potriveau acum foarte bine cu statura și cu siguranța mișcărilor. Mi se părea puternic și aspru, voluntar și ironic. Dar știam că sub cojile aspre și tari se ascunde sîmburele dulce, miezul moale și blînd. Dar sîmburele trebuia spart. Am mai băut o dușcă. „Și tu ? — l-am întrebat într-o doară. Cum o mai duci cu fratele Sergiu ?“ Era vechiul nostru joc. De cîte ori avea vreun necaz mărunt alerga la mine : „Nașule, fratele Sergiu are un necaz“. De data aceasta însă el nu avea poftă de joacă. „Știi cum mă simt, nașule ? De parc-as fi într-un tren oprit în gară. Pe șina de-alături, o altă garnitură. Și careva o pornește. Dar care ? Oare eu încep să înaintez spre destinație ? Ori stau pe loc și a pornit celălalt tren ?“ „In raport cu o destinație infinit de depărtată — îmi arunc eu în luptă arsenalul de sofisme — toate trenurile de pe Terra stau pe loc ! Totul depinde de ce crezi tu ! Dacă esti convins că trenul tău s-a pus în mișcare, vei ajunge în mod cert la țintă !“ „Ei, tocmai asta-i, șoase el încet. Nu am deloc această convingere !“

Era tocmai ceea ce îmi convenea mai mult. Știam că aventura în care se lansase nu poate fi de lungă durată. Eșecul Dorei nu se putea transforma în eșec al amîndurora, ci trebuia să devină sursă de energii noi pentru

amîndoi. O nedreptate dispare dacă te doboară, ca un bolovan ce strivește pe pantă un călător și se duce să se așeze liniștit printre ceilalți bolovani din vale. O nedreptate se transformă în măsură a forței oamenilor dacă dă naștere unei împotriviri capabile să-i anuleze efectul moral și să genereze forțe contrarii destul de puternice pentru a-i anula cauzele. Sergiu n-ar fi trebuit să admită ca Dora, pentru că a fost lovită, să se retragă în sihăstrie, ci s-o ajute să se opună, să găsească forțele necesare pentru a răspunde loviturii răului. Venirea lui aici, pe șantier, într-o baracă plină de sticle de drojdie, și preschimbarea în Sergiu Mandolină putea fi o experiență extrem de utilă (mai ales dacă avea în continuare intenția de a încerca să scrie, adică să-și valorifice experiența dîndu-i un sens în ordinea umană), dar n-o ajuta prin nimic pe Dora. Cu cît Sergiu ajungea, deci, să-și dea seama că trenul în care se afla nu s-a pus în mișcare, cu atît mai repede se va hotărî să schimbe trenul, să caute altul cu plecare mai grabnică. Dar Sergiu mă cunoștea prea bine ca să nu-și dea seama ce combinații fac în capul meu și să nu mi-o ia înainte. „Dar nu face nimic, spuse el nepăsător, umplînd paharele. Am timp berechet. Odată și odată o să pornească și el, lua-l-ar dracul!“ Trebuia, fără îndoială, să-l scot din poziția foarte sigură (sau, ca să fiu mai aproape de adevăr, foarte disperată) în care se fortificase, așa că am spus nepăsător, în timp ce întindeam mîna după pahar: „Evident. Mai ales că în trenul care pleacă se află Papahagi!“

Am simțit cum tresare și mi-a fost milă de el. Dar știam că ura sa față de profesor este o nadă cu care s-ar putea să reușesc să-l urnesc din imobilismul său, așa că am continuat: „De! Tu ajungi cîntăreț din mandolină la o cîrciumă din satul ăsta. Dora se dedica orelor de dirigenție și sprijinirii campaniei de recoltare a porumbului și a cartofilor. Iar tovarășul profesor academician, doctor docent, doctor honoris causa al cîtorva universități din străinătate, Hristu Papahagi, se bălăcește după plac în apa caldă a onorurilor... Omul fără pată, modelul de corectitudine etică și științifică! Care mîine va fi sărbătorit la banchetul tatălui tău!

Am nimerit în plin, căci Sergiu izbi cu pumnul în masă, țipînd : „Ce-ai zis ? !". La mesele apropiate se făcu liniște și simțeam privirile nemulțumite, iritate, mînioase, ațintite asupra mea, cel care l-am supărat pe marele lor Sergiu Mandolină. Dar în loc să mă sperii de amenințarea mută a acelor priviri, am simțit deodată imensul comic al situației : Auzi, domnule ! Sergiu Suciu și iubita sa, profesoara Dora Ștefleа, supărați pe univers pentru că academicianul senil Hristu Papahagi și-a bătut joc de ei dovedindu-le că soarta Dorei depinde de un simplu capriciu al său, și în loc de a scoate la bătaie toate pilele pentru a-l pune pe Papahagi ăsta la locul lui, își toarnă cenușă în cap și se retrag la mănăstire ! Mănăstire tip ultimul pătrar al secolului XX : un șantier din Nord ! Rîdeam cu hohote, probabil că alcoolul își dăduse lovitura principală, nu mă mai interesa nimeni și nimic pe lume decît cazul plin de haz al acestor naivi cărora le cad fulgii de pe aripi la prima bătaie de vînt, lăsîndu-i în ipostaza de papagali jumuliți vîrîți într-o colivie ca să aibă lumea de ce rîde. Sergiu mă privea perplex : „Zău, nașule, fii serios — mă ruga el spre hazul celor de la mesele vecine, constatînd că ceea ce lor li se păruse tragedie e în realitate comedie ; vorbește, nașule dragă, că de nu te ating cu un sifon în moalele capului !" „Așa? am protestat eu fără să mă pot opri din rîs. Vine omul pîn-aici, în spatele lui Dumnezeu, dornic să te lămurească, să-ți deschidă ochii, să te ajute să acționezi ca un bărbat, nu ca un copil îmbufnat că i s-a stricat jucăria, iar tu faci pe nebunul ? Adio, taică, și noroc, vorba ăluia cu bancurile, eu îmi iau pălăria și dusu-m-am dus de parcă nici n-aș fi fost pe-aci !" Începusem încet, dar îmi încheiai amenințarea țipînd din răsputeri, iar vecinii noștri rîdeau cu hohote, ca la circ. Probabil că hazul lor era mărit de zădărnicia încercărilor de a mă ridica de pe scaun. M-am rățoit la ei foarte bățos : „Ce-i de rîs, ce-i de rîs ! Ce, așa se poartă niște oameni serioși ?" și succesul meu a fost subliniat de o sporire a cascadei de rîs la o putere arareori atinsă chiar și de producțiile celor mai prețuiți comici.

M-am trezit undeva în noapte, împleticindu-mă pe șapte cărări, sprijinit de Sergiu, pe un drum plin de gropi, în timp ce finul meu mă certa cu severitate: „Ai făcut-o de oaie nașule. Te-ai făcut de rîsul lumii. Și cît m-am lăudat cu mata, cît am bătut toaca: Ehei, să-l vedeți voi pe nașul meu, ăla om, măi, nu celofibră ca voi, un scriitor nemaipomenit, oameni buni, un geniu, măi, o să-i învețe copii voștri la școală cărțile pe de rost pînă n-or mai vedea, și un filozof, măi, un om cu concepții profunde, care-a-nțeles, nenorociților, tot ce n-a priceput neam de neamul vostru de la Adam încoace și n-o să știți voi nici pînă la groapă! Așa! Mi-am răcit gura degeaba! Uite, un sfert de ceas îi ajunge, domnule, un nenorocit de sfert de ceas și ne unge firma cu rahat! Păi se poate, domnule?!"

M-am înțepenit bine în picioare și am rostit, încercînd să nu mă bîlbîi prea tare: „Ia taci, măi Sergiule, nu fă pe deșteptul! Mai bine trimite-i lui Papahagi o telegramă... De felicitare, măi! Semnată Sergiu Mandolină, zis Suciu. Fiul marelui Onisifor! La a cărui sărbătorire va vorbi mîine! Va vorbi!... Și știi tu cum va vorbi? Așa cum a spus marele nostru poet național Mihai Eminescu: «Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el!»"

M-am trezit în casa domnului Iuliu Șuteu. Adică în clipa aceea nu știam că e casa domnului Șuteu. Am aflat doar mai tîrziu. În orice caz, se pare că sosirea noastră s-a făcut cu oarecare tămbălău, căci doamna Șuteu, care semăna perfect cu o vrabie, nu cu una din cele grase, de vară, ci cu una ponosită și înfometată, din toiul iernii, și avea un fel de a te privi aidoma cu acela al vrăbiei, întorcînd capul și examinîndu-te cu un singur ochi, spuse cu reproș: „Asta nu se face, domnule Sergiu! Să mă iertați, eu nu am decît patru clase de gimnaziu, dar asta nu se face și gata! Să luați un domn serios și să-i dați din băuturile astea falsificate, curate otrăvuri!"

„Da, așa e, scumpa mea Eufrosina, spuse domnul Șuteu cu dulceață (în timp ce eu mă cutremuram de groază gîndindu-mă ce caznă trebuie să fi fost să-i spui o viață întreagă soției tale Eufrosina, neacceptînd nici măcar

diminutivul de la Bariera Vergului: «Frosa», si îmi veni în minte cît de greu ne-a fost nouă în anii tineri să-i găsim un diminutiv lui Onisifor Suciu, recurgînd la artificiul de Lemi, de la Lemurul, căci stabilisem o dată pentru totdeauna că lemurienii lui Goethe nu puteau avea decît fețe încrețite ca a colegului nostru), chiar așa, continuă el, îl duc la cine știe ce dugheană rău famată, în loc să-l aducă la noi, să-i oferim o dulceață, o vișinată, să-l ascultăm vorbind despre literatură, să mai învățăm și noi cîte ceva, să nu murim proști" (și pronunță ultimele cuvinte cu atîta dispreț încît nu mai lăsa nici o îndoială asupra adevăratului preț pe care-l punea pe lucrurile spuse de un bețivan înrăit cum mă aflam neîndoielnic a fi).

Dar cafeaua făcută de domnul Șuteu era fără îndoială excepțională căci după ce o băui, supravegheat de privirea de vrabie a doamnei Eufrosina, m-am simțit renăscînd, revenind în lumea ordonată de Logos, ridicîndu-mă la lumina înțelegerii și dîndu-mi seama de situația jenantă și ridicolă în care m-a pus Sergiu aducîndu-mă în această casă de oameni cumsecade în starea în care mă aflam cu o jumătate de ceas în urmă. Am înțeles, cu încetul, din discuțiile celor trei, că Dora găsise găzduire la familia Șuteu, camera unei fete măritate de curînd rămăsese liberă, doamna Șuteu era o gospodină excelentă și-i oferise tinerei profesoare și „vipt bun de casă", pentru a mai avea un ban în casă, căci penzia lui Iuliu este derizorie (rostise complementul cu un gest de inexprimabil dispreț, lovindu-și palmele și scuturîndu-le îndată ca de un praf imperceptibil cu care trebuie că semăna cuantumul acelei pensii), și deși a primit slujbă pe șantier, tot greu o ducem, Dumnezeu ne vede sufletul!" Domnul Șuteu nu era însă de soi blajin și umil ca soția sa, și se simți oarecum jignit de aprecierile disprețuitoare rostite despre veniturile realizate de el, așa că spuse înțelept, cu importantă: „Evident, mă înțelegeți, raportat la trenul nostru de viață de dinainte de... de asta... de toate astea de-acum... Căci altfel, așa, comparativ... *grosso modo*.. n-o ducem chiar așa de... cum să zic... mă înțelegeți... pauper".

Sergiu era însă preocupat de întîrzierea Dorei şi văzînd relativa mea restabilire se hotărî să dea o fugă pînă la şcoală ca să n-o lase să vină singură prin noaptea ce căzuse între timp deasă, întunecoasă. Am rămas deci singur cu doamna şi domnul Iuliu Şuteu. Era un bărbat trecut, după toate semnele, de şaptezeci de ani, dar încă drept, îngrijit, atent la felul de a se purta şi mai ales de a vorbi, implantat în realitate şi capabil să se descurce în viaţă şi în muncă. După plecarea lui Sergiu, Şuteu se uită cîteva clipe îngîndurat în urma tînărului, de parcă i-ar fi urmărit paşii cu privirea prin noaptea căzută peste lume ca o căldare de smoală, apoi oftă : „Bun băiat, domnule. Aveţi un fin de prima calitate. Ceva extra. Îmi place... Parcă m-aş vedea înainte de război (vorbesc, natural, de primul) *fähnrich* la Viena... Cînd treceam pe Ring vedeam cum se aprind ochii femeilor... (se opri doar pe-o secundă, ca să arunce o privire asupra doamnei Eufrosina, care îşi făcea cruce şoptind scandalizată : «Doamne fereşte şi apără, om bătrîn şi nebun, auzi-l ce grăieşte...» Da ! Exact aşa... Se aprindeau ochii femeilor... Ei, nu ca să mă laud, dar eram un bărbat prima-ntîi... Şi-apoi femeile... of, Doamne, suspină el extaziat, ce să mai vorbesc... Uite aşa, odată, eram ofiţer de serviciu la Schoenbrunn... O, ce minune ! (Aţi fost la Viena ? mă întrebă el. Nu ? Mare păcat ! Neapărat s-o vizitaţi... Dumneavoastră, vorba aceea, n-aveţi probleme... Lăsaţi că ştiu eu. Sînteţi de-al lor... Ei drăcie, se răsti el la doamna Eufrosina, care încercă să-l întrerupă, şoptind «Iuliu, bagă de seamă... încetează odată, Iuliu», doar nu-s chior, nu am nici orbul găinii... N-am văzut eu în *Scînteia ?* N-am citit eu ? Nu ne-a spus Sergiu că-i dumnealui ? !«Aşta-i naşul meu, zice dînsul. Om, nu glumă !» Nu ne-a cerut apoi articolul, căci zice «le păstrez, nu strică să mai înveţe omul» ? Ei, nu-i aşa, dragă Eufrosina ? Atunci de ce tot moşmoneşti şi şopoteşti, ba că-i laie, ba că-i bălaie, «Bagă de seamă, Iuliu dragă, taci din gură, Iuliu dragă» ? Ce nu-i adevărat ce spun ? Nu-i omul lor ? Atunci ? !")

„E-n regulă, dom' Șuteu, am zis. Îs omul lor, ce să-i faci ? Dar era vorba de Sergiu ! Vroiați să spuneți ceva despre Sergiu..."

Dacă m-aș fi arătat iritat de vorbăria lui Șuteu, bătrînul ar fi continuat să peroreze despre convingerile mele, dar nepăsarea arătată de mine îl descurajă. „Așa-i, zise el, obosit parcă. Îmbătrînim. Vorbim și noi vrute și nevrute." „Ehei, domnule Șuteu, i-am spus vesel, parcă nu văd eu ? Verde ca mărul rotat ! Nu vă dați dumneavoastră pe mulți fițangăi de șaizeci de ani !" „Apoi asta-i cam așa, își șterse Șuteu mustața cu degetul arătător îndoit. Aș minți dacă n-aș recunoaște că așa este ! Dar cum as fi dacă n-ar fi trecut peste mine tăvălugul... Se opri privind drept înainte, în gol, după năravul bătrînilor, și abia atunci mi-am dat seama cît e de bătrîn. Dar a dat ! Tăvălugul lui Onisifor Suciu, oftă bătrînul. Tăvălugul dracului... Mă mir pînă astăzi cum de am putut scăpa... De aceea l-am și dușmănit în prima clipă pe Sergiu. Era leit Onisifor Suciu... Mi-a spus pe urmă că-s ceva cimotii. Se mai întîmplă astfel de asemănări..." „Dar ce-ați avut cu Onisifor Suciu ? am întrebat eu, cu adevărat curios, și eram gata să izbucnesc în rîs gîndindu-mă ce ar face Onisifor dacă l-aș invita la banchet și pe domnul Șuteu. Cum de ați ajuns sub tăvălugul lui ?" „Asta-i bună, zise Șuteu cu amărăciune și reproș. Auzi, domnule ! Ce-am avut eu cu Onisifor Suciu ? Ce-a avut bietul pom cu fulgerul care l-a ars !" „Ei, n-o luați în nume de rău, domnu Șuteu, mă căii pentru expresia mea nefericită. M-am exprimat greșit, asta-i tot. Dar îmi închipui că v-a făcut un rău mare !" „Mare-e-e ? lungi Șuteu întrebarea. Mi-a frînt gîtul, domnule ! M-a făcut una cu pămîntul ! M-a aruncat în gura morții ! Noroc că nici Șuteu n-a fost plămădit din mămăligă ! A răbdat, a strîns din dinți și a supraviețuit... A îndurat umilință ca un mucenic, a mîncat șerpi și șopîrle ca un pustnic din Tebaida, dar a supraviețuit. Și azi-mîine, cînd crapă Onisifor Suciu, căci urmăresc zi de zi anunțurile funerare din ziar, mă duc și eu la înmormîntarea lui. Ba mai mult : o să arunc și un zbruș în groapă și o șoptesc : «Dă-i, Doamne, ceea ce merită, c-atunci știu că l-or prăji dracii pe grătar pînă în

vecii-vecilor!»“ Am oftat. „Ferească Dumnezeu de cîte poate auzi omul! Căci unii oameni au venit parcă pe lume numai ca să facă rele!... Dar cum a fost chestia aceea cu Onisifor Suciu?“ „Simplu ca bunăziua, dragă domnule, simplu ca bună ziua... Eu stau aici de cînd mă știu. Aici m-am născut, aici o să-mi fie mormîntul. Înainte de război am fost funcționar la percepție... Eu sînt expert contabil... După Dictatul de la Viena eu tot aici am rămas, am mîncat și eu o pîine de la Centrala Județeană a Cooperativelor Românești, «Plugarul» le zicea, unde m-a primit popa Costan, ție-l Dumnezeu. După război — adică după eliberare, cum se spune —, am intrat din nou la percepție... Apoi cînd s-a schimbat în Secția financiară, acolo... Am rămas... Eu sînt expert contabil, așa că... Ei, asta-i. Și pe urmă a urmat o avalanșă tragică. Nu poate fi numită decît astfel!“ Bătrînul tăcu, și aveam impresia că pîndește efectul celor spuse. În fond, mă plictisea. Căci, de ce n-aș mărturisi-o, am devenit imuni la tragedii. Nu e numai cazul meu, ci a mii și mii de oameni care au asistat la prea multe tragedii, au trăit, au văzut prea multe, sau cel puțin au auzit despre atîtea încît sensibilitatea noastră nu mai rezonează adecvat, direct proporțional cu grozăvia reală a faptelor.

Dar mă simțeam obligat să dovedesc față de drama personală a lui Iuliu Șuteu un mai mare interes decît cel pe care îl simțeam în realitate, socotind că, arătîndu-mă atent, emoționat, chiar cutremurat, aș putea să-i ameliorez părerea despre mine, cel adus în casa lui într-un hal rușinos de beție și lăsat apoi pe capul lui ca musafir nechemat. Trebuie să plătim într-un fel sau altul pentru tot ceea ce primim. Eu trebuia să plătesc pentru cafeaua doamnei Eufrosina (care mă privea și ea, în felul ei vrăbiesc, pîndindu-mi reacția), după cum trebuia să plătesc și pentru deranjul produs de sosirea mea intempestivă în casa lor. Așa că mi-am compus o față plină de interes, de atenție încordată, și am exclamat plin de compasiune: „Nu mai spuneți! O avalanșă întreagă?“ M-a privit o clipă cu surprindere sau cu bănuială, dar eram prea versat în compunerea și recom-

punerea mimicei mele ca un om lipsit de experiența teatrului, ca Șuteu, să mă prindă — cum ar spune finul meu Sergiu — cu cioara vopsită.

Drama lui Șuteu se încadra în ceea ce s-ar putea numi „seria nord-transilvăneană", deoarece ea prezintă unele deosebiri față de cele cunoscute în alte părți ale țării și caracterizată în principal prin efortul de compromitere sau îndepărtare a funcționarilor numiți din Capitală, pentru a le rezerva locul unor „elemente locale", adeseori fasciști notorii care au slujit cu fanatism ocupația horthystă. Cazul relatat de Șuteu părea însă să concentreze nu una, ci trei variante ale componentelor acestei „serii".

„Avalanșa a început cu găzduirea lui Andreas Wagner... Cîndva, spre primăvara lui '945 — spuse Șuteu, cu un rîs care, dacă n-ai fi înțeles cuvintele, ar fi putut fi socotit de om mulțumit. Știi, sașii de-aici au fost duși prin august 1944 de către armata germană. Înțelegi ? Au fost duși de, nu «au plecat cu». Diferența e uriașă... Ca cea dintre ceea ce am făcut eu și ceea ce s-a spus mai tîrziu că am făcut..." „Ți-am spus eu — interveni doamna Șuteu, privindu-mă caraghios, de parcă mi s-ar fi adresat mie, nu soțului ei. Ți-am bătut capul degeaba ! Avem noi destule, nu mai strînge pe nimeni de pe drumuri... Pe vremea aceea sașii erau priviți de parc-ar fi fost ciumați... Dar tu, nu ! Tu erai cel mai deștept ! Cine-ți putea spune ceva ?" Privirea de vrabie încăpățînată mă scruta necontenit, iar Șuteu rîse înfundat. „Da ! Asta ai înțeles tu ! Nici un fond mai înalt, nici un simțămînt mai nobil ! «Avem noi destule pe cap !» Atîta știi tu despre viață ! Ca o găină ! Să te ascunzi de uliu, vîrîndu-ți capul între paie ! Ce contează că fundul gol rămîne afară, la vedere ! Păi ce eram să fac ? Erau doi oameni bătrîni... El peste optzeci, ea aproape... Singuri cuc ! Rămași pe drumuri, să înghețe ori să moară de foame !" „Dar de ce nu s-au gîndit înainte ? spuse doamna Șuteu cu un glas rău, ascuțit, răstit. Cinci feciori au trimis la SS ! Cinci ! Atunci nu s-au gîndit : Noi cu ce rămînem ? Cine ne va purta de grijă ?... Atunci spuneau: «Ne dă Hitler pămînt... Pămînt mult și bun ! Pămînt

clasa-ntîi, rusesc! Îl știm noi din celălalt război! Fain pămînt! Și ne dă și lucrători! Zece ruși, douăzeci, cîți e nevoie! Noi numai să mîncăm și să bem!» Apoi au rămas să mănînce și să bea în drum, morți de foame! Așa le-a trebuit!" „Taci, femeie, zise Șuteu. Oameni proști! Voiau să scape de necaz și au crezut că pentru asta e bun orice mijloc... Și-au jertfit băieții, crezînd că se vor îmbogăți din jaful lor... Așa e!" „Și dacă așa e, interveni doamna Șuteu cu glasul ei ascuțit, de țarcă, eu ce să le fac? De ce trebuia să îndreptăm noi cele stricate de ei? Să fi rămas la Hitler!" „Da! «Să fi rămas la Hitler!» o imită bătrînul, batjocoritor. Păi nu aici era locul lor, casa lor, țara lor?! Ai! Aud? nu aici?!" Striga furios și femeia îl asculta cu gura căscată, țintuindu-l cu privirea ei de vrabie. Mă temeam că o să izbucnesc în rîs, supărîndu-mi gazdele atît de antrenate în controversa lor, și am întrebat: „Și ce s-a întîmplat, domnule Șuteu?" „Ce să se întîmple, răspunse bătrînul, plictisit parcă. N-o auzi cum boscorodește: «De ce i-am luat pe cap?» Asta e: de ce i-am luat pe cap... Nu știu nici eu... I-am urmărit o zi întreagă, mergînd din poartă în poartă, ca niște cerșetori... Casa lor era ocupată, omul nici n-a vrut să stea de vorbă cu ei. El căpătase casa de la primărie și cu asta basta! Proprietăți inamice, ale unor oameni fugiți cu hitleriștii, confiscate pe baza Acordului de armistițiu! Bunuri CASBI — așa le spunea, deși nimeni nu înțelegea sensul cuvîntului. Legea-i lege, acordul e acord, trebuie respectat și gata! Vecinii nu aveau nevoie de belele... Nici nu-i iubeau. Fuseseră odioși, nu pentru că vorbiseră mult; bătrîna, desigur, vorbise vrute și nevrute, după legea lor, a femeilor. Dar bătrînul tăcuse. Nu a fost niciodată vorbăreț, dar după ce și-a trimis băieții, amuți de tot. Dar tăcerea lui era considerată arogantă și le-a stricat mai mult decît vorbăria necontrolată a bătrînei. Vecinii, deci, nu-i aveau la inimă și au scăpat repede de ei... Au intrat la noi fără speranță. Vedeam fețele lor de pe care se stinsese ultimul licăr de speranță... Ochi în care nu mai era nimic. Nici măcar deznădejde. Și n-am putut să-i dau afară..." „Da, cirii bătrîna. Și pe urmă ai plătit!" „Aiurea", zise

bătrînul. Tăcu, privind-o mînios pe doamna Șuteu. Apoi oftă : „Pe urmă, liniște. Nimeni n-a zis nimic. Doar peste vreo lună de zile, cînd s-au mai întors cîteva familii de sași și primăria a trebuit să le dea case — și cînd s-au dus de la noi și Andreas Wagner cu soția sa, într-o zi m-a oprit în tîrg domnul Șovari. Domnul Șovari era zugrav și principalul său venit a fost asigurat în cursul unei întregi vieți de zugrăvirea bisericilor românești din satele învecinate cu noi. După intrarea armatei horthyste în Ardealul nordic, domnul Șovari și-a descoperit vocația politică... Da, zadarnic rîzi, îmi spuse el mustrător, așa-i spunea el : vocația politică. Mi-a spus el însuși, într-o după-masă de duminecă. E adevărat că era cam făcut, adăugă bătrînul, scrupulos de exactități. «Mi-am descoperit în fine vocația politică» — a zis el. «De-acum sînt un om făcut!» A devenit conducătorul organizației Crucilor cu săgeți, dar n-a avut bafta de-a apuca venirea la putere a partidului său. Cînd acesta a ajuns la putere, noi eram de cîteva zile eliberați, iar domnul Șovari se afla departe, undeva spre apus. Cînd s-a întors, era alt om. A venit în sat, a stat o noapte și a plecat la oraș. S-a întors peste cîteva zile cu o zapiscă miraculoasă. Așa spunea : «Am o zapiscă miraculoasă. De-acuma nimeni nu se mai poate atinge de mine ! Sînt membru de partid...» După multe luni, cînd wagnerești plecaseră de la noi, mă oprește, cum zic. «Dom' Șuteu, zice el. Dumneata ai deschis adăpost pentru fasciști !» «Aș, dom' Șovari, răspund eu, nu-i adevărat. Ce, dumneata ești adăpostit la mine ?» Părea că s-a dezbătat imediat căci a spus pe alt ton : «Dom' Șuteu, mata ai limbă prea ascuțită !» Zic eu : »Mă mir, dom' Șovari. Cu doi ani în urmă ziceai că sînt valah cu limbă păroasă ! Acum zici că-s cu limba ascuțită ! Spune-mi, rogu-te, care-i adevărul ?» S-a dus fără un cuvînt.

Peste cîtva timp am fost însă chemat la Jandarmerie... Da, așa-i spuneau : Jandarmerie. Nu miliție, sau așa ceva. Șeful mă aștepta în poartă și-mi arătă să intru în biroul lui. «Vezi, zise, te așteaptă cineva. Vezi, să nu-ți bați prea mult gura căci e un om al dracului !» Am mîrîit ceva și am intrat în birou. Mă aștepta Ladislau Vrega,

în uniformă, cu galoane de locotenent. «A, bună ziua, domnu Vrega, zic. Ai schimbat uniforma ?» «Am schimbat-o, zise el înfuriat. Acum e democrație, port uniforma guvernului nostru democratic !». «Da ? m-am mirat eu. Dar chibrituri sub unghii mai știi bate ?». Nu mă așteptam să nu înțeleagă, căci în 1944, după 23 August, cînd horthyștii au arestat mii și mii de români, printre alții si pe mine, Vrega, pe atunci sergent horthyst, a fost principalul nostru schingiuitor, și distracția sa preferată era să bată chibrituri sub unghiile celor torturați. El însă se prefăcu a nu pricepe, așa că am repetat întrebarea : «Da chibrituri sub unghii mai știi bate, dom' sergent ?» M-a privit rece, cu dispreț : «Nu știu ce vrei să zici, dar eu nu-s sergent. Sînt locotenentul Vrega !». Am vrut să mai spun ceva, dar el și-a ridicat mîna și mi-a dat o palmă de am căzut. «Uite, zise el, palme mai știu da. Și dacă vrei neapărat, te pot învăța și alte figuri. Dar să știi : dacă mai ațiți ura națională ponegrînd în spiritul tău șovin binecunoscut democrați încercați, te iau în mașină de n-o să mă uiți niciodată !». M-a lăsat să plec, fără să mă mai lovească. În curte, șeful de post stătea de vorbă cu un alt client al lui Vrega. Văzîndu-mă teafăr, fluieră admirativ : «Bravo, dom' Șuteu. Ai scăpat ușor !» A doua zi m-am dus în Orașul din Nord și am prezentat un denunț la partid, altul la legiunea de jandarmi și al treilea la prefect, arătînd cine a fost Vrega și enumerînd martori demni de încredere pentru sprijinirea celor declarate de mine.

Au trecut cîteva luni. Între timp șeful de post de la noi și-a luat calabalîcul și dus a fost. În locul lui a apărut unul cu obraz cam tuciuriu. Om cu privire rea, furișată și apoi deodată înfiptă în tine. Privire «parșivă», cum se spune în regat. După un timp m-a chemat la post și cînd am intrat, nu mi-a răspuns la bineț. M-a privit numai lung, batjocoritor. Avea gura strîmbată de un rînjet ce nu făgăduia nimic bun. Mi-am ținut firea, spunîndu-mi că am mai văzut eu și altele. Pe urmă s-a răstit la mine : «Șezi la masa aceea și scrie !». M-am așezat supus, că la jăndari, pardon, la miliție, n-ai ce face decît să te supui. Și am scris pe foaia de hîrtie cu

marginea îndoită de-a lungul ceea ce mi-a dictat el. Adică : «1. Cum l-am adăpostit și ascuns pe fascistul Andreas Wagner.» Am tresărit, dar încă nu m-am speriat. Am scris, simplu și clar, ce a fost și cum s-au petrecut toate. Și cînd am terminat, am început să mă neliniștesc : cum voi dovedi toate acestea ? Andreas Wagner murise. Nevastă-sa era dusă-n lume. Ceilalți sași erau undeva foarte departe, la muncă. Oamenii erau retrași ca melcii-n găoace, și cînd venea vorba de nemți știau că-i de rău și-și închideau bine gura. Cine va pune mărturie pentru adevărul meu ? Dar n-am avut multă vreme pentru gîndire, că întrebarea a doua a și răsunat : «2. Ce știu despre acțiunile unite ale fasciștilor sași și chiaburilor împotriva regimului popular ?». Atunci m-am speriat. Știi dumneata, cînd ești întrebat despre o faptă de a ta, e ușor să răspunzi. Spui adevărul sau minți, treaba ta. Cînd ești întrebat despre ceva de care ai auzit numai, e mai greu, dar poți spune ce ai auzit. Dar cînd te întreabă despre fapte ce nu au avut loc și despre care nu s-a vorbit niciodată, ești un om sfîrșit ! Aici ți s-a înfundat ! M-am gîndit la asta și mîna a început să-mi tremure cînd am scris : «Nu știu nimic despre astfel de actiuni și n-am auzit niciodată nimic despre ele». Străulea, așa îl chema pe noul șef de post, stătea în spatele meu și citea peste umărul meu ce scriam. L-am auzit rîzînd batjocoritor : «Așa, domnu Șuteu ? Nu știi, n-ai auzit ? Las' c-o să-ți aduci aminte tu !». Am strîns dinții și mi-am poruncit să mă stăpînesc. Și am auzit a treia întrebare : «Ce acțiuni de atîtare șovină am întreprins de la 23 august încoace, și cine mi-au fost complicii ?». Cînd am auzit aceste vorbe, curajul mi-a revenit. «Ăsta-i Vrega, mi-am zis. A aflat de denunț și vrea să mă sperie. Trebuie să mă țin tare. Și să scriu și aici totul !». Și am scris ! Am umplut foile pregătite pe masă și am cerut altele. Străulea s-a uitat la mine, vedeam în ochii săi că e mirat, dar n-a zis nimic. A scos din birou un nou teanc de foi și mi l-a pus pe masă. «Ia, Șuteu, spuse el, și rînjea din nou batjocoritor. Scrie ! Scrie cît vreai tu ! O să le citim cu atenție ! Și o să răspunzi pentru fiecare cuvîntel ! Scrie numai !

Scrie !». Apoi să știi că am scris ! Am scris tot ce s-a întîmplat, ce am vorbit cu Șovari și ce întîmplare am avut cu Vrega. Am scris ce reclamații am înaintat. Am repetat tot ce știam despre Vrega, despre Șovari. Tot, tot ! Străulea se întinsese pe patul de fier din birou și căsca. Eu scriam. Cînd i-am spus că am terminat, s-a ridicat greoi, s-a întins cu plăcere și a citit, de pe hîrtia de pe biroul său, ultima întrebare : «Cu ce scop și în complicitate cu cine mi-am exercitat acțiunile de calomniere a unor cadre cinstite de partid și de stat ?». Am scris întrebarea zîmbind. Străulea mi-a observat zîmbetul și a scrîșnit : «Rîzi, Șuteu ? Mai ai chef să rîzi ? Las' c-o să-ți treacă ție cheful de rîs !». Pe atunci nu bănuiam că cei ce puseseră ochii pe mine au toate posibilitățile și toate mijloacele ca să înfăptuiască amenințarea lui Străulea... Pe urmă mi-au băgat ei minții în cap... M-au dăscălit bine... Temeinic... Cu răbdare... Ani în șir !". Vedeam că bătrînul se ambalează, aproape că se înăbuși de enervarea produsă de năvala amintirilor, de revolta încă vie stîrnită de ele, și-mi părea rău că-l lăsasem să-și înceapă povestirea. Experiențele sale erau într-adevăr banale, fără nimic nou. Auzisem destule, mai și scrisesem despre unele, așa prin '66—'67, după ce furtuna trecuse, cerul se limpezise, nu mai era nici un pericol să povestești sau să scrii despre astfel de experiențe. Dar acum ele deveniseră banale, nu mai avea rost să-ți pierzi timpul cu ele, se scrisese tot ce se putea scrie, dacă aș fi avut bafta de a da peste altceva, peste ceva cu totul deosebit, diferit, excepțional, dramatic, nu zic, dar așa, totul intra în rutină, în obișnuit, fără relief, fără interes. Dar nu mai aveam scăpare, trebuia să-l ascult pe bătrîn pînă la capăt. Așa că am ridicat doar palma, cu un gest liniștitor, temîndu-mă să nu-l lovească damblaua sau să facă un infarct, acolo, în fața mea : „Ei, dom' Șuteu, am zis. Nu te enerva, dom'le... Au trecut... vorba ceea, ale vieții valuri...". Dar bătrînul părea să nici nu mă audă. El era dincolo, în spațiul-timp al relatării. Aici, cu mine, nu era decît vocea sa. „Ei da, urmă el, fără să mă audă. Pe atunci nici nu bănuiam. Și am scris cu litere mari : «Nu am

desfășurat niciodată astfel de acțiuni. În schimb, am denunțat cinstit pe fasciști !». Străulea citise cuvintele scrise de mine și rîdea. «Așa, Șuteu, așa ! Nu-ți bagi mințile-n cap !» Pe urmă s-a proțăpit în fața mea și s-a uitat mult la mine, gîndindu-se. Pe urmă a dat din mînă, a lehamite : «Ei, poate că asta le trebuie !» Și spuse vesel : «Așa, Șuteu ! Eu ți-am dat ocazia să te îndrepți ! Ca la popa : să te spovedești și să primești iertarea păcatelor... Dar tu, al dracu', măi, mai al dracu' decît credeam !... Dacă-i așa, e bine, Șuteu ! O să vezi tu ! O să cînți tu pe trei voci deodată !... Deocamdată, ești liber !» Și-mi făcu semn să ies.

În stradă, m-am oprit sub cerul nespus de înalt, în zăpada grămădită pretutindeni de vînt, simțindu-mă deodată, după orele de îndîrjire din biroul sărăcăcios al lui Straulea, părăsit de toți, lipsit de apărare, neajutorat. Am ajuns acasă clătinîndu-mă de parcă as fi fost beat, și Eufrosina a crezut într-adevăr că m-am întrecut cu băutura. N-am zis nimic, m-am culcat și m-am întors spre perete. Așa am rămas două zile. Apoi m-am sculat, m-am pus la punct și am plecat la județ... Erau tot județe... Nu se făcuseră încă raioanele... Și am mers la prefect. La tovarășul Onisifor Suciu. N-au vrut să mă lase să intru. M-am așezat pe scări și am spus că nu mă mișc de acolo pînă nu ajung la prefect... După două sau trei ceasuri m-au dus la Onisifor Suciu... M-a privit aprig, zburlit. «Cum — a strigat la mine furios —, crezi că trebuie să te primesc cînd dorești dumneata ?!» «Nu, tovarășe prefect, i-am spus. Ci atunci cînd e nevoie mare !» Nu pot zice nimic, m-a ascultat cu răbdare. I-am putut spune tot ce am avut pe inimă. Cine a fost Ladislau Vrega și acuma ce-mi pregătește. N-a zis nimic. Nici da, nici ba. Poți pleca, mi-a zis sec. O să cercetăm !» Și sînt sigur că în timp ce ieșeam a pus mîna pe telefon și l-a anunțat pe Vrega... Dacă nu l-o fi anunțat mai înainte... Căci pe culoar mă așteptau doi

oameni în uniformă. M-au scos din prefectură pe o intrare dosnică... Peste o jumătate de ceas mă aflam în fața lui Vrega... M-a privit rîzînd : «Nu te liniștești, măi Șuteu — mi-a spus. Tot cu agitația șovină, ai ? Lasă că ți-om băga noi mințile în cap !» Și a făcut semn să fiu dus. Am fost azvîrlit într-un beci... Apoi luni de anchetă, de tortură... Și ani la Canal... Am ajuns, cum scrie despre cei din iad, departe de urechea lui Dumnezeu... Așa a fost...“

Afară se auzi glasul lui Sergiu, și Șuteu oftă : „Ei, dar astea-s lucruri vechi... De ce să ne mai amintim de ele ?“

IV

I-AȘ FI PUTUT SPUNE BĂTRÎNULUI ȘUTEU CĂ ÎN zilele cînd Vrega și-a început ofensiva împotriva sa Onisifor Suciu era asaltat de probleme atît de spinoase și de neliniști atît de vii încît complicațiile personale simple ale unui cetățean oarecare, fără apartenență politică, avînd o situație destul de neclară, apăsat de foarte grave bănuieli, i se păreau fără îndoială nu numai lipsite de importanță, ci, foarte probabil, chiar menite să-l abată de la preocupările sale majore. Da, acele timpuri tulburi, de început de lume (cînd eu — ca s-o spun cinstit — credeam uneori că ne-am apucat să construim Turnul Babel, într-atîta nu reușeam să ne înțelegem ca oamenii, decît prin lozinci generale rămase singurele semne clare pentru toată lumea, de parcă s-ar fi încurcat limbile și am fi vorbit în graiuri diferite), erau pline, ca de-un fum de canonadă, de probleme și de surprize.

Despre anii aceia de demult (foarte îndepărtați mai ales pentru cei ca mine, pentru care au însemnat lumina tinereții, aproape uitată acum cînd ne tragem sub frunzișul implacabil al îmbătrînirii) s-au scris multe și felurite. Pentru Onisifor Suciu ei apăreau (fără să-i pară îndepărtați, nu, lui nu i se părea deloc îndepărtați) ca semne din care s-a scris ori cărămizi din care s-a construit propria sa ființă, ca molecule din care s-a constituit firea sa adevărată. Onisifor a fost dintotdeauna un luptător, un om dornic să se bată pentru ceva frumos și adevărat, să înfrunte ceea ce îi părea (sau era) putred și dăunător. El transformase în propriul său sînge cuvintele cutezătoare ale celui din care își făurise idealul uman, ale lui Avram Iancu; „ori punem pumnul în pieptul furtunii, ori pierim!“ Prile-

jurile care i s-au oferit timp de mai mulți ani de gazetărie de „a pune pumnul în pieptul furtunii" i-au apărut încetul cu încetul tot mai lipsite de importanță, sărăcite de rezultate, donquijotești. Nici dezvăluirile sale polemice și foarte documentate despre afaceri murdare aflate în contradicție cu interese vitale ale țării nu au avut nici un efect, nici n-au zgîriat măcar suprafața rezistentă a răului și au fost cu ușurință înăbușite, făcute uitate. I se părea, de aceea, de tot mai multe ori, în acei ani ai tinereții, că poartă o luptă aprigă cu sabia împotriva unui dușman foarte abil și foarte viclean, nespus de primejdios și de dornic să-l ucidă, iar în momentul cînd el, Onisifor, îi zboară cu o lovitură fulgerătoare sabia din mînă și e gata să-l străpungă, locul luptei dispare ca într-o ceață, vrăjmașul se topește în aer, iar el rămîne, inutil și ridicol, învîrtindu-se singur și gesticulînd fără rost cu sabia în mînă, înconjurat de oameni care rîd cu hohote văzînd nebunescul său joc. Iar cînd încerca să explice, să spună ce luptă grea a purtat, i se rîdea în nas cu răutate : „Fii serios, dom'le ! Ce luptă, ce tot vorbești aiurea ?! N-ai luptat cu nimeni, te-ai dat în spectacol singur !" Sau i se părea că joacă o partidă foarte dificilă, foarte complicată, de șah, și în momentul cînd, după eforturi istovitoare, este pe cale de a face mișcarea cîștigătoare, toată situația de pe tablă se schimbă radical, nimic nu mai seamănă cu ceea ce a fost, și el rămîne condamnat să reînceapă o partidă niciodată terminată, ca Sisif rostogolirea necontenită a bolovanului său.

În zilele fierbinți care au început la 23 august 1944 Onisifor Suciu s-a simțit parcă renăscut într-o altă dimensiune a existenței, pe un tărîm unde duelurile nu se mai sfîrșesc suflate ca niște năluciri de o boare ciudată, iar partidele de șah se cîștigă sau se pierd fără intervenția vreunei forțe magice. De aici a izvorît, foarte probabil, și însuflețirea cu care s-a avîntat în luptele acelei perioade, dar și nemulțumirea că este trimis din nou să are cu stiloul hectare de pagini în loc de a fi lăsat să se azvîrle în vălmășagul vieții născătoare de fapte, de izbînzi sau de înfrîngeri. Nu e, astfel, greu

de înțeles că, ajuns în Orașul din Nord și simțind că situația existentă acolo îi asigură toate posibilitățile de a sparge găoacea plictisitoare a gazetăriei și de a izbucni la lumina adevăratelor răspunderi politice, pe planul acțiunii, al luptei aspre, al faptelor, el a făcut totul ca să se folosească de acele posibilități.

Mi se pare că în anii îndelungați ai prieteniei noastre (dacă relațiile cu Onisifor pot fi numite vreodată „prietenie") am reușit să înțeleg destul de bine că activitățile desfășurate de el — intervențiile bine calculate în complicate probleme politice, care i-au asigurat o rapidă și pentru mulți neașteptată ascensiune — nu au izvorît din dorința de a se urca spre vîrful ierarhiei sau spre onoruri, situații demne de invidiat, bani sau putere. Nu, în acei ani Onisifor nu era cuprins de dorința de putere (sau mai bine zis nu era încă invadat de ea) și pasiunea cu care s-a adîncit în înțelegerea problemelor locale, în formarea unor păreri bine gîndite despre ele, mai ales despre contradicțiile ce colcăiau, fără să izbucnească decît foarte arareori fățiș, între unii membri ai activului județean, au fost determinate de dorința firească de a nu rămîne o simplă conștiință menită să oglindească acțiunile altora, sau eventual să enunțe o apreciere (aproape întotdeauna sugerată de alții, de pe alt plan al luptei, nu izvorîtă din anchetele sale gazetărești), ci de a deveni factor real al transformărilor și luptător în primul rînd al înfruntărilor. Totuși, știam cu destulă precizie că prima mare biruință dobîndită de Onisifor în Orașul din Nord se datora tocmai sarcinii desconsiderate de el cu care a fost trimis acolo. Se pare, în același timp, că sursa acestei izbînzi nu se afla în inspirația sa ori în perspicacitatea deosebită de a sonda realitățile, de a descoperi aspecte și înfățișări neobservate de alții, ci într-o simplă informație importantă, adusă de un colaborator (dealtfel foarte puțin agreat de el și urît după aceea cu o consecvență activă, fiind socotit un posibil vrăjmaș viitor ce putea dezvălui oricînd cît de puține merite a avut în obținerea primei sale victorii răsunătoare, cea care i-a deschis larg porțile afirmării, permițîndu-i ca

din treaptă în treaptă să ajungă cel mai important om din Orașul din Nord). Omul care i-a făcut lui Suciu serviciul de a-i aduce pe tavă informația pe care el a știut-o folosi cu multă abilitate și să ajungă un activist cunoscut în oraș a fost vechiul meu prieten Iacob Rat, bătrînul gazetar a cărui activitate, situată totdeauna la nivel modest, lipsită de strălucire, de dimensiuni senzaționale sau de mari profunzimi de gîndire, dar constituindu-se în acele materiale și informații fără de care o gazetă de provincie nu poate dobîndi consistență organică și nici nu poate visa să concureze cu marile cotidiane din Capitală, continua vechile tradiții pragmatice și realiste ale presei românești din Ardealul de dinainte de Unire, pătrunsă de conștiința că îndeplinește un rol important în societate, în viața neamului, dar numai și numai cu condiția de a păstra o legătură permanentă cu realitatea umilă, cotidiană, cu viața cea de toate zilele și cu preocupările mici și mari ce-i frămîntau pe cititori. El învățase în cursul lungii sale activități gazetărești un singur lucru, dar acela fundamental : că nu există cataclism sau faptă senzațională care să nu încapă, expus concentrat și clar, în o sută de rînduri. Iar din mașina sa de scris care țăcănea toată ziua cu o hărnicie întreruptă doar de pauzele închinate unuia din nenumăratele șprițuri ale zilei sau vreunei excursii în două-trei cafenele și circiumi cunoscute, pentru a culege „material proaspăt", răsăreau zilnic cinci sau sase scurte informații sau comentarii ce dădeau oricărui ziar densitate și pondere, ancorîndu-l în realitatea concretă, în viața adevărată, în ritmica ei ascunsă, umilă, dar simțită de cea mai mare parte dintre cititori. Din această cauză Iacob Rat, care era prețuit, stimat și iubit de-o jumătate din Orașul din Nord pentru cordialitatea sa firească și simplitatea umană care îl înconjurau ca un halou magnetic și-l apropiau de intelectuali pretențioși și subtili ca și de meșteri cu patru clase primare, iar această simpatie făcea ca inimile să se deschidă în fața lui fără teamă și rețineri, asigurîndu-i obținerea fără efort a unei priviri clare asupra întîmplărilor din oraș, ca și a neliniștilor și speranțelor locuitorilor săi.

Raț era, deci, un om născut pentru a fi un gazetar foarte căutat și eficient, iar situația la ziarul nou ivit după eliberarea Orașului din Nord părea mai solidă ca oricînd în viață, mai ales că Tibi Baciu, redactorul șef, îl cunoștea foarte bine din anii luptei împotriva asupririi horthyste, avea o mare stimă pentru consecvența cu care bătrînul reușise să găsească în toate etapele forma sub care putea strecura un adevăr dureros sau un semn dătător de speranță în capacitatea oamenilor de orice seminție de a rămîne solidari în ciuda tuturor ațîțărilor sau falselor contradicții azvîrlite între ei. Resentimentele lui Onisifor Suciu față de bătrînul gazetar s-au ivit îndată după sosirea sa în Orașul din Nord și trebuie spus că, în felul său frust și brutal, nici nu s-a străduit să le ascundă. Principalul său cal de bătaie au devenit în curînd absențele neanunțate ale lui Raț din redacție și faptul că spre amiază el începea să duhnească a vin ca un butoi, dar cît timp Tibi Baciu a reușit să păstreze în mîinile sale frîiele de conducere ale ziarului el a găsit totdeauna formula ca pornirile critice excesive ale lui Onisifor să fie temperate (îndeosebi în cadrul periodicelor ședințe de redacție unde Onisifor îl ataca în mod periculos pe bătrîn ca pe unul care zdruncină disciplina muncii și scrie în stări ce fac îndoielnică nu numai perspicacitatea sa, dar pînă și capacitatea de gîndire responsabilă și lucidă) printr-o glumă sau printr-o referire îngăduitoare la faptul că „prietenii și colegii noștri mai bătrîni au învățat, din nefericire, în anii grei ai trudei lor în paginile presei burgheze, și unele năravuri dăunătoare, de care e greu să le cerem să se dezbare de pe o zi pe alta, dar nu trebuie să uităm nici o clipă marile lor merite, consecvența lor democratică, patriotismul manifestat de ei în cele mai grele împrejurări. Onisifor — deși știa foarte bine că Tibi are dreptate, căci își făcuse și el ucenicia în redacții burgheze, iar pe Raț îl cunoștea de foarte multă vreme și nu putea avea îndoieli că e un om de-o cinste exemplară — era cuprins cu astfel de ocazii de furie neputincioasă și își promitea să găsească momentul potrivit pentru a răzbuna afronturile ce i s-au adus. Tibi Baciu, neli-

nistit de ostilitatea tot mai vădită a adjunctului față de bătrînul său prieten, era destul de lucid ca să-și dea seama că propria sa situație devine pe zi ce trece mai labilă, în principal din cauza implicării foarte adînci și complicate în divergențele latente existente în sînul activului județean, în care era atît de înfundat încît nu mai avea nici o posibilitate de dezangajare (pe care, dealtfel, cu îndrăzneala și spiritul de frondă al anilor tineri nici nu o dorea măcar); și prea bine informat prin numeroșii săi prieteni (căci era un om al cărui spirit deschis chema prietenia) despre intențiile, deocamdată secrete dar cunoscute de prea mulți ca să nu ajungă pînă în Orașul din Nord, de a-l promova pe Suciu în locul său (ca și despre satisfacția cu care acesta primise această primă promisiune de promovare, considerînd-o treaptă a unei ascensiuni mai spectaculoase) ca să nu fie sigur că ceasul încetării sarcinilor sale la ziar nu e-te departe. În acel timp, Tibi Baciu era prea încrezător în steaua sa, prea bizuit pe convingerea că meritele sale din trecut nu se pot risipi așa deodată ca o negură subțire în bătaia vîntului, și nu manifesta nici o îngrijorare deosebită față de soarta ce-l așteaptă și nu făcu nici o încercare de a abate furtuna ce se apropia (convins dealtfel că acțiunile îndreptate împotriva sa nu depind, totuși, la urma urmei, decît de evoluția contradicțiilor din sînul județenei și de rezolvarea pe care o vor primi la momentul potrivit); dar era foarte sincer preocupat de o eventuală lovitură gravă aplicată de Suciu lui Rat, extrem de încrezător în oameni și incapabil să se apere împotriva josniciei și a vicleniei, dar și destul de bătrîn ca să-și găsească foarte greu, în ciuda nenumăraților prieteni, un alt rost în cazul scoaterii sale de la ziar, căci nu făcuse nimic altceva în cursul unei întregi vieți decît să comprime în o sută de rînduri orice informație senzațională sau orice comentariu. Pînă la urmă, Baciu se decise să-i vorbească foarte deschis lui Rat despre ostilitatea manifestată de Onisifor față de el (pe care bătrînul nici n-o observase măcar, socotind că Onisifor are dreptate, el s-a învățat într-adevăr cu niște măra-

vuri rele și ar trebui să lupte mai ferm împotriva lor) și să-l sfătuiască să facă totul pentru a se apropia de viitorul șef al ziarului, pentru a-i dobîndi cu orice preț bunăvoința. Iacob Rață fu la început profund zguduit de cele auzite, căci, pe de o parte, nu putea să creadă că „un coleg atît de vechi al meu ca Onisifor ar putea să-mi facă vreun rău", iar pe de altă parte, i se părea „cu totul exclus" ca în regimul democratic instaurat după atîtea lupte „un redactor-șef să poată da afară pe un gazetar bătrîn așa cum un moșier alunga o slugă". „Mai ales că ziarul acesta nu-i moșia nimănui" — adăugă bătrînul, filozofic, după o clipă de gîndire.

Totuși, Iacob Rață nu era tocmai atît de naiv cum îi plăcea uneori să se arate, deceniile îndelungate petrecute în îndeletnicirea de a informa lumea despre matrapazlîcurile mici și mari, despre afaceri încîlcite, despre crime și nenorociri, nu pot să treacă fără urmă peste sufletul unui om, lăsîndu-l rece și neclintit ca un lac alpin, îngăduindu-i să creadă netulburat că oamenii sînt, totuși, în fond, niște creaturi ingenue care jucîndu-se nevinovate pe sub merii plini de rod din paradis se mai întîmplă uneori să și greșească și să guste din pomul oprit. Așa că, în ciuda împotrivirii sale naive din prima clipă, Iacob Rață desfășură în lunile următoare o întreagă acțiune complicată de convingere a lui Onisifor despre profunda sa stimă, despre fidelitatea sa necondiționată și (pentru că acest element nu poate lipsi dintr-o astfel de acțiune) despre... servilismul său.

În vremea aceea oamenii din Orașul din Nord erau neliniștiți, speranțele puse în limpezirea zărilor, în curmarea greutăților erau mereu dezmințite, zilele erau tulburi și păreau să se clatine pe malul unui uriaș rîu înghițit de negură, se întîmplau lucruri ciudate despre care nu li se dădeau explicații clare, erau, fără excepție, atribuite „dușmanului care nu doarme", „luptei de clasă ce se ascute neîncetat", făcîndu-i pe mulți să creadă că lumea merge nu spre înseninare și normalizare, ci spre o tot mai aspră încleștare și spre noi greutăți. Oamenii se agitau, enervați că economatele nu sînt în stare să le ofere nici măcar mărfurile strict necesare

pentru a trăi de azi pe mîine, pentru a se mai putea duce a doua zi la muncă, în timp ce piața neagră gemea de mărfuri. Li se părea că nedreptățile, inegalitățile ajunseseră mai mari decît în anii războiului, căci atunci nimeni nu le făgăduia decît gloanțe, iar acum ele se prăvăleau peste ei în timp ce pretutindeni se spuneau fraze răsunătoare despre dreptatea ce se face celor necăjiți. Toate erau începetate și învălmășite, în fabrici și ateliere se îngrămădise o lume pestriță, războiul, concentrările, trimiterile în lagăre și arestările din anii ocupației horthyste făcuseră ca muncitorii să nu-și mai cunoască mulți dintre tovarășii de muncă. Dăinuia, apoi, o atmosferă de suspiciune, de neîncredere, creată cu ani în urmă de către poliția horthystă care umpluse orașul cu informatori și agenți provocatori a căror muncă submina unitatea colectivelor, încrederea reciprocă și capacitatea lor de acțiune comună, solidară, semănînd neîncredere și teamă. Această atmosferă, pe cale de a se risipi în lunile de după eliberare, umplute de entuziasmul reconstrucției, al repunerii în funcțiune a întreprinderilor, a fost întărită din nou prin propaganda separatistă ascunsă, uneori însă deschisă, dusă de horthyștii rămași în oraș, pentru a crea neîncredere în fermitatea forțelor democratice românești, în consecvența democratizării țării și în avantajele reintegrării în marele circuit economic al României, împingînd spre închistare provincială, spre tendințe naționaliste, centrifugale, ducînd la un izolaționism refractar, morocănos, și la închiderea obstinată în mici comunități locale, pline de neîncredere și de dușmănie față de tot ceea ce se întîmpla în afară de ele. Atunci, la începutul lui 1945, a apărut în fruntea organelor de poliție ale orașului Ladislau Vrega. Prima lui măsură a fost contactarea vechilor agenți ai poliției horthyste și punerea lor în slujba serviciilor sale. După primele arestări, muncitorii au constatat că sînt urmăriți și scoși din rîndurile lor bărbații cei mai îndrăzneți și mai legați de problemele fabricii, cei care și-au ridicat glasul pentru a critica unele stări de lucruri învechite sau pentru a propune noi modalități de organizare a muncii spre a obține producții spo-

rite cu eforturi mai mici, sau cei care au criticat felul de a munci al directorilor (dintre care unii au crezut ca a fi director înseamnă a-l imita pe fostul director) sau neîncrederea lor în inițiativele menite să îmbunătățească munca. „Ei, își spuneau muncitorii vechi, cei ce se cunoșteau de mult, trecem prin timpuri grele, e mai bine să taci, să nu te bagi unde nu-ți fierbe oala, să taci, căci altfel dai de Vrega și de beciurile sale! Să ne vedem de ale noastre."

Oamenii cei mai de nădejde, mai cinstiți și mai vrednici începuseră astfel să tacă, vorbeau numai între ei, cei ce se cunoșteau de mulți ani și erau legați printr-o încredere desăvîrșită. Din acest cerc al solidarității și încrederii mulți dintre meșterii bătrîni din fabricile și atelierele Orașului din Nord nu-l excludeau nici pe Iacob Rață, cu care se obișnuiseră de multe decenii să ciocnească un pahar, stînd de vorbă pe îndelete și constatînd că au aceeași părere despre mersul împleticit al treburilor lumii. Astfel s-a întîmplat ca într-o seară, unul din prietenii săi vechi, meșter foarte stimat la Fabrica de încălțăminte, îi șopti lui Rață: „Iacobe, ascultă-mă bine și ține minte ce-ți spun. Să știi că unul de la noi, Culcear, comandantul gărzii înarmate formate în fabrică îndată după eliberare, mi se pare amestecat în jocuri întunecate. Am vorbit și cu alți meșteri bătrîni și e limpede că nimeni nu l-a văzut la noi înainte de noiembrie sau decembrie 1944, cînd a apărut deodată, în zilele acelea destul de încurcate cînd era nevoie de orice om, căci aveam de reconstruit enorm de mult. Pe urmă s-a dovedit că are un papagal extra, ce-i drept îi drept, vorbește ca din carte, a cam ieșit în frunte, căci pricepea totul, avea păreri despre toate și nimeni nu s-a opus cînd un prieten al său a propus să fie ales comandant al gărzii înarmate. Ce-i al lui e al lui, nu pot spune că n-a făcut treabă bună. Instrucție cum nu s-a văzut, ordine și supunere, de parc-ar fi un ofițer cu experiență. Ei, tocmai asta ne-a cam pus pe gînduri. El are hîrtii de soldat prost, de unde știe el toate ca un ofițer priceput? Măi Iacobe, să nu mă bagi la necaz, dar ăsta-i suspect! Și de cînd a ajuns mare

și tare, au început necazurile la noi. Ba sînt arse sute de piei, deoarece în bazinele de argăsit s-a turnat prea mult acid, ba dispar zeci de perechi de încălțăminte din depozit, c-am început să ne temem unul de altul!"

A doua zi Rață s-a dus la Onisifor, s-au încuiat în birou, și i-a spus totul, pe îndelete. Peste un ceas cei din redacție l-au văzut pe Suciu plecînd valvîrtej. Ceruse să fie primit imediat de Primul secretar într-o problemă ce nu suferă amînare.

Peste cîteva zile am aflat că Onisifor a fost numit în comisia de anchetă condusă de însuși secretarul Comitetului municipal de partid, trimisă la Fabrica de încălțăminte pentru o cercetare secretă. Comisia a rămas uluită descoperind că în această „fortăreață a proletariatului" fusese organizat un adevărat nucleu de activități vrăjmașe. S-a dovedit că în fruntea acestui nucleu extrem de activ și de agresiv se afla Culcear, comandantul gărzii uzinei, care pînă la urmă a mărturisit că e ofițer horthyst parașutat de nemți după pierderea Orașului din Nord, prevăzut cu actele unui soldat executat pentru încercare de dezertare. Vreo optzeci de oameni au fost excluși din partid și dați afară din întreprindere. Peste puțin timp, într-o ședință a activului județenei, s-a aflat că descoperirea nucleului de sabotori i se datorează lui Onisifor Suciu, care abia venit în orașul nostru a dovedit un spirit de vigilență și o capacitate de pătrundere exemplară, salvînd orașul de un pericol grav. Dintr-o singură lovitură, Onisifor a devenit unul dintre cei mai stimați și mai cunoscuți activiști de partid de la noi. Nimeni nu s-a mirat cînd peste cîteva săptămîni a fost numit, în locul lui Tiberiu Baciu, care „a primit alte însărcinări", redactor șef al ziarului Comitetului județean. Puțini au aflat însă că la cererea sa insistentă Iacob Rață a fost scos din cadrele presei și transferat într-o slujbă umilă și foarte prost plătită, la Primărie. Onisifor și-a dovedit capacitatea de recunoștință.

În felul acesta a început cariera sa, care l-a ridicat — în perioada cînd viața bătrînului Șuteu s-a încrucișat cu a sa — la funcția de prefect. Evident, cres-

cuseră și răspunderile, dar și teama de a nu gresi, de a nu se lăsa antrenat în opțiuni periculoase, nesigure, care i-ar putea dăuna.

Onisifor Suciu era prea luat de vîrtejul problemelor de la prefectură, de conflictele izbucnite între unele sate dornice să obțină cu orice preț pășuni sau păduri, pentru care se certau și se judecau de multă vreme, și ele luau uneori forme violente, transformîndu-se în adevărate bătălii. În nordul județului, unde trăiau munteni iuți la mînie, mai ales cînd erau încălziți și de pălincă tare, bătălia, pentru o pășune, dintre două sate, a durat cîteva ore, milițienii care au încercat să-i despartă au fost atacați cu topoarele și, nevrînd să tragă în frații lor, căci erau și ei feciori de țărani aduși de curînd de la coarnele plugului, au dat bir cu fugiții, lăsîndu-i pe nebunii aceia — cum declarase mai tîrziu șeful de post — în plata Domnului, să se taie pînă s-or sătura căci nu-i mare pagubă de ei ! Pe locul încleștării au rămas — la ceasul cînd forțele de ordine aduse din Orașul din Nord i-au risipit pe bătăuși trăgînd în aer salve de pistol-mitralieră și speriindu-i cu numărul lor impresionant (căci sosiseră cinci camioane pline de trupă) — șase morți și douăzeci de răniți, iar vinovații n-au fost aflați niciodată. Nici unul dintre participanți (nici cei ce se aflaseră față în față ca vrăjmași) nu voiau să declare nimic, repetînd cu încăpățînare că „eram cam băuți, ne-a luat un vînt rău, cineva a strigat să ne luăm înapoi pășunea (fără să-și amintească însă, nici unul, cine anume a strigat — nu știu, domnule, repetau ei privind în podea, poate că am fost eu, nu-mi amintesc) și cînd am început să batem țărușii (căci așa au învățat la reforma agrară, aveau convingerea că dacă bați țărușii tăi, locul devine al tău și legea îți dă dreptate și te apără) au venit și cei din satul vecin, la început ne-am prins, cîțiva, de piept, ne-am împins, ne-am înghiontit, apoi cineva a ridicat toporul (nu știu cine, repeta mohorît fiecare), ceasul rău, ce să-i faci, ne-a luat dracu mințile, poate oi fi fost eu, nu știu, și așa a început... Pe urmă...“ De acest „pe urmă“ însă nimeni nu-și mai amintea.

Răniții au fost duși la spital, iar morții au rămas în iarba udată cu sînge, pînă la venirea procurorului. Cînd acesta sosi, însoțindu-l pe prefect, la căpătîiul fiecăruia ardeau lumînări de ceară și vegheau, într-o tăcere încremenită, femei înconjurate de patru-cinci copii, iar mai de-o parte, niște bărbați mohorîți stăteau lîngă sicriele din scînduri nedate la rindea, lîngă căruțe lungi, în timp ce caii mărunți de munte pășteau împăcați, ca după atîtea bătălii mici și mari din lungul istoriei. Onisifor privi mînios în jur, apoi se întoarse, domolit, spre femeia cea mai apropiată : „Da ce s-a-ntîmplat, muiere ? Ați înnebunit ?“ „Nu, domnule, zise aceasta încet, de parcă ar fi cumpănit fiecare vorbă. Dar ne trebuie pășunea...“ Onisifor o privi uluit, apoi izbucni : „Da' omul tău a fost pe front ?“ „Fost“, zise femeia, privind în pămînt. „Și nu-i păcat să scape din foc și să moară aici ?“ se răsti Onisifor. „D-apoi, domnule, zise femeia ca și cum ar fi comunicat o sentință definitivă, dacă așa i-a fost scrisa !“

E astfel destul de ușor de înțeles că, după cîteva luni, cînd s-a desfășurat procesul „criminalilor“ aleși dintre participanții la bătălia lipsită de glorie pentru o pășune s-a arătat extrem de satisfăcut de procedura expeditivă asigurată de judecătorul Poplecan, un bătrînel cu cioc alb, foarte hazliu, speriat de posibilitatea de a fi dat afară de „comuniști“ cu un an înainte de pensionare, care (potrivit, probabil, „sugestiilor“ primite) luase în primire, cu un zîmbet părintesc, declarația fiecăruia dintre acuzați că nu-și amintește de ce s-a întîmplat și nu știe dacă a lovit pe cineva sau nu, adăugînd bonom : „Nu-ți amintești, băiete ? Și crezi că scapi ? Dar crezi că Adam știa că mănîncă mărul oprit ? Ce, el credea că mărul *acela* e oprit ? Tu parcă n-ai fi gustat din el, cînd nici nu faci altceva decît să guști din el, cît te ține cureaua ?!“ Comentariul blîndului jude a stîrnit veselie în Orașul din Nord, unde se știa (căci cunoașterea vieții intime a oricărui locuitor era plăcerea fiecăruia, ceea ce ducea la o deplină egalitate a informațiilor) că blîndul judecător nu se mai înfrupta de mult din mărul interzis, mărul proprietate persona-

lă fiind lăsat în seama unor amatori mai înzestrați, spre mulțumirea tuturor, îndeosebi a doamnei Poplecan. Onisifor Suciu, însă, interesat doar de fermitatea metodei și de severitatea implacabilă a sancțiunilor, s-a arătat deosebit de satisfăcut de judecător, trimițînd ministerului justiției o notă elogioasă și insistînd, mai tîrziu, cînd procesul lui Dimitriu se apropia de sfîrșit, ca Poplecan să fie mutat la București pentru a putea rosti sentința definitivă cu aceeași inspirație senină și împăcată cu care i-a condamnat pe muntenii culeși dintre cei implicați în bătălia pentru pășune.

Dar Onisifor nu era copleșit doar de treburi mărunte cum este o bătălie între munteni ațițați de rachiu, într-o perioadă cînd se dădea „bătălia" (căci pe acele vremi tot ceea ce se întreprindea lua un caracter de bătălie, fără ca cei ce le programau să-și fi putut imagina că ar putea proceda și altfel) pentru punerea în aplicare a planului pe 1949, votat abia la 28 decembrie fără a se fi luat din timp măsuri pentru concretizarea lui. Îmi amintesc de o întîlnire întîmplătoare cu el, din acel timp. Veneam pe Aleea Alexandru, cînd un om grăbit și nervos a dat buzna peste mine, îmbrîncindu-mă. Era Onisifor. Slăbise, era nervos, agitat, neliniștit. Mi-a spus că nu-și mai vede capul de treburi, aleargă înnebunit de trei zile dintr-un minister în altul. Repartizarea planului pe întreprinderi întîmpină, în ciuda nopților nedormite ale activului de partid, dificultăți alarmante, nu numai din cauza ineficienței multora dintre noii directori, dar și datorită complicațiilor produse de încurcata subordonare a întreprinderilor, de contradicțiile dintre ministere și noile organe ale Comisiei de stat a planificării și ale centralelor industriale, ale căror componențe nu au fost delimitate cu toată claritatea. Dar Onisifor era neliniștit mai cu seamă de organizarea Stațiunilor de mașini și tractoare înființate pe hîrtie în octombrie, care aveau de pe acum fixate sarcini importante în campania agricolă de primăvară ce se apropia, dar nimeni nu știa de unde vor primi mașinile necesare. „Gîndește-te ce-o să iasă de aici — spunea el agitat — căci Biroul județean a fost avertizat că e pe cale

de a fi definitivată rezoluția Comitetului Central privind transformarea socialistă a agriculturii, iar dispozițiile primite ne obligă să studiem rapid și cu răspundere condițiile pentru înființarea primelor gospodării colective!" Onisifor era revoltat că primul secretar al județului i-a trecut toată răspunderea, atrăgîndu-i atenția că se bazează în primul rînd pe datele existente la Prefectură și pe rolul ce poate fi îndeplinit de specialiștii ei — arătînd în fața activului de partid că județul lor va trebui să se situeze de la început printre fruntași în această acțiune. Onisifor Suciu vorbea peste ani și ani de zile despre acele timpuri ca despre „perioada eroică", dar în discuția noastră scurtă și agitată de pe Aleea Alexandru, în timp ce vîntul începuse să spulbere zăpada și să ne-o azvîrle în față, poruncindu-ne parcă să ne urnim odată și să ne vedem de treabă, el spusese cu amărăciune că se încep prea multe atacuri simultane, fără a avea suficiente forțe spre a fi concentrate în toate direcțiile, posibilitățile existente rămînînd astfel doar parțial fructificate. Și mai năvăleau în acele timpuri și alte griji peste fostul gazetar. După trecerea anilor, Onisifor avea să vorbească adesea despre situația periculoasă în care a ajuns în urma atitudinii luate împotriva unor măsuri excesive legate de reforma învățămîntului. El susținea că și în acele zile revolute fusese pe deplin conștient că scoaterea din învățămîntul superior a unor profesori cunoscuți pentru trecutul lor naționalist și pentru concepțiile idealiste susținute cu consecvență în cursul unei întregi vieți este o necesitate inevitabilă, oricîte drame personale ar genera ea. Dar el susținea (cu mulți ani după acele întîmplări) că nu ezitase nici atunci să sugereze, în discuțiile animate ce precedaseră propunerile concrete prezentate organelor de conducere, evitarea hotărîrilor șocante, capabile să emoționeze sau să revolte categorii largi de intelectuali și se luptase foarte stăruitor pentru trei sau patru personalități cu faimă.

Cei care i-au cunoscut mai bine activitatea din această perioadă (și în primul rînd Tiberiu Baciu, al cărui loc îl ocupase într-o primă etapă) susțineau însă că

atitudinile lui Onisifor Suciu în aceste probleme (și în altele pe care nu le-am uitat nici eu) nu a fost tocmai atît de clarvăzătoare și de curajoasă cum pretindea peste ani și ani de zile, deoarece în acea perioadă el era chinuit de o profundă îngrijorare, ca să nu-i spun direct teamă. Oricît s-ar părea de ciudat pentru un om cu trecutul și cu situația sa, Onisifor se temea în primul rînd de acțiunea de verificare a activului de partid, hotărîtă cu puțin timp în urmă de Biroul Politic. Tibi Baciu reamintea în legătură cu aceste temeri că Suciu trezise numeroase dușmănii în Orașul de Nord, căci îndată după sosirea sa aici el începuse să-și croiască drum spre funcții mai importante folosind conjuncturile favorabile pentru a dezlănțui, în cadrul unor zguduiri de ordin mai general, atacuri personale calculate și temeinic documentate pentru a părea juste și a se dovedi eficiente. Dar, vorba lui Tibi Baciu, cine dă cu parul se mai trezește și el ciomăgit, așa că Suciu își dădea seama că are destui dușmani care pîndesc ocazia de a tăbărî pe el, pentru a-i plăti polițe mai vechi sau mai noi. Era neliniștit mai ales de urmările posibile ale admirației nedisimulate pe care i-o purtase lui Lucrețiu Pătrășcanu, demis pe neașteptate cu un an în urmă și dispărut de pe scena vieții politice active, condamnat în ședințe confidențiale pentru ideile „naționaliste" expuse într-o cuvîntare, despre care Onisifor nu prea era sigur că nu se pronunțase și față de alții elogios, căci acele idei nu i se păruseră numai juste și întemeiate, dar și absolut necesare în acea perioadă, ținînd seama de situația existentă în unele zone ale Transilvaniei nordice. Într-un asemenea moment, cînd Onisifor se străduia să evite pericolele pe care le simțea acumulîndu-se în jurul său și susținea cu înflăcărare, la orice ședință, tezele Rezoluției Biroului Politic în problema națională apărută cu numai două luni în urmă, e greu de imaginat că el ar fi riscat să intre în conflict cu puternicele organe ale Ministerului de Interne punînd în discuție cazul Vrega pe baza simplelor afirmații ale unui cetățean oarecare acuzat de atîțare șovină și de cîrdășie cu fasciști și cu chiaburi! Dimpotrivă, Onisifor era îngrijorat că s-ar putea ca zelul său în susținerea tezelor Rezoluției să nu

fie destul de mare. Ei da, se prea poate ca tocmai această teamă să fi avut un rol important în împingerea lui Suciu în rîndurile celor ce au atacat cu înverşunare „grupul naţionalist" din Oraşul din Nord, ajutînd la o nouă compromitere a lui Dogaru (care a fost scos din activul Comitetului Central şi trimis în învăţămîntul superior) şi a altor comunişti vechi şi cinstiţi.

Acum, în preajma sărbătoririi sale, aş fi fost bucuros să-l întreb pe Onisifor cum priveşte prin distanţa ce ne separă de acel timp — şi sub unghiul diferit, fixat astăzi asupra lui — strădaniile sale din acea perioadă fiind aproape sigur că el le va găsi perfect îndreptăţite, declarînd senin că „faptele se judecă în concretul lor viu, adică în spaţiul şi timpul lor, şi nu într-o perspectivă temporală care le modifică, pentru că descoperă finalitatea curentului mare ce le determina şi în care ele sau se încadrau, sau acceptau cu resemnare să fie zdrobite". Dealtfel aş fi fost nespus de surprins dacă el nu ar fi adăugat, cu acea încredere nestrămutată în el însuşi care îl caracterizează, că „nici o singură faptă a mea, ba mai mult, nici un singur cuvînt al meu nu a fost inspirat de altceva decît de spiritul de disciplină al unui ostaş simplu al partidului — care mă obliga să urmez cu fidelitate linia stabilită de conducere şi să realizez fără ezitare hotărîrile sale — şi de cinstea mea de comunist! Nimic din ce am făcut nu a izvorît din capriciile sau din interesele mele!"

Desigur, ar fi fost nespus de greu să-i explici lui Onisifor că „linia" şi „hotărîrile" se înfăptuiesc în condiţii concrete, cerînd gîndire, judecată, apreciere personală, şi cu oameni vii, dotaţi cu gîndire şi sensibilitate, nu cu scheme abstracte în care se mişcă manechine de lemn. De aceea, nici el, aplicînd „linii" şi „hotărîri", nu s-a aflat în ipostaza mecanismului de transmitere automată, ci a fost un om cu răspunderi faţă de alţi oameni. Dar chiar dacă aş fi dorit să discut despre aceste probleme cu Onisifor Suciu — şi mărturisesc că nu simţeam o prea vie dorinţă pentru astfel de discuţii cunoscînd de la început deplina lor zădărnicie, prietenul meu era prea

ocupat să urmărească mișcările lui Borțig pentru organizarea mai bună a sărbătoririi sale.

Ștefan Borțig nu fusese bucuros deloc aflînd de intenția lui Onisifor Suciu de a-și sărbători în orașul unde și-a început ascensiunea politică cea de-a 70 aniversare și mai ales cînd i-a făcut „sugestia" de a lua el inițiativa și de a mobiliza un „comitet" alcătuit din „cîțiva tovarăși vechi, de-ai noștri" și blestema în gînd clipa cînd i-a trecut prin minte să-i facă o vizită în cursul unei deplasări în interes de serviciu la București. Borțig ținea foarte sincer la Suciu, îi păstra o recunoștință vie pentru că i-a deschis și lui portița spre o ascensiune comodă. Cît timp Suciu a fost mare și tare, Borțig reamintea foarte frecvent, mai cu seamă în ședințele mai importante, spiritul de dreptate proletară dovedit cu toate prilejurile de tovarășul Prim și era perfect conștient că Suciu aflase de constanța fidelității și recunoștinței sale, era informat de tot ceea ce se mai vorbea despre el în orașul peste care stăpînise (ăsta era termenul folosit cu plăcere, savurîndu-i parcă gustul și mireasma, atunci cînd vorbea de activitatea desfășurată în Orașul de Nord și Borțig știa foarte bine că el corespundea întru totul adevărului, nu era o vorbă aruncată în vînt, ci definirea foarte exactă a unei situații concrete, de fapt), el însuși, Borțig, dom' Fănică pentru întregul raion (cu excepția, evident, a stabilor care nu puteau renunța la principialitatea lor caracteristică și-i spuneau cu familiaritate „măi nea Fănică"), îi trimise, în anii aceia, nu prea îndepărtați în timp dar împinși de mișcările implacabile ale realității undeva într-un spațiu foarte îndepărtat, îndepărtat, oarecum neverosimil, cînd Suciu păstrase multă putere, mai bine zis ajunsese să dețină mai multă putere ca oricînd și nimeni nu putea bănui că înălțarea sa e aidoma cu aceea a flăcării ridicate drept spre cer înainte ca jăraticul ce-l întreține să se năruie și focul să se stingă, lăsînd în urmă doar o sărmană răsucire de fum acru, date exacte despre tot ceea ce îl putea interesa (și știa că îl va interesa orice cuvințel aruncat despre el la vreo ședință sau scăpat la un pahar, între oameni considerați prieteni de încredere, adică oarecum complici, știind prea

multe unii despre alții pentru a-și putea permite să „toarne"), ba uneori, mai ales cînd avea nevoie de sprijinul puternicului bărbat, în clipele cînd situația îi era amenințată, cînd apăruse vreunul care rîvnea la „pîinea" lui, sau cînd era prins cu vreun matrapazlîc și se temea să nu fie dat în vileag, se repezea personal la București pentru a-i relata pe larg cele aflate, ba străduindu-se să le dea culoare, amănunte capabile să le lărgească dimensiunile, să lase bănuite implicații multiple, și Suciu se arătase totdeauna recunoscător, iar atunci cînd avea nevoie de sprijin, săritor și eficace. Borțig mai știa că Suciu avea o deplină încredere în el, lăsase uitate o mulțime de întîmplări neplăcute aflate despre el, pusese la punct pe cei care l-au atacat prin ședințe, nu putea permite, spunea el cu hotărîre, ca tovarăși încercați, călîți în luptă și în muncă, în care se putea pune nădejde, să fie calomniați, să fie mînjiți cu miopie sau cu rea-voință, și încrederea aceasta l-a salvat de la multe neplăceri nu numai cît timp Suciu lucrase în raion (adică „stăpînise", căci așa îi plăcea să spună, nu era un om care se ferește de a-i spune adevărului pe nume), ci și mulți ani după aceea, și ea i-ar fi putut înlesni fără nici o îndoială ascensiunea la funcții mult mai importante decît aceea de director general al O.C.L.-ului raional, Onisifor Suciu îi vorbise nu o dată despre intenția sa de a-l promova, dar Borțig era mulțumit cu ceea ce dobîndise, avea treburi cărora le cunoștea în amănunțime mecanismul, îi studiase fiecare șurub, îi descifrase avantajele și știa să le și folosească fără ezitare, nu avea nevoie de nimic altceva și se pitise de fiecare dată în tufișul unei modestii calculate, de om limitat și fără ambiții, fidel și plin de abnegație. Nu avea nici o îndoială că Suciu cunoștea multe din afacerile sale, nu putea să nu știe despre casa încăpătoare cumpărată în cartierul cel mai „distins" al orașului, nu se putea să nu fi aflat despre vila construită la munte, într-o perioadă cînd nu găseai o scîndură să-ți faci sicriu, necum materiale pentru o vilă, dar nu le acordase nici o importanță, era — se gîndea Borțig — un adevărat om superior, capabil să înțeleagă un subaltern în întregul său, să nu acorde importanță exagerată

unor detalii, aspectelor secundare, mărunte, și să aibă în fața ochilor totalitatea unui om, să cumpănească trăsăturile negative și cele pozitive cu dreaptă măsură, cu echitate — cu termenul acesta nou, ajuns la modă și folosit la fiecare pas — și să constate în acest fel dacă e *în esență* bun sau rău, demn de a fi promovat sau vrednic de a fi retrogradat, sancționat sau numai pus la punct cu toată asprimea. Borțig admitea în secret, în sine, în „forul său interior" cum îi plăcea să spună, deși Suciu își cam bătuse joc odată de această expresie (își bătuse joc, glumind, nu condamnînd) spunîndu-i : „Ehei, tovarășe Borțig (căci pentru el toți erau tovarăși, nimeni nu era „măi Costică" sau „măi Fănică", așa cum s-au nărăvit unii să spună), expresia asta ai învățat-o din vreo predică, asta-i popească, tovarășe, nu de comunist", dar în ciuda dezaprobării Primului el nu reușise să lichideze această lipsă, era un nărav vechi, înrăit, ce să-i faci, cu ăsta o să moară, că îngăduința și flexibilitatea lui Onisifor Suciu nu avea nicidecum un caracter de generalitate și nu se aplica la fel de darnic și cu aceeași bonomie tuturora, uneori obiceiul său de a judeca omul „în esența" sa nu înclina cumpăna în favorul celui examinat, ci dimpotrivă, și nu erau tocmai lipsite de temei vorbele rostite, uneori cu greutate, în ședințe importante, acumulîndu-se mai ales în lunile cînd s-au adus în fața organizațiilor de partid greșelile săvîrșite într-o perioadă și s-au dezgropat (Borțig era convins că s-au „dezgropat", și era tot atît de convins că nu trebuia să fie dezgropate, dar se ferea să dea glas acestor convingeri căci simțea că ceva s-a schimbat și că unele gînduri ale sale pot fi considerate ca emanații ale unor metode vechi, acum condamnate, și că o asemenea interpretare nu i-ar fi de nici un folos, ci dimpotrivă) și în raionul lor multe cazuri de mult uitate (Borțig era într-adevăr convins că ele fuseseră uitate pentru că el le uitase, nu-l priveau, nu-l atingeau, nu avea de ce să se bage în discutarea lor și nici de ce să-și amintească de ele, mai ales că unele i-ar fi putut aduce și oarecari prejudicii), cînd au fost aduse acuzații grave împotriva lui Onisifor Suciu, unele „cazuri" de care avea cunoștință și altele despre care nu

știa nimic sau aproape nimic, și cînd nu s-a luat în aparență nici o măsură împotriva tovarășului Ministru (deși el i s-a părut lui Borțig profund zguduit, dacă nu chiar speriat, atunci cînd i-a relatat foarte amănunțit cele spuse în ședința aceea, după însemnări exacte, căci și-a făcut notițe în grabă și pe urmă le-a transcris cu grijă, completîndu-le cu nuanțele de care-și aducea aminte — sau i se părea că-și aduce aminte, căci a socotit de datoria sa să-și avertizeze fostul șef, îi fusese doar favorabil, un adevărat binefăcător, nu uită el, Borțig, atît de repede un bine ce i s-a făcut și profitase de prima ocazie de a se deplasa la București pentru a-l vizita, cu oarecare fereală, și a-și face datoria); dar peste puțină vreme el a fost pensionat, fără vîlvă și fără comentarii, se integra într-o mișcare mai largă în funcții, se împrospătau cadrele în unele sectoare, iar Onisifor Suciu împlinise șaizeci de ani cu cîteva luni înainte de acele ședințe și fusese sărbătorit mai modest, mai puțin fastuos decît la cea de-a cincizecea aniversare, dar sărbătorit. Ei da, evident că de atunci încoace Borțig și-a mai rărit vizitele, era prins peste măsură de treburi, nu-și mai vedea capul, apăruseră mulți șefi noi, pe care nu-i cunoștea, nu știa în ce ape se scaldă, trebuia să fie atent, să nu calce în străchini, să nu fie prins cu ocaua mică, deoarece se cam obișnuise cu libertatea de mișcare, fusese mare și tare și nimeni nu prea avea curajul de a-l lua din scurt, și pe urmă nu știa cu cine poate fi atent și cu cine nu, trebuia să ia pulsul fiecăruia, să se informeze, să afle ce și cum, ca să nu tragă în bară, să nu se ardă, așa că numai la Onisifor Suciu nu-i stătea capul, ce-a fost a fost, nimeni nu zice, „Doamne, ia-mi", toată lumea zice „Doamne, dă-mi", așa-i lumea, fiecare cu necazurile lui. Și tocmai acum, cînd începea să-și facă și el loc prin situația nouă, să se descurce, să-și regăsească siguranța pe balon, se trezește și Suciu că vrea mare sărbătorire mare și nu găsește alt fraier să i-o organizeze decît pe el, pe Fănică Borțig, cel mai mic dintre toți prietenii săi de aici și cel mai expus, căci bine-i de cel pensionat sau plasat în niște funcții mai mult onorifice decît reale, dar vai de cel băgat direct în mașina de tocat

carne cum e un OCL județean, Dumnezeu să ferească pe orice om cumsecade de astfel de balamuc. Dar, oricît ar fi de riscant, omul e om, Ștefan Borțig nu uită, nu lasă el să se creadă că nu știe ce-i aia recunoștință și, iată, a făcut pe dracu-n patru să-i organizeze tovarășului Ministru serbarea dorită, să se termine totul cu bine și să scape și de beleaua asta, căci astfel s-a achitat de toate datoriile, și pace ! Firește, Ștefan Borțig e om și știe ce-i aia datorie, recunoștință și obligație, dar tocmai de aceea el nu a fost și nu este nici azi dispus să-și trădeze sau să-și înșele șefii, să-i mintă sau să le refuze un serviciu. Așa că dacă el s-a simțit în mod natural obligat să dea ascultare dorinței lui Onisifor Suciu de a-i organiza sărbătorirea, erijîndu-se, inclusiv, în ipostaza oarecum jenantă (fiind vorba, oricum, de o idee străină, la care trebuia să atragă și pe alții) și, fără îndoială, încărcată de unele elemente de risc (căci, ce să-i faci, era vorba de un tovarăș fără nici o funcție oficială — deci, într-un sens, menit să primească doar onorurile datorate situației sale actuale, de pensionar, nu celor trecute, de *demnitar),* orice imixtiune privată în acest echilibru al cutumei fiind, după părerea lui Borțig, nu numai neavenită dar și periculoasă. Periculoasă sub două unghiuri : acela al tulburării unor echilibruri delicate stabilite de ierarhie și acela al intervenției incompetente (nejustificate de nici o atribuție) în inițiative și alte probleme organizatorice (ceea ce ar putea fi socotită dovadă că nu-și vede lungul nasului — faptă îndeobște generatoare de neplăceri — sau chiar că raliază grupuri în jurul unor inițiative venite nu de la forurile oficiale, ci de la o persoană privată, nu numai direct implicată, ci și interesată !). Dar Ștefan Borțig era Ștefan Borțig pentru că nici o luptă între datorie și pasiune (ca cele dezbătute în piesele lui Racine, despre care a scris fiul său la teza de franceză din trimestrul al doilea al anului trecut, și ale cărui principale idei le-a prezentat în adunarea lunară a familiei, pentru a contribui la ridicarea nivelului ei general de cultură) să nu poată avea loc niciodată în conștiința sa străbătută de principialitate, așa că n-a ezitat nici o clipă să se prezinte la tovarășul Furdui, să-i înfățișeze sugestia ce i s-a făcut de fostul

ministru și să-i ceară indicații privind modul cum trebuia să procedeze (ceea ce, în cursul audienței, Borțig numise „să ia poziție și să procedeze respectînd disciplina de partid și de stat și în conformitate cu normele eticii și echității socialiste") iar cererea sa l-a făcut pe Furdui la început să zîmbească, dar apoi să-și corecteze atitudinea și să rămînă îngîndurat (deoarece îl cunoștea pe Borțig ca om viclean și periculos, intrigant experimentat, gata să intre în jocul oricui pentru a-i face cuiva rău, în acest caz, lui, tovarășului președinte Furdui!) și să declare pînă la urmă că problema nu intra în competența sa, precizînd, la întrebarea plîngăreață a lui Borțig (care se simțea amenințat de pericolul la care nu s-a gîndit nici o clipă și i se părea și acum neverosimil, acela de a rămîne obligat să rezolve o atare problemă importantă fără nici o indicație sau dispoziție din partea forurilor superioare, deci azvîrlit oarecum în situația disperată a unui sugar gol-goluț lăsat în stradă într-o noapte geroasă de ianuarie) că „singura persoană competentă într-o astfel de problemă i se părea a fi tovarășul Prim Mureșan!" Furdui crezuse că dîndu-i un astfel de sfat îl va face pe Borțig să renunțe la ideea năstrușnică de a organiza aniversări care, oricît s-ar strădui să le prezinte ca private, nu puteau să nu aibă o anumită nuanță oficială. Nu-l cunoștea însă suficient pe vrednicul director general, care nu găsea odihnă și pauză înainte de a dobîndi „dispozițiile" sau „dezlegările" rîvnite de la șefii săi, chiar dacă era vorba de „tovarășul Prim", de care se temea ca dracul de tămîie deoarece avea un mod de gîndire pe care nu reușea să-l descifreze, privea, adică, cele mai complicate lucruri în forma lor simplă, dezbrăcîndu-le de complicații și de fraze, formulîndu-le în cuvinte puține, capabile să le surprindă nucleul și sensul, ceea ce i se părea lui Borțig un apel la schematismul cel mai condamnabil, fără să-i fi trecut însă vreodată prin cap să formuleze această părere în fața cuiva, dar adunînd cazurile cunoscute de el de „reducere la osatura simplistă" (din ședințele mai mult sau mai puțin largi în care Mureșan se informa despre mersul concret al activităților pe diferite pla-

nuri, din județul condus de el) într-un caiet special, ascuns cu mare grijă pentru a fi folosit în „ședința de demascare" pe care Borțig o dorea cît mai curînd organizată, căci nu se temea de nimic mai mult ca de oamenii pe care nu reușea să-i înțeleagă. De data aceasta, însă, Borțig găsise o posibilitate de a-l încurca pe Mureșan, de a-l pune să decidă în complicata problemă a sugestiei lui Onisifor Suciu și de a-l face, astfel, responsabil pentru toată afacerea, căci nimeni nu ar mai fi putut pretinde, după primirea unei „dezlegări" sau a unei interdicții din partea acestuia, că o nulitate ca el, Borțig, ar mai putea purta vreo vină pentru cele întîmplate, el rămînînd însă în aparență (adică pînă în clipa cînd cineva ar fi socotit că sărbătorirea lui Suciu este „deplasată" sau chiar „nejustă") prietenul fidel care nu și-a uitat fostul șef și se poate aștepta pe bună dreptate la recunoștința acestuia (care s-ar fi putut să devină într-o bună zi foarte utilă, căci Suciu fusese „scos pe tușă", dar nu „desființat", ceea ce, pentru modul de a gîndi al directorului general, însemna, înainte de toate, că el putea primi în orice clipă, pe neașteptate, cine știe ce funcție importantă, dacă în zona pe care el o desena doar cu misteriosul „sus de tot" — evitînd terminologia uzuală așa cum primitivii se fereau de numirea directă a forțelor magice, bune sau rele, de care se tem —, capacitatea sa neîndoielnică ar fi fost socotită utilă în vreun domeniu de activitate unde se cerea un mod nou de a aborda problemele, adică un om ferit de ruginile rutinei în examinarea lor). Borțig se prezentă deci la audiența fixată de Mureșan cu ușurința sa caracteristică, fără a sonda în prealabil cam ce dorește să discute sau să ceară solicitantul, și îi expuse bărbatului tînăr care îl primi cu jovialitatea obișnuită (deși el îi menise în planurile sale, orice răspuns i-ar da sau oricum ar evita să-i dea un răspuns, neplăcutul rol de țap ispășitor) dilema creată de „sugestia" lui Suciu, declarînd, în aparență foarte sincer, că nu știe ce să facă pentru a nu greși...

Rămase uluit cînd Mureșan îl întrebă cu o seninătate neprefăcută, dar în care Borțig bănui deîndată zeci de capcane întinse cu viclenie :

— Bine, dar cine-i tovarășul Onisifor Suciu ?

„E tare, se gîndi Borțig. Joacă grozav. Cu ăsta nu-mi merge !“, dar se prefăcu a nu observa mișcarea vicleană cu care adversarul vroia să-l facă șah-mat din cîteva mișcări și oftă :

— L-ați și uitat, tovarășe Prim ? A fost acum zece ani Prim la raion. Apoi ministru. Mulți ani !

— A, da ! Iartă-mă, tovarășe Borțig, nu prea am memoria numelor... Așa ! E, deci, tovarășul Onisifor Suciu, fost Prim-secretar al raionului ! N-a fost el prefect atunci la început, în 1945 ?

Borțig se sperie de-a binelea. Aici ceva nu e în regulă. De ce se aduc oare în discuție întîmplări din 1945? Să fi făcut Suciu ceva grav pe vremea aceea ? O fi avut vreun conflict cu Mureșan ? Înlătură ultima ipoteză, pentru că actualul Prim nu putea fi în 1945 decît un copil. Atunci, își spuse însă îndată, cu tatăl său ? Oare cine o fi fost tatăl său ? se întreba el neliniștit. Ce se ascunde aici ? bătea în gîndul său un ornic al neliniștii. Ce vrea ăsta ?

Straniu i se părea lui Borțig că după toate semnele omul de care se temea, căci nu reușea să-l înțeleagă (așa cum nu-l înțelegea nici acum, deși rostea cuvinte banale și punea întrebări simple, cotidiane) tocmai pentru că era convins că un om dispunînd de puterea lui Mureșan nu pune zadarnic întrebări simple, banale, are el niște planuri mai ascunse și, scormonindu-le, urmărește el ceva nebulos, de neînțeles deocamdată pentru el, pentru Ștefan Borțig.

Gîndurile îi fugeau ca norii alungați de un vînt nebunatic de primăvară, dar se stăpîni și răspunse simplu :

— Da, tovarășe Prim ! Dînsul a fost !

Avea siguranța că a rostit niște vorbe fatale și că a pecetluit iremediabil soarta lui Onisifor Suciu. Simți chiar, în adîncul său, un fel de vag regret, înăbușit îndată de convingerea că nu putea proceda decît așa cum a făcut, căci nu putea ignora și cu atît mai puțin nega

o realitate cunoscută de atîta lume în Orașul din Nord, dar care dobîndise, în clipa aceasta adîncă și misterioasă ca o fîntînă fără fund, o importanță inexplicabilă și o semnificație care îi scăpa deocamdată. Rămase din nou uluit, cînd Mureșan spuse cu plăcere, zîmbind cu ochii pierduți undeva departe, probabil în ceasul acela îndepărtat de care Borțig nu reușea să-și amintească :

— Formidabil, dom'le ! Așa bărbat mai zic și eu !

Borțig fu cuprins de o neașteptată bucurie și uită într-o clipită de tot ceea ce îl frămîntase în legătură cu „sugestia" lui Onisifor Suciu, de gîndurile negre ce-l invadaseră și de neliniștile transformate în nopți de insomnie, și dacă cineva i-ar fi amintit de ele i-ar fi rîs foarte sincer în nas, declarînd cu toată convingerea (și fiind sincer încredințat că spune adevărul adevărat) că nici o frîntură de secundă nu s-a îndoit de prestigiul imens și de situația foarte solidă (trainic solidă, ar fi zis el) a fostului Ministru. Nu-și putea imagina la ce se gîndește Mureșan (pe care, evident, nu l-ar fi pomenit niciodată sub forma aceasta familiară, numindu-l chiar și în vis tovarășul Prim, sau, în cel mai rău caz, tovarășul Mureșan, și o degradare a protocolului său sever n-ar fi fost determinată decît de o eventuală schimbare a funcției acestuia, mai bine zis de vreo „rotare în jos", spre zonele anonimatului, mai apropiate de a sa, iar uitarea completă a fostului Prim ar fi însoțit în modul cel mai firesc o trimitere eventuală în „munca de jos", echivalentă pentru Borțig cu decesul politic), el venise în Orașul din Nord într-o perioadă ulterioară, în căutarea unui teren de vînătoare mai prielnic decît cel pe care îl avusese la Alba Iulia (unde îndeplinise o funcție de care nu vorbea niciodată, unii spuneau că ar fi fost pivnicer și fusese prins cu șmecherii, dar în ele erau implicate persoane importante, așa că au fost aplanate, dar pivnicerului i s-a făcut vînt din oraș, alții că ar fi fost plutonier și rămăsese pe drumuri la deblocări, dar toți cei ce răscoleau la un pahar de vin trecutul neguros al lui nea Fănică o făceau cu indolență, cu haz, căutînd prilej de a rîde fără consecințe posibile, erau în fond bucuroși să-l lase încetat cum era, ca să nu-și destrame

ocaziile de a plasa bancuri pe această temă, nimeni nu credea în lucrurile rele spuse despre el, dacă ar fi fost momente dubioase în trecutul său ar fi fost de mult scos din slujba sa („nenormată", cum se zicea, dar bănoasă și rîvnită de mulți) — căci despre fiecare salariat din această categorie existau vrafuri impunătoare de dosare), dar, orice ar fi fost înainte, sosise în oraș într-o perioadă cînd Suciu nu mai era prefect, nu-și mai amintea ce era, dar trebuie că se număra și pe atunci printre granguri căci la reforma administrativă apăruse în frunte, ca Președinte al Sfatului raional, și peste puțină vreme fusese numit sau ales (Borțig nu se prea pricepea la modul cum erau rezolvate aceste lucruri în perioada aceea, dar se temea să nu folosească vreun cuvînt greșit și să tragă cine știe ce ponoase) Prim-secretar de partid, pe raion, și după aceea i-a surîs și lui (lui Borțig) norocul, s-a mai săltat, i-a plăcut lui Suciu, ce mai, avea ochi de vultur, descoperea fără greș oamenii de nădejde, ei, dar principalul e că tovarășul Mureșan a rostit despre fostul Ministru cuvinte atît de măgulitoare, așa că Borțig le întări cu toată convingerea :

— Sigur că da, să trăiți !

Mureșan rămăsese zîmbind, cu privirea în gol, vedea niște timpuri îndepărtate, ale copilăriei sale, reapăreau din pîcla lor figuri și întîmplări, totul într-un vîrtej încurcat, fusese prea tînăr ca să priceapă evenimentele, dar își aducea aminte de frînturi de convorbiri dintre tatăl său, întors din oraș în mahalaua de dincolo de Fabrica de bere, și maica sa, speranțele și temerile lor, veștile bune și cele proaste și peste toate se profilau flamuri, lozinci scrise pe pînze lungi, roșii, și portrete, printre care chipul unui om cu prenume ciudat : Onisifor Suciu. Primul secretar Mureșan nu-și mai amintea cu limpezime decît culoarea de răsărit acoperit de nori de furtună prin care răzbat, pe alocuri, izbucnirile roșii, ezitînd între promisiune și amenințare, ale unui soare uriaș, fierbinte, despre care știa din vorbele tatălui său că va ieși odată și odată dintre nori și va risipi peste lume căldură și lumină, peste tot și pentru toți, și despre care bănuia, din vorbele mamei sale chinuite de gîndul că

va trebui să le facă ceva de mîncare, deși cu banii lor nu se putea cumpăra aproape nimic, că s-ar putea totuși să nu răsară niciodată, căci nimic nu-i sigur în lumea asta blestemată. Dar își amintea și de mireasma de pămînt răscolit de ploi și biciuit de vîntul de primăvară, a acelor zile, iar mireasma aceasta se împletea cu speranțele tatălui său și cu deznădejdea de cenușă a mamei sale, și se rostogolea pe străzile și prin piețele Orașului din Nord împreună cu puhoaiele mari de oameni care strigau și cîntau așa că din glasurile lor se năștea un fel de vuiet de ape mari, fără înțeles exprimabil în cuvinte dar cu un sens absolut clar și răspicat. Iar prin mireasma aceasta de primăvară sălbatică și de ape revărsate pluteau cuvinte și nume repetate de mii și mii de glasuri. Mureșan cunoștea prea bine *istoria* acelor ani ca să nu știe foarte exact ce cuvinte și ce nume răsunau pe străzile Orașului din Nord în acele zile, dar în adîncul sufletului său, acolo unde mijesc cele mai intime amintiri, de acele zile se lega un singur nume : al lui Onisifor Suciu. „Poate pentru că are un prenume atît de neobișnuit", se gîndea el în timp ce îl privea cu atenție, fără să pară atent, pe omul agitat, la început speriat și acum satisfăcut, din fața sa, și-i trecu prin minte : „Oare ce l-a putut lega pe un astfel de omuleț de Onisifor Suciu ?". „Sau, continuă el să se gîndească, deși își dădea seama că ar trebui să se grăbească, avea multă treabă, era spre mijlocul unei zile foarte încărcate, pentru că a fost un om croit pentru timpurile acelea patetice, pline de deznădejde și de speranță, probabil sălbatice nu numai în amintirile păstrate de copilul care a fost el pe vremea aceea, ci și în realitate !". Continua să zîmbească *văzînd* anii aceia, dar se întoarse pe neașteptate spre Borțig :

— Ei, dar să revenim la ale noastre. Și ce problemă avem în legătură cu tovarășul Onisifor Suciu ?

Își dădea, evident, seama de ce putea fi vorba, căci o intenție de a sărbători într-un cadru neoficial pe un vechi activist ajuns la anii binemeritați ai odihnei și ai pensiei nu putea fi considerată atît de importantă încît să fie adusă în fața lui, decît dacă ea putea stîrni

obiecții, resentimente, reclamații și anchete, făcîndu-i pe inițiatori să caute adăpost din fața lor, apărîndu-se cu o decizie a sa, a Primului secretar. „Inseamnă, își spunea el, că în jurul lui Onisifor Suciu a clocotit într-adevăr furtuna, și, în bătaia ei, va mai fi stîrnit și el altele, din exces de zel, din înțelegerea greșită a necesităților unui moment sau al altuia, sau dintr-o pasiune exagerată (sau considerată de ceilalți exagerată)." Aflase cîte ceva despre greșelile comise în raion, auzise multe despre atotputernicia cu care Suciu se crezuse înzestrat într-o perioadă a activității sale de aici și nu uitase că pe vremea cînd mai lucra, cu ani în urmă, la Comitetul Central, participase la unele discuții privitoare la cadre cu funcții mai importante implicate, într-o perioadă anterioară, în ilegalități, și își amintea că numele lui Onisifor Suciu fusese de multe ori rostit. Dar el nu venise în Orașul din Nord ca să țină minte nelegiuiri sau greșeli trecute, ci să le evite pe cele ce s-ar putea produce în prezent, căci nici un timp al istoriei nu este ferit de strania atracție a oamenilor (sau, mai bine zis, a unor oameni) spre folosirea subiectivă a puterii, adică pe românește spre abuzul de putere, de tentația puterii personale, adică de ispita de a crede că propria lor voință sau dorință sînt însăși expresia directă a adevărului și a dreptății, și să ducă mai departe nesfîrșitul ciclu de nedreptăți și de crime ce alcătuiesc un aspect tragic al istoriei. Perioada aceasta, cînd el e cel ce răspunde de mersul treburilor din județ, e aceea a unei noi bătălii — se gîndea Mureșan în unele nopți cînd, după o ședință mai încîlcită, din care i se părea că lucrurile nu ieșiseră destul de limpezite, sau după o zi grea, cînd fumase nenumărate țigări și inima i se zbătea în piept alarmată — nu mai puțin plină de probleme dificile, de contradicții de necesitatea unor decizii rapide implicînd asumări de răspunderi, ca cea în care acționase Onisifor Suciu pe aceste meleaguri. Numai că atunci — își spunea Mureșan frecîndu-și din cînd în cînd ochii înroșiți de oboseală, de fumul țigărilor și de nesomn — bătălia se dădea cu forțe relativ puține, în orice caz nu prea pre-

gătite pentru luptele complicate în care s-au angajat, și dusă cu hotărîrea asumării oricărui risc, căci fiecare dintre cei angajați în vîltoarea ei își dădea seama cu o stranie luciditate că ea e purtată pe viață și pe moarte, și dacă s-ar întîmpla s-o piardă îl așteaptă plutoanele de execuție sau adîncul infernal al ocnelor, și fiecare știa că trebuie dobîndită cu orice preț, cu orice risc, Puterea, ca instrument al înfăptuirii ideilor lor. Pe care mulți dintre ei nu le înțelegeau prea bine, nuanțele se cam începeau, se ștergeau, rămînînd fixate în cîteva cuvinte repetate mereu, cu obstinație nesfîrșită, de parcă ele ar fi dovedit fără putință de îndoială că cel ce le rostește știe exact ce trebuie făcut. Cînd în realitate mulți simțeau doar sentimentul obscur al unei comunități de destin, al unei frății întru oropsire și nefericire — cugeta Mureșan ezitînd între un somnifer, convins că el îi va da a doua zi oboseala confuză și lipsa de claritate în gîndire de care se temea mai mult ca de orice, și între aprinderea unei țigări, chiar și cu riscul de a mai acumula o noapte albă — și al unui țel spre care au înaintat buluc, fără ezitare, dar mulți dintre ei fără înțelegerea necesară a specificului acestei lupte, care trebuie cîștigată cu mai puține sacrificii. Însă mulți dintre oamenii care s-au aruncat în acel vîrtej puternic, răscolitor de adîncimi nebănuite, sau au fost smulși de el din mîlurile străvechi ale societății și ridicați la suprafață, își spunea Mureșan privindu-l pe Borțig, nu erau destul de lucizi și destul de calmi, erau veșnic pe drumuri, cu o bucată de pîine și un drob de brînză în servietă, zgîlțîiți de noi și noi probleme, de surprize dezagreabile, de ostilitatea unor oameni amărîți din vreun sat uitat de Dumnezeu, mereu electrizați de telefoane răstite, de ordine noi, greu de înțeles, de nemulțumiri strigate de voci amenințătoare: «Dar se poate, tovarășe? Cum de nu s-a făcut încă?», hărțuiți, nedormiți, cu creierul cuprins ca de-o flacără, și încercînd să facă totul ca să nu pară că nu au făcut nimic. Ei, în asemenea condiții, ce era să se întîmple cu unii dintre ei, decît să cumuleze greșeli peste greșeli, să devină aspri și exigenți cu ei înșiși și cu alții, apoi să îndră-

gească gustul incomparabil de dulce al puterii și să înceapă să fie convinși că istoria începe cu ei și — cînd greselile sau anii s-au adunat și ei au fost trimiși «să se bucure de odihna meritată» — se tem că se termină cu ei. Așa și acest Onisifor Suciu. A făcut și a dres cum a știut și el, și acum, în loc să stea liniștit la căldurica pensiei bune, se agită să mai iasă pe scenă. Dacă nu altfel, măcar cu prilejul unei «sărbătoriri la inițiativa unui grup de tovarăși». Vai de capul lui", spuse Mureșan, plictisit.

Dar în ziua aceea cînd Borțig venise în mod evident să obțină aprobarea sa pentru a organiza sărbătorirea particulară, în cerc închis, a unui fost demnitar al regimului socialist (deși nici o logică, oricît de întortocheată, nu putea argumenta necesitatea unei astfel de aprobări), Mureșan ascultă cu fața nemișcată, jucîndu-se cu stiloul, explicațiile destul de incoerente ale directorului general, apoi oftă :

— Bine, tovarășe Borțig. Vreti să organizați o serbare în familie, treaba domniilor voastre. Dacă înțeleg însă bine, dumneavoastră vreți să mă invitați și pe mine la ea. Și deși nu-l cunosc personal pe tovarășul Onisifor Suciu, nu știu de ce n-aș participa. Din nefericire, va trebui să mă mulțumesc cu un simplu act de prezență. Sînt atît de ocupat în zilele acestea, încît n-o să-mi pot permite să stau decît cîteva minute, ca să ciocnesc un pahar de vin cu tovarășul Suciu și cu prietenii săi.

. .

V

SE TREZI ANEVOIE, ZBĂTÎNDU-SE CA PENTRU A ieși dintr-o mreajă rezistentă și vîscoasă. Se simțea sorbit de adîncuri mocirloase, întunecate, unde mocnea și dospea oroarea, groaza, spaima de neimaginat, în timp ce el se zbătea neputincios în strînsoarea rece, scîrboasă ce-l cuprinsese fără să-și dea seama, și nu putea face nimic pentru a se apăra, pentru a se salva. Dar în același timp, dincolo de trăirea acelor clipe, se deschidea un ochi lucid (al său, deși el era și cel aruncat în adîncul întunecos), capabil să judece, situat în alt spațiu și alt timp, realitatea aventurii pe care tocmai o trăia cealaltă ipostază (cea înfrîntă și neputincioasă) a sa, și să aprecieze, rece și ferm, că totul e doar proiecție a coșmarului, vis. Ochiul acesta care vedea zbaterea sa, mintea situată în alt plan al realității (căci nu putea considera ireal nici visul său, simțea cu toată ființa efortul de nebiruit al adîncului de a-l sorbi și strînsoarea vîscoasă, a mrejei ce-l înlănțuise ca o caracatiță uriașă) îi ordona, în aceste clipe cînd se ivea posibilitatea sfărîmării cercului, să lupte pentru a se trezi — căci totul e doar un vis din care te poți smulge — și, în același timp cu efortul său de a scăpa, simțea adîncirea coșmarului, întărirea îmbrățișării înspăimîntătoare, zădărnicia efortului său. În anii (aproape uitați, căci el era bărbat puternic, capabil să uite, să șteargă din memorie, printr-un efort al voinței, amintirile ce-l deranjau, îi tulburau echilibrul sufletesc, capacitatea deplină de gîndire și de acționare) cînd era căsătorit (mai exact, în perioadele cînd inima sa era cuprinsă de-o duioșie neobișnuită, încălzită de zile faste, cînd nimic nu tulburase armonia vieții comune și cînd nimic

grav sau important nu brăzdase munca sa de fiecare zi, căci nici în acele zile prioritatea deciziilor pe care trebuia să le ia sau a acțiunilor necesare nu era pusă în cumpănă de mișcările inimii, considerate private, pur subiective, fără legătură cu MARILE PROBLEME, cu încărcătura de datorii, de obligații, de sarcini, a vieții ADEVĂRATE, adică a celei exprimate în acțiuni obiective, palpabile, măsurabile, în fapte și ciocniri ale oamenilor) și el se simțea atras să-și ocupe locul în somptuosul pat conjugal din dormitorul splendid, cu mobilă stil, cu tablouri de care se simțea foarte mîndru, luminat după plac, după starea sufletească a fiecărui moment, de foarte frumoasele veioze de masă ori cu picior, plasate pretutindeni (perioade destul de rare, căci era prea ocupat, trebuia să conducă nenumărate ședințe, trebuia să analizeze, să propună, să hotărască, să împartă cînd un zîmbet, cînd o sancțiune, sau să ordone o măsură administrativă, spre fericirea lui Vrega, în care a descoperit de la început o înclinație sadică și o tentație a falsului), în aceste clipe de coșmar mai putea găsi o mînă de ajutor. E interesant, se gîndea el uneori, în momente liniștite ale *zilei* (sub lumina fastă a *diurnului*, zîmbea el, cînd Furiile nu se puteau apropia de muritori și stăpînea cumpătul lucid al zeiței Athena) că în vîrtejul coșmarului nu avea numai forța de a se dedubla, și de a fi nu numai subiect al visului apăsător, dar și obiect examinat lucid de un alt eu al său, plasat pe o altă treaptă a spațiului-timp, cu altă perspectivă asupra întîmplărilor trăite de celălalt eu, și de a-i dicta cum să acționeze pentru a se salva, ci și capacitatea de a-și aminti de cea de-a treia situație (cea plasată în afară de ipostazele de victimă și de spectator-dornic-să-ajute), cea anterioară celorlalte, adică aceea de Onisifor Suciu-cel-culcat-lîngă-o-soție-capabilă-să-l-trezească-deci-să-l-scoată-din-visul-de-groază. Amintindu-și despre această a treia ipostază (singura concret-reală, palpabilă, obiectiv existentă și indiscutabilă), încerca să-și trezească soția, strigînd după ajutor (el, care nu ceruse niciodată ajutorul nimănui în toată viața sa, nici atunci cînd ar fi avut nevoie!), țipînd din răsputeri și izbu-

tînd de cele mai multe ori într-adevăr s-o trezească, deși, așa cum i se spunea în primele clipe, fericite și eliberate, ale treziei, nu reușise să scoată decît un fel de scîncet de pisicuță flămîndă. Cu timpul însă reuși să-și formeze o tehnică mai bună, ordinul de trezire dat ipostazei de victimă de către ipostaza de spectator reușea să-l facă pe Onisifor Suciu cel real să se ridice tot mai liber din adîncurile coșmarului și să se trezească, eliberat, izbîndă cu atît mai necesară cu cît de ani de zile se obișnuise să doarmă singur pe sofaua comodă din camera de lucru, cu geamul spre grădina largă din spatele casei, la început pentru ca să n-o mai deranjeze pe Lucia (care pleca la spital dimineața devreme) cu sosirile sale tîrzii de la vreo ședință sau inspecție, apoi din obișnuință, ca și din cauze izvorîte din deteriorarea treptată — apoi deodată bruscă, dramatică — a relațiilor dintre ei.

Reușise și acum, și, în aceste prime clipe de ieșire din bulboana înverșunată să-l soarbă, se străduia să-și amintească unde se află, să alunge din cîmpul conștiinței ipostazele de victimă și de spectator și să se regăsească el, singurul pe care îl considera real, adevărat, concret-existînd, Onisifor Suciu cel bine ancorat într-un anumit spațiu-timp, hotărît să nu se lase influențat de nimicuri, de vise și de alte aiureli, și să-și vadă de treabă cu obișnuita sa meticulozitate și fermitate.

Totuși, spațiul ireal din care se smulsese (ireal, dar repetînd, reînviind necontenit, o realitate : aceea a zilelor din iunie 1941, de la Iași, și din trenul acela al groazei) îl mai obseda, ca o chemare nelămurită, vagă, obscură, dar de-o insistență apăsătoare, de undeva din adîncurile fără grai ale ființei. În fond, se întreba el cu o strîngere de mînă, dar încercînd să înfrîngă neliniștea (așa cum a făcut o întreagă viață de om luptînd împotriva incertitudinii, a ezitării, a neliniștii, a nehotărîrii, a incapacității de a opta sau de a se hotărî, așezînd în locul acestor regretabile rămășițe mic-burgheze ori reziduuri ale mentalității ezitante, inutil complicate, de intelectual, o severă disciplină interioară, ghidarea gîndirii și acțiunii de principii ferme, de reglementări

și hotărîri, de ordine și dispoziții), de ce această necontenită răbufnire a trecutului inutil, înmormîntat pe vecie, dispărut în neant? Oamenii trăiesc momente faste și nefaste, trec prin experiențe fericite sau groaznice, sînt modelați de ele în mod inconștient sau se dăltuiesc ei singuri, cu voință rece, încordată, lipsită de ezitări, prin concluziile extrase din ele în urma examinării în lumina rațiunii și ridicate la nivel de idei (în primul rînd de idei politice, căci politicul — își repeta neobosit — se află la baza întregii existențe). Nu e firesc, se gîndea cu nemulțumire (căci nu le pretîndea tărie sufletească și hotărîre lipsită de fisuri numai colaboratorilor săi, ci și le impunea neînduplecat și sieși), ca anumite experiențe dramatice să marcheze întreaga viață a unui om, să răbufnească în mod viclean (profitînd de lipsa de apărare pricinuită de căderea în somn, de părăsirea momentană a stării de veghe caracteristice naturii sale vigilente și disciplinei pe care si-a făurit-o) în visele sale, lungi decenii după consumarea lor, cînd nu numai vibrația lor de realitate s-a stins și cei vinovați de ele și-au primit pedeapsa, dar cînd și lumea în care ele au fost posibile s-a transformat de mult în cenușă și numai amintirea ei mai dăinuie în cărți ce fixează concluzii clare și învățăminte pentru prezent. Da, își spuse Onisifor Suciu înciudat (căci sub masca sa de senină mulțumire de propria sa ființă și de propria sa viață se ascundea un viu zăcămînt de nemulțumire, de răzvrătire împotriva propriilor sale limitări și lipsuri), lumea aceea plină de focare de infecție moral-politică, străbătută ca de un vînt de nebunie de vestea că războiul a început, unde se tîra trenul în care se aflau el și cu Teofil Dimitriu, a dispărut pentru totdeauna (nu fără urme, își spuse Onisifor, din păcate nu fără urme, ci lăsînd amprente, vinovați, păcătoși de care lumea trebuia izbăvită fără ezitare, datorii ce trebuiau neapărat și din plin plătite, așa cum a încercat să plătească și el în cursul unei vieți întregi, în lungul șir al anilor. Dar trenul continua să zăngănească greoi prin amintire ducîndu-l spre tragedia ce îi reînvia atît de frecvent în visele de groază.

Evident, își spunea Onisifor Suciu, directorul ziarului (fostul ministru de externe atît de mulțumit de propria sa măreție) știa foarte bine (sau destul de bine ca să poată prevedea că o deplasare la Iași nu va fi pentru nimeni o plimbare pe-o alee de trandafiri înfloriți) ce se petrecea în acele zile de iunie în Iașul aflat la cîțiva kilometri de spațiul unde izbucnise marele pojar al războiului. Nu fusese întîmplător, credea el, nici faptul că directorul îi încredințase misiunea de a se deplasa tocmai în ziua de 27 iunie, după bombardamentul executat de treizeci și două de avioane sovietice, cînd pe fundalul ruinelor și al sutelor de morți și de răniți s-au proiectat cu putere zvonurile urzite cu premeditare, pregătite pentru momentul oportun pentru a justifica dezlănțuirea atrocităților.

În noaptea de 27 spre 28 iunie se afla în trenul pornit spre Iași, plin de ofițeri și de oameni cu misiuni oficiale, trecuți prin controlul sever al actelor. Atunci nu s-a mirat că Dimitriu primise și el ordinul de a pleca la Iași și că aveau loc în același compartiment. Nu, atunci nu s-a mirat și, în naivitatea sa, nu găsise nimic straniu în acest joc al coincidențelor. Dimpotrivă, se bucurase că se află împreună cu vechiul său prieten și se simțea măgulit de încrederea cu care ceilalți ofițeri din compartiment îl acceptaseră printre ei tocmai în urma prieteniei sale cu camaradul lor. Dealtfel chiar și discuția, foarte importantă pentru el, dintre ofițerii aceia bine informați (sau făcînd pe bine-informații) ar fi fost de neimaginat dacă nu ar fi fost cu Dumitriu, care constituia pentru camarazii săi garanția că civilul necunoscut e vrednic de încredere. După ce trenul a lăsat în urmă satele din jurul Bucureștiului, scufundate în bezna camuflajului, bănuite și nu zărite, un maior rotofei și jovial scoase din geamantan o sticlă de coniac și-și îndemnă tovarășii de drum să-și caute printre boarfe cîte un recipient în care să le poată turna o picătură de Courvoisier. Băură cîte o dușcă, și maiorul turnă din nou în pahare cîte un deget din lichidul auriu.

— Așa, constatase el privindu-i cu mulțumire. Să deșărtăm această sticlă, căci găsește căpitanul Müller

alta în fundul lăzilor sale! Ne gospodărim și noi cum putem, zise el zîmbind sub mustățile stufoase. Ne-am reîntors la troc. Adă și na! Eu am cărniță, șunculiță, pîinică. Ei au cînd Courvoisier, cînd *Pâté de foie gras*, cînd alte rarități, trufandale, surprize. Ei, dar, constată el oftînd cu înțeles, așa e! Trebuie să ne descurcăm cu ei, să ne înțelegem, să mai tragem și cîte un mic folos! Am fost și eu la Mărășești, ca tînăr sublocotenent, am avut pînă mai ieri niște păreri, niște repulsii, ne-au mai făcut-o și cu Dictatul de la Viena, dar timpurile se schimbă, vorba aceea, *tempora mutantur et nos mutamus in illis*! Acum nu mai e de glumit, încheie grav. Acum e treabă serioasă! Ori biruim alături de ei, ori ne ia dracu!

— Cum merg lucrurile pe front, domnule maior? întrebă un căpitan voinic, ciolănos, cu fața alcătuită din concavități și reliefuri îmbinate ca din topor, dure, mohorîte. Divizia noastră tocmai se desfășoară spre zona de operațiuni... Dar generalul e la Iași!

— Da, zise maiorul, păstrînd un aer grav, sever. Stăvrescu e în Copou. Von Salmuth se află în școala normală... Divizia dumitale e subordonată lui! Tăcu cîteva clipe, adunîndu-și parcă gîndurile. Frontul bate pasul pe loc. Germanii sînt foc și pară că în alte zone de luptă ai lor înaintează ca-n brînză iar aici stau ca înșurubați în poziții!

— Parcă n-au motive să fie nemulțumiți, interveni sec și rece un locotenent bălai, cu tîmplele și fruntea înălțate de chelie, cu părul rărit, cu ochii albaștri, apoși, privind fix, cu obstinație și, poate, cu o răutate nedisimulată, o nemulțumire hrănită de ambiții nerealizate sau dorințe nesatisfăcute. Căci cine a mai pomenit ca în spatele frontului, la sub 20 de kilometri de el, să fie concentrați zeci de mii de dușmani, așa cum sînt jidanii la Iași!

— Ei da, zise maiorul împăciuitor, domol. Așa zice și căpitanul Müller... Dar ce, parcă niște negustori de fulgi și ouă ar decide o bătălie ca asta! Ia mai slăbiți-mă, domnilor, căci mai știu și eu cîte ceva despre război! Nu înaintăm pentru că n-au adus nemții... par-

don, aliații, destul armament greu : tancuri, artilerie grea, avioane ! Le-au concentrat în alte sectoare, unde dau lovitura principală. Aici mai așteaptă... Asta-i, domnilor ! Auzi, ovreiașii din Tătărași și mersul frontului !

— Alții sînt de altă părere, domnule maior, zise calm, fără patimă, constatînd o situație, luînd atitudine, căpitanul voinic. Se vorbește — am auzit unele păreri și la Marele Stat Major — că avioanele inamice sînt ghidate de grupuri de comuniști evrei prin semnale luminoase, prin rachete, prin semne date cu lanterne... Că aviatorii doborîți erau comuniști care studiaseră la Iași și cunoșteau orașul ca-n palmă ! S-au produs chiar atacuri armate împotriva unor coloane în marș !

— Gura lumii multe toacă, zise maiorul plictisit de discuție, probabil grijuliu să nu depășească o limită de prudență, să nu se expună unor denunțuri. Eu n-am auzit de nimic precis, identificat, dovedit... E drept că am lipsit de acolo trei zile... Poate că în această perioadă... adăugă el prudent, deschizînd portițe pentru orice eventuală retragere.

Dar locotenentul blond părea zgîlțîit de un curent electric puternic, trupul țeapăn începuse să se agite ascultîndu-l pe maior, în ochii apoși zvîcneau lumini neașteptate, dezvăluind o mare și neașteptată tensiune nervoasă.

— Inadmisibil, domnule maior, vă rog să mă scuzați, dar e absolut inadmisibil ! Un ofițer superior român ! Acum cînd sîntem în război ! Absolut inadmisibil !

Omul devenise alb ca varul, liniile feței i se contractaseră ca într-un rînjet crud de idol primitiv cioplit grosolan, pumnii i se crispau și relaxau succesiv, genunchii i se încordau, făcînd să pară că nu șade pe banchetă, ci e ghemuit pentru un salt și cei din compartiment îl priveau uluiți, hipnotizați parcă de strania sa schimbare. Dar în secunda cînd lunganul părea gata să fie azvîrlit, de nervii încordați, asupra maiorului, glasul rece al lui Dimitriu sfîșie tăcerea fierbinte, ca un pumnal tăios :

— Locotenent! Cum îți permiți?! Așa se vorbește cu un maior?! Vrei neapărat Curtea Marțială?!

Încordarea stranie din compartiment scăzu brusc, așa cum căldura înăbușitoare a unei zile de cuptor cade vertiginos sub vîntul ce bulucește peste lume nori grei de grindină. Locotenentul blond se dezumflă ca un balon găurit, trupul încordat pătimaș se destinse, fața i se îmbujoră și-și pierdu rigiditatea aspră a trăsăturilor, ochii se stinseră ca două lămpi cînd răsucești comutatorul. Căpitanul voinic îl privi cu interes și bănuitor, măsurîndu-l parcă sau comparîndu-l cu o imagine păstrată undeva în ascunzișurile misterioase și necunoscute ale creierului. Cîteva secunde se coagulă în compartiment un timp ireal, scămos. Căpitanul spuse bănuitor:

— Locotenent, dumneata nu ești din Dorohoi?

Locotenentul blond își revenise deplin, era din nou stăpîn pe reacțiile sale, închis și măsurat, dur și impenetrabil.

— Nu, domnule căpitan, zise el calm. Sînt din Ardeal.

— Da? întrebă căpitanul, neîncrezător. Păi să știi că semeni cu cineva din Dorohoi. Unul din capii legionari din Moldova... Ștefan Manoliu! Un criminal!... Ca și fratele său, Mircea! Dispăruți după rebeliune... Dar probabil că mă înșel, adăugă el, ezitînd. Aia or fi în mod sigur în Germania...

Dimitriu privea distrat noaptea care se freca de geamuri ca o uriașă pisică neagră, ascultînd fosnetul blănii ei moi și dese. Părea că nu mai aude cuvintele rostite în compartiment, dar își întoarse neașteptat de repede chipul spre căpitan:

— Nu se mai poate ști nimic sigur despre cei ca ei! Am întîlnit pe Calea Victoriei legionari care dispăruseră în ianuarie de parcă i-ar fi sorbit pămîntul. În uniforme germane... Dar mulți și în uniforme de ofițeri români... Așa că...

— Ei da, ei da, interveni împăciuitor maiorul. Oameni sînt și ei... Țara are acum nevoie de noi toți... Poate vin și ei să pună umărul. Căci ne așteaptă zile grele!

— O fi, o fi, dom'le maior, mîrîi fără convingere căpitanul voinic. Dar pînă la proba contrarie eu rămîn neîncrezător! Eu n-am uitat cadavrele carbonizate ale soldaților stropiți de ei cu benzină și apoi aprinși ca niște torțe vii... N-am uitat!...

Trenul se tîra greoi prin noaptea imensă, fierbinte și copleșită de tăcerea pîrguirii încete a cîmpurilor Onisifor Suciu adormi și se visă la Capșa, certîndu-se cu Dimitriu și dezaprobîndu-se în ascuns că se ceartă cu el după ce nu l-a văzut de-atîtea luni. Astronomul privea tăcut în noapte, căutînd stelele familiare și bucurîndu-se de cîte ori descopera vreo licărire îndepărtată. Nu se gîndea la nimic, lăsîndu-se legănat de trenul hurducat parcă de sforăitul ce umplea compartimentul ca duhul treaz al unor bărbați prăbușiți în somn greu ca-ntr-o apă densă, mîloasă, fierbinte.

Este semnificativ, poate, că lui Onisifor Suciu unele scene din viața sa îi mocneau în memorie sub forma lor nemijlocită, văzute direct și înregistrate cu mijloacele binecunoscute ale romanului realist tradițional, fără deschideri dincolo de planul strict al desfășurării lor, și le povestea cu pasiune, încercînd să le redea exact, punînd în relief mișcarea dialogului, ilustrată de mimica tipică a indivizilor sau de scurte schițe de fizionomii, dar în primul rînd organizat de mintea lui în structuri narative din a căror începciere s-ar fi putut fără nici o greutate înjgheba un roman al vieții sale, în genul unor romane ale lui Cezar Petrescu, dar cu mai multă înclinare spre prezentarea figurii centrale ca erou pozitiv obligat să înfrunte — sprijinit pe un pumn de oameni — o lume ostilă, coruptă, invadată de rău. Onisifor nu-și dădea, foarte probabil, seama că își pregătise în cursul anilor un întreg roman, cu capitolele povestite fără o succesiune naturală în timp, dar care s-ar fi putut oricînd detașa din contextul dereglat al succesiunii și așezate în serii progresive, prefigurînd în acest fel dorința sa de a se fixa într-un tablou cît se poate de grandios, reprezentînd o epocă a istoriei și propriul său drum prin meandrele ei, mai bine zis o epocă centrată pe prezența lui, a lui Onisi-

for Suciu, dorință anticipată în minuțiozitatea cu care a organizat pînă în cele mai mici amănunte spectacolul propriei sale sărbătoriri. E interesant că acest mod al narării amintirilor sale (sau al organizării lor sub unghiul cel mai favorabil povestitorului!) nu se observă la Onisifor decît atunci cînd dorea să pregătească prin elemente amănunțite și solid zugrăvite, de cadru, un moment exploziv, din care avea o preferință vădită mai cu seamă pentru două: acela al vîrtejului dramatic, demential, produs în diferite momente ale experienței sale de forțele răului (și vizînd întotdeauna ca obiectiv central distrugerea lui, a lui Onisifor Suciu) și acela al trăirilor sale, al experienței subiective, totdeauna patetice și implicînd o lecție etică. În relatarea experiențelor sale ieșene momentului oarecum introductiv al călătoriei și al apariției primului mesager al Infernului (care s-a dovedit, pînă la urmă, a fi, totuși, legionarul Ștefan Manoliu, confirmînd în acest fel nu numai siguranța memoriei vizuale a căpitanului voinic — rămas în toate variantele convins, așa cum trebuiau să fie, în concepția lui Onisifor, slujitorii stării de veghe, ai vigilenței, ai efortului de a-i recunoaște pe mesagerii răului și de a atrage atenția forțelor binelui — era să scriu a reprezentanților organelor competente, dar Onisifor nu recurgea nici în momentele de oboseală la astfel de vulgarizări ale unei idei generale) îi urma momentul mai amplu și mai dinamic al sosirii la Iași, destinat fără nici o îndoială să concretizeze mai viu și mai concludent cadrul în care urma să explodeze pînă la urmă momentul culminant, acela al experienței personale, al martiriului propriu, a cărui punere corespunzătoare în lumină constituia principala menire a întregului montaj (folosesc cuvîntul în sensul său cel mai pozitiv, fără nici o intenție de satiră, de parodie sau de șarjă ironică) de amintiri.

— Am sosit la Iași într-o dimineață spălăcită și maculată de praful murdar ridicat de un vînt aiurit, venit de niciunde și rotit doar de propria sa beție, fără direcție precisă. Călătoria durase mult mai mult decît fusese prevăzut de orare, dar și de propriul nostru pe-

simism. Fusese segmentată — ca un film vechi care se rupe prea frecvent ca spectatorii să-i poată urmări desfășurarea și se transformă într-o suită de scene răzlețe și lipsite de unitate — de numeroase trenuri militare, încărcate de oameni și materiale, ce ne împingeau pe liniile de triaj al unor stații neindicate în nici o hartă, și treceau zăngănind pe lîngă noi ca niște fiare apocaliptice, de oțel. Gara era doar un vast cîmp de șine răsucite de suflarea exploziilor, cu schelete de vagoane arzînd acum doar mocnit, cu mult fum, în timp ce echipe de lucrători reparau principalele linii.

— De data aceasta au bombardat serios, mormăi maiorul, răspunzînd doar cu un semn saluturilor noastre țepene și privind îngrijorat spre orașul din care se ridicau pe alocuri fuioare lungi de fum.

— Uite, zise căpitanul, în timp ce cobora în urma maiorului, asta-i situația!

— Grijania lor, iar au semnalizat bolșevicii, scrîșni înfundat un glas, pe care l-am bănuit al locotenentului blond.

— Haidem la comenduirea gării, îmi spuse plictisit Dimitriu, să mă interesez încotro s-o luăm și, mai ales, unde ai putea găsi tu ceea ce cauți.

Am ajuns la Comenduirea aflată într-o clădire lăturalnică, ascunsă parcă între depozite unde se descărcau vagoane cu muniții și armament greu. „Așteaptă-mă aici", îmi spuse Dimitriu și dispăru. Am rămas să privesc, plictisit, forfota ostașilor. Un gradat cu arma pe umăr se apropie bănuitor: „Actele, vă rog!". I-am arătat actele, în primul rînd permisul eliberat de Marele Stat Major pentru deplasarea la Iași și șederea de patru zile în oraș, fără voie de deplasare în direcția „aliniamentului militar". Acea primă zi de la Iași, o zi de sîmbătă, 28 iunie, s-a copt în întregime în acest cuptor: „Așteaptă-mă aici", îmi spunea Dimitriu, „Actele, vă rog", mă soma îndată un ostaș ori polițist. Atunci nu mi s-a părut nimic straniu în acest labirint construit din două propoziții. Atunci cînd mi-am dat seama că rătăcesc printr-un labirint era tîrziu, căci căzusem în brațele Minotaurului. La început nu bănuiam însă ni-

mic. Mă plictisisem doar. Poate că nici nu mă plictiseam. Priveam forfota oamenilor, teama tot mai vizibilă ce cuprindea cu încetul orașul ca o ceață deasă, creșterea tot mai vădită a spaimei civililor, agitația tot mai arțăgoasă a militarilor, dezorientarea (sau incapacitatea, ori poate cîrdășia disimulată de neputința de a ține situația sub control) a autorităților superioare, manifestată și prin goana necontenită a marilor mașini oficiale, militare sau civile, escortate de patru motocicliști cu pistoale automate. Asistam la punerea în scenă a unei drame căreia nu-i înțelegeam desfășurarea, bănuindu-i doar, cu o strîngere de inimă, finalul. Iar Dimitriu dispărea, lipsea o jumătate de oră sau o oră întreagă. Se întorcea și o luam din nou, grăbiți, la drum. Se făcuse de amiază și noi tot mai băteam străzile tîrgului Ieșilor fără să dau de tîlcul demersurilor lui Dimitriu, putînd doar constata că atmosfera stranie, absurdă, învălmășită, a orașului, agitația tot mai intensă, mai tulbure și mai violentă ce punea stăpînire pe oameni, se infiltrase și în mine, făcîndu-mă să simt neliniștea invadîndu-mă treptat, depunîndu-se în fiecare nerv, făcîndu-mă să mă simt unul dintre cei căutați, dintre cei vinovați sau nevinovați dar damnați fără apel. În ceasurile acelea abia mi-am dat seama de ceea ce mi s-a părut absolut evident mai tîrziu, că tot labirintul de căutări în care mă antrenase Dimitriu nu avea altă menire și alt rol decît pe acela de a mă rătăci în dimensiunile absurdului, pentru a-mi distruge treptat rezistența nervoasă, capacitatea de a rămîne eu însumi și puterea de a reacționa la atacurile lui. Într-un tîrziu Dimitriu s-a oprit, și-a șters fruntea de transpirație și, după ce și-a consultat cu grijă ceasul, îmi spuse :

— La ora 13,30 sîntem invitați la profesorul Papahagi. Pînă atunci te prezinți la Chestura poliției, la domnul inspector Giosanu, și-i arăți actele tale, cerînd sprijin pentru îndeplinirea misiunii primite de la ziar. Între 12,30 și 13 te duci la comandantul garnizoanei, dar nu îl cauți pe colonelul Lupu, comandantul, ci pe adjunctul său, maiorul Cernat. Notează-ți : maiorul Cernat... Pe urmă te duci la Prefectură, ceri să fii primit

de șeful de cabinet al prefectului și-i lași o carte de vizită cu colțul îndoit pentru domnul prefect, colonel D. Captaru. Satul arde, dar... la Iași mai există protocol! Stil 1890! Apropo, zise el preocupat. Să nu uit: flori pentru doamna Papahagi... Și scoase agenda de buzunar prevăzută cu un minuscul creion de argint și notă ceva în ea. Atunci eram convins că își notează florile pentru soția profesorului. Acum... Dar să lăsăm aceste aspecte, spunea Onisifor cu un gest plictisit, menit să arate ce lehamite îi e de amintirea încurcatelor drumuri ale fostului său prieten, sau, uneori, mărinimia cu care renunță la răscolirea unor fapte penibile. Pe urmă — continuă Dimitriu, în timp ce vedeam că e foarte distrat, că mintea lui dă tîrcoale altei probleme decît cele comunicate mie —, mă aștepți în fața Prefecturii. Sper să fac rost de o mașină, căci merg la colegii mei de la antiaeriană și în breaslă trebuie să fii culant. Te iau și mergem la Papahagi.

Am ajuns relativ ușor la domnul inspector Giosanu, deși agitația de la Chestură arăta că vîrtejul evenimentelor dăduse peste cap rutina obișnuită și răscolea probleme noi, grave și complicate, în timp ce greul furtunii abia începea să se profileze amenințător în zare. Inspectorul părea să știe despre sosirea mea, sau chiar misiunea mea (alt element care ar fi trebuit să îmi dea de gîndit, preciza mereu Onisifor, dar naivitatea mea de atunci era absolut iremediabilă) și bucuros parcă să-mi toarne în față lada de gunoi unde se îngrămădeau vinovățiile autorităților neputincioase în fața dorinței nemților de a provoca un masacru și teama unor mahalagii gata să dea crezare oricărui zvon. Totul colcăia de lașitate, de teamă, de zvonuri despre bombardamente dirijate de semnale trădătoare, despre parașutiști ascunși printre civili, despre resentimente rasiale provocate de vîntul bezmetic al fascismului. În atmosfera aceasta vîscoasă oamenii puteau fi împinși fără mare greutate în dimensiunile absurdului și ororii, căci statornicirile vechi ale cumpătului și măsurii lunecau în beznă, își pierdeau trăinicia, contururile întîmplărilor se ștergeau și lăsau ca totul să se transforme într-o masă

gelatinoasă, fără direcție și fără înțeles. Inspectorul vorbea sec și precis, dar din pomelnicul evenimentelor se năștea haosul rostogolit peste oraș, din care se putea naște orice. Ca de pildă, fapta unui sergent major Th care a împușcat ieri cinci evrei pe care trebuia să-i escorteze la Comandamentul Diviziei 14. Un legionar cunoscut, din Dorohoi, unul Mircea Manoliu. Sau balamucul provocat în cartierul Tătărași, unde o coloană germană aflată în trecere a început să percheziționeze și maltrateze populația evreiască pe motiv că informează inamicul prin aparate de radio-emisie și semnalizează avioanelor sale obiectivele militare. Oamenii au fost scoși în stradă, bătuți. Printre făptași sînt și soldați de-ai nostri, conduși de același Mircea Manoliu, și banda de legionari a faimosului Ventonic și-a celor trei fii ai săi. Ce-o să urmeze, spunea sec, cu o satisfacție ascunsă, inspectorul (părînd mulțumit nu numai de faptul că-și poate vorbi de rău superiorii, dar și de spectacolul de groază pe care-l prevedea), se poate lesne ghici! Poate mai treceți mîine, îmi spuse el, să mai aflați ce se petrece...

La Comandamentul garnizoanei am avut surpriza de a constata că Cernat nu era altul decît rotofeiul și amabilul maior din tren, care ne cinstise cu excelentul Courvoisier al căpitanului Müller, dar el păru că nu mă recunoaște (sau se prefăcu a nu mă recunoaște, căci în tren fusese doar o prezență anonimă și privată, în timp ce aici era o gravă persoană oficială cu responsabilități, și nimic nu-i place românului mai mult decît să-și joace rolul de om cu mari răspunderi, ocupat pînă peste cap). Maiorul era mult mai reținut decît inspectorul de poliție, se pare că nu avea nimic împotriva șefului său, colonelul Lupu, sau nu dorea să-i ia locul, căci se arătă mult mai ponderat decît ar fi putut să pară după rolul pe care l-a avut în compartimentul de tren, sau se considera mai răspunzător de cele întîmplate decît inspectorul (care asuczînd conducerea poliției de inerție nu-și dădea seama, probabil, că se implică și pe el însuși sau, poate, puțin îi păsa de această co-responsabilitate) și se ferea să dezvăluie prea multe din ceea ce știa. „Domnule, repeta el, desigur, dorim să informăm cît mai exact presa. Mai ales

un ziar ca cel reprezentat de domnia-voastră. Am, personal, un respect nedrămuit (a spus chiar așa, «nedrămuit», preciza Onisifor, căruia îi plăcea să-și arate preciziunea memoriei — deși nu o putea demonstra decît prin stereotipii) față de directorul lui, excelența sa domnul ministru — păru a face o secretă reverență pronunțînd formula, dar în același timp permițîndu-și o ușoară, abia perceptibilă, schimă, de parcă ar fi vrut să arate că nu face, în fond, decît o glumă. Dar tocmai de aceea — își ridică el degetul arătător al mîinii drepte, ca un dascăl foarte satisfăcut de coerența demonstrației sale — nu mi-aș-putea-per-mi-te (rosti grav, silabisînd) să-l informez superficial, fără a controla în mod temeinic informațiile. Din păcate, am sosit doar de cîteva ore dintr-o misiune în Capitală. Din informațiile existente, rezultă că în cursul dimineții au avut loc unele incidente între unități SS germane și populația evreiască (aș fi vrut să pun o întrebare, căci punerea pe același plan a celor două elemente ale «incidentelor» mi se părea revoltătoare, dar maiorul își ridică palma deschisă, interzicîndu-mi intervenția și cerînd ascultare disciplinată pînă la capăt) în care s-au amestecat și unele grupuri de soldați români. Sîntem informați că din această cauză prefectul județului a cerut Guvernului schimbarea comandantului garnizoanei, domnul colonel Lupu, cu un ofițer mai energic... Confuzia de planuri mi se pare cu totul regretabilă, dacă doriți să cunoașteți părerea mea personală. De asemeni, el a cerut comandantului Diviziei 14, generalul Lăcrescu, măsuri severe pentru stăvilirea acțiunilor ilegale ale unora dintre militarii săi. Pot să vă informez că domnul general a emis un ordin sever impunînd control și disciplină! „Ce s-a întîmplat cu autorii crimelor de pînă acum — în primul rînd cu sergentul major TR Manoliu, acuzat de uciderea a cinci oameni — și a celor dovediți de atrocități și de jafuri?“ — am întrebat. „Conform ordinului domnului general — răspunse sec maiorul — elementele vinovate au fost arestate și se află în arestul Comandamentului diviziei.“ „Da? — am întrebat ironic. Și comandantul legionar Ventonic?“ „O, nu! protestă maiorul. Nu sîntem competenți decît față de militari! Civilii

sînt de competența poliției !" „Se poate ? — am întrebat. Ne aflăm în zonă de operațiuni militare. Toate răspunderile cad asupra organelor militare !" „Ei, să vedeți...," începu maiorul să-mi expună o lungă teorie a competențelor încrucișate și învălmășite. Dar nu mai aveam poftă să-l ascult. Așa că l-am întrerupt fără prea multă grijă pentru protocolul elementar și am plecat la Prefectură. Am reușit să răzbat pînă la șeful de cabinet și să las cartea de vizită pentru domnul prefect. Nu trecuse decît 10-15 minute de ora 13 cînd mă aflam din nou în fața Prefecturii, așteptîndu-l pe Dimitriu.

Nu a întîrziat decît vreo jumătate de oră și a sosit, așa cum sperase, cu o mașină condusă de un subofițer, lîngă care ședea un alt ostaș, cu un pistol-mitralieră. „Ne găsim în vecinătatea frontului, mi-am zis, poate că în această zonă sînt necesare măsuri speciale de securitate." Dar în același timp, nu puteam uita focurile de armă ce răzbăteau din toate direcțiile spre mine, răzlețe și singuratice, după cîte puteam să-mi dau seama, întețindu-se în răstimpuri, preschimbîndu-se într-o scurtă și violentă vijelie de foc, domolindu-se din nou, punctîndu-și doar din cînd în cînd prezența amenințătoare cu detunături răzlețe, ca zgomotele unei fiare ce mai stă ascunsă, dar adulmecă neliniștită și mîrîe din cînd în cînd pregătindu-se de salt. Dimitriu părea însă liniștit, bine dispus, și deschise portiera cu un gest larg, teatral, glumeț : „Poftiți, excelență, se înclină el reverențios, Limuzîna e gata !".

Am străbătut străzi împînzite de patrule militare române și germane, mașina fiind uneori obligată să ocolească unele străzi închise de cordoane militare, pline de lume agitată, de oameni buluciți, în grămezi pline de mișcări dezordonate, convulsive, părînd de la distanță grotești, am văzut oameni cărînd baloturi de haine, lucruri desperecheate, de parcă ar fi adunat rămășițele unui naufragiu, am zărit în goană oameni înșirați în lungul vreunui zid, sub amenințarea armelor, perchiziționați sau maltratați, prin fața ochilor îmi jucau fețe de soldați înroșite, schimonosite de urlet, chipuri pale urîțite de spaimă, de oameni slabi, cu ochii plini de-o groază fără nume, ve-

nită parcă din fundul unor veacuri negre și pline de coșmaruri sîngeroase, chipuri bărboase ieșite parcă din Biblie și chipuri de femei și de copii, am zărit gesturi de implorare și gesturi mîndre, pline de acceptare stoică, am zărit încăierări și jafuri, scene dintr-un mare vîrtej al unei zile demente, dar zadarnic ceream ca mașina să oprească, pentru a putea constata ce se întîmpla, subofițerul care o conducea părea să nu înțeleagă vorbele mele, le lăsa să-i lunece pe lîngă urechi fără să le înregistreze, fără să marcheze cu o singură mișcare măcar că nu mă poate asculta, că nu poate opri, că nu mă poate lăsa să văd ce se întîmplă, să constat ce evenimente se petrec pe acele străzi, cine răspunde pentru ele și cine le tolerează, nu, mașina înainta vijelios și pufăind printre patrule, frîna brusc în fața cordoanelor ce interziceau unele străzi, o lua în altă direcție, ocolea mereu dar cu rost, știind parcă ce are de făcut, iar Dimitriu îmi arunca din cînd în cînd cîte o privire mustrătoare, „taci, șoptea el, lasă, nu ai ce face, las' că mai vedem noi". Am ajuns în Copou, mașina s-a oprit în fața cîtorva case cu grădini mari, soldatul cu pistolul-mitralieră sărea să privească la ce număr ne aflăm, uneori nu se putea dumiri, frunzișul des ascundea micile patrate din tinichea ce indicau numărul casei, Dimitriu dădea și el o fugă, „hai, băiete, nu-i asta, nu, e o grădină mai mare, în față sînt doi meri, lîngă poartă un castan bătrîn, dă-i drumul, îi striga el subofițerului, mînă măgarul că întîrziem, da, o să întîrziem, oftă el, dracul s-o ia de lume, iar profesorul e pedant al dracului, el stă și se uită la ceas și cînd o să ne vadă o să fonfăie, după năravul lui, și o să ne mustre cu privirea lui furișată, doamne ferește". Și iar făceam cîteva sute de metri, și iar apărea o patrulă, se înmulțiseră cele nemțești, e pe aici Comandamentul lui Von Salmuth, comandantul corpului de armată germană, îmi spusese Dimitriu, și șoferul, subofițerul acela mai bătrîn, cu față posacă și lunguiață de cal, scuipase pe geam, plictisit, și mormăise „da, aici e". În sfîrșit, am ajuns la casa profesorului, am constatat că există cei doi meri căutați de Dimitriu și castanul bătrîn de lîngă poartă, da, totul era în ordine, toate erau la locul lor, lumea era

în ordine, dar cum o să ajungem de aici din nou în oraș, mă întrebam, sau o fi avînd și profesorul o mașină cu un subofițer și un soldat cu pistol-mitralieră, ori o să treacă peste noi tăvălugul atîtor patrule și cordoane, și-o să rătăcim ca niște umbre triste spre lumea cealaltă ?

Am sunat de mai multe ori pînă am văzut perdeaua de la un geam mișcîndu-se puțin, lăsîndu-mă să bănuiesc că cineva s-a convins de identitatea celor din fața ușii înainte de a se decide s-o deschidă, și după cele văzute din goană în oraș prudența profesorului nu mă surprindea. Invitați de o servitoare tînără să intrăm, am văzut încă din antreu că stăpînii erau gata de plecare, căci numeroase geamantane îngrămădite lîngă pereți dovedeau pregătiri grăbite. Chiar și salonașul în care am fost poftiți era aproape cu totul golit de mobile, doar o măsuță rotundă și cîteva scaune arătau că ne aflam într-o casă locuită, dar și aici, covoare mari, făcute sul, învelite în ziare și legate solid cu sfoară să fie puse la adăpost. Profesorul Papahagi ne primi totuși amabil, calm, cu o stăpînire de sine care m-a impresionat plăcut după exploziile de isterie de care era plin orașul. Era un bărbat părînd să aibă între patruzeci și cincizeci de ani, deși trebuia să aibă mai mulți, căci fusese, înainte de primul război mondial, profesor de liceu, om căsătorit, așezat la casa lui ; părea mai înalt decît era în realitate, căci se ținea foarte drept, cu fruntea sus, și, poate, din cauza feței prelungi, osoase. Mi s-a părut la început că fața îi e lungită de fruntea înaltă, dar am constatat apoi că fruntea profesorului era îngustă și numai obrajii scobiți, nasul foarte lung și cărnos, lăsat peste buza de sus, subțire și pală, de om rău și viclean, și bărbia alungită ca la unele rozătoare cu dantură foarte puternică, deși lipsită de relieful ostentativ al bărbiei scoase pe care a afișează personalitățile voluntare (ridicate la un imbatabil rol histrionic de Mussolini), părînd mai mult o barbă de țap, acoperită de piele lucioasă, o mustață îngustă, tușinată, încerca să echilibreze fața aceasta exagerat de lungită pe verticală, dînd ansamblului o compensație pe orizontal dar nu reușea decît să sublinieze disproporția, care, dealtfel, așa cum am putut să constat îndată, nu avea nici

o influență asupra deplinei mulțumiri de sine a profesorului, echilibrului său interior foarte solid, bazat pe convingerea că ceea ce gîndește este temeinic și cu grijă cumpănit (deci nu poate să greșească) și că ceea ce face este consecință a cumpănirii lucide a necesităților și posibilităților (deci foarte aproape de optimul posibil). Înfățișarea profesorului confirma ceea ce știam în clipa aceea despre el și tălmăcea o fire tenace, încăpățînată să bată pînă la capăt drumul pe care a pășit, indiferent de dificultăți, ba chiar atîțat de ele, convins că forțele nefaste se coalizează pentru a-l abate de la drumul bine ales. Își schimba cu greu părerile, mai ales cele despre oameni, chiar dacă experiența îi arăta că ele nu corespund (sau nu corespund întru totul) realității, avînd ideea că schimbarea opiniilor (chiar și a celor mai mărunte sau a celor mai superficiale, cristalizate din impresii fugare, insuficient de concludente) arată o neseriozitate de fond, căci un om serios și temeinic nu poate greși. În cercurile de intelectuali ieșeni se povesteau anecdote hazlii despre încăpățînarea profesorului, care numea uneori consecvență stăruința în menținerea erorilor — și auzisem și eu destule la cafenea ori la cîrciumă căci încetul cu încetul viața culturală a Iașilor părea să se fi mutat la București împreună cu „Convorbirile literare" —, dar nu mi se părea că ea izvora — așa cum făceau să se înțeleagă anecdotele — din prostia sau, ca să folosesc un termen mai potrivit pentru un cărturar atît de distins, din gîndirea lentă, anevoioasă, greoaie, bolovănoasă, împiedicată (Onisifor enumera, de fiecare dată, toate aceste adjective, de parcă doar totalitatea lor ar fi putut permite o aproximativă sesizare a nuanței reale) considerînd-o, fără să încerc să-mi exprim părerea căci în fond nu-l cunoșteam pe profesor decît din auzite și din cîteva (puține) lucrări mai curînd neconcludente decît lămuritoare, expresie a unei seriozități la care noi renunțăm de cele mai multe ori dintr-o exagerare a virtuților improvizării, a spiritului ironic și a mobilității intelectuale. Într-o țară unde intelectualii subțiri își schimbă ideile trimestrial (dacă nu săptămînal), cazuri ca acela al profesorului Papahagi puteau să pară stranii, dar eu

prețuiam tocmai această opoziție față de superficial și mobil, socotind-o emanație a unui spirit mai grav, mai plin de sentimentul tragic al existenței, de simțul unor răspunderi colective și o atribuiam în primul rînd originei macedoniene a profesorului (respingînd, evident dintr-o simplă pornire subiectivă, fără să cunosc nimic exact despre ascendența familiară a ilustrei personalități, ironiile lansate cu privire la obîrșia sa îndoielnică, considerînd că în munții negri și golași de unde a pornit Alexandru Machedon după Fata Morgana gloriei sufletele se formează după chipul și asemănarea stîncilor golașe, rezistente, trufașe, neschimbătoare. În orice caz, mă prezentam în fața profesorului de la Iași cu un bilanț pozitiv, precumpănind în mine simpatia pentru un om sever și corect, față de nedumeririle trezite de unele atitudini ale sale (cum era faima sa de amator de studente tinere, capabil să profite de împrejurarea că se aflau în dificultate cu un examen — sau, cum spneau gurile rele, erau puse voit și premeditat în dificultate pentru a-i permite lui Papahagi să abuzeze de avantajul astfel dobîndit), spunîndu-mi că nu sînt destul de sigur de exactitatea celor imputate profesorului pentru a-mi permite să-l judec. Mărturisesc că primele impresii nu mi-au fost prea bune, profesorul părînd mai curînd preocupat de siguranța sa personală și de adăpostirea bunurilor sale („adunate într-o viață de om", repeta el dezolat, iar dezolarea lui mi se părea minoră în umbra tragediei ce creștea nevăzută în jurul nostru, prevestită de nervii noștri încordați). Dealtfel, în timpul convorbirilor noastre și al mesei simple și consistente pregătite de distinsa doamnă Papahagi, profesorul ne-a părăsit de mai multe ori, pentru a da indicații oamenilor de încredere care îi depozitau mobila, cărțile și covoarele în beci, și pe urmă meșterului care trebuia să închidă cu un zid de cărămidă intrarea dinspre pivnița cu vinuri unde fuseseră lăsate două butoiașe pe jumătate pline și cîteva sticle de țuică, drept pradă pentru cei ce ar fi pătruns pînă acolo, pentru a-i împiedica să-și continue cercetările și să dea peste ușa zidită.

După ce și-a văzut bunurile puse la adăpost, profesorul păru să se liniștească și ne acordă o atenție mai concentrată decît pînă atunci.

— Ce-i în oraș ? repetă el, dus pe gînduri, întrebarea lui Dimitriu. E gata să explodeze cazanul diavolului, răspunse el cu mînie...

Îmi vine foarte greu să înțeleg temeiul marii prețuiri arătate de Onisifor Suciu profesorului Hristu Papahagi în care vedea parcă o exemplară întrupare a curajului, onestității, lucidității și consecvenței politice într-un moment extrem de complicat, și îmi rămîne astfel inexplicabil sprijinul acordat acestuia în toate împrejurările de fostul ministru, sprijin care a propulsat cariera profesorului spre înălțimi pe care nici nu le visase.

Adevărul e că profesorul Hristu Papahagi acceptase cu plăcere invitația de a veni în Orașul din Nord pentru a participa la sărbătorirea lui Onisifor Suciu, nu numai fiindcă fostul ministru dăduse un important sprijin ascensiunii sale, într-o perioadă plină de amenințări pe care profesorul nu le uitase, nici numai pentru că era convins că Suciu va mai avea de jucat un rol important și putea să-i fie de mare folos în strădania de-a reveni în lumina atît de instabilă a funcțiilor și onorurilor oficiale, dar și din cauză că invitația îi oferea prilejul de a reîncălzi relațiile cu fostul ministru și a reduce probabilitatea ca el să poată fi atras de fiul său, Sergiu, în planul de a răzbuna rolul jucat de el, de Papahagi, în concursul logodnicei sale. Profesorul trecuse de optzeci de ani, dar nu era încă atins de decrepitudinea vîrstei, se ținea drept, fața îi rămăsese destul de netedă, pielea gălbuie era strînsă pe oasele late și nu lăsa să se vadă decît de aproape rețeaua de riduri mărunte și dese ce-și lăsase tiparul de neșters, dîndu-i o rigiditate macabră, de obraz mumificat, incapabil să reflecte vreun sentiment, cea mai pală tresărire de emoție, închis într-o mască de răutate oglindind — așa cum spusese Leonardo despre fețele bătrînilor — cea mai josnică pasiune ce-i pecetluise viața, plăcerea sadică de a face rău din simpla dorință de a vedea oameni înfrînți, prăbușiți, zdrobiți, disperați. Fusese cîndva, de mult,

un senzual ce-și impunea cu o voință neînduplecată o înfățișare de ascet, o severitate de pastor puritan, și adevărata sa înfățișare nu se dezvăluia decît în clipele cînd vreo studentă frumoasă, căzută la examen cu calcul rece, i se prezenta în birou pentru a cere sfaturi cum să se pregătească pentru a nu mai suferi un alt eșec și cînd el își consulta distrat agenda, pînă găsea pagina căutată, pe care o lovea zîmbind galeș cu creionul, privind-o apoi lung și pofticios pe fata cu ochi plînși, pentru a spune pînă la urmă cu un accent inimitabil : „Da, da. Asta e. Joi nevasta mea e la madam cutare la ceai. Cum zic englezii : *Five o'clock*. Deci joi la cinci jumătate, domnișoară... Să-ți dăm o consultație... Da, rînjea el ridicîndu-se ca s-o poată măsura de jos pînă sus, o consultație... Așa... Da, da... Ca să nu mai cazi..."

După moartea soției sale profesorul părea gata să cedeze înclinărilor sale pasionale și să-și piardă rigiditatea solemnă, încurcîndu-se într-o lungă aventură cu o cunoscută actriță de la Teatrul Național din Iași, cu care avusese relații trecătoare și în timpul vieții răposatei, căreia îi pusese la căpătîi o piatră funerară din marmoră neagră în care fusese încrestată o foarte tristă salcie plîngătoare sub care obișnuitele cuvinte ale inscripției se terminau cu „eternă amintire din partea soțului ei nemîngîiat", nelăsînd loc pentru numele acestuia, de parcă el nu ar fi putut accepta nici măcar ideea că ar putea muri. Lumea bună din dulcele tîrg al Ieșilor vorbea chiar de o iminentă căsătorie a severului profesor cu zglobia actriță, dar vorbele au rămas vorbe, pentru că după ce durdulia femeie a constatat că bijuteriile rămase de la soție au ajuns fără excepție în stăpînirea ei, s-a plictisit foarte curînd de maturul profesor, căruia începuse să i se albească părul, făcînd ca mustața cănită să devină țipătoare, și într-o noapte a ieșit din casa lui bine chivernisită strigînd în gura mare : „măgar zgîrcit și impotent, ce crezi, cît o să te mai rabd ?", spre marea veselie și mulțumire a vecinelor, bucuroase că le-a picat din cer o temă de discuție pentru cel puțin o jumătate de an. Profesorul, jignit, și-a ru-

megat zile și nopți la rînd planul de răzbunare, închis în casă, dar pe cînd și l-a elaborat în mod suficient de minuțios și se pregătea să ceară o întrevedere cu directorul Teatrului pentru a determina darea afară a imoralei actrițe, a aflat că aceasta, abilă și prudentă, devenise amanta tînărului prefect burlac, de curînd numit în dulcea urbe de pe Bahlui, ajungînd astfel invulnerabilă și avînd incomparabila obrăznicie de a apărea în public, în saloanele ce i s-au deschis pe rînd, de dragul prefectului, cu bijuteriile bine cunoscute ale răposatei doamne Papahagi, făcînd ca veselia pe socoteala profesorului să dobîndească noi și îmbelșugate izvoare.

Profesorul era un orgolios, așa că fu adînc rănit de lipsa de considerație ce i se arăta, și închizîndu-se cu o hotărîre sporită în răceala austerei sale severități, deveni o adevărată spaimă a studenților, iar nemulțumirea sa față de inadmisibila frivolitate a prefectului l-a împins în rîndurile opoziției, îmbrăcînd o formă politică sobră dar fățișă.

Profesorul s-a arătat însă foarte abil în orientarea tendințelor sale opoziționiste. În prima etapă, în primăvara lui 1924, el nu s-a arătat ostil nici studenților de dreapta din jurul lui Corneliu Zelea Codreanu. Dimpotrivă, atunci cînd acesta a deschis o cărămidărie la Ungheni, unde un grup de adepți ai săi urma să producă în grabă cărămizile necesare pentru construirea unei Case la Iași pentru adepții săi, și a organizat o grădină de zarzavat pentru aprovizionarea celor de la cărămidărie pe un teren oferit de Constanța Ghica, profesorul, solicitat să închirieze un teren al său, învecinat cu primul, s-a grăbit să-l ofere grabnic (și discret) gratis, ca „omagiu adus hărniciei tineretului studios". Pe urmă însă, știrea gestului său dobîndind o răspîndire nedorită de profesor și acreditîndu-i faima de sprijinitor al scandalagiilor lui Zelea Codreanu, profesorul a căutat să se spele de urmările donației sale și, aflînd de la un student că Zelea convocase un grup de studenți și de elevi pentru a discuta planul unui atac împotriva prefectului poliției, s-a grăbit să-l informeze

pe acesta în mod discret, ceea ce a permis arestarea grupului și inculparea lui Zelea Codreanu. De atunci asupra profesorului a plutit necontenit bănuiala Gărzii de Fier, iar teama de răzbunarea ei l-a împins spre grupurile de stînga, distingîndu-se în cursul anilor de conflicte între Senatul Universitar din Iași, în frunte cu rectorul Bratu, și grupurile de huligani de dreapta, prin sprijinul ponderat acordat rectorului. Totuși, se pare că legăturile sale de dreapta n-au încetat, ceea ce explică lipsa de represalii din perioada atrocităților legionare, cînd a fost supus unei singure percheziții — nu lipsite de deferență — a Poliției legionare. Lunile „statului legionar" au fost însă oricum apăsătoare pentru profesorul ajuns la bătrînețe și teama sa explică explozia de bucurie cu care a salutat zdrobirea rebeliunii din ianuarie 1941.

Plecat din nou, grăbit, în refugiu în vara lui 1944, cînd atacul foarte larg și puternic al sovieticilor amenința cu apropiata cădere a orașului, Papahagi a lăsat la Iași adversități periculoase, de a căror înfruntare s-a ferit, și s-a folosit cu abilitate de sprijinul convins și călduros al lui Onisifor Suciu pentru a se transfera în Orașul din Nord, iar în perioada cînd protectorul său a ajuns ministru, dobîndind o influență sporită în Capitală, la Universitatea din București. Adevărul adevărat e că Onisifor Suciu nu a procedat nici față de Papahagi mînat doar de recunoștință, ci ghidîndu-se după niște socoteli mai încurcate și străduindu-se să-și asigure un informator demn de încredere printre universitarii din Orașul din Nord, sub a căror docilitate a bănuit necontenit un spirit recalcitrant gata să izbucnească. Colaborarea celor doi a fost în toate perioadele bazată pe calcule și interese reciproce, și este neîndoielnic că Papahagi și-a organizat și amestecul ostil în concursul Dorei Ștefleа datorită, în principal, indicației protectorului său, de a cărui influență nu se îndoia nici acum, în ciuda pensionării lui, și de care credea că va mai avea nevoie, deși ajunsese la o vîrstă patriarhală cînd s-ar părea că ambițiile se sting, dînd loc unei cumpăniri mai înțelepte a lucrurilor lumii și

disocierii mai exacte a celor cu adevărat importante de cele efemere. Iar Onisifor Suciu, în pofida anilor scurși de la acele vechi întîmplări din Iașii primei luni de război, nu uita bunăvoința ocrotitoare dovedită atunci de profesor. Papahagi se simțise, în realitate, atunci deranjat de vizita celor doi tineri, mai ales de a lui Dimitriu, despre care i se vorbise ca de un emisar cu serioase răspunderi al „unor grupuri democratice", fiind sfătuit să aibă încredere în el și să-i dea deslușirile pe care le va solicita. Profesorul nu avea în acele zile tulburi chef să se amestece în nici o încurcătură politică și aștepta cu nerăbdare să părăsească a doua zi Iașii și să se retragă în anonimatul comod al unui refugiu într-un orășel de munte din Carpații meridionali, departe de bubuitul tunurilor și de dezordinea trupelor împinse spre front. Crezuse că întrevederea cu ei va fi scurtă, tinerii vor fi alarmați de pericolele serii într-un oraș în care dezordinea creștea cu fiecare ceas, și pînă la un timp îi făcuse plăcere să le atragă atenția asupra pocnetului tot mai frecvent de arme ce venea dinspre oraș, oarecum asigurat de speranța că locuința sa, aflată în vecinătatea unui comandament german, e departe de aria tulburărilor. Spre groaza sa, însă, zgomotele demenței ce cuprinsese orașul se revărsaseră tot mai mult spre zonele pînă atunci scufundate în liniște de la marginea orașului, și profesorul, tot mai alarmat, ieși pentru a întreba un ofițer german încartiruit în vila vecină despre cele ce se întîmplă. Ofițerul nu se afla acasă, dar cîțiva soldați plasați în aceeași casă, probabil ca să-i asigure paza, îl lămuriseră pe profesor că ofițerul a fost chemat urgent la Comandatură, deoarece în mai multe puncte ale orașului „evreii și comuniștii" au tras asupra trupelor germane și române aflate în marș spre front. Împușcăturile ce răzbăteau dinspre oraș erau, după părerea lor, riposta trupelor atacate și măsurile firești de represalii. Profesorul fu speriat mai ales de afirmația unuia dintre soldați că și în cartierul lor, păzit destul de sever din cauza Comandamentului, au fost atacați soldați germani și cîțiva au fost uciși. Văzînd nervozitatea soldaților și

observînd că ei sînt pe cale de a se îmbăta, profesorul fu cuprins de groază și întorcîndu-se spre casă se gîndi că ar fi bine ca cei doi tineri să rămînă la el, mai ales prezența unui ofițer putînd fi salutară în cazul că represaliile se vor extinde și la strada sa. Le povesti deci oaspeților cele aflate, le zugrăvi în culori sumbre pericolele la care s-ar expune întorcîndu-se noaptea în oraș într-o situație atît de tulbure și-i invită să-și petreacă noaptea la el, adăugînd „sînteți tineri, veți dormi bine chiar și dacă din cauza demenajării nu vă putem asigura comoditățile uzuale". Doamna Papahagi s-a alăturat cu căldură invitației făcute de soțul ei și cei patru au stat pînă noaptea tîrziu, la un pahar de vin și la cafele, ascultînd zgomotele nopții, tot mai dezordonate, mai învălmășite și mai amenințătoare. Dormiră doar cîteva ceasuri și mașina care urma să-l ducă pe profesor și doamna Papahagi la gară sosi la ora stabilită, deși șoferul, foarte speriat, le relată dezordonat și agitat că orașul era cuprins de-un vîrtej nebun, oamenii fuseseră arestați în cartiere întregi, mulți au fost împușcați în busculadele stîrnite, alții bătuți cu sălbăticie și mînați spre o destinație necunoscută. „Nemții, dom'le, repeta șoferul înspăimîntat, ei comandă... Poliția noastră, Comenduirea pieții nu pot nimic... Nici nu discută cu ei ! Au împușcat pe-un chestor ca pe-un iepure... Nici nu le pasă ! Și cu ei, legionari, borfași, bătăuși. Bătaia lu' Dumnezeu !"

Profesorul și soția sa au plecat, înghesuiți între geamantanele stivuite în mașină, iar Dimitriu și Onisifor Suciu au pornit-o spre centrul orașului. Era în ziua de duminică, 29 iunie 1941. Abia ajunși într-un cartier unde casele, răzlețe pînă atunci, se înfiripau în străzi, văzură două mașini blindate germane gonind cu cea mai mare viteză, apoi o grupă de SS-iști alergînd cu armele în cumpănire de-a lungul zidurilor. Unul dintre soldați se trînti în mijlocul străzii și înfigînd în pămînt rezemătoarele puștii-mitralieră începu să tragă în geamurile din fața sa, fără alegere și fără ezitare. Un grup de lucrători din trupele Todt trecură zbierînd, probabil beți, și în urma lor veneau soldați

români și civili înarmați, trăgînd fără rost, dornici parcă numai să mărească zăpăceala acelui ceas de coșmar. Suciu și Dimitriu o luară grăbiți mai departe, atenți să nu intre în vreun spațiu deschis, măturat de gloanțe la întîmplare. Ajungînd în apropierea străzii Sărărie zăriră primele grupuri mari de civili, escortați de soldați germani și români, ca și de civili înarmați, și începură să-și dea seama de dimensiunile dezmățului dezlănțuit. „Îi duc la școala Wahtel", spuse cineva, luînd-o la fugă în spatele lor. Cu două străzi mai încolo, soldați și civili cu flanele verzi cărau boccele grele ori împingeau cărucioare cu lucruri jefuite. Un civil le striga unor soldați germani care nu înțelegeau ce vrea : „Și acolo sînt evrei !" și le arăta o casă dărăpănată, cu poarta scoasă din țîțîni. „Juden, Juden", bîigui el văzînd că nu e priceput. Rîse bucuros cînd soldații începură să alerge spre poarta arătată, și Suciu, trecînd prin fața lui, simți duhoarea de rachiu prost a respirației sale. Dincolo, soldați germani încărcau într-un camion lucrurile dintr-o parfumerie, iar din cîteva prăvălii cu ușile sparte soldați români și civili cărau saci de făină și de zahăr, unelte, burlane, iar doi civili se opinteau să care o sobă de tuci. Pe strada următoare zeci de oameni erau înșiruiți de-a lungul zidurilor în timp ce cîțiva soldați germani îi amenințau cu pistoalele mitralieră, trăgînd din timp în timp pe deasupra capetelor lor. Cîteva trupuri zăceau în bălțoace de sînge. În Piața Halei, un grup de cîteva sute de oameni era mînat spre Chestură și un locotenent-colonel de poliție, în picioare într-o mașină deschisă, îi amenința cu pistolul pe cei ce-i însoțeau. Trecînd pe străzi pline de sfărîmături, de geamuri sparte, de lucruri risipite ca de-o furtună, cei doi sosiră în preajma Comenduirii Pieții, unde un general român tocmai ordona pistolarilor ce-l însoțeau să-i aresteze pe soldații ce escortau un convoi de civili. Intrară la Comenduire și-l găsiră repede pe maiorul Cernat, instalat la un birou cu trei telefoane la care răspundea sau striga, dînd ordine, cu înverșunare de care nu l-ar fi crezut capabil. „Arestați-i imediat și aduceți-i aici ! striga el. Civilii să se răzlețească, să nu

rămînă în grup, că-i umflă nemții!" Văzîndu-i maiorul trînti telefonul și-l apucă pe Suciu de umăr: „Cum de-ai scăpat, domnule?! Am răsturnat Ieșii cu fundu-n sus, și n-am dat de matale!" „Dar, de ce?" întrebă Suciu mirat. „Păi nu te-au ridicat nemții, cu ceilalți?" întrebă maiorul stupefiat. „Nu, interveni Dimitriu calm, văzînd că cei doi nu se înțeleg. N-a dormit unde l-ați repartizat... A fost cu mine!" „Dom'le, har Domnului, țipă maiorul fericit. Ce baftă, Cristoase! Păi era casă cu mulți evrei. I-au ridicat pe toți... Inclusiv pe vecinii lor creștini! Credeam că și dom' Suciu e printre ei... Ne era groază de ce-o să iasă. Știi, cu gazetarii..."

Atunci și-a dat Suciu seama că îi datorează profesorului Papahagi faptul că nu a fost luat de nemți în cursul nopții și nu se numără printre cei împușcați atunci, sub primul impuls al furiei oarbe. De la acest moment al revelației pericolului prin care a trecut, Onisifor Suciu nu-și mai amintea din întîmplările de la Iași decît crîmpeie disparate, momente izolate, și ele nu redobîndeau consistență, relief, realitate, decît odată cu trezirea în acel groaznic vagon al morții care circula de atunci noapte de noapte prin visele sale. Am asistat de mai multe ori la relatarea experienței de la Iași, pot să afirm chiar că pregnanța directă, vie, nemijlocită a trăirilor sale de atunci a fost înlocuită de un film al memoriei, transpus cu anii în stereotipii verbale, Onisifor părînd să povestească nu ceea ce trăise și văzuse, ci ceea ce povestise ultima dată. Din momentul ieșirii de la Comenduirea Pieții acest film nu se mai derula, se alcătuia doar din vagi, scurte, fulgerătoare momente, aspecte disparate, secvențe rupte din contextul lor real și proiectate obsesiv în amintire, mărite, deformate, transformate în elemente de teroare, străbătute, modelate, formate de un șoc psihic de care povestitorul nu se putea elibera nici după multe decenii. Din acel moment relatarea sa își pierdea caracterul fluent, desfășurarea de povestire a unor amintiri teribile dar mumificate, lipsite de viață, și devenea parcă gîfîitoarea cursă a unui om aflat în transă, printre imaginile terifiante ce-l obsedează. Își amintea însă cu precizie că s-a

despărțit de Dimitriu, care pretextase obligații ineludabile, dar i se părea că îl revăzuse de două sau de trei ori în timpul întîmplărilor agitate prin care a trecut și ajunsese să susțină — cu răspunderea cerută de punerea unor astfel de probleme cu consecințe foarte grave pentru situația unui comunist ca Dimitriu, în fața organelor de partid, și, pe urmă, a organelor securității sesizate de acum de amintirea sa ca de-o gravă acuzație împotriva astronomului — că l-a zărit cîteva secunde pe Dimitriu, care îi făcea impresia că vrea să rămînă neobservat, făcînd un semn subofițerului german care la urcarea masei de oameni în vagoanele morții se sesizase totuși de strigătele sale în germană că e un ziarist român creștin nu evreu, nu evreu, nu evreu, și-i ceruse buletinul. Partea extrem de gravă a acestei amintiri a lui Suciu (dacă era într-adevăr o amintire, și nu proiecție a unei convingeri plămădite de ura neputincioasă că el a ajuns în trenul morții, iar Dimitriu — oricît de hăbăuc și de distrat era — nu) se constituia din impresia (și adevărul e că Suciu a vorbit în toate ocaziile de impresie și a folosit acest cuvînt și în declarațiile sale scrise) că în clipa cînd subofițerul german i-a luat buletinul în care era menționată calitatea sa de ziarist ca și religia sa, Dimitriu, a apărut din spatele unui grup de ostași (nu putea preciza dacă au fost români sau germani — declara că rapiditatea cu care s-a desfășurat secvența l-a împiedicat să-și fixeze exact amănuntele) și a făcut un semn — adresat în mod evident acelui subofițer — la care germanul i-a rupt legitimația, i-a aruncat-o în obraz și l-a îmbrîncit brutal în valul celor împinși spre vagoanele morții.

Această amintire bazată pe o „impresie", închegată într-un moment cînd și cel mai stăpînit om își pierde cumpătul, a fost folosită într-o anumită perioadă nu numai pentru discreditarea lui Dimitriu, dar și pentru implicarea sa într-o tenebroasă poveste de trădare care i-a adus ani îndelungați de închisoare, reabilitarea putînd să scoată la lumină doar biata epavă a unui om cinstit și foarte dotat.

Dar să rămîn la problemele pe care încerc să le elucidez.

Onisifor își amintea, deci, că ieșind de la Comenduirea Pieții s-a despărțit de Dimitriu și a rătăcit fără țintă pe străzi, urmărind să cunoască exact cît mai multe din desfășurarea atrocităților, pentru a asigura materiale cît mai grăitoare pentru dosarul dorit de directorul ziarului său. În apropiere de Piața Unirii a fost nevoit să se arunce la pămînt, printre alte zeci de trecători, deoarece dinspre statuia lui Alexandru Ioan Cuza o unitate germană deschisese focul pe neașteptate în direcția lor și mai mulți oameni fuseseră seceraţi de gloanțe. Își amintea apoi că mașini germane cu megafoane străbăteau străzile difuzînd muzică ușoară, de parcă ar fi fost o zi de kermessă și nu o zi de măcel, sporind atmosfera ireală, stranie a zilei. A ajuns în fața Chesturii Poliției, înconjurate de soldați din SS și de membri ai unităților Todt, care vociferau amenințător, în timp ce sute de oameni se adunaseră pe trotuare, așteptînd ce se va întîmpla cu cei patru sau cinci mii de oameni înghesuiți în curtea Chesturii, pe care nemții îi amenințau cu exterminarea. A auzit apoi mitralierele tocînd în curte, strigătele celor loviți, vuietul năpraznic al groazei. Mai tîrziu, cîndva în cursul după-amiezii, Onisifor a aflat că evreii îngrămădiți în curtea Chesturii, care scăzuseră la aproximativ 2 500, vor fi evacuați din Iași cu trenul. După ce s-a lăsat seara, cei aflați în curtea Chesturii au fost încolonați și scoși pe poarta în fața căreia așteptau zeci și zeci de soldați germani, sprijiniți de două tanchete. Cei douăzeci de gardieni publici desemnați să însoțească la gară coloana au fost măturați în cîteva clipe și mulțimea celor arestați a ajuns în stăpînirea nemților. Onisifor a mai văzut un subofițer gras din SS trăgînd din plin cu pistolul-mitralieră în coloană, a zărit oameni prăbușindu-se, apoi a simțit o izbitură foarte puternică și s-a trezit în mijlocul coloanei, mai mult tîrît de tovarășii săi de suferință decît mergînd. Și-a revenit în gară, în fața rampei de încărcat armamentul greu, și a început să strige că e ziarist creștin, nu e evreu. O clipită s-a părut

că un subofițer e gata să-i controleze identitatea, pe urmă s-a trezit îmbrîncit în valul prăvălit sub ploaia de lovituri spre vagoane. S-a trezit în vagon, simțind că se înăbușe.

Onisifor Suciu a susținut întotdeauna că din acest moment al revenirii sale el a devenit nu numai un martor ocular capabil să înregistreze tot ceea ce s-a întîmplat în vagonul în care fusese înghesuit — unde, susținea el se aflau cel puțin 150 de deținuți —, dar și cu întregul tren. Dealtfel Onisifor a făcut o depoziție în acest sens și la procesul vinovaților români pentru masacrul de la Iași și pentru tragica odisee a trenurilor morții, dar mărturiile sale s-au dovedit pline de goluri, iar în unele privințe se aflau în contradicție cu datele obiective ale itinerarului restabilit cu toată preciziunea, cu declarațiile martorilor care au intervenit sau au acționat în sprijinul nenorociților din vagoane și cu mărturiile depuse de cei rămași lucizi dintre deportați. Primul tren, compus din 39 vagoane, în care fuseseră înghesuiți 2 530 de oameni — printre care se afla și Onisifor Suciu — a plecat din Iași în zorii zilei de 30 iunie, la orele 4,15 în direcția Roman. El a sosit la Roman la 11,44. Pe baza ordinului primit de la Ministerul de Interne, după 231 minute de așteptare, că toți deportații vor fi evacuați la Podul Iloaiei și la Tîrgu Frumos, trenul a fost retrimis la Tîrgu Frumos la orele 15,55. La Tîrgu Frumos autoritățile locale au dispus — pe baza ordinului primit de la Ministerul de Interne — deschiderea vagoanelor și debarcarea arestaților. Au putut fi deschise cinci vagoane din care au fost coborîți 240 de supraviețuitori și 100 de morți. Înainte de a putea continua acțiunea au năvălit în jurul trenului soldații unei unități germane în trecere și grupuri de soldați români conduși de căpitanul Danubiu Marinescu. Aceștia au înconjurat garnitura și au amenințat cu împușcarea pe cei ce ar mai debarca evrei. S-au produs atunci busculade între populația tîrgului, alertată de întîmplările din gară, și soldați, și oamenii, sub conducerea primarului și a preotului Teodoru, au împărțit celor din vagoane apă și pîine, smulgînd scîn-

durile cu care fuseseră închise ferestrele vagoanelor. În același timp însă a sosit la fața locului un locotenent german cu un ordin scris al Statului Major al Armatei a XI-a germane interzicînd „din motive de siguranță a membrilor armatei germane" debarcarea evreilor la Tîrgu Frumos, unde era programată mutarea Comandamentului Armatei a XI-a. După multe tergiversări, abia în dimineața zilei următoare s-a primit dispoziția Ministerului de Interne ca trenul să fie îndreptat spre Călărași. În acest fel garnitura a plecat din Tîrgu Frumos abia la 1 iulie, orele 15,45. Dar la această oră Suciu nu se mai afla în tren, deoarece el se numărase printre supraviețuitorii debarcați din primele vagoane și escortați la sinagogă unde și-au petrecut noaptea, pentru a fi reîmbarcați a doua zi în cele 8 vagoane care s-au mai adăogat garniturii. Onisifor Suciu avusese însă timp să-și lămurească situația și fusese transportat la Circumscripția sanitară pentru îngrijiri, apoi luat acasă de preotul Teodoru care a anunțat telefonic pe directorul ziarului lui Suciu despre cele întîmplate și i-a asigurat apoi mijloacele de întoarcere la București.

Aceasta este desfășurarea schematică, obiectivă, a întîmplărilor prin care a trecut Suciu. Pentru el însă, aceste întîmplări s-au consumat pe hotarul fragil dintre viață și moarte, unde dansează nălucile halucinației și coșmarului, printre mormane de oameni în agonie sau chinuiți de dureri și de sete, înăbușiți de lipsa de aer, înnebuniți de bolgia de groază în care au fost azvîrliți pe neașteptate.

Este puțin probabil ca Onisifor Suciu să-și fi pierdut, în înghesuiala infernală din vagon, conștiința, căci în acest caz el ar fi fost fără putință de scăpare strivit sub greutatea trupurilor strînse ca-ntr-o menghină în spațiul acela strîmt, și ar fi îngroșat grămezile de morți care au fost scoase aproape în fiecare gară din trenul morții. Pare, în acest fel, îndreptățită afirmația sa că el a rămas fără încetare un martor ocular treaz al ororilor petrecute în acel tren sau cel puțin în vagonul în care se afla. Dar imaginile înregistrate în acele ore de mari zguduiri psihice, cînd Onisifor Suciu a văzut

căscîndu-i-se în față adîncurile infernale ale existenței, zonele de absurd și de spaimă ale realității, s-au transformat în mintea sa în altceva, ca magma fierbinte a vulcanilor în figuri stranii, într-un film al ororii, al învălmășirii înfățișărilor normale ale existenței, într-o viziune demențială a invaziei groaznicului, terifiantului, aberantului în viața cea de toate zilele. Adică, Onisifor Suciu nu a înregistrat cu rece luciditate secvențele unei acțiuni criminale guvernate de propensiunea fascismului spre oripilant și demențial, ci a plăsmuit o viziune — pe care am putea-o numi artistică dacă Onisifor nu ar rămîne profund jignit de acest adjectiv socotit fără îndoială degradant pentru un om politic realist cum se considera — plastică, ireală dar sintetizînd esența celor petrecute, și exprimînd în imagini pline de vigoare, suprapuse și contorsionate, realități pe care omul politic le exprimă îndeobște prin expunerea faptelor seci și căutarea semnificației lor mai profunde și mai generale. Pentru Onisifor, ceasurile, fără îndoială teribile, din trenul morții s-au transformat — așa cum apăreau în visele sale — într-o nouă dimensiune a realității, una vîscoasă, colcăitoare de patimi demențiale, de planuri criminale, de intenții sadice ca o baltă de vietățile sale fără de nume, și pasiunea, uneori inconștientă dar în mod cert niciodată mărturisită a întregii sale vieți de după experiența teribilă de la Iași, a fost orientată ca de o busolă ascunsă, tăinuită și față de sine însuși, de dorința cumplită, inexorabilă, de a dezvălui această dimensiune, de a pedepsi ceea ce se ascunde în întunericul ei.

De aici, probabil, și tot ceea ce a întreprins împotriva lui Teofil Dimitriu, pe care a ținut — poate tocmai de aceea — să-l invite la sărbătorirea sa.

VI

CUNOSCÎNDU-L DESTUL DE BINE PE ONISIFOR Suciu nu m-am mirat defel că printre cei solicitați să ia inițiativa sărbătoririi sale s-a numărat și Tiberiu Baciu. L-am întîlnit în ziua sosirii mele în Orașul din Nord și nu am rămas prea uimit nici atunci cînd m-a întrebat cu dezinvoltura sa obișnuită, care ascundea o mare sfială : „Ce cauți aici, dom'le ? Organizezi și mata sărbătorirea lui Onisifor Suciu ?“ Știam că prietenul meu Onisifor este capabil să trimită pe cineva la spînzurătoare și să-i explice, înainte, că-i face un mare serviciu, deoarece l-ar putea trimite pe rug ori ar putea porunci să fie jupuit de viu sau fiert, la foc încet, în ulei, așa cum s-a făcut cu prietenii din banda *Coquillarzilor*, ai poetului meu preferat, François Villon, și, probabil, și cu poetul însuși. Dar nici cunoașterea destul de adîncită și de nuanțată nu mi-a îngăduit să presupun că el ar putea fi în stare să roage pe unul trimis de el la spînzurătoare și scăpat ca prin minune să-i organizeze sărbătorirea. Mi-l puteam însă închipui perfect de bine pe Tibi Baciu în rolul celui pățit și *acceptînd* să îndeplinească cea mai stranie cerere din lume.

Am înțeles îndată, din acel semnificativ „și“ cuprins în întrebarea lui, că el este tocmai pe cale de a participa la organizarea sărbătoririi lui Onisifor, așa că am afirmat fără ezitare : „Căci dumneata ești dedicat cu trup și suflet tocmai acestei înălțătoare sarcini !“. „Desigur, zise Baciu simplu și firesc. De ce n-aș fi ?“

Nu-mi place să mi se observe descumpănirea în fața vreunei situații ciudate, așa că am dat din umăr : „Așa-i! De ce n-ai fi ?“ L-am privit cîteva clipe în tăcere, apoi

am adăugat: „Căci ți-a făcut numai bine, nu-i așa?“ „Ei, numai bine!“ protestă Baciu. „Cine face numai bine...“ Ezită cîteva secunde, neștiind ce să mai spună, apoi simțind parcă nevoia de a explica, zise repede: „Evident, Onisifor Suciu nu se numără printre oamenii care se cred datori să facă bine. El se crede un fel de Dumnezeu trimis să facă dreptate... Și nu se îndoiește nici o clipă că dreptatea făcută de el este fără greș și fără apel!“

Nu aveam nimic de făcut, pe Sergiu nu-l puteam căuta decît peste cîteva ore, așa că l-am invitat pe Tibi Baciu într-o binecuvîntată cîrciumă. Ne-am așezat într-un colț și l-am privit cu atenție. Era împăcat și liniștit, ca întotdeauna, și părea mulțumit. Dealtfel nici nu l-am văzut niciodată decît mulțumit, de parcă s-ar fi aflat în cea mai bună situație din cea mai bună dintre lumile posibile. L-am privit cu luare-aminte, sperînd să-i descifrez secretul: „Cu dumneata ce a avut?“ am întrebat foarte încet, aprinzîndu-mi o țigară. „Ei, asta-i o chestiune mai complicată, spuse Baciu. El, nimic. A avut unul... ce contează numele, unul care a emigrat de mult. S-a reunit cu familia... Acum e undeva în Apus și face comerț... Pasiunea lui... Dar pe vremea aceea era un dușman implacabil al capitalismului generator de fascism și de lagăre de exterminare. Vrăjmaș al fasciștilor... Și al celor ce i-au sprijinit sau au profitat de pe urma lor! Se întorsese, deci, pe pămîntul de curînd eliberat de sub ocupația horthystă, și a început să ajute să se facă dreptate... Îndeletnicire căreia i se dedicase cu mult zel și prietenul nostru Onisifor... M-a întîlnit într-o zi și i-am ieșit în cale, bucuros că-l văd viu. Căci în aprilie 1944 îl salvasem, trecîndu-l, pe la Tăuți, prin munți, peste frontiera trasată de Hitler, în România. Scăpîndu-l de ceea ce a urmat pe teritoriul ocupat, adică de ghetou, de lagărul de internare, de cuptorul ce-l aștepta la Auschwitz. Am strigat bucuros: «Bine că te văd sănătos, domnule X!» Dar fața lui s-a înroșit de mînie, ochii i s-au bulbucat gata să iasă din orbite și s-a repezit spre mine cu pumnii încleștați, țipînd: «Mai

ai obraz să-mi apari în drum, bestie! După ce m-ai jefuit de tot ce am avut?!»"

— Dom'le, spuse Baciu privindu-mă cu un zîmbet, de parcă ar fi povestit o întîmplare agreabilă, știi cum e. Timpul se-ncurcă uneori, se face un nod sau mai știu eu ce, toate merg de-a-ndoaselea, se încîlcesc, se amestecă. Sînt momentele cînd au loc marile drame: izbucnește un război, e exterminată populația unei cetăți asediate, izbucnește un cutremur, erupe un vulcan, sînt înjunghiați copiii dintr-o țară ca nu cumva să se ivească dintre ei un Mesia încurcă-lume, ori explodează vreo bombă termonucleară și rade un oraș de parcă nici nu ar fi existat vreodată. Da, zise el, sorbind din vin cu delicatețea cu care le făcea pe toate, un nod de acesta s-a produs în primăvara lui 1944 aici, la noi, în Ardealul nordic. S-a iscat o avalanșă de tragedii. Au început deportările. Știam că ele încep cu evreii, apoi vom urma noi, românii... Era un timp de apocalips și nu puteai decît să lupți sau să te lași doborît, la început moralicește, apoi ca ființă vie. Noi, mulți, am încercat să ne opunem... Fiecare a făcut ce a putut. Eu nu știam nimic deosebit, dar cunoșteam drumul dinspre Tăuți la Mărișel, adică spre România. Și am reușit să trec peste frontieră un grup destul de mare de oameni condamnați la deportare, și aproape sigur la moarte, din cauza originii lor! I-am salvat, asumînd riscuri firești, fără să primesc în schimb decît satisfacția de a mă fi dovedit bărbat în vîrtejul unor timpuri care păreau să fi anulat din inimile oamenilor și ultima urmă de bărbăție! Dar mărturisesc că pe atunci nu mi-a trecut prin minte că va veni și timpul cînd, datorită unuia dintre cei salvați, va fi gata să-mi cadă capul!... Ei, dar așa e, zise Baciu zîmbind, în viață nu ți se întîmplă decît arareori ceea ce te-ai fi așteptat să ți se întîmple!"

Despre întîmplările ce au avut loc în Ardealul nordic în perioada aceea groaznică dintre martie și iunie 1944 am vrut cîndva, în tinerețe, să scriu o carte cumplită si am adunat nenumărate mărturii. Știam că Sabin Popa — decedat din nefericire la puțin timp după eli-

berarea pămîntului ocupat — a avut, potrivit tuturor informațiilor despre acele zile luate parcă de vîntul neliniștii, un rol destul de important în organizarea acțiunilor încropite în mare grabă, dar cu puterea de imaginație dată de iminența pericolului. El s-a ferit însă cu grijă să schițeze în vreo însemnare măcar conturul vag al desfășurării de ansamblu. Grija de a evita, în perioada acestor activități — cînd, după cum își amintesc unele dintre legăturile sale, avea impresia că este urmărit cu discreție —, nu poate fi considerată decît foarte firească. Ar putea să pară mai greu de înțeles puțina importanță acordată în ultimele luni ale vieții, cînd își dădea seama că moartea se apropie zi de zi, notării unor date și fapte foarte necesare pentru clarificarea multor aspecte ale perioadei de care vorbim. Este însă probabil că Sabin Popa socotea că alții au avut un rol mai important decît el în conceperea și desfășurarea acțiunilor de atunci, că aveau deci o privire de ansamblu mult mai limpede și mai cuprinzătoare asupra lor decît cea conturată din fragmentele cunoscute de el. Putea deci să presupună că vor fi destui bărbați pregătiți să consemneze întîmplările acelor zile cu o cunoaștere mai temeinică decît cea pe care și-o atribuia cu obișnuita sa modestie. Din păcate, această presupunere nu a fost confirmată de anii trecuți de la acele evenimente, așa că atunci cînd a fost nevoie să se știe ce s-a întîmplat în acele zile, a fost necesar să se reconstituie imaginea lor — parțială, desigur, incompletă și pală — din frînturi de amintiri, din cioburi de documente, așa cum arheologii reconstituie un colț sărman de mozaic din pietricelele apărate în humă de vitregia anilor.

În relatările sale, ascultate cu mare interes în cîteva cîrciumi remarcabile ale Clujului, Iacob Rațiu stăruia mai cu seamă asupra unor episoade exprimînd mai puțin rezultatul unei acțiuni politice consecvente și lucide cît reacții spontane și profund semnificative de omenie. Îi plăcea să povestească pe îndelete, sorbind meditativ din vinul cu gust de oțet care a invadat orașul îndată după război, felul simplu și firesc cum un

țăran din Mănăștur a „înfiat" doi băieți evrei, la cererea sa. Băieții săi, temîndu-se de mobilizare, trecuseră în Ardealul sudic prin vama cucului, luîndu-și vechile acte românești și lăsîndu-i amintire bătrînului actele întocmite de autoritățile horthyste. Bătrînul i-a luat într-o noapte pe cei doi tineri evrei din locul fixat de Rați, i-a dus acasă, i-a îmbrăcat în straiele băieților săi și i-a pus apoi să taie zile în șir lemne ca să li se bășice palmele și să facă scoarța aceea crăpată care deosebește mîinile țăranilor de cele domnești. Apoi i-a scos liniștit la cîmp, punîndu-i să salute cu numele lor mic pe vecini, de parcă ar fi fost într-adevăr feciorii săi dispăruți. Ceea ce i-a plăcut mai cu seamă lui Iacob era uimirea celor doi tineri cînd au constatat că vecinii acceptă, fără să clipească, jocul, și le răspund cu „Ziua bună, măi Vasîi, bun noroc, măi Todirică". Așa că totul s-a desfășurat în mod firesc, pînă în iulie, cînd flăcăii lui badea Mureșan au primit într-adevăr ordinele de chemare de care se temuseră și bătrînul a trebuit să-i călăuzească și pe fiii săi adoptivi „dincolo", unde în ordinea perfectă a administrației nimeni nu și-a dat seama de ciudățenia că bătrînul Ichim Mureșan din Mănăștur are doi feciori cu numele de Vasile și doi cu numele de Toader.

Rați, ferit cum era de orice înclinare de a crede că omenia este privilegiu al unui neam și nu o trăsătură umană împărțită cu dărnicia cu care Descartes considera distribuit bunul-simț, insista cu aceeași plăcere asupra ingeniozității unui oștezan din capătul străzii Pata. Acesta a adăpostit o familie de evrei, cu trei copii, în ascunzișul făcut în șura sa imensă, într-un fel de peșteră săpată în paiele îngrămădite de mulți ani și îi scotea noaptea în curtea apărată de garduri înalte, „ca să ia aer". Rați povestea cu aceeași plăcere, și fără să-și atribuie sieși nici un merit, întîmplarea petrecută în restaurantul domnului Binder cu doi soldați ai Wehrmachtului, un bavarez destul de bătrîn și cu burtă respectabilă în ciuda anilor de militărie, Michael, și un alsacian care nu permitea să fie numit decît Jean, și îi înjura, tacticos dar cumplit, pe nemți, sub privi-

rea blîndă a prietenului său. Cei doi soldați poposeau zilnic la domnul Binder, bucurîndu-se cînd de ospitalitatea acestuia, cînd de a lui Rați, bînd unul cantități neverosimile de bere, iar celălalt două sticle de vin roșu. Într-o zi, domnul Binder, îngrijorat că deportările în pregătire vor fi, pînă la urmă, plătite de el și de fiii săi rămași la Lechința (pe cel din SS nici nu-l mai punea la socoteală, pierzînd orice speranță în posibilitatea de a fi salvat, de cînd se obișnuise să-i audă și pe soldații din Wehrmacht vorbind despre SS-iști cu ură înverșunată), aduse vorba despre cele ce se întîmplau în oraș.

— Ați auzit și voi, oftă el, că se pregătesc să-i adune pe evrei. Pentru asta tot noi o să dăm socoteală. Parcă eu aș purta vreo vină !

Michael sorbi prelung din halba de bere și, după ce își sterse buzele pline de spumă, cu mîna grasă și moale, își ridică leneș pleoapele de pe ochii apoși :

— Și cine ai vrea să răspundă ?

Jean lovi cu pumnul în masă :

— Gluma cea mai bună e c-o să răspund, indirect, și eu, băgat în toate astea cu sila !

Michael îl privi, obosit parcă :

— Mai las-o și tu. Povestea ta începe să mă plictisească. Același cîntec : băgat cu sila, adus cu sila, pus să trag cu sila. Dacă-i atîta silă, de ce n-ai trecut, acolo, la voi, în *maquis ?* Dacă nu ești german, puteai fi contra. Sau de ce n-ai trecut la ruși ? Puteai să te prefaci mort și nimeni n-avea timp să controleze dacă ești ori nu. Ocazii ai avut destule. Nu una, o sută. Și stai tot lîngă mine, să beai și să bocești !

Tăcură multă vreme privindu-și paharele. Apoi Binder zise încet :

— Orașul e plin de oameni dornici să scape. Să găsească o cale de a trece dincolo, în România. Se zice că ieri au fost prinși șaisprezece fugari. Se aude c-o să-i împuște...

Jean rise :

— Așa scapă ușor. Știm noi cîte ceva. De pierit, tot pier. Măcar să-ncerce !

— Ca tine, rîse gros Michael.

Alsacianul își ridică fruntea, furios :

— Prea crezi că-s rahat. Să găsesc eu cîțiva din ăștia, să plătească bine, c-aș trece în România zece dintr-o lovitură !

Domnul Binder dădu din mînă plictisit și coborî în pivniță să umple cana cu vin proaspăt.

Rat îl privi pe bavarezul gras cu o neîncredere prefăcută, de parcă s-ar fi temut că e pe cale de a lua în serios o glumă :

— Jean se laudă, nu-i așa ? De unde să poată așa ceva !

Michael căscă :

— De ce să nu poată ? Pentru bani buni ce nu se poate ?

Rat cunoștea sute de oameni gata să dea orice pentru a scăpa. Dar se temea ca soldații să nu-i întindă vreo cursă. Așa că rîse neîncrezător :

— Ei, așa ! Parcă asta-i o glumă. Fac pariu pe orice că nu poate.

Jean zîmbi :

— Pariez pe zece mii de penghei că mîine seara îți trec zece oameni pînă la Turda, numai să-mi spui unde să-i urc în camion !

Michael își ridică mîna grea și lenește :

— Pun și eu zece mii că reușim !

Rat rîse :

— Păi dacă-mi luați douăzeci de mii, trebuie să-mi vînd și izmenele.

Jean se plecă peste pahar :

— Ba cred că te faci și tu bogat. Nu te-ntrebăm cît încasezi tu !

A doua zi spre seară zece oameni se îngrămădiră într-o stradă de lîngă parc, în camionul greu condus de Jean. Michael stătea rezemat placid de camion și-i privea zîmbind. Pe urmă a început să arunce peste ei mormane de pături, ascunzîndu-i bine :

— Așa — rîse el. Aprovizionarea Wehrmachtului va fi perfectă. Putem să pornim.

Raț privi cu inima strînsă camionul greoi îndepărtîndu-se cu scîrțîit răgușit. A doua zi spre amiază se găsea în restaurantul lui Binder, așteptîndu-i cu inima strînsă pe cei doi soldați. Ascunsese într-un sertar al cîrciumarului, cu permisiunea acestuia, cei douăzeci de mii de penghei, ca, dacă ar fi vorba totuși de o provocare, să nu fie găsit în buzunar cu atîția bani, dovedindu-i fără putință de tăgadă vinovăția. Spre ora două cei doi apărură în ușa restaurantului, cu fețele acoperite de praf. Jean se opri lîngă Raț și aruncă pe masă o ilustrată de la Turda. Unul dintre cei zece, al cărui scris îl cunoștea, scrisese pe ea : „Am sosit cu bine". Michael se așeză la masă și mîrîi :

— A fost un joc de copii. Repede o bere !

Alsacianul plecă la toaletă de unde se întoarse spălat și pieptănat. Raț scoase între timp cele două teancuri de bancnote și le întinse zîmbind :

— Ați cîștigat. M-ați sărăcit, dar vă mulțumesc.

Jean rîse :

— Muncă ușoară, cîștig bun. Aș mai face-o de-o sută de ori. Dar noaptea asta plecăm. Dracu știe unde.

Băură vîrtos, apoi Michael rîse amuzat :

— Mi-a plăcut mutra grănicerului ungur care a vrut să controleze încărcătura. Cînd i-am tras o salvă lîngă picioare, a-nceput să danseze și n-a mai dorit nimic.

S-au despărțit înțeleși că, dacă vor rămîne totuși la Cluj, vor reveni a doua zi spre amiază la Binder. S-au pierdut însă în vîrtejul încurcat al acelor zile agitate și Raț nu i-a mai revăzut niciodată.

Acum, în cîrciuma cu vin acru din Orașul din Nord, așteptînd sărbătorirea lui Onisifor Suciu, toate acestea mi-au trecut prin minte ca o învălmășire de nori grei. L-am privit curios pe Tibi Baciu :

— Da. Tabloul general îl cam cunosc și eu... Am adunat pe vremuri niște mărturii...

— Ei, în acest tablou general se încadrează și acțiunea prin care a fost salvat și omul acela care la început m-a înjurat și apoi m-a denunțat. Pe vremea cînd am înfăptuit-o credeam că merit cel puțin stima și recunoștința celor salvați — oftă Baciu... În toată

această încurcătură m-a băgat Sabin Popa. Mi se părea că ne-am întîlnit în acea zi cu totul întîmplător, dar după aceea, gîndindu-mă, mi-am dat seama că mă pîndise cu răbdare în cîrciuma domnului Asztaloș, din fața Salvării, presupunînd pe bună dreptate că mergînd spre centru sau venind de la cursuri va trebui să trec neapărat prin acel loc. Veneam cu Șlapek, cu vărul meu, și cînd ne-a zărit a ieșit în ușă, făcîndu-ne semne foarte vesele, invitîndu-ne să-i ținem companie, deși era înainte de masă, cînd știam că nu bea. Ne-am așezat în jurul unei sticle și am vorbit de toate, la întîmplare parcă. Pe urmă Popa aduse vorba, de departe, despre zvonurile privitoare la pregătirea deportărilor. Ne-am deșărtat și noi sacul de zvonuri auzite. Popa părea să **ezite**, și am băut cîteva pahare pînă și-a dat drumul... Era îngrijorat de soarta ce-i așteaptă pe cîțiva intelectuali evrei de valoare, a căror lichidare ar însemna o mare pierdere pentru orașul nostru, dar și pentru cultură în general. Erau doi sau trei scriitori prețuiți de mine, de un pictor, de dirijorul Leitesdorfer, de a cărui valoare ne dădeam seama și noi, și de cîțiva medici. Împreună cu soții și copii erau vreo douăzeci de oameni. „Ar trebui încercat orice, ca să-i salvăm — spuse Popa, privindu-ne foarte atent... Poate voi... Care cunoașteți pe toată lumea... Bărbați îndrăzneți și descurcăreți.“ Ne plăcea să fim considerați bărbați plini de curaj, mai eram încălziți și de vin, așa că am promis destul de ușuratic că vom încerca să rezolvăm problema.

După discuția cu Popa am trăit zile de neliniște, apăsate de o răspundere de care nu-mi dădeam seama cum ne vom putea achita. Discuțiile noastre interminabile cu Șlapek pentru găsirea unei modalități de acționare nu duceau la nimic, făceau doar ca problema să ni se pară din ce în ce mai complicată. Pe de altă parte, ziua fatidică de care-mi vorbise Popa ca despre un punct terminus după care orice posibilitate de acționare înceta se apropia implacabilă și punea pe căutările noastre o pecete de urgență, alarmîndu-ne din ce în ce mai mult. Desigur, trecerea peste frontieră a patru-cinci oameni nu pusese pînă de curînd proble-

me fără ieșire. Contrabanda se desfășura cu intensitate între cele două jumătăți ale Ardealului, unii dintre prietenii mei aveau relații cu cîteva călăuze sigure, gata să treacă oricînd frontiera, ocolind zonele cele mai periculoase și completînd norocul cu o cunoaștere excelentă a terenului. Numai că unitățile de grăniceri primiseră ordine severe de a intensifica activitatea împotriva trecerilor clandestine, de a mări numărul patrulelor și de a trage fără ezitare la orice semn suspect, așa că activitatea călăuzelor scăzuse, zelul contrabandiștilor se potolise, posibilitățile de a folosi vama cucului se împuținaseră. Oamenii îndrăzneți nu dispăruseră însă, și un prieten tînăr și sportiv de-al nostru, student în litere, Vasile Moldovan, locuind undeva pe dealul Feleacului, prin preajma pădurii Făget, reușise să treacă în cîteva nopți în șir cîte 2—3 oameni deodată. Apoi observă că e supravegheat de poliție și fu sfătuit să se ascundă. Aveam știri și despre treceri din unele locuri ale Cîmpiei ardelene, deși colinele ei ofereau puține ascunzători pentru îndrăzneți și o vizibilitate destul de bună pentru grănicerii aflați la pîndă. Încercările se izbeau de riposte tot mai violente, în cîteva sate fuseră împușcați fără nici o judecată oameni bănuiți că ar fi ajutat treceri de frontieră, zeci de disperați, încercînd să se strecoare singuri prin rețeaua pazei, căzuseră cu ușurință în capcanele întinse și fuseseră împușcați iar cadavrele au fost expuse în satele din vecinătatea frontierei. Ceea ce ne angajasem să facem, împreună cu Șlapek, ni se părea treabă tot mai grea și mai încurcată. Ca de multe ori în viață ea a fost rezolvată de întîmplare.

Ne-am întîlnit într-o bună zi cu prietenul nostru Zenthay. Acesta avea în ochii noștri aura prestigioasă a unui aventurier fără teamă, blagoslovit și cu darul beției. Zenthay vădea, prin umezeala sporită a ochilor săi necontenit apoși, dar și prin rostirea greoaie și oarecum fragmentată a cuvintelor, un grad neobișnuit de pileală, așa că l-am privit cu destulă invidie și ne-am folosit în mod activ de mișcarea largă prin care îi dădu de știre chelnerului că tot bufetul e la dispoziția noastră

și că o putem comanda la grătar chiar și pe casierița durdulie. Bînd cu lăudabila osîrdie a celor douăzeci de ani, ascultam cu indiferență bîiguiala dezlînată socotită, probabil, de Zenthay explicitare foarte coerentă a marilor sale preocupări și inchietudini. Am devenit mai atent doar cînd Șlapek îmi trase pe sub masă un șut în picior. Aveam într-adevăr toate motivele să mă smulg reveriilor, deoarece bietul Zenthay se plîngea de-un necaz pe care noi i-l puteam rezolva fără nici o ezitare, pentru că ne oferea posibilitatea de a ne îndeplini promisiunea generatoare de griji. Zenthay avea nevoie de cărăuși. Mai bine zis de hamali gata să-i transporte peste frontieră, de la un punct dinainte stabilit la altul tot atît de precis fixat dincolo de Tăuți, o cantitate relativ mare de talpă. Din cîte am înțeles, prietenul nostru primise de la „asociații" săi de dincolo de frontieră o cantitate importantă de făină (vîndută la Cluj la prețuri fantastice de cînd rechizițiile goliseră hambarele), o plasase cu bun cîștig, precum se cuvine într-un negoț cinstit ca al său, și — pentru a menține bunele raporturi cu „asociații" — trebuia să livreze urgent contrapartida de talpă așteptată de piața neagră de „dincolo". Dar măsurile deosebit de aspre luate de-a lungul frontierei și execuțiile sumare ordonate îi speriaseră în așa hal pe colaboratorii săi obișnuiți încît livrarea cinstită, așa cum se cuvine între oameni de cuvînt și negustători respectabili, a mărfii sale, era împiedicată de lipsa „mijloacelor de transport" care, din nefericire, prin pădurile din Munții Gilăului, peste o frontieră strașnic păzită, nu putea fi decît spatele atît de potrivit la toate al fratelui nostru om. Disperarea lui Zenthay era deci întemeiată, căci cinstea sa profesională se afla în pericol. Datoria noastră de prieteni încercați era să-l ajutăm. Ceea ce am și făcut. Am rămas uluit de dezbătarea instantanee a prietenului nostru la auzul afirmației că noi avem toată posibilitatea de a-i asigura „mijloacele de transport" dorite. Bău dintr-o suflare o cafea dublă (căci nici patru ani de război nu lichidaseră stocurile disponibile pentru cei dispuși și capabili să le plătească fără discuție) și

ceru o sută de grame de rachiu de drojdie, dovedind fără putință de îndoială că vrea să ajungă foarte repede în situația de a înțelege perfect ceea ce se va discuta. Stare atinsă surprinzător de curînd. Dealtfel, Zenthay nu se încurca în detalii, după părerea lui singurul lucru meritînd a fi discutat era dacă oamenii pe care îi putea atrage în afacere sînt optsprezece sau douăzeci. Și obținerea angajamentului ferm că fiecare va căra în spate nu mai puțin de treizeci de kilograme, bine echilibrate și legate cu sfori care transformau încărcătura într-un fel de rucsac nu prea comod dar suportabil. Restul era aranjat. Zenthay se obliga să asigure, așa cum făcuse de atîtea ori, trecerea liberă, absența din zona fixată a oricărei patrule, indicarea exactă a posturilor fixe trebuind ocolite, angajarea unei călăuze cunoscătoare a locurilor, perfecționată prin nenumărate expediții de acest fel. Și cîte două sute de penghei, la întoarcere, pentru fiecare om. Peste două zile, am pornit în zori spre Tăuți cu trăsura încăpătoare a plutonierului major de la unitatea de grăniceri din sat. Cheful organizat de Zenthay dură pînă la ora plecării și trăsura unde ne-am înghesuit părea un ciorchine de oameni beți, din care răsărea doar chipiul cu pene de cocoș al plutonierului major, proțăpit pe capră lîngă vizitiu (un grănicer somnoros, căci așteptase toată noaptea în fața restaurantelor cutreierate de noi) și pistolul-mitralieră i se bălăbănea pe piept, de curelaua petrecută după gît, ca un fel de podoabă, dîndu-i totuși o înfățișare destul de marțială ca polițiștilor ori jandarmilor întîlniți în cale să le piară cheful de a opri pentru control ciudatul mijloc de locomoție. Ne-am mai oprit, la propunerea lui Zenthay, la cîrciuma deocheată dintre Mănăștur și cazarma din Florești, „Șapca verde", faimoasă, căci se deschidea în zori, cînd se închideau ultimele restaurante din Cluj, provocînd o afluență importantă de cheflii cărora noaptea nu li se păruse destul de lungă. Am intrat în cîrciuma plină de fum și de scîrțiitul viorilor chinuite de cîțiva lăutari nu mai puțin beți decît clienții înghesuiți la mese, și cîrciumarul, cunoscînd dărnicia lui Zenthay și irascibilitatea plutonie-

rului major din Tăuți, ne făcu loc la o masă de lîngă fereastra dinspre cazarmă, locul preferat al strajameșterului chefliu. Arătam destul de uzați de noaptea nedormită, doar plutonierul și Zenthay se țineau tari, Șlapek și cu mine ne străduiam să cîntăm cît mai fals și să părem cît mai beți în timp ce turnam pe neobservate sub masă conținutul paharelor și aruncam din cînd în cînd priviri neliniștite prin geam, pînă am văzut oprindu-se în fața cîrciumii camionul cu prelată vegheat, lîngă șofer, cu arma rezemată de portieră, de celălalt prieten al lui Zenthay, sergentul Pișta Kociș, flăcău deștept și priceput la învîrteli, care nu regreta anii de concentrare, compensînd absența din măcelăria sa din Jibou cu venitul mult mai însemnat izvorît din complicitatea cu Zenthay. Am ieșit, în timp ce sergentul se apropia de masa gălăgioșilor mei prieteni, și am trecut pe lîngă cei doi ostași cu baioneta la armă care își dezmorțeau picioarele tropăind pe lîngă camion, în timp ce șoferul urina lîngă șanț, și am dat prelata puțin la o parte, ca să văd ce e în camion. Zării doar un morman de lăzi alcătuind un fel de parapet, cînd unul dintre soldați țipă la mine, cu mîna pe cureaua armei, ca și cum s-ar fi pregătit s-o smulgă de pe umăr :

— Hei, dumneata ! Fugi de lîngă camion pînă nu-ți trag un glonț în fund ! Vrei să arunci în aer muniția cu țigara aceea tîmpită ? !

Am bîiguit un fel de scuză și m-am îndepărtat, clătinîndu-mă. După ce m-am întors, i-am șoptit lui Zenthay :

— În camion sînt lăzi. Ce-i cu oamenii ?

Zenthay, înecîndu-se de rîs, mă luă de gît și mă sărută pe obraz :

— Dar ce vroiai, băiatul tatii ? Să-i urcăm pe acoperiș sau să-i zugrăvim pe prelată ? Sînt la locul lor, n-ai tu grijă.

Făcu un semn discret plutonierului, care urlă furios :

— Sergent ! De cîte ori ți-am spus să nu te oprești la cîrciumă cînd transporți muniție ? Fuga marș afară, și pornirea.

Se ridică și el, clătinîndu-se, și o porni spre ușă în timp ce sergentul alergă să i-o deschidă, iar Zenthay strecura bancnote cîrciumarului și chelnerilor. I-am urmat și ne-am așezat din nou cu chiu și vai în trăsură, în timp ce strajamesterul se proțăpi marțial pe capră :

— Înainte, marș ! urlă el și apoi se întoarse spre sergentul cu un picior pe scara camionului :

— Te ții după mine, și să nu încerci să mă depășești că te bag la carceră pe-o lună, de-o să vezi că cerul e contrabas și Sfînta treime bandă de lăutari !

Trăsura o porni hurducîndu-se și nu se opri decît la răscrucea de lîngă cazarmă, unde santinele înarmate controlau fiecare vehicul în trecere :

— Unde-i domnul plutonier major Szilagyi ? — urlă strajamesterul de grăniceri. Unde mi-ați ascuns prietenul, hoților și tîlharilor ? !

Din căsuța gărzii își făcu apariția un bărbat somnoros, frecîndu-și ochii cu pumnii :

— Cine-i ăsta, măi ? ! Cine urlă ca un buhai comunal ?

Zărindu-l pe strajamesterul de pe capră, fața i se lărgi într-un zîmbet :

— Iar tu, măi Loți ? Bine-ți mai merge ! Iar ești beat ca o cizmă !

Strajamesterul rîse :

— Beat, Szilagyi ? Zici că-s beat ? Ia uită-te la mine. Și luînd pistolul automat arătă cu țeava o inscripție de pe gardul cazărmii. Vrei să-ți perforez inscripția cu gloanțe, literă cu literă, fără să depășesc nici o linie, dintr-o singură rafală ? Pe o sticlă de coniac trei stele ? ?

Plutonierul protestă speriat :

— Taci, Loți, nu urla așa. Că trezești toată cazarma. Aici nu ești la Tăuți. Aici avem și ofițer de serviciu.

— Fac pe el, măi Szilágyi, și-l șterg cu hîrtii de-o sută, bubui strajamesterul.

— Bine, bine, îl luă celălalt împăciuitor. Știu că tu ești mare și tare, dar îmi faci mie rău.

Strajamesterul rîse jovial :

— Să n-ai grijă, Szilágyi, pînă trăiește Loți-baci. Și întinzînd mîna sub capră scoase o sticlă de coniac : Uite,

Szilágyi, țipă el vesel. Cel care-ți place ție. Cinci stele, extra! și i-o aruncă pe neașteptate.

Plutonierul o prinse cu abilitate și privi eticheta mulțumit.

— Bravo, Szilágyi, bubui strajamesterul. Văd că reflexele ți-s bune. Iar mîine vreau să văd dacă burta-ți mai rezistă la mîncărică și băuturică, așa că te aștept la amiază!

— Mulțumesc, Loți-baci, răspunse celălalt. N-o să te fac de rîs!

— Atunci, cu bine, urlă plutonierul major. Tot convoiul, înainte marș!

Santinela aruncă o privire întrebătoare spre plutonier:

— Dă-i drumul, ridică bariera, precista mă-tii, urlă acesta. Ce-l mai ții pe domnul plutonier-major.

Soldatul ridică bariera și încremeni în poziție de drepți. Trecurăm și camionul ne urmă hurducîndu-se. Am înaintat cu greu pe drumul desfundat dintre dealuri pînă am ajuns în dreptul pădurilor.

După o cotitură am zărit un om în haine de vînător, cu arma în spate, stînd neclintit la marginea pădurii. Strajamesterul opri trăsura și camionul frînă în spatele ei. Cei doi soldați din camion săriră pe șoseaua plină de noroi. Plutonierul le strigă:

— Urcați-vă în trăsură și mînați repede. Eu rămîn cu camionul. Mă așteptați la cooperativă.

Făcu apoi semn vizitiului să nu pornească și-l întrebă pe Zenthai:

— Ioșca dragă, nu te-a obosit trăsura? Nu preferi să mergi cu camionul?

Zenthai sări din trăsură și-mi făcu semn să-l urmez. Trăsura o porni agale și noi am rămas lîngă camion, fumînd în tăcere și privind în urma ei. Între timp omul cu haine de vînător se apropie de noi și dădu mîna în tăcere cu Zenthay:

— Îi ții în casă pînă la 10 noaptea, spuse el. Între 10 și 11 drumul e liber.

Sergentul dădu la o parte mormanul de lăzi din gura camionului și strigă:

— Hei, oameni! Coborîrea!

Vreo douăzeci de oameni coborîră în tăcere, aruncînd priviri speriate spre plutonierul întors cu spatele. Zenthai îi privi nemulțumit, apoi mîrîi :

— M-ai dus cum ai vrut ! Ăștia nu-s buni de nimic. O să cadă cu pachet cu tot la primul urcuș. Și n-a fost vorbă de femei și de băieți ca ăștia — îmi arătă trei sau patru băieți foarte tineri.

— Frate dragă, i-am răspuns, în aparență nepăsător. Asta am, asta vînd. Alții mama nu mai face. De cărat, cară. De altceva ce-ți pasă ?

Plutonierul privi cu suspiciune grupul de oameni :

— Sper că nu-s jidani ! Au mutre cam semite ! Parcă-s aduși de la școala de hahami !

Am rîs.

— Toți îs unguri sută-n sută, rasă pură și garantată. Ai mai văzut contrabandist fără acte în regulă și fără certificat de loialitate ? Ăștia-s oameni cinstiți, patrioți pe sprinceană ! Oricare-i bun de strajameșter la Tăuți !

Plutonierul mă privi bănuitor, dar zise doar în treacăt :

— Sper că se întorc, n-o șterg dincolo.

Zenthay începu să rîdă :

— Ce-ți pasă, Loți-baci ? Marfa să treacă, și dacă soseșc fără vreun pachet știi bine că-i împușcă locotenentul Iscovescu chiar de-ar fi sfinți cu patalama. Așa că din partea asta n-am grijă. Iar dacă rămîn acolo, să fie sănătoși ! Ne rămîn nouă banii promiși. Patru mii de penghei ! Și, cu cît sînt mai puțini martori, cu atît mai bine.

Plutonierul major bombăni ceva, dar îi zise omului cu straie de vînător :

— Du-i și ține-i la tine. Ai auzit, între 10 și 11, aveți timp destul. Vezi să nu se piardă vreunul de grup.

Am privit oamenii speriați :

— Ei, fraților, doamne ajută. Faceți cum ne-am înțeles, căci altfel nu pică banii promiși.

Grupul o porni spre pădure și dispăru în urma vînătorului.

Strajameșterul se uita gînditor în urma lor. Zenthay spuse vesel :

— Ei, haideți să ne grăbim, să bem ceva, că mor de sete.

Ne-am urcat în camion, dar plutonierul rămase gînditor, preocupat.

Zenthay spuse nepăsător :

— Știu la ce te gîndești, Loți. Poate că Tibi ne-a jucat cum a vrut el. Dar dacă-i așa, cu atît mai bine. Dacă vin rușii, am fost și noi luptători democrați. Martori ni-s Tibi și cu ăștia vreo douăzeci. Așa că hai să bem.

Ziua aceea și noaptea următoare s-au înecat, în ciuda efortului meu de a rămîne cît mai treaz, într-o negură deasă și nu mi-au rămas în amintire decît frînturi de imagini stranii. Îmi amintesc că după ora 9, cînd cheful era în toi în cîrciuma cooperativei, arendată de soția plutonierului major, cu o cameră spațioasă transformată într-un fel de restaurant rustic cochet, cu un bufet uriaș plin de băuturi de cea mai bună calitate, cu mîncări excelent gătite, sub supravegherea stăpînei, de bucătăreasă pricepută, Zenthay sări deodată de la masă și țipă acoperind hărmălaia :

— Ce fel de patrioți sîntem noi ? ! Bem și ne îmbuibăm, iar ostașii noștri iubiți, fiii cei mai vrednici ai patriei, rabdă de sete ! ! Nu mai pot tolera așa ceva ! Să vină soldații !

Se produse o hărmălaie nemaipomenită și numai străjamesterul se prefăcu nemulțumit :

— Așa-i, dragă, dar băieții se pregătesc să plece în patrulare !

Zenthay protestă vehement și soția plutonierului, gîndindu-se ce importantă creștere a consumului înseamnă prezența unui pluton însetat, îi spuse energică :

— Mai lasă și tu, Loți, severitatea exagerată. De ce n-ar bea băieții un pahar ? Ce, se sfîrșește lumea, se dărîmă catapeteasma cerului ?

Plutonierul cedă, în aparență cu multă greutate, prefăcîndu-se om deosebit de conștiincios în aplicarea regulamentului, deși știa foarte bine că e absolut necesar ca oamenii săi să plece în patrulare cu întîrziere, și drumul stabilit pentru trecerea tălpii să rămînă liber, așa că făcu un semn sergentului Kociș :

— Sergent, dă voie băieților să vină la un pahar. Dar, la ora prevăzută, plecarea neîntîrziată în patrulare!

Kociș dispăru și peste cîteva clipe soldații, obișnuiți cu astfel de invitații, cîntau sub fereastră cu multă străduință cîntecul preferat al plutonierului:

„Han de lotrii din Kendereș
De jăndari înconjurat!"

Plutonierul își șterse o lacrimă și deschise ușa:
— Bravo, băieți. Intrați și beți un pahar.

Soldații au mai cîntat multe cîntece vechi și plutonierul era tot mai fericit și tot mai toropit, Kociș dispăruse pe undeva cu soția plutonierului și s-au întors destul de tîrziu, îmbujorați, iar Zenthay comanda noi și noi sticle, așezate pe masă de bucătăreasă, după ce le ștergea grijuliu cu șorțul. Patrula a plecat din circiumă abia spre miezul nopții și cîntecele războinice ale soldaților s-au mai auzit multă vreme din pădurea întinsă.

După noaptea aceea de pomină, în timp ce ne înfruptam cu slănină afumată și ceapă, udate cu rachiu, sergentul a dispărut și nu a reapărut decît peste vreun ceas, anunțîndu-ne că, dacă nu avem nimic împotrivă, camionul poate s-o ia la drum. Ne-am urcat sub prelată, împreună cu doi ostași cu căști și cu baionete la armă, și ne-am așezat pe niște saci plini de ceva moale, acoperiți de pături. Dar ne-am dat seama nedumeriți că sacii pe care ședeam erau calzi și dînd pătura la o parte am constatat că sînt porci înjunghiați și curățați. Zenthay și prietenii săi își făceau munca cea de toate zilele, în timp ce soldații, cu fețe aspre sub căștile prea mari pentru capul lor, cu mîinile crăpate și grele, de țărani, strînse pe arme, erau gata să apere cu orice preț materialele lăsate în paza lor.

Am sosit la Cluj doar spre amiază, pentru că popasul ordonat de Zenthay la „Șapca verde" a durat cam mult. Am stat în pat toată ziua, chinuit de mahmureală. A doua zi am mers în oraș și am aflat că în noaptea precedentă începuse concentrarea populației evreiești în ghetou și că zeci de camioane aduceau oamenii deportați din sute de centre rurale. Tragedia cea mare începuse...

Tibi Baciu sorbi distrat din paharul cu vin, cumpănind parcă problemele de mult spulberate ale acelor ani uitați și numai curiozitatea de a afla ceva despre cauzele misterioase pentru mine care l-au putut determina să privească fără resentimente, cu un calm straniu, și chiar (dacă impresia nu mă înșela, ceea ce nu era nicidecum exclus ținînd seama de firea lui Baciu și de zîmbetul imperturbabil ce-i ascundea de obicei reacțiile) cu o anumită duioșie afectuoasă, da, așa e, cu o anumită nostalgie melancolică, relațiile sale din trecut cu Onisifor Suciu, în ciuda turnurii dramatice pentru Baciu pe care au luat-o din vina lui Suciu — căci eram de multă vreme convins că pînă și incidentele succesive, la început mărunte, nesemnificative, lipsite de consecințe, apoi tot mai serioase, a căror acumulare a creat situația ambiguă în care acuzațiile cu totul neverosimile aduse de fostul candidat la o călătorie la Auschwitz, salvat de Baciu pentru a-i deveni apoi principalul acuzator, au dobîndit un anumit ecou și au putut fi folosite ca pretext pentru deschiderea unei anchete împotriva redactorului șef al ziarului unei județene de partid, au fost construite sau cel puțin sugerate de acest adjunct periculos ce năzuia să ia locul șefului său pentru a-și asigura prima treaptă a unei ascensiuni pe care o dorea, evident, prea spectaculoasă și prea importantă pentru a ezita în fața necesității de a sacrifica un om ca Baciu, considerat, ca Mircea cel Bătrîn în *Scrisoarea III*, un fel de ciot de care nu se cuvenea să se împiedice „întreg Aliotmanul".

„Tragedia a continuat. A trecut un act — oare al cîtulea? — și a început altul, fără ca cineva să poată ghici măcar dacă ne apropiem de deznodămînt sau ba, totul apărîndu-ne de la o vreme ca eternă rostogolire a unei gigantice și neîndurătoare roți, schimbîndu-se doar cei striviți de ea. Iar roata părea să strivească (ori măcar să năzuiască a strivi) pe cei mai cumsecade și mai nevinovați dintre noi. Pînă să se termine actul de care vorbeam, au mai fost striviți mulți, printre ei un muncitor devenit poet și ziarist, Jozsa Béla. Ucis în mod bestial de torționarii lui Horthy. Și un om foarte apropiat de mine: Sabin Popa. Dacă ei ar fi supraviețuit, probabil că unele

situații de aici, de la noi, ar fi fost mai clare. Sau mai curînd clarificate. Iar viața mea ar fi fost mai scutită de anumite surprize neplăcute... Dar aceasta este o simplă presupunere. Istoria, nici măcar cea personală a unui om, nu se scrie cu «dacă»... Evoluțiile realității sînt uneori atît de surprinzătoare, de neașteptate, încît fenomenele noi pot fi în mod firesc altele decît cele așteptate (sau calculate) de tine... În orice caz, aici, în Nord, evoluția istorică a trebuit să treacă întotdeauna prin situații încurcate, complicate, pe care din afară e greu să le înțelegi sau să le descîlcești, pentru că ele îți apar întotdeauna mai simple decît sînt în realitate.Nu sînt nici istoric și nici sociolog, nici nu mă gîndesc să mă lansez în explicarea fenomenului, sau a modurilor cum el a apărut (sau s-a întrupat ?) în cursul istoriei noastre. Dar plămada din care crește este în principal conlocuirea poporului român cu alte naționalități, mai bine zis, posibilitatea de-a o folosi în interesul unor năzuințe nobile (și în această direcție s-au constituit principalele cursuri ale umanismului transilvănean, programele teoretice de transformare a acestei conviețuiri în factor de progres, de osmoze culturale capabile să genereze noi valori și valențe, de deschidere a unor orizonturi mai largi, sau, dacă vrei, de întrecere întru hărnicie, cinste și omenie). Sau, dimpotrivă, a generat idei și țeluri dăunătoare (adică atițare naționalistă, tendințe de dominație asupra celorlalți care sînt și trebuie să-ți fie egali, complexe de superioritate sau, oricît ar părea de ciudat, complexe de inferioritate ce nu-ți permit să te simți egal cu ceilalți decît dacă ți se asigură, față de ei, privilegii și avantaje). Aceasta a fost furunculoza Nordului, cum am încercat s-o numesc într-un eseu care, evident, n-a fost tipărit niciodată. Ei, ce mai tura-vura, ne-am umplut și noi, cei din Orașul din Nord, de furunculoza aceasta. Dacă am avea simțul humorului, am scrie un roman comic formidabil avînd ca autor un fel de Ilf și Petrov, unul român și altul maghiar, despre căutarea, cel puțin de către unii «mari combinatori» de pe la noi, a celor douăsprezece scaune pe care să-și așeze adepții și să-și asigure puterea, de parcă puterea nu ar fi, la urma urmelor, o ex-

presie a echilibrului real al forțelor dintr-un spațiu dat, echilibru ce poate fi falsificat și puterea uzurpată deschis sau camuflat, dar numai temporar, și, în epoca noastră, doar pe o perioadă ridicol de efemeră!"

Tibi Baciu vorbea, ca întotdeauna, foarte controlat, modelîndu-și cu atenție frazele, închegîndu-și cu grijă ideile și străduindu-se să se mențină în zona ambiguă a generalităților, ferindu-se de concretizări, de fapte, de implicarea unor oameni din carne și oase. Dar mi se părea mai pasionat de cele spuse decît era de obicei, deoarece începuse să deseneze, pe tăblia de plastic a mesei la care ședeam, cu degetul muiat în pata de vin lăsată de paharul său pe care ospătarul îl umpluse neatent, făcînd ca vinul să curgă peste margini. Or Tiberiu Baciu era îndeobște prea controlat pentru a-și permite asemenea îndeletniciri de copil distrat. „Adevărul e că după trecerea războiului peste aceste meleaguri, peste Orașul din Nord, rămăseseră destule obiective de luptă. Pretutindeni zăceau ruine. Cele mai multe fabrici fuseseră în bună parte distruse. Din șeptel nu mai erau decît biete rămășițe. Recolta arsese în multe zone în vîlvătaia luptelor. Căile ferate erau nimicite. Podurile, niște schelete sfărîmate. Mărfurile de primă necesitate lipseau. Livrările în contul armistițiului aveau o prioritate indiscutabilă. Aprovizionarea trupelor de pe front cerea eforturi serioase. Stăpînii de ieri, cei vinovați de tragedia în care ne aflam, își reveneau după zilele de derută și organizau acțiuni abile și bine mascate pentru a-și apăra interesele. N-au fost zile ușoare, și cei ce vor veni după noi și vor citi doar studii despre ele nu vor înțelege nimic!"

„— Da — am intervenit, pentru că prelegerea lui Baciu începea să mă plictisească și doream să ajungem cît mai curînd la miezul viu al întîmplărilor, singurul care mă interesa — și atunci a sosit Onisifor, *deus ex machina*, și v-a lămurit!"

„— Nu! clătină din cap cu mîhnire filosofică ce ascundea o fermitate neașteptată, făcîndu-mă să încep să bănuiesc că ne aflăm într-o zonă unde sensibilitatea lui Baciu este mai vie decît de obicei. Ne-am lămurit noi

unii pe alții ! Sau, cel puțin, am încercat ! Ne-am constituit în tabere de parcă am fi pregătit marele război pentru putere ! Auzi ? Pentru puterea din Orașul din Nord ! Și-n multe alte orașe de aici, din miazănoapte, s-a întîmplat la fel ! Poate și în unele sate, dar n-aș putea jura! Și țineam niște discursuri, cu toții, împreună și separat, ticluite cu atîta abilitate de parcă am fi fost cei mai experimentați diplomați ai epocii ! Iar în spatele decorurilor ridicate de noi cu convingerea că ne ascund propriile intenții cinstite de privirea adversarilor, dar, în același timp, ridicat și de ei, de adversari, cu convingerea tot atît de fermă că le apără propriile intenții cinstite de privirea noastră, au început să apară fenomene stranii ! Dom'le, oftă Baciu, cînd te gîndești la întîmplările concrete, măcinîndu-se în banalitatea cotidianului și le măsori în perspectiva celor petrecute în anii războiului sau în perioada exceselor dogmatice de mai tîrziu, ai impresia că cerni inutil un nisip foarte fin. Dar atunci, cu sensibilitatea noastră exacerbată nu numai de cele trăite dar și de speranță, fiecare fir de nisip ni se părea un bolovan sau o stîncă. În orice caz, dădeam foarte mulți, și unii și alții,- fără deosebire de naționalitate — ca să folosesc o expresie la modă —, un fel de examen de hipersensibilitate transilvăneană. Iar cîțiva șmecheri — zic cîțiva pentru că îi puteai număra pe degete și le zic șmecheri deoarece nu mi-e prea clar ce au fost în realitate — își băteau capul zi și noapte ce cauze noi de iritare a susceptibilităților să mai inventeze... S-ar părea, privind lucrurile de la distanța în timp ce netezește asperitățile și domolește contururile, că se dedicau unui joc copilăros... În realitate, făceau ceva extrem de periculos : subminau încrederea reciprocă dintre oamenii de diferite naționalități, deci însăși condiția progresului, căci aici, în zona noastră, unde sîntem amestecați ca firele de nisip în apele unui fluviu, nu există progres fără pace și frăție între diferitele naționalități. Iar șmecherii de care vorbeam atîtau necontenit vechi resentimente și pregăteau foarte periculoase răfuieli... De ce ? Îmi pun și eu de mult această întrebare. Cred că înainte de toate sufletele lor otrăvite de șovinism nu puteau accepta

ca aici să se înalțe speranțe viguroase, certitudini neclintite. Apoi, cred că încercau să pună capcane pentru bărbații vrednici, experimentați și curajoși, pe care-i socoteau periculoși pentru planurile lor oculte.

Așa s-a făcut că într-o bună zi, spre mijlocul lui ianuarie 1945, Tudor Dogaru, privind pe geamul județenei de partid, a zărit trei camioane în care membri ai gărzii înarmate constituite în județele din nordul Transilvaniei după eliberare urcau în grabă cîteva mitraliere și lăzi cu grenade, în timp ce vreo șaizeci de oameni înarmați pînă-n dinți, pregătiți parcă pentru o mare bătălie, așteptau semnalul de plecare. Interesîndu-se de rostul pregătirilor, află stupefiat că e pe cale de a începe o expediție de represalii, deoarece muncitorii dintr-un centru forestier din apropiere, locuit aproape exclusiv de români, au alungat garda înarmată trimisă să asigure ordinea. Membrii gărzii — aleși, după toate semnele, pe sprînceană de cei ce au montat cu răbdare această provocare — nu știau nici o boabă românește, și pretindeau ca localnicii să li se adreseze exclusiv în limba maghiară. S-au născut astfel resentimente tot mai adînci, care au dus la erupție violentă. Dogaru era prea deștept pentru a nu înțelege imediat intențiile periculoase ascunse sub aspectele aparent „de rutină" ale întîmplărilor care au dus la pregătirile de represalii desfășurate sub fereastra biroului său și să nu deslușească consecințele unei vărsări de sînge urmate în mod cert de o explozie de mînie a regiunii miniere din apus și a munților de jur-împrejur, cu interminabile răfuieli. Profund revoltat, el a năvălit în biroul primului secretar, om cumsecade, dar incapabil să facă față răspunderilor ce-i reveneau, și a cerut pe un ton răstit, lipsit de orice deferență (căci sub înfățișarea sa de bărbat calm, stăpîn pe sine, Dogaru își păstrase impulsivitatea din tinerețe, pe care de obicei reușea s-o frîneze, oprirea pregătirilor în vederea „expediției de represalii" și întrunirea imediată a biroului județenei. Sărmanul Roșca — așa îl chema pe Prim — nu pricepea nici acum nimic, dar, speriat de impetuozitatea lui Dogaru, al cărui trecut îi era foarte bine cunoscut, a chemat îndată pe comandantul gărzii înarmate

ordonîndu-i încetarea, pînă la noi dispoziții, a oricărei acțiuni, cerînd, apoi, cu privire la convocarea biroului județenei, sfatul secretarului organizatoric, Chiș. Acesta era un om de-o mare abilitate, care dirija, pare-se, jocul întregului grup ostil lui Dogaru. Era un bărbat înalt și slab, cu o privire ciudată, neclară, lunecătoare rapid și neașteptat ca o șopîrlă, și, arareori, cînd trebuia să-și aţintească ochii pe o față, părea că nu o vede, că privirea îi trece prin ea ca printr-un geam, îmbrățișînd ceva plin de interes, din depărtare, în comparație cu care omul din fața sa era nimicul pur. E interesant că această lunecare a privirii lui Chiș dincolo de omul din fața sa dispărea fără urmă atunci cînd era vorba de o persoană importantă, căci atunci ochii lui Chiș se umpleau de căldura unei atenții vii, pline de sinceritate. De obicei, însă, pleoapele sale, cu marginile tivite cu roșu, grele și ostenite de parcă ar fi fost pecetluite de lungi nopți de veghe, de lectură sau de insomnie, cădeau peste globul ochilor reci, lăsînd doar o strîmbă tăietură prin care albastrul-cenușiu al iris-ului se deslușea somnoros, ca al pisicilor, și treaz ca ochii acestora. Chiș era pe de-a-ntregul exprimat de această pîndă leneșă, aparent domoală și plictisită, în realitate ascunzînd o încordare ageră, gata de atac. Fusese contabil la Fabrica de încălțăminte, dar în timpul ocupației horthyste, încă de la începutul aplicării legilor antisemite, a fost concediat (probabil pe baza listei întocmite de directorul general Farcaș, care îl angajase în urma stăruințelor unei rubedenii îndepărtate și-l sacrifica acum fără regrete, pentru a salva alți angajați, mai importanți, vizați de aceleași legi, fără să bănuiască dependența în care va ajunge curînd față de el) și — bine orientat ca întotdeauna — s-a grăbit să învețe o meserie, optînd pentru cea de giuvaergiu (deoarece avea un unchi dedicat acestei arte, cu un atelier important în oraș), așa că acum se declara cu mîndrie muncitor, și se folosea de orice prilej pentru a spune cu emfază «noi, muncitorii».

Ascultînd cu un calm desăvîrșit relatarea lui Roșca despre reacția lui Dogaru, despre cererea sa neașteptată ca biroul să fie deîndată întrunit, el a sesizat fără greș

ocazia de a-i da lui Dogaru o grea lovitură, și a ticluit un răspuns de maestru : „Da, da, a spus el, îngîndurat, copleșit ,parcă de neliniște, deși probabil că îi venea să țopăie de bucurie. Tovarășul Dogaru e cunoscut ca un om pripit, înclinat spre ieșiri violente... Apoi, nu-mi prea plac mie acțiunile necugetate, nepregătite, convocările făcute sub imperiul nervozității... Dar n-avem ce face, iubite tovarășe Roșca — a constatat el cu prefăcută neputință. N-avem absolut nimic de făcut! Dacă un secretar al județenei cere convocarea biroului, trebuie să-l convocați ! Cel puțin asta-i părerea mea, deși mărturisesc că sînt îngrijorat, da, profund îngrijorat, de ceea ce poate ieși !“ Pentru Roșca părerile lui Chiș erau literă de lege și a dat imediat dispoziție pentru întrunirea biroului. Peste o jumătate de oră biroul era reunit. Din păcate, prea repede, căci nu trecuse destulă vreme ca Dogaru să se calmeze. Căci așa-i el. Se supără arareori, dar atunci se supără temeinic. Greu de potolit. Greu de împăcat. Moț, și pace !

Ședința s-a desfășurat exact așa cum sperase Chiș. Roșca deschizînd-o, a repetat aproape întocmai vorbele secretarului său preferat, precizînd că a dat curs cererii lui Dogaru, dar crede că e mai bine ca ședințele biroului să nu fie improvizate, întocmite sub impulsul nervilor, ci pregătite temeinic, cu ordine de zi din timp anunțată, ca membrii să-și gîndească bine pozițiile, să-și elaboreze cu atenție părerile. Apoi a adresat participanților invitația stăruitoare de a-și păstra calmul și principialitatea, și în timpul acesta îl privea pe Dogaru, enervîndu-l și mai mult și făcîndu-l să ia cuvîntul sub o presiune regretabilă.

Oricum, adevărul e că Dogaru și-a dovedit din nou calitățile de om politic. El a precizat de la început că munca biroului unei județene de partid nu e o suită de reuniuni festive cu teme prestabilite, ci forma esențială a muncii lui colective în rezolvarea problemelor importante ca și a celor operative. De pildă, a spus el, asemenea ședințe sînt necesare pentru a discuta problemele noi apărute și pentru a lua hotărîrile necesare. Pentru a nu permite ca «unele elemente aventuriste»

să poată monta provocări cu urmări incalculabile. Pînă aici Dogaru a fost rece, cumpănit, ponderat. Dar aici a explodat începînd să vocifereze, pierzîndu-și stăpînirea de sine : «Pentru a nu permite, strigă el lovind cu pumnul în masă, ca dușmani strecurați printre noi să ne împingă spre crime politice, cum era gata să fie expediția de represalii pregătită astăzi, de parcă noi am fi niște colonialiști gata să-și lanseze mercenarii împotriva unui sat de negri, pentru că a îndrăznit să-și exprime nemulțumirea față de o gravă eroare politică !» Din acest prag s-au dezlănțuit vociferările, ședința s-a transformat într-o ceartă, Roșca dovedindu-se incapabil s-o stăpînească. A fost prima dată cînd au izbucnit deschis gravele neînțelegeri ce s-au cuibărit în mijlocul nostru. Și este firesc, spuse Baciu foarte simplu, că cei lucizi și capabili să se controleze au informat conducerea de partid despre această situație. Și e de la sine înțeles că s-a făcut ordine. Dogaru și alții (printre care și Chiș) au fost aspru criticați și pentru noi toți a devenit foarte clar că pozițiile lor au slăbit enorm, comandantul gărzii înarmate a fost schimbat și trimis la munca de jos (cum se spunea pe atunci, de parcă munca ar fi o scară pe care se tot urcă și se coboară). Printre cei admonestați mă aflam și eu, și pe bună dreptate — oftă Baciu ca un martir care își amintește de caznele ce l-au înălțat în hagiografie —, căci îmi pierdusem luciditatea, devenisem pătimaș, nervos, totdeauna gata de gîlceavă, de răfuială, de incriminări, în timp ce Suciu și alții ca el au rămas realiști, ponderați, principiali !“ „Da, l-am aprobat, amintindu-mi de urzeala complicată a acelor ani. Și cu realism, cu ponderație și principialitate v-a făcut praf ! V-a pus pe cap tot ce a putut inventa prietenul său Vrega. Toate aiurelile, exagerările, depozițiile mincinoase, intențiile răstălmăcite. Ați fost declarați naționaliști burghezi, unelte ale șovinismului, dușmani ai conviețuirii frățești ! Asta a fost ponderație și principialitate ?“ „Ne-a trecut în cont tot ce se putea, căci pe vremea aceea predomina ideea că trebuie căutate toate rădăcinile ascunse ale răului și că nimic nu poate

fi considerat cinstit, curat, înainte de a se dovedi foarte clar că e așa. Iar noi, cei de aici, din Orașul din Nord, nu am ajutat ca adevărul să se delimiteze foarte exact de neadevăr, ci am considerat adevărate, juste, propriile prejudecăți și am privit cu bănuială tot ceea ce au gîndit sau au făcut ceilalți ! Obicei de care, din păcate, nu ne-am dezbărat deplin nici acum, la bătrînețe..."

Baciu sorbi din vin, apoi rămase tăcut, privindu-și îngîndurat paharul : „Uite, de pildă, zise el zîmbind parcă unei întîmplări nostime, ieri am discutat cu Kerekes."

Kerekes e o figură pe care o cunosc excelent. Am rîs cu poftă cînd am aflat că printre persoanele trecute de Onisifor Suciu pe lista celor ce urmau să participe la sărbătorirea sa se afla și el. Onisifor părea dornic să fie sărbătorit mai ales de cei pe care-i trimisese la închisoare. Numai că Ladislau Kerekes nu era Tibi Baciu, ci un bărbat aspru și închis despre care Borțig îmi spusese, cu prilejul primei noastre întîlniri, după sosirea mea în Orașul din Nord, cînd îmi arătase lista făcută de fostul ministru (dictată, nu scrisă cu mîna sa, deoarece se obișnuise să nu întocmească nici cea mai neînsemnată ciornă personal, căci nu se putea niciodată ști la cheremul cui ar putea să ajungă și la ce ar fi folosită), despre care el se ferise să-mi vorbească înainte de a pleca din București, căci nu avea, după toate semnele, atîta încredere în disponibilitatea mea de a-i accepta capriciile încît să fie sigur că ea va rezista și șocului produs de straniile planuri pe care le exprima — sau le lăsa bănuite — această listă, comentînd atitudinea probabilă a persoanelor pe care le cuprindea, că „— Dacă încăpățînatul acesta pe care nimeni nu-l scoate din ale lui și care îl vorbește pretutindeni de rău — dar de rău cu ură și înverșunare — va accepta să vină la festivitate, eu îmi mănînc pălăria !". Și adăugase, pentru a fi și mai convingător : „Și fără sare, tovarășe ! Fără nici un bob de sare !".

Nu e însă mai puțin interesant faptul că intenția lui Suciu de a-l invita la sărbătorirea sa și pe Kerekes a fost cunoscută, înainte de a fi aflat eu despre

ea, de Tudor Dogaru, care n-a întîrziat să-şi pună unele întrebări în legătură cu adevăratele scopuri urmărite de Onisifor prin adunarea în jurul aceleiaşi mese a unor oameni care încetaseră de foarte mulţi ani să-l mai salute, şi a căror viaţă fusese, în unele cazuri, împinsă spre drame sau pe linie moartă din cauza înfruntărilor sale (de mult uitate de alţii) cu unii dintre cei convocaţi să se întrunească şi — aşa cum este firesc în astfel de ocazii — să reînvie amintiri dintr-un trecut de mult înmormîntat, să se confrunte din nou, după atîţia ani, cu ceea ce a fost adevăr şi eroare în viaţa lor şi, probabil, să-şi arunce din nou în faţă vorbe grele de care nimeni nu mai avea nevoie (decît, poate, Onisifor Suciu, credea Dogaru, aşa cum a spus, dealtfel, destul de răspicat, după obiceiul său, iar ceea ce părea să-l preocupe în primul rînd nu era temeinicia acestei presupuneri, de care se pare că nu se îndoia nici o clipă, ci intenţiile, „planurile şi socotelile ascunse", cum le-a definit el, urmărite de Suciu prin provocarea acestor confruntări). Dogaru părea atît de preocupat de această problemă încît m-a invitat să-l vizitez în biroul său de la importantul minister unde îndeplinea, în ciuda vîrstei — căci era mai bătrîn decît Onisifor, ştiam acest lucru din perioada anilor tineri, adică a conflictului izbucnit între ei în Oraşul din Nord, înainte de prima retrogradare a lui Dogaru şi de transferarea sa la Bucureşti. Dogaru, spre deosebire de fostul său adversar (transformat, între timp, dacă nu în prieten, cel puţin în relaţie veche cu care Dogaru bea din cînd în cînd cu plăcere o ceaşcă de cafea, deşi continua să nu-i placă — şi nu se ferea să ascundă acest lucru — firea prea voluntară şi ambiţiile, calificate de el „tardive" ale lui Onisifor, iar eu, care îl cunoscusem din anii săi tineri şi am impresia că i-am deslușit profilul adevărat, nu unul desenat de autostăpînire, de ceea ce numesc englezii *self control,* şi care, oricît de necesar ar fi în relaţiile sociale nu face, în realitate, decît să falsifice reacţiile autentice ale oamenilor, am înţeles de mult că prima cauză a înfruntării dintre Dogaru şi Suciu a fost lipsa de maleabilitate a amîndorura, ducînd în mod ine-

vitabil la ciocnirea tot mai frecventă a două firi încăpățînate — și destul de abile în găsirea de motive politice ale unor conflicte determinate în principal de-o similitudine temperamentală), nu-și ascundea vîrsta sub dinamismul unui bărbat pe care anii nu-l pot înfrînge (poate și pentru simplul fapt că el nu avea nevoie să justifice, ca Onisifor, dorința de a reveni în vreo funcție importantă, deoarece continua să dețină o astfel de funcție), ci, dimpotrivă, se plîngea cu orice prilej că e obosit, că dorește să iasă la pensie pentru a se bucura de cîțiva ani de liniște, de-o viață calmă, fără obligații, care să-i permită recitirea cărților din tinerețe — neglijate de atîta vreme — și răsfoirea, cu răgaz, a noilor cărți adunate timp de aproape patru decenii în biblioteca sa fără să le fi putut citi (nostalgie poate prea frecvent pomenită pentru a putea fi cu totul sinceră și tălmăcind, probabil — așa cum mi-am permis să-mi imaginez în ciuda marelui meu respect pentru Dogaru —, teama că acest ceas al retragerii din activitatea oficială se apropie neiertător). Am înțeles chiar de la primele cuvinte că Dogaru era neliniștit de posibilele contradicții violente sau „ieșiri polemice fără rost în legătură cu probleme transformate de mult în trecut istoric, bun să fie studiat cu grijă și prudență de cercetători, pe bază de documente de arhivă, și nu de interpretări subiective, care nu pot crea astăzi — cînd ne aflăm într-o altă etapă — decît confuzii, complicații inutile, horе de stafii ce-i mai bine să doarmă liniștite în cavouri", adăugase el rîzînd (deși rîsul era la el o raritate). Dar Dogaru nu putea afla de la mine ceea ce dorea, și e probabil că el n-a crezut că într-adevăr nu cunosc „intențiile ascunse" ale lui Onisifor, socotind că un prieten apropiat cum îi sînt eu nu poate să nu fie inițiat în planurile sale (uitînd că Onisifor Suciu nu avea prieteni — mai bine zis, de multe decenii nu mai are prieteni... —, ci numai niște relații considerate a-i putea fi, într-o împrejurare sau alta, într-un sector sau altul, de folos) și m-a concediat oarecum dezamăgit (ca să nu spun îngrijorat că s-ar putea să-mi fi spus mai mult decît trebuia despre preocupările sale legate de intențiile lui Onisifor Suciu), după ce a repetat de două sau de

trei ori, privindu-mă semnificativ în ochi, că, „firește, tot ce am vorbit rămîne strict confidențial între noi", de parcă discuția noastră, dealtfel lipsită de orice interes major, ar fi fost o foaie de hîrtie pe partea dreaptă de sus a căreia ar fi pus cu o mișcare energică sigiliul fatidic : „Strict secret".

Desigur, nici nu mi-a trecut vreodată prin minte să-l informez pe Onisifor despre interesul arătat de Dogaru față de intențiile sale, probabil că prins cu totul de răsturnarea necontenită a planurilor mele legate de scrierea romanului cu o construcție simultaneistă am și uitat de discuția cu Dogaru ! Dogaru însă a dovedit — așa cum s-a înfederat mai tîrziu — un interes mult mai susținut față de problemele abordate cu mine și o anumită îngrijorare legată de vreo posibilă indiscreție de-a mea (pe care nu știu dacă ar trebui s-o atribui temerii că Suciu, avertizat de faptul că acțiunea sa e urmărită cu atenție de-o personalitate de importanța lui Dogaru, ar putea renunța la înfăptuirea ei și chiar abandona „planurile și socotelile sale ascunse" sau, pur și simplu, dorinței de a evita o explicație neplăcută cu acesta). În orice caz, la mai puțin de o săptămînă după întrevederea mea cu Dogaru, am fost invitat de Tiberiu Baciu la un pahar de vin, acasă la el. Am rămas oarecum mirat de invitație, căci Baciu își îndeplinea obligațiile față de cunoscuți, invitîndu-i la un spectacol sau la un restaurant, ferindu-se parcă de intrusiunea lor în spațiul magic al apartamentului său. E posibil să fi existat cîțiva aleși pe care îi invita acasă, dar pînă la prilejul de care vorbesc eu nu mă numărasem printre ei. M-am prezentat, oricum, la ora convenită la ușa apartamentului său de la etajul unei vile de pe strada Zambaccian și am fost primit de amfitrion cu toate civilitățile oarecum de modă chesaro-crăiască, deci cam vetuste. Am rămas mirat că sînt singurul musafir și am avut o clipă sentimentul penibil că nu am reținut exact ora stabilită și că am sosit prea devreme. Baciu, observînd jena mea, mă liniști grăbit, precizînd că vom fi numai noi, căci a dorit să aibă cu mine o discuție „deschisă și cordială, între patru ochi". Am așteptat pînă cînd amfitrionul a scos dintr-un bufet o tavă de argint

cu gustările ușoare ce se servesc la recepțiile diplomatice la primele aperitive și a turnat whisky în pahare cilindrice, înalte și gălbui, curios de deslușirile necesare, deoarece nu-mi puteam imagina ce probleme aș avea de discutat „deschis și cordial, între patru ochi“ cu un om ce-mi fusese totdeauna agreabil dar de care n-am fost niciodată prea apropiat și nu ne aveam rosturile în domenii de activitate cu prea multe puncți de legătură. Cărțile scrise de mine nu interesau Institutul relațiilor intelectuale (care nu părea tentat să se lanseze în cooperări pe planul atît de complicat al editurilor), iar Baciu, personal, nu se arătase niciodată entuziasmat sau măcar interesat de ele, una dintre preocupările sale constante cu prilejul destul de rarelor noastre întîlniri fiind aceea de a evita orice apropiere de subiectul activității mele literare. Eram însă convins că Baciu, ale cărui lungi peripluri protocolare introductive și vagi ocoluri în jurul temei ce-l interesa erau uneori comentate cu haz în cercurile cunoscuților, nu va ajunge să atingă problema pentru care mă invitase decît după lungi piruete verbale preliminarii, și fiind într-adevăr curios să aflu ce gînduri îl pasc, am forțat cu o totală lipsă de considerație pentru fineturile protocolare desfășurarea discuției noastre, punîndu-i, după al doilea pahar de whisky, direct și brutal întrebarea : „— Hai, Tibi, să trecem la subiect. Ce vroiai să discutăm ?“ Baciu a rămas oarecum descumpănit, dar am impresia că nu s-a supărat, ci s-a simțit cumva ușurat că poate trece mai curînd la ceea ce, în mod evident, îl ardea și pe el la ficat.

— Știi, mi-a spus el, jenat ca întotdeauna cînd era nevoit să abordeze o problemă neplăcută sau numai delicată, am avut cu două zile în urmă o convorbire cu Tudor Dogaru... Mai exact, am fost chemat la Tudor Dogaru care s-a interesat de unele probleme ce te privesc neîndoielnic. Indirect, poate fără să-ți dai seama, dar te privesc. Dogaru mi-a spus că a discutat aceste probleme cu dumneata și a rămas cu impresia că n-ai vrut să-i spui sincer ce știi și ce gîndești... Am încercat să-i explic că deși ești unul dintre cei apropiați de Onisifor Suciu, acest lucru nu implică nicidecum că ți-ar

face confidențe sau te-ar lămuri în legătură cu intențiile sale, că ți-ar pune cărțile pe masă și ți-ar spune : Uite cum mă gîndesc să joc. E absurd ! Lui Suciu nu i-ar trece niciodată prin cap o asemenea idee !... Am încercat să-i explic, dar nu știu dacă am reușit să-l conving.

— Bine, l-am întrerupt, puțin enervat de ezitările sale, îți mulțumesc. Deși, între noi fie spus, puțin îmi pasă ce gîndește Tudor Dogaru... După cîte știu, nu prea avem multe de împărțit !

Baciu își ridică palma deschisă, protestînd. Avea în privire și pe față o teamă mimată, caricaturizată, dar însăși mimica sa hazlie îmi arăta că nu e chiar atît de departe de sentimentul pe care îl exprimă, schimonosindu-se, poate tocmai pentru că altfel ar fi gata să dezvăluie mai mult decît trebuie din gravitatea lui.

— Dragă prietene, spuse el, și în glas nu avea nici urmă din intenția de haz impusă feței, nu te grăbi. Fiecare dintre noi are de-mpărțit cu mulți alții cîte ceva. În primul rînd, o moștenire comună. Plină de contradicții, de aspecte nu tocmai clarificate, de răfuieli amînate... Și dacă am spus răfuieli, să nu uiți nici o clipă că mata ai un rol în organizarea a ceea ce Dogaru se teme că vrea să fie „răfuiala lui Onisifor Suciu cu propriul său trecut". Din care ar putea ieși cu totul altceva. Ceva de care se teme Dogaru. Și s-ar putea numi „reînvierea unor contradicții înmormîntate !"

— Filosofic e excelent formulată enigma dumitale, dragă Tibi, dar eu mă simt incapabil s-o dezleg, am spus sorbind din whisky și privindu-l pe Baciu cu o naivitate prefăcută, căci după discuția cu Dogaru îmi cam dădeam seama unde vrea să ajungă, dar cunoscîndu-l pe Baciu îmi dădeam seama că n-o să reușesc să scot din el nimic clar decît dacă mă voi arăta absolut impenetrabil la aluzii și dacă îl voi sili să spună cît mai mult ca să mă facă să înțeleg ceva.

Baciu mă privi cu nemulțumire abia mascată de zîmbetul său de neșters, și am bănuit că se află în cumpănă între obligația de a mă face să înțeleg ce vrea să spună (căci eram convins că este vorba de o obligație asumată în fața lui Dogaru și am început să-mi dau sea-

ma că o problemă cu a cărei conturare posibilă îl poți neliniști nu numai pe Dogaru — pe care îl presupuneam prudent oarecum prin obligațiile izvorînd din funcția — sau funcțiile ? — sale —, dar și pe Tibi Baciu, pentru care singura perspectivă neliniștitoare era aceea a eșecului vreunei expoziții patronate de el, trebuie să fie într-adevăr serioasă) și discreția sa înnăscută, dorința sa de a se exprima cît mai vag cu putință în legătură cu orice problemă delicată, transformată într-un adevărat automatism al rostirii aluzive însoțite de o mimică menită să dea un ton grotesc problemelor grave sau o tentă comică afirmațiilor angajante.

— Filosofie ? Mata crezi că e vorba de filosofie, iubite prietene ? Te înșeli foarte grav !

Nu am reușit să descîlcesc nimic mai concret din lunga convorbire din acea seară. Am rămas însă cu bănuiala vagă dar neplăcută că sărbătorirea lui Onisifor ar putea să devină nu numai spectacol grotesc al unei proslăviri fără rost (căci spre deosebire de fostul ministru eu îmi dădeam seama că timpul său a apus și nimic nu-i poate reda nici măcar forța de a mai juca alt rol decît pe acela de regizor al unui spectacol pe care îl bănuiam doar trist, oarecum jenant și regretabil), dar și dans pe un teren foarte periculos, plin de mine puternice și uitate.

Acum, întîlnindu-l în Orașul din Nord, puteam avea speranța că Tibi Baciu se va învălui mai puțin decît de obicei în perifrazele sale și mă va ajuta să înțeleg ceva din transformările prin care a trecut Onisifor după trimiterea sa aici, unde a început să cunoască deliciile puterii. Căci trebuie să mărturisesc că încercînd să-l descos pe Baciu despre înfățișările trecutului mă interesa mult mai puțin propria sa dramă (deși a existat fără îndoială una profundă, capabilă să-l transforme pe tînărul romantic și nepăsător, interesat doar de marile idealuri și complet insensibil față de atracția propriilor interese, pe care l-am cunoscut îndată după război, în bărbatul prudent, lipsit de opinii proprii sau de dorința de a le exprima și de a le susține, învăluit într-un zîmbet impenetrabil și netulburat, mînuind cu eleganță fraze lungi ce nu spun nimic, pe care-l a-

veam acum în față) cît modul cum l-a văzut *atunci*, în primele luni ale luptei sale pentru putere, pe Onisifor. Acesta plecase din București destul de nemulțumit, căci aspirațiile sale nu se limitau la o mediocră funcție de redactor șef adjunct al unui ziar din provincie, chiar dacă i se dăduse să înțeleagă că numirea sa ca redactor șef nu va întîrzia prea mult, sesizările împotriva celui de acum, Tiberiu Baciu, fiind prea multe pentru a nu-i slăbi situația, dealtfel destul de șubrezită datorită contradicțiilor neprincipiale apărute în sînul activului din Orașul din Nord. Am înțeles destul de bine de pe atunci că Suciu nu mai era atras de gazetărie, ea i se părea o armă lipsită de eficacitate deoarece are toate posibilitățile îngrădite de alte activități — în principal de cele politice și economice — și menirea ei va rămîne și în etapa nouă în mod fatal secundară, adică subordonată. Chiar dacă prin activitatea desfășurată pînă atunci era oarecum firesc să fie menținut în domeniul presei, ținînd mai ales seamă de faptul că depusese o activitate meritorie în apariția ilegală a „României libere" și se evidențiase prin puterea sa de muncă și entuziasmul dovedit în pregătirea primului număr legal, el ar fi preferat fără îndoială să rămînă în Capitală, unde avea mai multe șanse de a fi remarcat, evidențiat, promovat. În biroul său modest de la „România liberă", unde l-am vizitat pentru a-i preda un material pentru „Pagina Ardealului" pe care ziarul începuse s-o publice de două ori pe săptămînă, după ce mi-a comunicat vestea plecării sale apropiate în Orașul din Nord, Onisifor nu ezitase să-și exprime părerea că i se făcea o nedreptate și că numirea sa neașteptată în provincie i se părea rezultat al unor intrigi obscure. După cîteva luni însă, întîlnindu-l întîmplător în fața Ministerului Informațiilor, unde fusese chemat pentru treburi importante și urgente, Onisifor mi s-a părut foarte satisfăcut de noua sa muncă, electrizat de sarcinile noi, plin de încredere în rostul activității sale. „Știi, în provincie treburile-s complicate — îmi spuse el după ce își exprimă părerea de rău că e grăbit și nu poate sta de vorbă mai pe îndelete cu mine —, acolo nu poți alerga din oră-n oră la șefii cei mari, să

ceri indicații... Acolo sau ai cap, sau te duci de rîpă ! Ei, dar merge, exclamă el bine dispus, mulțumit de sine, merge binișor !“ Mi se părea clar că în cele cîteva luni s-a întîmplat ceva important, Onisifor a descoperit ceva, nu-mi dădeam seama ce, credeam că a prins din nou gustul gazetăriei, vechea sa pasiune a reînviat, e din nou satisfăcut că poate să scrie, să dezvăluie realitățile, să demaște abuzurile, așa e, o pasiune profundă ca cea a lui Onisifor pentru gazetărie nu dispare, poate să scadă pentru moment, să se acopere de cenușa decepțiilor, dar apoi renaște din nou, mai cu putere. Mai tîrziu am început să bănuiesc că presupunerile mele au fost cam naive. Onisifor ajunsese, într-adevăr, în curînd redactor-șef, Tiberiu Baciu a fost înlăturat, dar el nu a rămas mulțumit de cele dobîndite, ci și-a ațintit privirile mai sus, spre platourile mai înalte ale răspunderilor importante folosindu-se de puterea secundă, dependentă, a presei doar pentru a-și construi treptele pe care să poată urca spre pîrghiile rîvnite ale puterii directe. Mi se pare, examinînd tot ceea ce am putut afla în cursul anilor despre activitatea desfășurată de Onisifor Suciu în acel scurt răstimp în Orașul din Nord, că el a urmat o tactică extrem de eficace, folosindu-se în principal de atmosfera de suspiciune reciprocă existentă în sînul activului județenei de partid (așa cum mi-a confirmat acum și Tiberiu Baciu) și generată nu numai de reminiscențele anilor de stăpînire horthystă pe aceste meleaguri, ci și de condițiile politice specifice, deosebite de cele din restul țării ca și de unele tendințe naționaliste (apărute în ambele grupări, ca o consecință a relaxării spiritelor după victoria asupra fascismului) și chiar revizioniste mascate printr-o vorbărie găunoasă despre faptul că „soluțiile definitive trebuiesc adoptate numai după semnarea tratatelor de pace“ (lăsînd să se înțeleagă că problema Transilvaniei nordice se mai află în continuare în suspensie). Poate că ceea ce l-a făcut pe Onisifor Suciu să părăsească pesimismul cu care a venit în Orașul din Nord și să manifeste la prima noastră întîlnire o satisfacție plină de optimism și o predispoziție extrem de activă a fost chiar descoperirea vulnerabilității unor

activiști închiși în resentimente trecute sau în planuri naive de viitor și conștientizarea grabnică a posibilităților pe care această situație le oferea pentru propria sa afirmare și ascensiune. In orice caz, primul lucru pe care l-a făcut imediat după ce și-a dat seama de situația concretă existentă în activul de partid din Orașul din Nord a fost dezvăluirea unor greșeli teoretice strecurate în articolele lui Tiberiu Baciu și ocuparea funcției de redactor-șef al ziarului local. După această primă victorie Onisifor Suciu a dovedit, pe de o parte, o disciplină ireproșabilă, publicînd articole pe toate temele considerate importante de biroul județenei, și și-a îngăduit, pe de altă parte, rare acțiuni pline de curaj, izvorîte din calculele sale proprii bazîndu-se pe contradicțiile existente și bizuindu-se cînd pe sprijinul unui grup, cînd pe al celuilalt. Dar în desfășurarea lor pe un spațiu mai larg notele sale polemice vizau îndeosebi activitatea primăriei Orașului din Nord, fără a-l numi niciodată pe primar, împotriva căruia erau în realitate îndreptate fără excepție. Este adevărat că primarul, domnul Zsák, era o apariție stranie în această perioadă, și era greu să-ți explici menținerea lui în funcție în ciuda marilor schimbări pe care le cunoscuse Orașul din Nord. Domnul Zsák fusese numit în octombrie 1944, de prefectul județului, contele Béldi, comisar guvernamental însărcinat cu administrarea orașului după evacuarea ultimelor rămășițe ale administrației civile horthyste, și el a reapărut în această calitate după 11 noiembrie 1944, cînd, în urma unui ordin al lui Stalin, autoritățile românești au fost retrase din Transilvania nordică unde s-a instituit administrația militară sovietică. Măsura neașteptată trezise multă nemulțumire în tot poporul român și stîrnise teamă, neliniște și îngrijorare în sînul populației românești din teritoriul la care se referea, deoarece aceasta o socotea un fel de retractare a prevederii acordului de armistițiu cu România privind reîncorporarea Transilvaniei nordice și o nădă menită să grăbească cererea de armistițiu a Ungariei angajate cu toate forțele în războiul împotriva Uniunii Sovietice. Ea determinase și o puternică recrudescență a speranțelor și activităților forțelor fasciste-horthyste

din această zonă care vedeau în întîrzierea integrării în România o prelungire a propriei lor dominații. Ținînd seamă de situația complicată ce s-a creat în Ardealul nordic, administrația militară a apelat la forme *ad-hoc* ale administrației locale, așezînd în fruntea fiecărui județ un consiliu cu rol oarecum consultativ în problemele importante, dar deliberativ în cele ale organizării economice și a administrației civile, constituite din reprezentanți ai partidelor și organizațiilor participante la Frontul Național Democrat constituit în România la 12 octombrie 1944. Activitatea acestor consilii a fost eterogenă, variind de la județ la județ, încercările Consiliului de la Cluj de a-și asuma un fel de rol coordonator dovedindu-se ineficace, deoarece nu aveau nici un sprijin din partea administrației reale. În aceste condiții în cîteva județe s-au putut manifesta fățiș tendințe de ignorare a prevederii acordului de armistițiu privitor la integrarea Ardealului nordic în România (folosindu-se de expresia utilizată în formularea lui, „în întregime sau în cea mai mare parte", județul respectiv fiind declarat a nu face parte din această „cea mai mare parte"). Totuși, nici situația complicată astfel creată nu ar putea explica menținerea ca primar al Orașului din Nord a unui „comisar" numit de guvernul horthyst, și puterea reală dobîndită de Zsák s-a datorat, după toate semnele, complicității unor elemente horthyste strecurate în Consiliul F.N.D. al județului, dar și toleranței comandantului militar. Totuși, acești factori, fără îndoială importanți, nu pot explica menținerea lui Zsák în funcția sa după restabilirea deplină, de la 9 martie 1945, a administrației românești în partea de nord a Transilvaniei. În orice caz, forțele pe care le simțea în spatele său, sprijinîndu-l atît de eficace din umbră, l-au făcut pe Zsák mai îndrăzneț decît ar fi dorit, probabil, susținătorii săi și l-au împins spre acțiuni necugetate, cumulate pas cu pas pînă la producerea exploziei de ripostă care a pus capăt activităților sale. Spre sfîrșitul lui aprilie 1945, cînd populația Orașului din Nord se pregătea să sărbătorească primul 1 Mai liber sub semnul speranței și al încrederii în viitor, întărite de apropierea evidentă a sfîrșitului

războiului, primarul Zsák a întreprins două acțiuni paralele, aproape neobservate de autorități, dar cu puternic ecou în opinia publică. Într-o bună zi, a pornit să cutreiere străzile orașului însoțit de șase membri ai gărzii înarmate care au doborît și confiscat toate firmele sau tablele de străzi scrise în românește sau și în românește, ordonînd ca pînă a doua zi ele să fie înlocuite cu altele noi, scrise numai în limba maghiară. Începînd din a doua zi garda înarmată și-a reluat acțiunile — purtate neîntrerupt în iarna 1944-1945 și întrerupte doar la 9 martie 1945 — de arestare a soldaților români originari din județ și întorși în permisie de pe front sau de la unitățile aflate dincolo de frontiera trasată prin Dictatul de la Viena. Cei nouă sau zece soldați astfel arestați erau scoși, din ordinul primarului, în fiecare dimineață, în uniformă, fără centuri, și puși să măture piața orașului sub paza a patru membri ai gărzii înarmați cu pistoale-mitralieră. Fierberea stîrnită de aceste măsuri — socotite jignitoare, provocatoare și șovine nu numai de populația românească a orașului, dar și de cea mai mare parte a celei maghiare, îngrijorată și de consecințele mai îndepărtate ale unor astfel de samavolnicii — și-a atins maxima intensitate în ziua de 30 aprilie. În dimineața acestei zile, primul secretar Roșca a convocat activul de partid lărgit al județului și conducerea principalelor oficialități pentru a le transmite instrucțiunile privitoare la pavoazarea instituțiilor, la tablourile și inscripțiile purtate de manifestanți, la cîntecele și lozincile admise, recomandînd o severă supraveghere a aplicării indicațiilor pentru a da primei sărbătoriri libere a zilei de 1 Mai un caracter partinic, optimist, constructiv, și pentru a înlătura pericolul oricărei provocări fasciste, reacționare, șovine. Printre instrucțiunile citite de Roșca s-a numărat și aceea de „a se arbora și drapelul românesc". Peste cîteva ore pe edificiul primăriei au fost arborate drapelul roșu, cel ungar și cel românesc. Cu puțin timp înainte de terminarea turei de zi, o delegație a muncitorilor de la Atelierele Căilor Ferate a plecat la Fabrica de încălțăminte, cerînd adunarea tuturor muncitorilor în curte și le-a adus la cunoștință hotărîrea adunării ge-

nerale a celor de la Ateliere de a înlocui imediat pe primarul fascist Zsák și de a porni în acest scop, la ceasul încheierii turei, spre Primărie. Delegația a cerut ralierea muncitorilor de la Fabrica de încălțăminte la această acțiune. În ciuda cîtorva intervenții ostile acestei idei, cea mai mare parte a muncitorilor s-a revărsat spre oraș, unindu-se cu valul de oameni ce venea dinspre gară. Mii de oameni au înconjurat Primăria din care Zsák, avertizat probabil, a avut grijă să dispară din vreme, și l-au instalat ca primar pe pielarul Benedek, un maghiar, apreciind că datorită faptului că în urma expulzărilor făcute de horthyști și a trimiterii a mii de români în companii de muncă, înainte de întoarcerea lor populația orașului din Nord este precumpănitor maghiară se cuvine deci ca în această etapă de trecere spre normalizare noul primar să fie un reprezentant al muncitorilor de această naționalitate. O delegație a muncitorilor îngrămădiți în jurul Primăriei s-a prezentat la Comitetul județean de partid și a insistat să fie primită de primul secretar, căruia i-a cerut să vină la Primărie pentru consfinți hotărîrile luate de masa de muncitori. În prezența lui Rosca, noul primar a fost investit cu însemnele funcției sale și cea dintîi hotărîre pe care a luat-o, în aplauzele celor prezenți, a fost aceea că „deși avem tot respectul față de drapelul Ungariei, țară care a ieșit cu cîteva săptămîni în urmă din război și cu care vrem să trăim în prietenie frățească, orașul nostru face parte, conform Acordului de armistițiu cu Uniunea Sovietica și celelalte Națiuni Unite, din teritoriul României, iar pe acest teritoriu este normal ca instituțiile să arboreze doar drapelul partidului și al statului român. Ca un omagiu de recunoștința pentru Armata Roșie eliberatoare — a continuat el — noi vom arbora și drapelul de stat al Uniunii Sovietice. Drept urmare — a încheiat primarul Benedek —, ordon să fie scos cu tot respectul drapelul statului ungar, iar între cele două drapele rămase să fie arborat un mare drapel al Uniunii Sovietice.“

S-ar fi părut că o astfel de acțiune realizată de majoritatea muncitorilor din oraș într-o bună înțele-

gere exemplară și în spiritul înfrățirii dintre cetățenii de naționalități diferite și desfășurată fără tulburări, fără ciocniri, fără a jigni nici o conștiință realistă și lucidă avînd ca rezultat eliminarea unei persoane compromise cum era fostul primar Zsák, nu putea să irite sau să neliniștească pe nimeni. Totuși, după toate semnele, forțele care mizaseră pe combinațiile oculte ale lui Zsák nu erau dispuse să accepte fără luptă o asemenea înfrîngere. Se pare că presiunea lor a avut un rol în determinarea convocării, la 4 mai, a unei ședințe a activului de bază din Orașul din Nord, în cadrul căreia o seamă de bărbați cu oarecare prestigiu, dar legați, în secret, de aceste forțe (foarte abil camuflate un timp, împinse apoi de nervozitatea produsă de scăderea tot mai evidentă a influenței lor și mai ales a speranțelor legate de planurile lor, spre poziții de frondă fățișă destinate să le demonstreze ponderea) „urma să încerce — așa cum s-a dovedit mai tîrziu — a da o lovitură importantă, menită să le întărească din nou pozițiile în principal prin înviorarea tendințelor izolaționiste promovate de grupurile fasciste rămase în oraș și prin consolidarea situației elementelor horthyste păstrate în administrație ca și în conducerea vieții economice și culturale. Este adevărat că în cuvîntul de deschidere rostit de Roșca nu s-a făcut nici o referire critică la acțiunea de înlocuire a lui Zsák, ea fiind amintită doar sub o formă generală, vorbindu-se de „lipsuri manifestate în vigilența revoluționară, care au făcut posibile mișcări de masă pe care nu le-a inițiat și nu le-a condus partidul". Din extrema prudență și banalitate a cuvîntului lui Roșca se desprindeau cîteva idei constructive, a căror dezbatere largă și adîncire concretă ar fi adus neîndoielnic foloase, cum a fost cea privitoare la întărirea prezenței partidului în mijlocul maselor, pentru a le cunoaște preocupările și gîndurile, pentru a acționa în sensul lor, sau — dacă e cazul — pentru a le canaliza într-o direcție politică justă, sau cea referitoare la necesitatea de a transforma lupta împotriva naționalismului burghez și a ațîțării șovine din dezbatere teoretică în acțiune practică implicînd examinarea critică a tuturor sectoarelor de activitate și

luarea măsurilor necesare. Adevărata orientare pe care forțele iritate de înlocuirea lui Zsák năzuiau s-o imprime discuțiilor a reieșit din ideile expuse de cel dintîi activist care a cerut cuvîntul după primul secretar, scriitorul Șipoș Iștvan, vechi și prestigios comunist, scriitor cu renume, foarte prețuit în Orașul din Nord. Șipoș era un bărbat sincer atașat de clasa muncitoare și hotărît să-i slujească interesele, țelurile, cauza, intrat din adolescență în U.T.C., călit în mișcări greviste cu obiective politice, trecut prin lungi ani de închisoare, care și-a cristalizat cu mare greu, muncind din răsputeri, cultura pe care o avea și a devenit prin propriile sale strădanii îndelungate un scriitor aspru, preocupat numai și numai de viața periferiilor muncitorești, plin de dispreț pentru exigențele de tehnică, de construcție complicată, de frumusețe de expresie. Totuși, chiar fără să-și dea seama, Șipoș era un constructor epic viguros și convingător, povestirile și romanele sale se închegau în construcții simple și dure, limba sa tălmăcea cu exactitate de radiografie felul de a gîndi și de a se exprima al personajelor, iar din scrisul său se ridica o atmosferă apăsătoare și totuși reconfortantă, o pîclă albăstruie și subțire ca cea vălătucită peste arăturile de primăvară cînd pămîntul reavăn își suie căldura ascunsă în aerul rece al zorilor. Dar Șipoș avea o singură dragoste, cea pentru muncitorii din fabrică, și tot restul lumii, țăranii, intelectualii, micii meseriași, i se păreau slugoi ai burgheziei, servitori ai capitalismului, în care nu se putea pune nici o speranță, pe care nu se putea conta, ei fiind pentru revoluție doar balastul negativ de care trebuie scăpat cît mai curînd. Aceste limite ale capacității sale de a înțelege realitatea mai complexă a unei întregi societăți coapte pentru înfăptuirea revoluției erau îngustate de deplina necunoaștere a țării, a marii unități în care se integra Orașul din Nord, și mai ales a poporului român. Șipoș avea numai zece ani în 1918, cînd majoritatea zdrobitoare a populației Transilvaniei a decis unirea cu România, dar nu a făcut nici un efort pentru a învăța limba română, și acum, în plină maturitate, înțelegea doar cîteva cu-

vinte românești. Își făcuse serviciul militar la Iași, printre camarazi cu care nu putea avea, din cauza necunoașterii limbii lor, nici o comunicare, simțindu-se izolat ca printr-o carapace de restul lumii, devenind de la început calul de bătaie al gradaților și, mai ales, simțindu-se necontenit lipsit de solidaritatea celorlalți soldați, tot atît de chinuiți ca și el, dar capabili să se plîngă unul altuia, să se simtă legați prin firele aceluiași destin. Nu s-a pătruns de dușmănie față de români, nu, ci numai de convingerea profund eronată că nici chiar muncitorii români nu s-au ridicat deasupra tiparelor arhaice ale vieții țărănești. De aceea, Șipoș, care nu era un dușman al românilor — repeta cu încăpățînare Tibi Baciu care îl cunoscuse bine —, avea față de români prejudecăți dintre cele mai dăunătoare, transformîndu-se astfel într-un vrăjmaș al integrării Orașului din Nord în unitatea organică a țării, militînd pentru apărarea cu orice preț a izolaționismului și devenind astfel o unealtă inconștientă a forțelor care îl sprijiniseră pe Zsák. În această direcție s-au situat și principalele idei exprimate în cuvîntul său. Cea dintîi s-a sprijinit pe totala falsificare a acțiunii de înlocuire a lui Zsák. După părerea lui Șipoș, această acțiune a fost o simplă provocare îndreptată împotriva „administrației populare instaurate la noi", menită să faciliteze „înlocuirea funcționarilor cinstiți, cunoscuți și aleși de noi, cu elemente necunoscute, trimise direct de București prin măsuri trufașe ce jignesc populația maghiară". A doua idee exprimată de Șipoș a dezvăluit o intenție și mai nesăbuită nutrită de sprijinitorii lui Zsák : împiedicarea întoarcerii sutelor de familii românești expulzate după Dictatul de la Viena de către autoritățile horthyste. Acești oameni năpăstuiți de regimul fascist al lui Horthy au fost calificați de Șipoș în bloc ca „fasciști" ! „Se întorc fasciștii — a strigat el patetic — și-și revendică proprietățile ! Acest curs e menit să slăbească printr-o afluență de elemente necunoscute de noi unitatea democratică a populației Orașului din Nord !"

Atacul dezlănțuit de Șipoș a timorat pe unii vorbitori, făcîndu-i să pună în discuție doar probleme mărunte sau să se mențină la generalități, i-a nedumerit pe alții, făcîndu-i să renunțe a mai lua cuvîntul într-o dezbatere ale cărei țeluri li se păreau stranii și i-a încurajat pe cîțiva — probabil informați în prealabil de întorsătura pe care o vor lua discuțiile — să dezvolte și să adîncească principalele idei susținute de Șipoș. Printre aceștia s-a numărat și Chiș, secretarul organizatoric, probabil principalul promotor al tezelor scriitorului pus să lanseze primul atacul menit să restabilească situația slăbită prin înlocuirea lui Zsák. Atacul lui Chiș a luat forme mai concrete și mai violente. El a calificat acțiunea de înlocuire a fostului primar ca rezultat al unei încercări dușmănoase de atragere a muncitorilor într-o aventură politică, i-a declarat pe membrii delegației de feroviari care a discutat cu muncitorii Fabricii de încălțăminte drept „legionari cunoscuți" și „elemente camuflate care au participat la crimele gărzilor lui Maniu" și a apreciat că dorința guvernului Groza de a verifica pe funcționarii încadrați în administrație și de a completa schemele cu elemente democratice numite de el este „o simplă încercare de a retrimite în Ardealul de Nord administrația fascistă alungată în noiembrie 1944 de genialul părinte al tuturor popoarelor". Printre altele, Chiș și-a exprimat nedumerirea că „un lucru neînsemnat ca arborarea drapelului ungar i-a și făcut pe români să se agite, demascîndu-le fondul șovin !".

Secretarul Comitetului de partid de la Atelierele C.F.R., Iacob Mureșan, care a protestat împotriva calomniilor aruncate în obrazul membrilor delegației trimise la Fabrica de încălțăminte și a încercat să lămurească fondul problemei, arătînd cine e Zsák și ce acte revoltătoare și-a permis tocmai pentru a-i învrăjbi pe români cu maghiarii, a fost întrerupt, împiedicat să vorbească. În acel moment fierbinte a luat cuvîntul Tudor Dogaru. Probabil că momentul nu a fost prea fericit ales — aprecia Tibi Baciu —, dar cuvintele bine gîndite ale prestigiosului și vechiului comunist român

au avut darul de a trezi la realitate pe cei mai mulți participanți la ședință, să oblige capetele înfierbîntate să-și impună un anumit control și să le dea celor timorați curajul de a-și exprima opiniile. Dogaru a subliniat în primul rînd faptul că unii vorbitori — și el i-a numit pe Șipoș și pe Chiș — se prefac a ignora faptul că Transilvania nordică și cu ea Orașul din Nord au fost reîncorporate în trupul unitar al statului român, că deplinele drepturi ale guvernului Dr. Petru Groza au fost restabilite pe acest teritoriu din însăși hotărîrea guvernului sovietic și a „genialului părinte al tuturor popoarelor" și că în acest fel ignorarea sau punerea în discuție a hotărîrilor Comitetului Central al P.C.R. înseamnă o gravă încălcare a disciplinei de partid, a centralismului democratic, iar nerespectarea legilor României și a dispozițiilor guvernului Groza constituie acte de nesupunere sau rebeliune, deci grave acte penale. În această perspectivă, a spus el, unele fraze ale lui Șipoș și Chiș trebuie să fie comunicate conducerii superioare de partid, ele constituind încercări de a crea o fracțiune sau o disidență criminală ! Începînd cu acest moment, cuvîntarea lui Dogaru a depășit cadrul stabilit al dezbaterilor și s-a transformat într-un foarte vehement rechizitoriu, acuzînd o parte a Comitetului județean atît pentru activitatea din perioada ocupației, cît și pentru cea desfășurată începînd cu eliberarea. Vacarmul stîrnit de cuvintele sale l-a obligat pe Roșca — speriat de la început de cursul luat de discuții, dar incapabil să-l schimbe — să întrerupă ședința. După reluarea ei, Roșca a refuzat să-i dea cuvîntul atît lui Dogaru, care cerea să fie lăsat să-și continue expunerea, cît și lui Chiș, care dorea să se folosească de dreptul de a răspunde la incriminările personale ce i-au fost aduse, și a cerut foarte ferm ca vorbitorii să se mențină la un nivel de discuții principiale, bazate pe linia politică a P.C.R., ferindu-se de afirmații nejuste sau de acuzații personale. După cuvîntul lui Roșca s-a produs o pauză mai lungă, nimeni nu îndrăznea să ia cuvîntul în furtuna iscată de cele două poziții atît de violent opuse, nimeni nu dorea să-l înfrunte nici pe

Dogaru, dar nici pe Chiș. În această clipă de încremenire, care a părut atunci o întreagă veșnicie, a cerut cuvîntul Onisifor Suciu, și cu aceasta — spunea Tibi Baciu — a așezat temeliile întregii sale cariere politice următoare. În acel moment de cumpănă, cînd pasiuni personale și prejudecăți regretabile au întunecat atîtea minți de obicei lucide — spunea Tibi Baciu, foarte sincer și cu multă admirație pentru omul care i-a adus atîtea necazuri —, Onisifor Suciu si-a dovedit din plin marile calități politice. Deoarece nu a găsit numai ideile juste care anulau pozițiile antinomice sau — mai bine zis — dezvăluiau caracterul dăunător al opțării radicale pentru una din ele, dar a nimerit și formulările cele mai potrivite, tonul cel mai adecvat pentru a liniști spiritele pornite, sufletele agitate. „Dacă nu aș ști că aud vorbind niște vechi comuniști, încercați în fidelitatea lor față de partid, călîți în lagăre și închisori — își începu el cuvîntarea memorabilă —, aș crede că asist la înfruntarea pe viață și pe moarte dintre grupul lui Horthy și grupul lui Antonescu...“ Adevărul e, recunoștea Baciu, că Onisifor Suciu nu a rezolvat diferendele apărute, după cum el nu numai că nu a încercat să le rezolve, dar nici nu a oferit o platformă de eliminare a lor, însă a trezit în oameni conștiința că pe căile pe care au pornit-o merg spre un dezastru inevitabil, că pozițiile lor nu pot fi susținute fără a asuma incalculabile răspunderi. Ceea ce a făcut Suciu atunci, în mai 1945 — sublinia Tibi Baciu —, a fost indicarea căii realismului și a lucidității, a renunțării la „micile diferende“ în favorul „marilor idealuri comune“. Adică, el a eliminat de la început tot ceea ce s-a discutat înainte de luarea sa de cuvînt și a făcut o simplă expunere a principalelor teze ale politicii generale a partidului și ale concepției sale despre problema națională, menținîndu-se la formulările uzuale din discursurile fruntașilor de atunci ai partidului, dar atrăgînd foarte serios atenția — așa cum ar fi făcut-o un profesor experimentat, încercat, cu un grup de copii care au luat-o razna — asupra obligației tuturora de a gîndi pe aceste baze și de a discuta de pe aceste poziții. „Căci cine încearcă —

a spus el ridicînd degetul arătător —, aici sau oriunde în România, să creeze o altă platformă politică decît cea a Partidului, să impună o altă linie politică pretextînd că la el acasă sînt probleme «diferite», «speciale», se situează singur pe poziţiile unui fracţionism condamnabil, se exclude singur din rîndurile partidului". Prin ideile expuse probabil că Onisifor Suciu nu ar fi obţinut uriaşul efect pe care l-a obţinut prin *tonul* cu care le-a rostit, căci aceste idei erau cunoscute de toţi cei prezenţi în sală, dar socotite de unii a fi doar osatura abstractă pe care ei îşi pot construi după bunul plac propriile opinii bazate pe „situaţia specifică". Rostind, într-un moment de pierdere a luciditătii si a realismului, cuvintele bunului simţ exemplar, pe tonul bunului simţ comun, Onisifor Suciu a devenit eroul zilei. Atunci cînd s-a întors spre Roşca, (fericit că cineva a găsit cheia situaţiei disperate în care se afla) şi a spus : „Atîta am avut de spus", sala întreagă a izbucnit în aplauze. Şi cei ce aplaudau mai însufleţiţi erau Dogaru, Chiş şi Şipoş. Cei care au luat cuvîntul după Onisifor Suciu păreau treziţi ca dintr-un coşmar şi vorbeau cu optimism şi hotărîre în orizontul clar al politicii generale a Partidului. Zsák fusese înmormîntat şi o perioadă a istoriei politice a Oraşului din Nord era încheiată.

În zilele următoare, Dogaru şi Chiş se străduiau să-l lămurească pe întrecute pe Suciu despre rădăcinile reale ale contradicţiilor dintre ei, dezvăluind fapte şi întîmplări de care el nu auzise niciodată şi pe care le nota conştiincios, după fiecare discuţie, într-un caiet de însemnări, gîndindu-se că ele îi vor fi cîndva de folos. Peste mai puţin de două săptămîni o nouă plenară a activului de bază lua cunoştinţă de modificările survenite în compoziţia Comitetului judeţean şi a celui orăşenesc. Dogaru şi Chiş au fost transferaţi la Bucureşti cu sarcini importante în aparatul central, iar Onisifor Suciu a devenit secretar al Comitetului judeţean, răspunzînd de agitaţie şi propagandă.

„Nu vreau să schematizez în mod absurd evoluţia extrem de convingătoare dar şi foarte spectaculoasă a unui om neîndoielnic dotat, cum a fost (şi, har Domnu-

lui, mai e si acum la bătrînețe) Onisifor Suciu — spunea Tibi Baciu. Afirmarea lui nu s-a săvîrșit printr-o sumă de momente prielnice folosite cu abilitate pentru a elimina cîțiva oameni bine situați și a se instala în locul unuia dintre ei. Suciu a muncit cu mult zel și cu eficacitate, a știut să-și exprime zgomotos acordul, cînd era cazul, sau să-și menționeze sobru dezacordul cînd socotea că se cumulează din nou elemente ale unui moment de criză, sau ale unui moment, să-i zicem, exploziv, deoarece în socialism nu există crize, zîmbi cu finețe Baciu, și totalitatea activității și comportării sale crea condiții prielnice ca luările sale de poziție din momentele explozive, cînd trebuia să se aleagă neapărat care pe care, să fie credibile, privite cu încredere, socotite expresii ale unei conștiințe cinstite, capabile să discearnă binele de rău. Și este foarte probabil că nici în mintea lui Onisifor nu a existat un plan de cucerire a Orașului din Nord. Nu, el n-a exclamat, privind orașul pitit la picioarele sale, ca Rastignac al lui Balzac: «Și acum, să vedem care pe care!». Onisifor s-a integrat, calm și practic, atent la amănunte și curios să afle cît mai mult despre oamenii cu care lucra, mai ales despre cei cu situații demne de invidiat, și a știut să folosească cele știute cu eficiență. Dom'le, exclamă Baciu cu admirație, de parcă n-ar fi vorbit de seria de fapte glorioase pe care Suciu a inaugurat-o prin doborîrea lui, a lui Tibi Baciu, Onisifor acesta e o forță a naturii! Cînd l-am cunoscut din articolele sale de demascare de dinainte de război, din perioada cînd a lucrat în provincie, la «Ardealul», și mai ales din cea de la București, de la «Pumnul», mai puțin din cea de la «Timpul», am bănuit în el un spirit polemic irepresibil, o dorință veșnică de harță, de contradicție, de polemică. L-am socotit, adică, un om pătimaș în cel mai înalt grad, luat de pasiunea sa de adevăr (chiar dacă era uneori doar adevărul său personal) ca de un vînt puternic, și purtat pe sus ca să fie lepădat undeva, nici el nu putea bănui unde. Îl consideram, deci, foarte subiectiv și foarte exploziv, gata de ceartă și de scandal, greu de stăpînit și incapabil să se stăpînească singur.

După ce l-am cunoscut, am constatat însă că e vorba de un temperament cu totul diferit de cel imaginat. Era pe atunci — căci acum e altul, știi și dumneata că e cu totul altul, căci și oamenii se schimbă radical, nimeni nu e astăzi cel care a fost cu un sfert de veac în urmă — un spirit calm, stăpîn pe sine, controlat, practic, gospodăresc, ca un țăran bine chivernisit, stăpîn pe ceea ce are și ceea ce știe să facă, dar veșnic atent la mișcările lumii din jurul său, căci nu se știe niciodată de unde sare iepurele. El observa îndată cînd iepurele sărea din ascunziș și-l nimerea drept în ceafă cu bîta aruncată cu pricepere. Asta a fost totul. Onisifor a făcut carieră în Orașul din Nord pentru că a observat cu toate ocaziile de unde sare iepurele și l-a doborît cu meșteșug... Nu corespunde realității nici afirmația că el a dobîndit unele reușite datorită detașării de implicațiile concrete ale unor frictiuni produse de contradicțiile existente între personalități de pe aici în legătură cu problema națională. În primul rînd, Onisifor nu s-a putut detașa de aceste implicații deoarece una dintre principalele sale sarcini a fost lupta împotriva manifestărilor șovine, naționaliste, propagarea concepției partidului despre problema națională și despre rezolvarea ei. În al doilea rînd, adevărul e că frictiunile de care vorbesc erau în bună parte produse în mod artificial, de un grup destul de restrîns de indivizi cu interese oculte. Realitatea e că Onisifor nu era contaminat de microbii hipersensibilității naționale, care-și făcuseră cuibare în noi, cei care am trăit anii ocupației horthyste pe aceste meleaguri, români, maghiari și sași, de-a valma. Onisifor nu avea amintiri și umiliri legate de acei ani, el judeca lucrurile la rece, aș spune cu nepăsare, dar nu acesta e cuvîntul, pentru că nu le privea cu nepăsare, ci cu atenția rece, impersonală, a chirurgului pregătit să extirpeze orice focar infectat. De aceea, poate, principalele succese dobîndite de el au fost legate de momentele de exacerbare a frictiunilor de care vorbesc, cînd conducerea de partid a socotit necesar să intervină cu fermitate, adică să taie în carne vie, ceea ce îi convenea de minune chirurgului Onisifor, gata să-și

pună prompt la dispoziție aptitudinile, și, mai ales... informațiile... Așa a fost, de exemplu, în mai 1946 ! Îți amintești ce situație complicată exista pe atunci ! Apropierea alegerilor, presiunile exercitate de S.U.A. și de Marea Britanie au întărit speranțele opoziției. La începutul lui aprilie a început, aici, la noi, greva studenților români. Nemulțumirile au izbucnit dintr-o măsură administrativă, și greviștii aveau o singură revendicare : deblocarea examenelor, pentru a permite normalizarea situației studenților întorși de pe front, din serviciul militar sau din refugiu. Grupuri de provocatori infiltrate printre studenți lucrau însă cu sîrg pentru a da grevei un caracter politic, s-o împingă spre revendicări naționaliste... Orașul răsuna de strigătele de *„Kaalii... Kaalii“*, împrumutate dintr-un film american făcut după romanul lui Kipling, *„Gunga-Din“*, în care celălalt nume al zeiței Durga, soția lui Șiva, era folosit ca strigăt de luptă al unei secte fanatice. Situația se desfășura cu peripeții mai mult sau mai puțin amuzante, expresii mai curînd ale unei fronde juvenile decît ale unei mișcări politice periculoase. Lucrările au luat o nouă întorsătură în a doua jumătate a lunii mai, după publicarea platformei-program a Blocului Partidelor Democrate, cînd sub flamura urletelor pitorești de *„Kaalii, Kaalii“* au început încăierări între tinerii adepți ai forțelor guvernamentale și aceia ai opoziției. În seara de 26 mai un puternic grup de studenți a atacat sediul Uniunii Tineretului Progresist, maltratînd pe cei aflați acolo și distrugînd arhiva și mobilierul. Două zile mai tîrziu, o mulțime considerabilă de studenți s-a îngrămădit în jurul statuii lui Matei Corvinul, ca să se rostogolească apoi spre Comandamentul sovietic, unde vorbitorii ei au proslăvit Uniunea Sovietică și Armata Roșie, apoi spre Comandamentul român, unde a manifestat pentru soldații noștri. Pe urmă spiritele au început să se încingă, s-au produs dezordini violente, trecători pașnici au fost maltratați, vitrine sparte, poliția — foarte blîndă — alungată, tulumba cu care se încercase să-i sperie pe manifestanți răsturnată. Sute de tineri s-au masat în fața sediului județenei de partid și a sediului

sindicatelor, aflate destul de aproape unul de celălalt, și — sub pretext că doresc să arboreze drapelul român alături de cel roșu — au încercat să spargă ușile și să pătrundă în incinta lor. Roșca, greșit sfătuit, fără consultarea biroului județenei, a cerut să fie aduși muncitori de la Fabrica de încălțăminte pentru a-i împrăștia pe manifestanți. După o scurtă încăierare, studenții au fost risipiți, grupuri-grupuri s-au răzlețit pe străzile orașului, prefăcîndu-se trecători nevinovați, iar grosul manifestanților s-a refugiat și s-a baricadat în căminul studențesc din apropierea Universității. Furtuna izbucnită nu mai putea fi însă oprită. Mulțimea de muncitori a atacat căminul și a izbucnit o nouă încăierare Zeci de răniți au fost transportați la Salvare sau la Clinicile Universității și s-a vorbit de cîțiva morți. Printre cei transportați la Clinică s-a numărat și Onisifor Suciu. Grăbindu-se, împreună cu alți membri ai Comitetului județean, la cămin pentru a potoli spiritele, bizuiți pe prestigiul lor, Onisifor a fost lovit în cap și grav rănit.

Aceste evenimente, spuse Tibi Baciu îngîndurat, au avut loc într-o perioadă extrem de complicată, cînd evitarea lor ar fi fost necesară în cea mai mare măsură. Față de apropiatele alegeri se manifesta peste hotare un interes foarte viu exprimat și în sosirea în țară a unui număr important de ziariști occidentali, îndeosebi americani și englezi ; mulți dintre aceștia au făcut dăunătoare speculații în legătură cu evenimentele din orașul nostru, prezentînd ciocnirea dintre muncitori și studenți ca pe-o dovadă a terorii exercitate de comuniști împotriva opoziției. Cum la sfîrșitul lui iulie urma să se deschidă Conferința de pace convocată de puterile învingătoare în cel de-al doilea război mondial pentru pregătirea tratatelor de pace cu Bulgaria, Finlanda, Italia, România și Ungaria, a crescut sensibilitatea guvernului nostru ca și a conducerii de partid față de ecourile realităților românești în presa străină, ele fiind considerate instrumente importante ale pregătirii condițiilor pentru recunoașterea cît mai largă a drepturilor României prin textul tratatului de pace. Evenimentele din orașul nostru au trezit deci o puternică nemulțumire și

unul dintre membrii Biroului Politic, ministrul de interne, a fost trimis urgent pentru a face ordine în Orașul din Nord. În ședința Comitetului județean de partid, Onisifor Suciu a rostit o amplă cuvîntare înfierînd tendințele naționaliste care au înveninat atmosfera din oraș și au dus la ciocnirile cu totul condamnabile care au avut loc și îndreptîndu-și, cu totul pe neașteptate, atacul împotriva prefectului a cărui lipsă de vigilență, toleranță față de dezordini și ezitare în folosirea forței publice pentru liniștirea spiritelor agitate și curmarea atracției spre dezordini și excese a permis „nașterea atmosferei de comedie absurdă creată de manifestațiile copilărești ale unei părți a studențimii" și a făcut posibil „apelul lipsit de răspundere la clasa muncitoare pentru liniștirea cu mijloace exagerate a unor copilandri zvăpăiați". E interesant, sublinia Tibi Baciu oarecum amuzat de această reamintire a unor întîmplări de mult apuse, că Suciu n-a spus nici un cuvînt despre Roșca, nici nu i-a rostit măcar numele, deși una dintre temele fundamentale ale discuțiilor, abordată aproape de toți vorbitorii, a constituit-o aprobarea (de cei mai mulți) sau dezaprobarea (de foarte puțini) a apelului său la forța de șoc a muncitorilor de la Fabrica de încălțăminte. Ocolirea acestei probleme i s-a părut, probabil, inadmisibilă membrului Biroului Politic care conducea ședința, deoarece l-a întrerupt pe Onisifor și l-a întrebat : «Ai vorbit de apelul lipsit de răspundere la clasa muncitoare. Înseamnă că și mata condamni hotărîrea tovarășului Roșca? Mata cum ai fi procedat?» Toată lumea se aștepta ca Onisifor, care se bucura de vădit sprijin al primului secretar, va evita să răspundă direct, pentru a nu trebui să-și atace protectorul, și va căuta un răspuns încurcat, sau se va fîstîci pur și simplu pierzîndu-se în bîlbîieli. Suciu a procedat însă într-un mod cu totul neașteptat, consolidîndu-și din nou prestigiul și cucerind o mare stimă pentru «nivelul său politic», expresie aflată atunci la modă. «Tovarășe ministru, a spus el, după cum am încercat să spun, consider că vinovăția pentru ajungerea la momentul grav al atacului împotriva sediului partidului și al sediului sindicatelor o poartă tovarășul

Prefect. În ceea ce privește hotărîrea ca în momentul critic la care s-a ajuns să se facă apel la datoria clasei muncitoare de a-și apăra partidul și organizațiile profesionale, ea a fost în esență justă !» Lăsînd ca rumoarea produsă de cuvintele sale să se potolească și liniștea să se așternă din nou în sală, Onisifor a continuat calm, imperturbabil, plimbîndu-și privirea peste fețele celor prezenți, fixînd-o apoi definitiv în ochii celui ce conducea ședința. «Consider totuși că modul cum s-a realizat această hotărîre justă și îndreptățită a fost greșit, lipsit de răspundere !» Tăcu, oferindu-i parcă lui Roșca, așezat în dreapta membrului Biroului Politic, ocazia de a sări de pe scaun și de a țipa cu vocea complet transformată de mînie: «Cum îți permiți !» Onisifor continuă să tacă imperturbabil, pînă cînd conducătorul ședinței îi făcu semn lui Roșca să se așeze, și-i spuse : «Continuă, tovarășe... Te ascultăm !». «Da, spuse Onisifor foarte calm. Vă mulțumesc. Îmi permit să consider hotărîrea despre care vorbim ca lipsită de răspundere dintr-un motiv foarte simplu. În orașul nostru există două citadele puternice ale clasei muncitoare. Una e Fabrica de încălțăminte, unde, datorită unor împrejurări pe care nu e locul să le analizăm aici, muncitorii sînt aproape exclusiv maghiari. Cealaltă citadelă e Atelierul C.F.R., unde, datorită altor împrejurări, muncitorii sînt în majoritate români. În această situație — și astfel îmi permit să răspund și la întrebarea tovarășului membru al Biroului Politic, că, adică, ce aș fi făcut eu în locul tovarășului Roșca — dacă în oraș ar fi izbucnit tulburări ale studenților maghiari, aș fi apelat, pentru calmarea lor, la muncitorii de la Fabrica de încălțăminte. Dar cum tulburările au fost provocate de studenți români, eu, să-mi fie îngăduit s-o spun, aș fi apelat la muncitorii de la Atelierele C.F.R. Pumnii lor sînt tot atît de tari ca și ai celor de la Fabrica de încălțăminte, dar astfel s-ar fi socotit românii între ei și nu s-ar fi creat zvonul reacționar că aici «comuniștii maghiari i-au măcelărit pe studenții români»... O clipă în sală se făcu liniște de mormînt, căci toată lumea a rămas profund impresionată de adevărul simplu, ca să zic așa «la mintea cocoșului», al celor spuse de Onisifor Suciu.

Iar acesta, profitînd de acest moment de emoție, adăugă zîmbind, arătînd fața în care-i era învăluit capul : «In acest caz sper că nici eu n-aș umbla azi cu capul bandajat !» O adevărată erupție de aplauze îi acoperi ultimele cuvinte și Onisifor se ridicase fără nici o îndoială în primul rang al activiștilor de partid de aici. Nimeni nu s-a mirat cînd peste cîteva zile a fost transferat de la Secția de agitație și propagandă la cea organizatorică, în timp ce presa publica Decretul guvernamental prin care el era numit prefect al județului nostru.

Am spus — continuă Tibi Baciu cu calmul său obișnuit — că Onisifor Suciu nu venise aici cu un plan gata pregătit și că nu și-a formulat nici mai tîrziu un plan de cucerire a Orașului din Nord. Oricine ar fi putut crede că pînă și dacă ar fi avut un astfel de plan el s-ar fi putut declara mulțumit după dubla sa promovare din iunie 1946, deși din toamna lui 1950 el a fost destul de amărît de transformarea sa, în urma noii împărțiri administrative a țării și a constituirii sfaturilor populare, într-un simplu președinte de sfat popular raional, rămînînd membru fără funcții concrete al Comitetului regional de partid. In realitate, ambițiile sale au continuat să crească, rămînînd însă și pe mai departe închise în forma lor inițială, de așteptare calmă și tăcută a ocaziei cînd puteau izbucni într-o nouă acțiune de apărare a adevărului, dreptății, principialității și spiritului de partid pentru a dobîndi o nouă promovare. Ocazia cea mare a apărut destul de tîrziu, oftă Tibi Baciu de parcă ar fi relatat un mare necaz personal. Bietul Onisifor a trebuit s-o aștepte peste zece ani, iar această așteptare îi era tot mai grea căci în transformările sale succesive s-a apropiat mult de ipostaza sa matură, similară cu cea de azi, mai nestăpînită și mai voluntară decît cea juvenilă. În octombrie 1956, a apărut însă mult așteptata situație prielnică pentru o nouă afirmare a lui Onisifor. Spre sfîrșitul lui octombrie s-au produs în Ungaria evenimentele bine cunoscute, învăluite cîteva zile, la început, într-o ceață din care contururile realității nu se deslușeau cu prea mare claritate, tot mai vizibile mai tîrziu, nu numai din tonul și conținutul emisiunilor de radio de la Budapesta,

dar mai ales din povestirile celor care, aflați ... acele zile în capitala țării vecine, au trăit evenimentele în concretul lor nemijlocit, au văzut cadavrele bălăbănindu-se în șireang pe lampadarele marilor și somptuoaselor bulevarde ori au asistat la spectacolul de groază al vreunei vînători de comuniști. Poate tocmai aceste vești despre răfuielile unei hoarde înfuriate cu comuniștii sau cu cei bănuiți a fi comuniști au aținat și pe la noi unele porniri sălbatice, ce păreau de ani îndelungați stinse. E adevărat că oamenii au trecut prin ani grei, în cursul cărora succesele revoluției nu puteau face uitate dificultățile, privațiunile, ilegalitățile, abuzurile. Dar sub cenuș deceptiilor rămăsese vie încrederea în schimbarea situației, în cinstea conducătorilor comuniști, în capacitatea muncitorimii din România de a-și afirma mai plenar forța creatoare și de a da întregii vieți a societății noastre un alt curs. Numai cei foarte fanatici, complet orbiți de ura lor, vechii fasciști înrăiți, cei care purtaseră ideile Crucilor cu săgeți sau ale Gărzii de Fier, săvîrșiseră fapte grele, dar reușiseră să se tupileze în vreun ascunziș, sub pavăza cîtorva minciuni bine ticluite, puteau crede că s-ar putea ivi și în România un ceas prielnic pentru o nouă ieșire a lor pe scena istoriei. Dar în atmosfera încordată produsă de neașteptatele evenimente din vecini pînă și acțiunile grotești ale cîtorva maniaci au trezit din partea autorităților reacții mai violente și mai ample decît ar fi fost necesar. Astfel s-a procedat și în legătură cu cele cîteva scrisori de amenințare formulate, ca în romanele polițiste, cu litere tăiate din ziare, și strecurate sub ușile cîtorva personalități fruntașe din Orașul din Nord, dintre care nu putea lipsi, evident, nici Onisifor Suciu. Violența și hotărîrea cu care Suciu s-a lansat în demascarea si zdrobirea acestei acțiuni, pe care a numit-o „tenebroasă conspirație salașistă-legionară", i-a adus biruința pe care o aștepta, probabil, de mult: numirea în funcția de Prim-secretar al Orașului din Nord. Dar dacă pînă în acel ceas — spuse Tibi Baciu cu dorința de exactitate pe care n-o uitase nici o clipă în cursul povestirii sale — Onisifor a fost corect, n-a făcut decît să susțină idei și principii, dezvăluind indirect că ele au fost uitate de alții, de

data aceasta el a jucat cu cărți măsluite, a aranjat faptele în așa fel ca ele să-i confirme acuzațiile, a folosit tot materialul adunat cu răbdare în anii petrecuți în Orașul din Nord pentru a construi acuzații lipsite de temei, pentru a împinge la dezonoare, la pedeapsă și la suferințe oameni cinstiți.

Mă gîndeam (în timp ce priveam, aparent cu mai mare atenție, cum Tibi Baciu trăgea semne întortocheate cu degetul muiat în petele de vin formate pe tăblia lucioasă, de plastic, a mesei – semn că mîna i se mișca în nestire, necontrolată, căci gîndurile povestitorului se încîlciseră cu totul în urzeala celor ani de demult pe neverosimili pentru mintea mea de astăzi) Onisifor a ajuns în mod firesc, în efortul său de viu și după aceea de menținere pe treapta pe care ajuns, la nevoia de a recurge, în cele din urmă, la falsa înscenare, căci era cu neputință de imaginat că toți ce-i stăteau în cale sau pe care îi socotea dușmani nu-mai adversari prezumtivi ori chiar oameni puți deveni la un moment dat periculoși pentru planurile sale (care nu erau, probabil, chiar planuri, căci e greu a calculezi toate eventualitățile evoluției, ale schimbării permanente a situațiilor și a posibilităților) aveau să comită la un moment dat o greșeală gravă, să rostească undeva o părere compromițătoare, singura lui treabă (a lui Onisifor) fiind aceea de a aștepta acel moment prielnic și de a lovi imediat și cu sete. Desigur, Onisifor a fost în acea perioadă prea prudent, prea calculat, lucid și prevăzător, pentru a-și construi înscenările în gol. Nici chiar foarte săritorul maior Vrega, cu toată ingeniozitatea sa, nu era scamator, nu putea scoate din pălărie un dosar compromițător și plauzibil, coerent, convingător, trebuia să aibă și el un punct de reper, o bază de pornire pe care să-și construiască edificiul de probe plăsmuite. Știam, astfel, destul de exact (căci cazul, deși integrat într-un întreg ansamblu de „demascări" similare, a stîrnit un anumit ecou, fiind vorba, oricum, de un timp ce păruse plin de promisiuni de dezgheț și împrimăvărare, iar implicarea într-un proces aidoma celor la modă cu cinci-șase ani în urmă, a unor comuniști vechi, cu pres-

tigiu solid, părea totuși semn al revenirii gerului Bobotezii) că principala acuză adusă împotriva lui Baciu și a lui Kerekes, de Vrega, pe baza denunțului făcut de un informator al serviciului său (și e curios că Onisifor nu s-a interesat niciodată dacă acesta a fost unul de profesie, plătit de Vrega, sau a apărut dintre prietenii lor, nu căutase, adică, să se lămurească dacă nu era vorba de o plăsmuire a unui stipendiat dornic să avanseze ori de vreun act de răzbunare, s-a mulțumit cu informația mai generală dată de Vrega că informatorul e unul din membrii „cercului conspirativ" în fruntea căruia s-ar fi aflat acuzații) era aceea că în anturajul lor s-ar fi comentat în mod favorabil evenimentele ce au avut loc la Budapesta în octombrie 1956, ajungîndu-se chiar și la afirmația că „această revoluție trebuie neapărat extinsă și în Ardeal" sau ar fi fost aprobate lozincile revizioniste lansate de grupurile care au transformat inițiala mișcare revendicativă în acțiune contrarevoluționară fățișă. În acest context, Kerekes ar fi îndemnat, potrivit denunțului, la „pregătirea luptei armate pe viață sau moarte". După toate semnele, nici chiar Onisifor nu a fost prea convins de realitatea acuzațiilor. Tiberiu Baciu participase cu mult curaj la lupta de eliberare națională dusă în Transilvania nordică și era greu de imaginat ca un patriot român ca el să devină peste noapte adept al revizionismului. De asemenea, Onisifor Suciu îl cunoștea destul de bine pe Kerekes, din prima perioadă consecutivă sosirii sale în Orașul din Nord, și știa că matematicianul nu a avut nici o legătură cu grupul din jurul lui Chiș și cu ciocnirile fățișe sau acoperite dintre acesta și Dogaru. Dimpotrivă, știa că el a avut întotdeauna o atitudine realistă și lucidă, străduindu-se să combată în activul județean de pe vremuri tendințele extremiste și să tempereze contradicțiile apărute din cauza lor, militînd pentru orientarea tuturor forțelor spre problemele spinoase puse de reconstrucție, de integrarea în ansamblul economiei țării, de trecerea la planificare, pentru raporturi echitabile între oameni de limbi diferite. Dar el știa tot atît de bine că la una din ședințele în care s-au dezbătut evenimentele din țara vecină, Kerekes a izbucnit

în plîns arătînd celor prezenți o fotografie apărută într-o revistă ilustrată franceză și prezentînd comuniști spînzurați de picioare de felinarele pieții din fața Comitetului municipal de partid din Budapesta, luat cu asalt de rebeli, și strigă, arătîndu-l pe unul dintre ei: „E Mezö Imre, tovarăși! Primul secretar de Budapesta! Unul dintre cei puțini care l-au înfruntat fățiș pe Rákosi! Și l-au spînzurat! Priviți, tovarăși, și nu uitați niciodată! L-au spînzurat!". Cuvintele vechiului comunist au avut un răsunet foarte larg și însuși Onisifor Suciu le-a calificat într-un raport ca „una dintre cele mai eficiente acțiuni de lămurire a maselor". Onisifor știa toate acestea și își dădea seama că învinovățirea unor astfel de bărbați va zgudui profund populația Orașului din Nord. Dar Onisifor nu se împiedica de scrupule, el simțea că a dat de marea ocazie a vieții sale, era hotărît să descopere cu orice preț o conspirație periculoasă, grea de amenințări, pe care s-o înăbușe cu fermitate, dînd exemplu de vigilență și de acționare neșovăitoare față de dușman, să-i descurce țițele, ramificațiile, rădăcinile, să demonstreze că ele se întind adînc în trecut, nu s-au născut acum, nu sînt legate decît indirect de probleme de azi, ele s-au plămădit din contradicții și neclarități de demult, și numai indolența, lipsa de vigilență sau incapacitatea predecesorilor săi nu au permis descoperirea lor la timp, pentru a le stîrpi cînd erau fragile, nelăsîndu-le să crească, să prindă putere, să devină periculoase. Dar pentru o asemenea montare nu se putea baza pe cîteva plevuști, pe niște bieți chitici, niște intelectuali fără importanță, anonimi și umili, ținuți în evidență de Vrega ca elemente suspecte care vorbesc prea mult, își permit ieșiri cu nuanțe șovine, ori cîțiva „foști" cu oasele ruginite în temnițe. O, da, zise Tibi Baciu zîmbind de parcă ar fi spus o glumă bună, Onisifor era un om lucid, știa că din fiecare moment prielnic trebuie stoarse toate avantajele posibile, că nici o ocazie pierdută nu se mai întoarce niciodată, și era destul de cinic și destul de înfometat de putere, gata s-o plătească fără șovăire, cu orice preț. El nu era tulburat nici de necesitatea de a-și întemeia acuzațiile pe dovezi ticluite, fără nici o acoperire sau, poate, ajunsese

stăpînit de o boală grea : aceea de a crede că orice plăsmuire de-a ta, orice minciună ți se naște în creier, este adevărul adevărat, este o realitate mai solidă decît orice realitate. Așa că, într-un fel (într-un fel strîmb, monstruos, dar de care nu se poate să nu ții seama), Onisifor era convins că dosarele plăsmuite ale celor trecuți de el după îndelungate și complicate calcule pe lista lui Vrega (știind că cei aleși de el vor ajunge în mod cert în bălțile cu stuf sau în minele de plumb din Maramureș) cuprind adevărul adevărat. Da, dădu Baciu foarte convins din cap, Onisifor rămînea senin, el se simțea cu conștiința curată, om drept și neînduplecat în îndeplinirea misiunii sale. Iar Kerekes și cu mine ne-am trezit în capul unei liste destul de lungi, ca șefi ai „mîrșavei coalizări legionaro-horthyste" inventate de el.

Știam și eu că alăturarea celor doi bărbați pe lista lui Onisifor nu era întîmplătoare. El avea nevoie de doi acuzați care se cunoșteau de mult, despre a căror îndelungată complicitate se puteau urzi lungi si complicate istorii, si a indicat organelor de cercetare cîteva bănuieli mai importante, deși (sau poate, „tocmai pentru că") știa că ele vor fi preschimbate fără întîrziere în puncte de acuzare pentru a căror întemeiere se vor confecționa „probe" cu metodele bine cunoscute de el (căci se convinsese de mult de ușurința cu care Vrega alcătuia dosare penale, convins că puține complete de judecată vor avea cutezanța de a le examina cu un scrupul prea sever) și nu se îndoia că mărturisirile fabricate de el vor fi decisive.

Tibi Baciu îl cunoștea de prea multă vreme pe profesorul de matematică pentru a putea crede că trecerea anilor l-ar fi putut face să uite umilințele prin care a trecut (și pe care el, Baciu, părea să le fi uitat) și mai ales rolul lui Onisifor în pregătirea lor, așa că mirarea mea că el acceptase, cu toate acestea, rolul de transmițător al invitației de a participa la sărbătorirea fostului ministru era într-adevăr foarte vie și străduința mea de a înțelege motivele lui Tibi Baciu, mai întemeiată.

L-a cunoscut spre sfîrșitul lui noiembrie 1943, cînd se afla internat (de la începutul lui octombrie) cu diagnoza de encefalită infecțioasă în Clinica profesorului Haynal,

deși era perfect sănătos, bătrînul profesor, plin de omenie și dornic să-i ajute pe cei urmăriți, punînd în acea perioadă multe diagnoze la fel de grave în cazuri cu totul fictive, pentru a salva cît mai mulți oameni de arestările operate la ordinul echipei speciale trimise la Cluj de către secția de contraspionaj a Serviciului Secret, faimoasa DEF, pentru a zdrobi mișcarea antifascistă tot mai puternică din Ardealul nordic. Kerekes a fost adus pe targă de doi brancardieri, la 27 sau 28 noiembrie, după ce cu o zi sau două în urmă comandantul armatei a II-a, generalul Veress, alarmat de amploarea revoltei produse în rîndurile populației de știrile răspîndite în oraș despre uciderea barbară, la Spitalul Militar, a ziaristului Jozsa Béla, ordonase pentru a lămuri cele întîmplate, o anchetă, cerînd — pentru liniștirea opiniei publice — completarea comisiei militare cu doi sau trei medici civili, printre care s-a numărat și profesorul Haynal, foarte stimat și simpatizat. Comisia a constatat că starea existentă la spital putea fi socotită normală, întîmplările cu totul regretabile legate de decesul deținutului civil Jozsa Béla fiind străine de competența spitalului. S-a stabilit, astfel, că la cererea comandamentului jandarmeriei, garnizoana militară a autorizat în dimineața de 21 noiembrie internarea la spitalul militar a unui deținut grav bolnav, aflat sub anchetă în lagărul instalat în garajul cazărmii de la Someșeni a regimentului de artilerie antiaeriană. În după-masa aceleiași zile, deținutul Jozsa Béla a fost adus de doi subofițeri de jandarmi, Papp și Juhász, la secția rezervată pentru deținuți, într-o sală prevăzută cu gratii la uși și la ferestre. Chemat în grabă, medicul șef, locotenent-colonelul Imre, a constatat că bolnavul se află în comă, purtînd urmele sîngerînde ale unor torturi sălbatice și prezentînd simptome de tahicardie paroxistică, datorate, după toate semnele, introducerii în plămînii săi a unui corp străin, și a refuzat să-și asume vreo răspundere privitoare la starea sa. În aceeași sală se aflau : un deținut civil internat și el la cererea Secției a XI-a a jandarmeriei, Kerekes, un comerciant turc arestat pentru spionaj și îngrijit după o tentativă de sinucidere, doi soldați răniți în timp ce erau urmăriți pentru dezer-

tare și doi țărani români din companiile de muncă, grav răniți în timp ce încercau să treacă frontiera spre România. Unul dintre soldați, originar din Cluj, l-a recunoscut pe muribund : „E Jozsa Béla", a șoptit el. „Gura — a răcnit jandarmul lăsat de pază la căpătîiul omului ce trăgea să moară, ridicînd pistolul-mitralieră — căci ți-o închid eu !" Spre zorii zilei, bolnavul a murit în chinuri groaznice. Printre horcăielile pe care ceilalți bolnavi le ascultau îngroziți, muribundul a rostit și frînturi de fraze din care rezulta că șeful grupului de anchetă de la Someșeni, Márton Dede, temîndu-se că torturatul slăbit de greva foamei va pieri fără să facă mărturisirile cerute, i-a forțat gura cu o rangă de fier, sfărîmîndu-i cîțiva dinți, iar alți doi torționari i-au introdus o sondă prin care au turnat un litru de supă și șase ouă. Dar sonda pătrunsese prin trahee în plămîni și lichidul turnat a produs obturarea alveolelor, infecție generală și înec.

La intervenția conducerii Serviciului Secret, autoritățile militare au făcut totul pentru a înăbuși scandalul. Bolnavii din sala unde a murit Jozsa Béla au fost risipiți prin alte spitale militare, pierzîndu-li-se urma. Kerekeș, grav rănit la cap căci sărise din tren în timp ce era transportat de către doi jandarmi de la Mierurea-Ciuc, unde fusese arestat pentru activitate comunistă, a fost dus urgent la Clinică pe baza diagnozei fără apel a profesorului Haynal și a fost internat în singura rezervă în care se găsea un pat liber, cea a lui Tibi Baciu.

„Oamenii aflați sub urmărire — sau înspăimîntați că se află sub urmărire, zîmbi Tibi Baciu — nu sînt niciodată înclinați să aibă încredere în alții, necunoscuți, nici măcar atunci cînd ei se află, după toate semnele, în aceeași situație, pîndiți de aceleași pericole. Atunci cînd profesorul ne-a făcut prima vizită, după aducerea lui Kerekeș, el ne-a privit cîteva clipe zîmbind, apoi a spus : «Nu vă temeți unul de altul ! Fierbeți în aceeași oală ! Așa că nu vă mai prefaceți că sînteți pe moarte ! Puteți discuta liniștiți, nu aveți de ce să vă temeți unul de altul ! Dar vorbiți în șoaptă, să nu descopere cineva că nu aveți nici pe dracu»».

Ne-am privit de atunci cu mai multă încredere și am început să vorbim, în șoaptă, așa cum ne sfătuise profesorul. Vorbeam însă numai despre lucruri care nu puteau deveni, la adică, deosebit de periculoase. Între noi continua să se ridice un zid invizibil, pe care vorbele profesorului nu-l făcuseră să dispară. Ne feream mai cu seamă să vorbim despre temerile noastre, ne țineam sub pecetea tainei mai ales faptele, activitățile, opiniile pentru care trebuia să ne tupilăm aici, în ascunzișul efemer creat de diagnozele fictive ale profesorului Haynal. Pînă cînd într-o zi a venit să ne viziteze Tudor Dogaru și, discutînd, înainte de a intra în rezerva mea, cu profesorul, a aflat despre prezența lui Kerekes. S-a așezat pe un scaun, între cele două paturi, vrînd parcă să exprime interesul egal pe care ni-l purta. Dar pe mine mă văzuse foarte frecvent în ultimul timp, îmi cunoștea întîmplările, gîndurile, ca și amenințările bulucite asupra mea — despre acestea din urmă era chiar mai bine informat decît eram eu — așa că nu-mi acordă decît cîteva minute, pentru a mă liniști (și cele cîteva cuvinte pe care mi le-a spus m-au liniștit într-adevăr căci dacă Dogaru spunea că n-am fost căutat acasă de poliție iar vărul meu Șlapek își vede liniștit de treabă, puteam să dorm deocamdată fără teamă. Pe Kerekes însă nu-l mai văzuse, pare-se, demult și vroia, în mod evident, să profite de prilejul că îl întîlnea acolo, la clinică, pentru a lămuri unele chestiuni mai vechi. Se întoarse, deci, spre el și-l întrebă în șoaptă : «Cum de-ai scăpat atunci în iunie '41 ? Comitetul regional credea c-ai fost arestat și tu, legăturile cu cei rămași nedescoperiți la Miercurea Ciuc (și care s-au dat, firește, imediat la fund) s-au întrerupt pe multă vreme, și faptul că nu te-a văzut nimeni în lagăr, la Someșeni, a dat loc la fel de fel de presupuneri. Cea mai bună, că ai dispărut în vreun sat, acolo în Secuime, printre neamuri sau cunoscuți. Cea mai rea, că te-ai opus arestării (căci voi, secuii, aveți uneori asemenea idei). și ai fost împușcat. Ce surpriză cînd s-au reluat legăturile cu cei din Miercurea Ciuc și s-a constatat prezența ta ! Cum de nu te-a vîndut Iulia Szabó și pe tine ?».

Kerekes tuși și în cele cîteva zile petrecute în aceeași cameră mi-am putut da seama că asta era la el semn de supărare reprimată. Totuși, vocea i-a rămas liniștită, egală : «Ei, asta-i ! Informațiile vin încet, legăturile șchioapătă. Uite, eu gata să-mi frîng gîtul sărind din tren, dintre doi jandarmi, fiecare cît un perete, și Comitetul regional crede, după cîte înțeleg, că am trădat în 1941 — recte acum trei ani și ceva ! Să mori de rîs, ori să te dai cu capul de pereți !» «Ușurel, ușurel — își întinse Dogaru o mînă spre Kerekes și-i atinse umărul —, stai puțin, nu te pripi ! Ce concluzii tragi tu din cele spuse de mine ? ! Ce dracu, la voi, la secui, dacă-l întrebi pe cineva cum de-a scăpat de-o belea, înseamnă că-l acuzi de trădare ?» «Păi cam așa mi se pare că suna întrebarea, mormăi Kerekes îmbufnat» Apoi, pe alt ton : «Știi, eu am lucrat, înainte de Dictatul de la Viena, pe Mureșul de Sus, printre forestieri... Nu găsisem post de profesor ; inclusiv liceul confesional din Miercurea Ciuc mi-a respins cererea de angajare, spunînd că sînt bănuit a fi comunist, deci ateu, iar ei au nevoie de catolici dreptcredincioși ! Așa-i : direcția catolică maghiară credea cu sfințenie în ceea ce-i șoptea Siguranța română ! Curat spirit național ! Am acceptat deci un post de contabil la o exploatare forestieră... Dar după Dictat, exploatarea a devenit întreprindere de interes militar, deci controlată de armată. Iar militarii știu să verifice cu mare artă personalul. Chiar și pe țăpinari, darmite pe funcționari ! Am șters-o la timp, înainte de a fi descoperit... Am găsit un post liber de profesor de matematică la Vlăhița. Tîrg amestecat, de muncitori și țărani, de muncitori care au rămas și țărani, de țărani ce încep să fie și muncitori, teren excelent pentru muncă politică ! Ei, perioada nu era chiar cea mai prielnică, se cam învolburaseră sentimentele naționale, erau unii ce-și băteau toată ziua gura în ce rai am picat... Apoi serbările au trecut, a început scurgerea monotonă a realității. Rechiziții, mari lipsuri în aprovizionare, poate cea mai grea iarnă din cîte s-au perindat de multă vreme. Pe urmă, fabrica sub control militar, disciplină, gura, salarii ca vai de ele, domni cu nasul foarte sus ! Ei, oamenii din secuime sînt cam sensi-

bili, nu le place să-i iai de sus, să-i calci pe bătătură, nici nu obișnuiesc să-și controleze vorbele, ba sînt cam ironici, își cam bat joc de toate, le plac glumele cu duh dacă iau ceva-n răspăr, mai ales stăpînirea, pe cei mari. Au avut de lucru cu ei și jandarmii români, ce amintiri au lăsat să nu mai vorbim de ele. Ei, dar acuma, își spuneau ei, au venit ai noștri, sînt maghiari ca și noi, a noastră-i lumea, putem să ne plîngem, să ne arătăm păsurile. Și-au cam bătut gura, și-au deschis-o cum le-a plăcut, și au găsit din cei învățați să le-o închidă! Aoleu, cînd au intrat jandarmii în ei, au dat ca în timpuri vechi cu îmblăciul, să scoată sufletul din ei și nimic altceva. Ce să spun, au început zile prielnice pentru noi! Cădea vorba noastră în pămînt mănos și simțeai că prinde repede rădăcină. Pe la începutul lui iunie a venit la noi profesorul Mayer de la Miercurea Ciuc. Janos Mayer, doar îl știi, a cam pățit-o săracul, dar ni se mai întîmplă și de-astea. Îmi spune, să vin pe 21 iunie, să vorbească cineva de la regională cu mine. «Bine, zic eu, dar și mata vii cam des pe-aici, o să ne miroasă, căci știe toată lumea că de băut nu bei, de mîncat nu mănînci, geolog nu ești, controlor nu esti, ce tot cauți pe-aici, la Vlăhița? O să ne ia într-o zi ca din oală și-atunci ține-te, băiete!» «Cam așa, zice și el, tot vine o fată de la regională, vrea date, vrea să știe tot, să ne îndrume, dar dacă-i iau într-o zi ăștia urma o să fie vai de noi și de multă lume!» «De, zic eu, greu, dar noi ne-am ales drumul!» «Așa-i, zice Mayer. Deci pe 21! Vii direct la mine, pe sub seară. Dacă mi s-a-ntîmplat ceva, știi cum e, dacă te legitimează, veneai pentru programa analitică, nu aveți materialul, iar examenele bat la ușă!»

«Bine, am zis, cum spui!». În 21 după-masa sosesc la Miercurea Ciuc, cu autobuzul, stația se mutase în fața gării, mă mai plimb, intru la o cîrciumă și trag un rachiu, mă gîndesc că Mayer locuieste pe aproape, ajung în cinci minute, iar el mi-a spus să vin spre seară, nu-i bine să merg mai repede, cine știe cu cine se sfătuiește, nu-i bine să ne adunăm așa, buluc. Am mai băut un deț, era bun, îl laud, cîrciumarul se umflă în pene. «Dar nu pricep cum de n-ai clienți, dom'le? Păi să ai rachiu de

ăsta la noi, la Vlăhița, n-ar încăpea cei însetați, ai putea pune preț de intrare!» «Ehei, vin și aici destui, dar ieri a fost mare razie pe-aici, la gară, au legitimat sute de oameni, au arestat cîțiva! Oamenilor nu le place așa ceva, nu prea vin prin locuri de-astea, expuse. D-aia-i goală cîrciuma!» «Ei drăcie, zic eu, dar ce le pasă! Ești om cumsecade, ai legitimație, o arăți, salut și n-am cuvinte! Să se teamă vagabonzii și golanii!» «Pe dracu, scuipă supărat cîrciumarul. Crezi că au treabă cu vagabonzii și golanii? Aiurea! Uite, ieri l-au arestat pe profesorul Mayer. Om așezat, îl știu de-o viață, pîinea lui Dumnezeu!» «Cum, pe Mayer? am întrebat simțind că mă înec. Pe János Mayer?» «Chiar pe el, zise cîrciumarul. Se vorbește că a venit la el o fată de la Cluj. Cu trenulețul de la Tîrgu-Mureș. Se zice că-i ceva șefă comunistă!» «Ei, asta-i,» zic eu, simțindu-mă ca unul care a reușit să sară în ultima secundă din fața trenului. «Asta, zise cîrciumarul mohorît. Asta!» Apoi am aflat că după prinderea fetei de la Cluj, au început arestările în serie, de s-a umplut lagărul de la Someșeni... Și așa am scăpat cu. Căci unii dintre tovarăși zic că am căzut toți cei pe care-i cunoștea fata aceea, Julia Szabó. Dar pe mine nu avea cum să mă dea, căci n-ajunsese să mă cunoască... Așa că am mai lucrat doi ani. Greu, căci supravegherea s-a făcut tot mai aprigă. Dar a mers. Pînă acum două săptămîni. Atunci mi s-a-nfundat! După cîteva zile de bătaie, văzînd că nu scot nimic de la mine, căpitanul de jandarmi de la Miercurea, Ugrai, Gábor Ugrai, mi-a spus rîzînd: «Nu vrei să vorbești, băiete? Crezi că o să ne pierdem timpul cu tine, c-o să obosim bătîndu-te? Nici gînd. Te trimit la Someșeni, acolo-i școală pentru voi. Acolo sînt specialiști buni, te iau ei în mașină de o să-ți blestemi ceasul nașterii!» Zis și făcut. A doua zi m-au urcat în tren. Am tot așteptat o clipă prielnică, dar pînă și la privată venea unul cu mine, de care îmi era legată încheietura mîinii cu o cătușă. La Apahida zice ăla de care eram legat: «Mai ia-l și tu, Pișta, că mi-a amorțit mîna» A scos o cheiță și a descuiat cătușa de la mîna sa. În clipita aceea am tuns-o, ca fulgerul. Văzusem multe locomotive sub presiune, trenuri venind și

plecînd, unele spre deal, cu inscripția C.F.R. Dacă mă pitulez într-unul din astea peste un ceas sînt în România, mi-am spus. Dar cînd am sărit, o locomotivă tocmai intra pe linia de alături și am ajuns drept în roțile ei, noroc că m-a azvîrlit o bielă și nu m-a prins sub matahala aceea că nu mai rămînea din mine decît sirop din zmeură. Dar capul mi s-a spart în trei locuri, sîngele îmi șiroia pe față și pe piept și gîndindu-mă la pumnii jandarmilor mi-am zis că nu am nimic mai bun de făcut decît să mă prefac mort, leșinat, ce-or mai crede și ăia, că de nu, sosesc la Someșeni bătut măr. Așa am ajuns la Spitalul Militar... Celelalte le știți și voi». «Așa, va să zică, spuse Dogaru, dus pe gînduri. O să informez... Dar pînă una-alta, aici nu mai poți sta mult, nici profesorul nu poate face minuni și o să te ia din nou jandarmii ! Echipa de la Someșeni nu glumește ! Călăi unul și unul ! Pe alese... Trebuie să te scoatem urgent de aici... Cît mai urgent !»

A doua zi eu am părăsit Clinica. Spre amiază, cînd forfota la clinici ajunge maxim și pretutindeni vezi bolnavi duși dintr-o clinică în alta, de la un etaj la altul, vărul meu Șlapek și cu un alt student în medicină, Koloji, au apărut în halate în rezerva unde se afla Kerekes. «Domnul profesor a ordonat să vă ducem la radiografie. Puneți-vă halatul, că-i cam frig. Și repede, că pierdem rîndul !» Erau gata să iasă pe ușa clinicii, ca s-o ia spre radiologie și de acolo, pe lîngă Clinica de pediatrie, prin parcul sălbăticit și des ca o pădure, spre gardul din fund, în care s-a făcut o spărtură, lîngă care aștepta o căruță cu coviltir și un țăran, după toate semnele, foarte băut. Dinspre poartă veneau însă, grăbiți, doi jandarmi. «Ăsta-i Kerekes !, zise unul. Ăsta legat la cap. Las' că-i umflu eu capul de nu i-l mai leagă nici sfîntul nu-știu-care, patronul medicilor, mama și raiul lor de medici !» «Va să zică ăsta-i, zise cel mai voinic, un plutonier major cu mustăți stufoase, și făcu semn de oprire. Unde-l duceți ?» întrebă el răstit. «La radiografie, răspunse Șlapek. Ordin de la dom' profesor». «Las' că-i bine, zise jandarmul. Îi facem noi o radiografie cum nu i s-a făcut de cînd a fost fătat !»

Cei doi au privit neputincioși cum omul pe care trebuia să-l salveze dispare strîns între cei doi jandarmi, în vălmășagul din poartă.

Tibi Baciu nu l-a mai revăzut decît în octombrie 1944, cînd forțele sovietice și române au spart aliniamentul germano-ungar de pe Mureș și înaintau nezăgăzuite spre Cluj și cînd la insistențele contelui Béla Téleki, președintele Partidului Maghiar, Tribunalul din Cluj a pus în libertate șaptezeci de comuniști maghiari aflați în închisoarea sa.

Baciu era [illegible] om liniștit, lipsit de porniri vindicative, gîndind (sau prefăcîndu-se a socoti) acum, în pragul bătrîneții, că furtunile ce i-au brăzdat tinerețea au fost [illegible] furtuni într-o perioadă plină de agitație, de frămîntări [illegible] politice profunde, de cutremure menite să modifice structuri social-economice considerate a fi statornicite pe veci, dacă nu chiar necesare pentru maturizarea politică și pentru îngrădirea disciplinată a elanurilor sale juvenile, pline de entuziasm, de dorința de a face bine, dar și de un romantism socotit acum, spre bătrîneți, neadecvat conținutului real al problematicii acelor ani și necesităților izvorîte din el.

Dar Kerekes nu împărtășea filosofia lui Tibi Baciu.

— Trebuie să mărturisesc că nu înțeleg... spuse el după ce a ascultat invitația. Ce am putea sărbători noi doi în legătură cu Suciu? Închisorile comune unde ne-a aruncat?

— Și cum a rămas? am întrebat într-o doară încercînd să-mi ascund emoția produsă de relatarea lui Baciu. Va participa Kerekes la sărbătorire sau nu? Ce-a zis?

— Știu și eu? dădu Tibi Baciu obosit din umeri, caci era vizibil istovit, îmbătrînit parcă, fără masca zîmbetului său veșnic. S-ar putea să vină! Poate chiar pentru a-i spune tovarășului Onisifor două vorbe leganate!

VII

DIN CELE GINDITE, REAMINTITE SAU AFLATE despre Onisifor Suciu în primele zile ale şederii mele în Oraşul din Nord ar putea contura imaginea unui bărbat obsedat de o singură dorinţă şi însufleţit de-o unică vrere : aceea de a ajunge cu orice preţ o personalitate de seama, stăpînă pe o pîrghie cît mai importantă a puterii şi capabila s-o păstreze multă vreme sau s-o schimbe pe una şi mai eficace. În realitate, Onisifor n-a fost (sau nu mi s-a părut mie) în nici o perioadă a vieţii sale un om posedat de demonul unic al vointei de putere, ci unul în care sălăşluiau o mie de demoni, care de care mai puternic, îndestulători ca să ducă la pierzare, ca în parabola biblică, o turmă întreagă. Una din sursele dramelor din viaţa sa a fost senzualitatea înflăcărată, chinuitoare, ascunsă de un soi ciudat de timiditate (atît de neaşteptată la un bărbat voluntar si egocentric ca Onisifor), poate mai curînd o extremă pudoare care îl obliga să se disimuleze, să-şi ascundă adevărata fire năzuind să apară nu sub înfăţişarea sa reală (aceea a senzualului care se obligă cu un teribil efort de voinţă, cu o uimitoare stăpînire de sine, să apară ca un puritan glacial), ci ca bărbat ars de o cumplită luciditate, bizuit pe o fire cumpănită, rece, înclinată spre ponderaţie şi reţinere. Masca astfel plăsmuită s-a transformat în aşa măsură în propriul său chip, că nimeni nu mai recunoştea sub ea adevărata faţă a lui Onisifor Suciu, şi doar bănuia firea pasionată, dornică să-şi croiască drum, să izbucnească la suprafaţă, să-si afirme drepturile. Astfel se explică faptul, oarecum comic dar

cu urmări extrem de grave în viața lui Onisifor, că femeile pasionate, pe care le visa în ascuns, nu simțeau nici o atracție spre el, înfiorate de adierea rece care părea să emane din ființa falsului puritan, iar blîndele fete dornice de idile poleite de raze de lună sau femeile virile, stăpîne pe sine, pe firea și simțirea lor, se simțeau atrase tocmai de aparența înșelătoare a unei ființe limfatice, măsurate și echilibrate, atît de îndepărtată de incendiile pasionale de care se fereau. De aceea, Onisifor, care ar fi dorit mari arderi pe rugul senzualității descătușate, se vedea atras doar în cumpătate idile fără consecințe și veșnica spulberare a dorințelor sale de a pătrunde spre zonele fierbinți ale marilor aventuri erotice îl făcea să presupună că pînă la urmă aceste zone visate și rîvnite nici nu există, că dragostea nici nu are alte înfățișări decît acelea ale foarte mediocrelor sale aventuri. El s-a simțit profund zguduit cînd reîntîlnindu-l prin 1938, la București, pe Ștefan Marcu, ajuns consilier sau director ori așa ceva în Ministerul Afacerilor Străine și forțînd oarecum o întrevedere mai liniștită (dornic să afle informații utile pentru gazeta la care începuse să lucreze) a reîntîlnit-o pe Lucia, pe care o cunoscuse pe vremea studenției, constatînd cu uimire încîntată (și plină de o invidie ascunsă ce avea să adune, peste ani și ani, noi amenințări peste capul amețit de atîtea pericole al fostului diplomat) că fata în care nu descoperise cu ani în urmă nimic interesant, o fată drăguță și banală ca toate fetele de douăzeci de ani, se preschimbase într-o femeie strălucitoare, a cărei splendoare pîrguită și hrănită de-o vizibilă armonie cu lumea și cu viața iradia în jur atîțătoare aură de mistere fierbinți, de senzualitate promițătoare. Amețit de frumusețea femeii, Onisifor nu avea nici experiența și nici răbdarea necesară pentru a-i desluși resorturile, alcătuirile mai profunde, considerînd iradiere de erotism nestăpînit ceea ce nu era în realitate decît emanație a unei ființe echilibrate, cu simțurile sănătoase, cu tonus vital viguros, aflat în armonie cu existența, cu lumea și cu ceilalți oameni, însuflețit de un puternic simț al împlinirii existenței sale în lume, al sensului vieții. Anii îndelun-

gați de muncă ilegală în strînsă colaborare nu l-au trezit pe Onisifor la conștiința erorii sale, iar realismul și luciditatea cu care Lucia rezolva situațiile complicate ivite în îndeplinirea sarcinilor lor, sîngele rece cu care făcea față pericolelor ivite ori necesităților de a modifica indicațiile primite, pe măsura situației schimbate, a necesităților noi, neprevăzute, nu pare să fi alterat prima imagine plăsmuită de Onisifor despre frumoasa doctoriță, ele părîndu-i-se, probabil, o altă dimensiune a ființei ei, comparînd aparentul dualism al personalității sale, mai bine zis contradicția dintre comportamentul cotidian al Luciei și imaginea grea de senzualitate plăsmuită în simțurile sale despre ea, cu acela al propriei sale existențe, în care masca puritanului ascundea atît de perfect chipul ascuns al virtualului libertin. Dealtfel, după cîte am înțeles din cuvinte scăpate în răstimpuri mari de Lucia, în perioada cînd relațiile lor se îndreptau fără putință de schimbare spre un deznodămînt dramatic (dar atit de previzibil, de firesc — aș spune — pentru unul ca mine, care îi cunoștea mai bine decît își închipuiau ei pe cei doi soți), Onisifor nu lăsase să se întrezărească sentimentele sale față de doctoriță decît în perioada imediat consecutivă războiului, cînd relațiile dintre Marcu și Lucia s-au complicat în urma intrării tot mai profunde a fostului diplomat în jocurile opoziției și a adîncirii contradicțiilor dintre opiniile și angajările lor politice (care depășeau în acei ani, în mod evident, obișnuitele angajări politice din perioadele calme, lipsite de schimbări dramatice, ale istoriei, devenind o luptă aprigă, transformată pentru mulți în încleștare hotărîtoare pe viață și pe moarte) care făcea separarea lor cu totul previzibilă. În acele luni critice, Lucia nu deslușise, dealtfel, adevăratul conținut al atitudinii schimbate a gazetarului, a cărui participare totală, necondiționată și neinfrînată de teama de pericole, la lupta în care se avîntase oarecum datorată ei i se părea expresie a forței morale și a nobilei bărbății, și o socotea mai curînd dovadă a solidarizării în fața greutăților de care se izbise existența ei decît reflex al unor sentimente ascunse ori disimulate pînă atunci. Desigur, în condi-

ții normale este greu de imaginat ca Lucia să nu fi sesizat direcția atențiilor lui Onisifor, dar amărăciunea produsă de manifestările tot mai ciudate ale soțului, a cărui dorință de a pune capăt căsniciei cu o comunistă ce i se părea că îi poate compromite cariera viitoare și constituie o umbră așternută peste relațiile cu noii săi protectori, limitînd încrederea pe care ei o pot pune în fidelitatea sa necondiționată. În aceleași luni efortul doctoriței ca în nici un caz contradicțiile din familie să nu slăbească aportul ei la lupta decisivă, îi cerea o încordare de voință ce nu-i îngăduia devierea atenției spre o schimbare pe care, oricum, ar fi socotit-o frivolă și nepermisă și i-ar fi pus, probabil, capăt cu fermitate. Lipsa de atenție a Luciei și abilitatea dovedită de Onisifor în dozarea prudentă a stăruințelor sale de a da relațiilor dintre ei o căldură sporită treptat, capabilă să faciliteze primele confidențe și să stimuleze lunecarea lentă spre o atmosferă nouă, de prietenie pătrunsă de neașteptate efluvii afective, în raporturile dintre ei, pregătind treptata dezvăluire a sentimentelor sale, capabilă să trezească interesul femeii zguduite de destrămarea căsniciei sale. Această transformare abia perceptibilă a relațiilor dintre ei a luat un curs mai limpede, mai vizibil, în zilele cînd Ștefan Marcu a ajuns la hotărîrea neașteptată de a se muta la un hotel, semn neîndoielnic al dorinței sale de a pune capăt relațiilor cu Lucia, deși diplomatul considerase indicat să-i explice soției sale necesitatea acestei mutări prin imperativul ineluctabil al obligației fiecăruia dintre ei de a se feri de compromiterea politică a celuilalt într-o perioadă cînd lupta dintre orientările pe care le reprezentau și dintre forțele din care făceau parte devenise implacabilă și susceptibilitățile ambelor părți față de spionii sau trădătorii potențiali devenise extremă. Ștefan Marcu socotea că e necesar să procedeze în acest mod nu numai pentru că el corespundea uzanțelor existente în meseria sa (căci el nu era, sau nu fusese, diplomat numai cu numele sau doar prin hazardul unei întîmplări ce l-a ancorat pe un timp într-un birou din Ministerul Afacerilor Străine, ci și prin temperament, printr-o oroare organică de stridențe, de vulgaritate, de scandal, ca și

printr-o afecțiune reală pentru nevastă-sa, pe care era gata s-o părăsească la nevoie fără să fie însă dispus să renunțe la ea — sau să renunțe la ea din libera sa hotărîre. Marcu se mutase de acasă pentru că nepotul lui Octavian Șiclovan (care era și un fel de secretar intim al bătrînului om politic dornic să-și contacteze chiar și cei mai apropiați colaboratori cît mai rar posibil — manie explicată prin starea sănătății, dar bătrînul era sănătos tun — și comunicînd cu ei de cele mai multe ori prin acest nepot ce ascundea sub o vorbărie ușoară, elegantă, dar fără conținut, caracterul său misterios, înclinat spre conspirativitate) îi comunicase — neglijent, distrat, ca și cum ar fi fost vorba de un detaliu lipsit de semnificație și de importanță — dorința șefului de „a termina cu comunista aceea", deoarece în zilele decisive ce veneau (era în momentul completării guvernului Groza, după conferința anglo-americano-sovietică de la Moscova, cu doi reprezentanți ai opoziției) necesitatea de a păstra intențiile și acțiunile „marelui bărbat de stat" sub pecetea celei mai depline taine era de primă însemnătate. Ar fi fost, poate, firesc ca Marcu să fie puțin mirat de acest amestec al „marelui luptător" pentru libertatea individuală, libertatea de opinii și libertatea conștiinței în problemele sale de familie, dar se pare că era mai cuprins de importanța intențiilor și acțiunilor lui Șiclovan decît de necesitatea de a folosi în practică lozincile repetate cu insistență în declarațiile publice, deși, așa cum mărturisise mai tîrziu la procesul în care a fost, din nefericire pentru el, implicat, nu cunoștea pe atunci nici una din intențiile sau acțiunile în discuție, dar era convins că ele există fără nici o îndoială și numai neîncrederea sau poate chiar bănuiala aruncată asupra sa de pozițiile politice ale soției sale, cu toate că din convorbirile frecvente cu reprezentantul *Forreign Office*-ului în Comisia Aliată de Control (fostul consul de dinainte de război la Galați, cu care avea vechi relații) putea ajunge fără dificultate la concluzia că occidentalii sînt foarte sceptici cu privire la posibilitatea de a frîna „lunecarea fatală" a României pe orbita influenței comuniste, deci neîncrezători în „intențiile și acțiunile"

de dragul cărora dădea o lovitură fatală vieții sale de familie atît de șubrezite în ultimii doi-trei ani. Se pare însă că Marcu renunțase în această perioadă aproape în întregime la realismul care îi călăuzise activitatea în diplomație, continuînd să cedeze ultimele rămășițe de luciditate politică în fața invaziei iluziilor. Dealtfel această lunecare a lui Marcu din orizontul calculelor politice lucide cerute de profesiunea sa în lumea iluziilor, a planurilor donquijotești susținute de pura inerție a visului, lipsite de orice sprijinire pe posibilitățile concret examinate ale realității, începuse odată cu lovitura pe care a constituit-o pentru el eliberarea din Ministerul Afacerilor Străine și numai în perioada misiunii sale la Cairo s-ar fi putut opera o revenire în făgașul acțiunii realiste, spulberată curînd după revenirea în țară cînd, încurajat tacit de Șiclovan, tot atît de înclinat să considere propriile sale speranțe drept realități obiective, a început să susțină că poziția aliaților de a considera indezirabilă orice acțiune de tatonare a posibilităților de ieșire din război dacă ea nu e îndreptată spre Moscova este un simplu *bluff* menit să liniștească pe diplomații sovietici care au putut lua, eventual, cunoștință de inițiativa opoziției românești și, în același timp, un avertisment că o asemenea inițiativă nu poate fi socotită realistă și cu șanse de realizare dacă nu se bucură de adeziunea mareșalului Antonescu, deținător al puterii reale. Această opinie l-a împins pe Marcu și mai mult spre grupul din apropierea lui Șiclovan, care dorea să încredințeze „problemele tehnice" (adică militare, în fond decisive) ale ieșirii din război mareșalului vinovat de declanșarea ostilităților, oferindu-i astfel o șansă de reabilitare, dar nesocotind în mod naiv însăși baza cazonă a firii acestuia și încăpățînarea de a considera că el e țara și că în afară de aceasta nimic nu are însemnătate. E adevărat că Marcu a fost nu numai nedumerit, ci și nemulțumit și chiar iritat de imobilismul lui Șiclovan în fața dublei insistențe a Palatului și a comuniștilor de a se angaja serios în acțiunea de doborîre a dictaturii militare și de ieșire fulgerătoare din război, și de refuzul său inexplicabil de a accepta funcția foarte însemnată ce i se oferea în noul

guvern, dar cei apropiați de bătrînul om de stat îi ascultaseră obiecțiile cu o ironie atît de condescendentă încît a rămas cu convingerea că el e cel naiv, că nu-și dă seama de implicațiile geniale ale acestei poziții și că se face de rîs exprimînd idei considerate de cei inițiați, de bărbații aceia cu mare și multilaterală experiență, în mod vădit ridicole. În acest fel, în ciuda evoluției reale a situației, adică a biruinței strălucite a insurecției, a zdrobirii rapide a contraloviturii germane și a eliberării Transilvaniei nordice în numai două luni, ca și a imensului prestigiu dobîndit de Partidul Comunist prin rolul conducător jucat în înfăptuirea acestor adevărate acte istorice, Marcu nu s-a mai îndoit nici o clipă de înțelepciunea poziției lui Șiclovan și de deplina îndreptățire a planurilor sale (despre care nu știa nimic, ceea ce nu-l împiedica să le socoată absolut infailibile) și să zîmbească misterios, superior, de cîte ori cineva își exprima îngrijorarea față de mersul lucrurilor în țară. Se poate constata cu toată certitudinea chiar și faptul, oarecum surprinzător la un om atît de mîndru și de susceptibil, că Marcu nu s-a simțit jignit sau măcar nemulțumit de totala sa ignoranță în legătură cu „intențiile și acțiunile" lui Octavian Șiclovan în interesul cărora nu accepta numai o deplină angajare politică (deși își dădea seama într-un mod destul de clar că ele ar putea implica mari pericole personale într-un viitor apropiat, căci prietenii săi politici vorbeau destul de deschis despre mijloacele „forțe" pe care intenționau să le folosească după biruința lor — considerată sigură — pentru „a-i pune la punct pe comuniști", și nu avea nici o îndoială că nici adversarii nu nutreau intenții prea diferite), ci și intrusiuni în viața sa de familie. Dimpotrivă, Marcu a acceptat în sinea lui că față de un bărbat compromis de activitatea politică a soției nici nu poate exista încredere, și în loc să fie revoltat de neinițierea sa în planurile grupului din care făcea parte, el s-a simțit tot mai profund nemulțumit de încăpățînarea Luciei de a-și susține dreptul de a avea opiniile politice pe care le consideră cele mai potrivite cu modul său de a fi și de a gîndi. În astfel de împrejurări, hotărîrea lui Marcu de a pune capăt situației

ambigue în care se afla și opțiunea sa de a se supune dorinței lui Șiclovan de a rupe cu Lucia devin oarecum explicabile.

Nu putem pierde din vedere, urmărind sfîrșitul căsniciei dintre Lucia și Ștefan Marcu, nici slăbirea treptată a afecțiunii doctoriței față de soțul ei. Anii marii lor crize erotice trecuseră, evident, de mult, dar dragostea dintre ei părea să reziste eroziunii viclene a vremii. Dealtfel păreau făcuți unul pentru celălalt, alcătuiau o pereche frumoasă și în jurul lor plutea o atmosferă de armonie, de înțelegere reciprocă, se urzeau radiațiile, misterioase dar atît de perceptibile de ființele mai sensibile, ale echilibrului, ale potrivirii dintre suflete și trupuri, te învăluia un sentiment reconfortant de pace, de încredere, de trăinicie. Sub învelișul ocrotitor al aparențelor se coceau însă, în tăcere, pe ascuns, contradicții abia perceptibile, cărora nici cei doi nu le simțeau încă acțiunea sau le tăgăduiau importanța, străduindu-se să nu le observe sau să le alunge, hrănite de factori imponderabili ce se adună cu răbdare, ca picăturile de apă în marile grote subpămîntene, pregătind izbucnirea viitoare a unui torent ce va străpunge toate stavilele pentru a izbucni la lumină și a se rostogoli spre văi spulberînd și distrugînd totul în cale. Dealtfel se pare că aceste forțe indefinibile de disociere au vegheat în ei de mai multă vreme decît s-ar fi putut crede și că ele au stat inactive, sau acționînd doar cu prudență extremă ca să nu se lase bănuite. Altfel cu greu s-ar putea explica orientarea atît de diferită prin care s-a constituit felul lor de a judeca lumea și realitățile ei, sub acțiunea căruia Lucia a devenit comunistă, iar Ștefan Marcu s-a închistat tot mai deplin în modul obiectiv, rece, distanțat de realitatea imediată sau examinînd-o doar cu prudență, prin lupă, al analizei diplomatice și în conștiința tot mai fățiș arborată a distincției și superiorității conferite de ea. E greu să pronunți o sentință privind viața intimă a doi oameni străini, dar nu pot să cred că în cazul lui Ștefan Marcu și al Luciei aș putea greși prea mult crezînd că înțelegerea dintre ei nu a fost niciodată perfectă, în ciuda aparențelor, deși părerile mele ar putea fi influențate de dragostea mea

pentru Lucia, care, dacă nu s-a realizat și nu se va putea realiza niciodată — căci, iată, sîntem de acum bătrîni amîndoi —, ar dori poate să aibă măcar satisfacția că nici iubirile ei, ale femeii dorite, nu au fost decît amăgiri zadarnice, simple autoînșelări, căci singura dragoste deplină, perfectă, fără fisuri și surprize dureroase ar fi trebuit să fie cea pe care i-o puteam da eu, fără s-o fi oferit, în realitate, niciodată.

Această problemă nu are, însă, nici o importanță în acest context, în care ne interesează exclusiv prilejul oferit pentru Onisifor, de deteriorarea lentă și de prăbușirea bruscă, deși întru totul previzibilă (mai ales pentru mine, care le-am urmărit cu sufletul la gură, ca să zic așa), a relațiilor dintre Lucia și primul ei soț. După cîte mi-am dat seama din frînturile de frază scăpate de ei în cursul anilor de parcă ar fi făcut aluzie la realități bine cunoscute de mine, revenirile lui Marcu la domiciliul conjugal, la început mai frecvente sub pretextul de a lua o carte de care avea nevoie sau un costum, cîteva cămăși, o cravată, s-au făcut tot mai rare după ce din lucrurile sale nu a mai rămas acasă nimic, pentru a înceta apoi definitiv. Lucia, la început jignită că poate fi părăsită în acest fel, ca într-o piesă sentimentală banală despre răutatea bărbaților și trista soartă a femeii abandonate, s-a obișnuit repede cu noua situație, simțindu-i în primul rînd latura comică „M-a părăsit — le spunea ea celor ce necunoscînd destrămarea căsniciei se interesau de soțul ei —, s-a mutat, s-a întors la mămica sa", și rîdea cu poftă, lăsîndu-l pe cunoscut în cumpănă, nemaiștiind ce să creadă și conchizînd că Lucia își lăsase, probabil, bărbatul, găsind unul mai interesant sau mai bine situat (căci se știa că Marcu nu acceptase de ani de zile nici-o slujbă, se bizuia doar pe planuri nebuloase și trăise, după toate semnele, din veniturile soției). Dar Lucia era prea inteligentă ca să nu-și dea seama că relațiile sale cu Marcu nu mai puteau fi umplute de conținut, nu aveau nici o șansă de a dobîndi o nouă vigoare, că ele erau condamnate la o inevitabilă destrămare, și că singurul lucru înțelept pe care îl putea face era acceptarea senină a situației create de Ștefan (căci, în fond, o

scutise de scenele pe care le-ar fi provocat în mod cert dacă ar fi luat ea inițiativa) și închiderea definitivă a unui capitol din viața sa. Era prea absorbită de muncă, medicii se împuținaseră la spital, atrași spre alte răspunderi mai ispititoare, în aparență mai pline de interes, de posibilități de afirmare spectaculoasă și, poate, mai ușoare, mai puțin apăsate de răspunderea pentru oamenii ce se clatină pe muchia fragilă și unduitoare dintre viață și moarte, așa că Lucia trebuia să efectueze mai multe operații decît i s-ar fi putut cere în condiții normale, iar participarea la ședințe, la manifestații, la activitățile de partid îi umplea ultimele ore libere, așa că nu avea timp să se simtă singură, să aibă nostalgia unei situații trecute, cînd aripile reci ale solitudinii nu se frămîntau în jurul ei. Sosea acasă noaptea tîrziu, abia mai avea putere să îmbuce ceva și cădea într-un somn greu, ,le piatră, fără vise, ca să fie trezită foarte devreme de ceasul deșteptător, dacă nu era obligată să iasă din apele calde ale somnului de sunetul strident al telefonului care o chema la spital deoarece cazul urgent apărut nu putea fi rezolvat de medicul de gardă și viața unui om trebuia salvată.

Ea mărturisea mai tîrziu că la început nu s-a simțit pusă la o parte sau suspectată din cauza soțului, legăturile sale din perioada ilegalității s-au risipit, oamenii primiseră funcții de răspundere și unii dintre ei plecaseră cu misiuni în provincie, cei care o cunoșteau personal erau dealtfel destul de puțini, legile nescrise ale muncii ilegale impuneau o distanțare prudentă, o închidere severă în sfera legăturilor fixate, și reducerea acelora la măsura strictă a contactelor absolut necesare, așa că Lucia întîlnea arareori fețe cunoscute ; lumea se umpluse de figuri noi, foarte dinamice și voluntare, puțin înclinate să-și amintească de meritele ei reduse la firești „obligații de om cinstit", sau pur și simplu necunoscute de ei, prea ocupați cu treburi importante și prea grăbiți ca să cerceteze trecutul fiecărui membru de partid și socotind (și acest lucru e posibil) că devreme ce ei există, are cine să conducă, să rezolve problemele importante, necesari în plus fiind doar „ostașii simpli ai partidului",

apreciind, în consecință, că locul Luciei este în mod firesc în rîndurile lor. Dealtfel, Lucia ar fi fost cea mai mirată dacă cineva i-ar fi spus că activitatea ei din anii grei merită mai multă prețuire, și ar fi fost profund jignită dacă oarecine și-ar fi permis să afirme că i s-ar cuveni o răsplată sau alta. Ea era convinsă că nu făcuse nimic important, acționase în mod natural, mînată de niște convingeri simple, pe care nu le-a privit niciodată ca excepționale, eroice, sau, măcar, pline de curaj. Pentru ea, munca reală, aceea în care se străduia să dea întreaga măsură a posibilităților sale, să se depășească zi de zi pe sine însăși, să se perfecționeze, să citească, să fie la zi cu noile metode, să mediteze asupra îmbunătățirilor posibile în propria sa tehnică, să devină cît mai sigură pe mîna și pe mintea ei, mai capabilă să ia hotărîri rapide, fără ezitări, era chirurgia. Nu m-am mirat, astfel, că fiind chemată la Ministerul Sănătății, pentru a i se oferi direcția spitalului unde lucra, ea a refuzat net, respingînd sugestia de a se mai gîndi asupra propunerii și afirmînd foarte ferm că ea e chirurg și meseria ei e să opereze, nu să conducă un spital. Totuși, în realitate, existența unui soț situat pe poziții politice ostile, dar mai ales indecizia arătată de Lucia în curmarea acestei căsnicii considerate de unii tovarăși ai ei nu numai nefirească și dăunătoare, dar chiar incompatibilă cu calitatea de membru de partid, i-a dăunat doctoriței poate mai mult decît suspiciunile trezite de căsnicia cu ea, împotriva fostului diplomat, și nemulțumirea apărută față de ea a fost cu atît mai periculoasă cu cît ea a rămas ascunsă, secretă, fără manifestări fățișe, lăsînd-o pe Lucia să rămînă încrezătoare în capacitatea de disociere a tovarășilor ei de idei, care îi apăreau capabili să izoleze fidelitatea sa ireproșabilă de pozițiile soțului și să facă abstracție de ele. Lucia se înșela, deci, considerînd vidul creat oarecum în jurul ei ca o consecință a absorbirii fostelor ei legături de marea foame de cadre calificate a acelei perioade, căci el era consecință a dubiilor generate de continuarea unei căsnicii considerate inacceptabilă. Dar, pentru liniștea ei sufletească, această autoamăgire a fost, poate, salutară,

ținînd seamă mai ales de faptul că răbufnirile nemulțumirii existente față de lipsa ei de fermitate pe planul promovării sale, firești într-o etapă cînd nevoia de cadre pregătite și demne de încredere era foarte acută, nu o atingeau nicicum, căci nu loveau în vreo dorință, nici măcar tăinuită, a ei, care se simțea chiar fericită să fie lăsată să-și continue netulburată meseria. Totuși, fără să-și dea seama nici ea, sau fără să-și mărturisească propriile tresăriri, răceala creată în jurul Luciei a grăbit nașterea unui vag sentiment de solitudine, de care Onisifor s-a știut folosi cu abilitate, în ciuda lipsei de finețe în sesizarea modificărilor psihice subtile, pentru a se apropia de Lucia, pentru a se strecura în golul pe care ea îl simțea tot mai mult căscîndu-se în jurul ei, în viața ei, în sufletul ei.

În orice caz, atunci cînd a reușit să-l elimine pe Tibi Baciu și să se instaleze în fruntea ziarului din Orașul din Nord, Suciu s-a simțit destul de puternic pentru a-și dezvălui sentimentele, și faptul că Lucia nu l-a respins, fără să considere necesar nici să-l încurajeze, acceptînd doar cu seninătate o situație pe care o simțise pîrguindu-se în ultimele luni, cînd prezența lui Onisifor alături de ea devenise tot mai mult nu numai familiară, dar și necesară. Peste cîteva luni, cînd Marcu a fost arestat, în august sau la începutul lui septembrie, și Lucia — care continua să fie cunoscută de tovarășii ei sub numele de Marcu, deși după divorț redevenise Lucia Manițiu, revenind la numele ei de fată — a cunoscut tracasări neplăcute, inclusiv cîteva convocări la sediul Securității unde i s-au cerut declarații amănunțite despre activitatea fostului ei soț, dar a fost zguduită mai ales de atitudinea fățiș ostilă a multora dintre cei cu care activa în aceeași organizație de bază. În aceste ceasuri grele, cînd Lucia se simțea mai singură ca niciodată și asaltată de temeri obscure, nelămurite, iar refugiul obișnuit în munca necurmată nu mai reușea s-o izoleze de realitatea agitată din jurul ei, de ecourile nedomolite ale acestei agitații în viața și conștiința ei, sosirea lui Onisifor Suciu, care lipsise multă vreme din Capitală, foarte ocupat în Orașul din Nord cu

problemele complexe puse în această perioadă de noua sa funcție de prefect, i-a produs Luciei o bucurie sinceră, sentimentul că i se întinde o mînă salvatoare, ca acela izbucnit în sufletul unui om pe cale de a se îneca la apropierea unei bărci. Onisifor cunoștea foarte exact situația în care se afla Lucia, vechile sale relații cu Marcu păreau bine cunoscute de anchetatori, probabil că însuși fostul diplomat se referise la ele gîndindu-se că mărturia unui comunist ajuns la o funcție importantă, cum era Onisifor, putea să-i amelioreze situația, și prefectului i se solicitase o declarație scrisă despre fostul său coleg. Onisifor, care îi desluși mai tîrziu Luciei că procedase ca un om cinstit ce era, dezvăluind relațiile sale din trecut cu Marcu și evoluția opiniilor și pozițiilor politice ale acestuia, a fost în realitate mai aspru decît ar fi trebuit să fie (dacă ar fi adoptat un punct de vedere mai apropiat de seninătatea imperturbabilă și de obiectivitatea rece, exagerînd în mod voit trăsăturile negative ale caracterului lui Marcu, îngroșînd dorința de izolare de realitatea cotidiană sub zodia analizelor unor aspecte generale, deci în mod fatal devitalizate, împinse spre abstracțiune, constatată necontenit, afirma el, începînd cu prima lor reîntîlnire la București și cu cina la care a fost invitat în locuința diplomatului, cînd a revăzut-o după cîțiva ani pe Lucia, rămînînd impresionat de frumusețea ei, ca și fuga sa de angajare în perioada instalării statului legionar și a atrocităților consecutive. Poate însă că pînă aici Onisifor exagerase numai — deși el socotea și după trecerea multor ani că exprimase numai și numai adevărul nefalsificat — unele atitudini reale ale lui Marcu, rămînînd însă pe tărîmul constatărilor personale, confirmate și de alți cunoscuți din această perioadă ai diplomatului. Partea cea mai importantă a declarației lui Suciu o constituia însă examinarea relațiilor dintre diplomat și grupul lui Siclovan, pe care în realitate Onisifor nu le cunoștea decît foarte vag, îngăduindu-și să prezinte ca fapte reale simple presupuneri și ca neîndoielnice constatări niște simple concluzii subiective trase din fraze rostite de Marcu sau atribuite lui de alții. În acest

sens, a fost foarte gravă afirmația lui Onisifor Suciu că Marcu a depus, după întoarcerea de la Cairo, eforturi necontenite pentru a-l convinge pe Șiclovan (dar și pe Ică Antonescu, atunci cînd acesta l-a invitat dorind să-i afle părerile) că ieșirea din război prin tratative purtate numai cu anglo-americanii, excluzîndu-i pe sovietici, este întru totul posibilă, militînd deci împotriva contactării sovieticilor sau — după ce Ică Antonescu a trecut totuși la această acțiune — pentru micșorarea importanței sau eficienței sale. Evident, Marcu susținuse ideea atribuită lui de către Onisifor, dar prefectul a exagerat fără nici o îndoială importanța și influența ei. Căci Onisifor a afirmat negru pe alb — și peste mulți ani părea chiar mîndru că nu a ocolit această „importantă dezvăluire" — că părerea lui Marcu a avut un rol determinant în formarea poziției lui Șiclovan — care a avut atîtea urmări negative asupra pregătirii și înfăptuirii actului de la 23 August — deși, în realitate, părerea (la început ezitantă și imprecisă a diplomatului) s-a consolidat și s-a definitivat tocmai după ce ea i-a fost confirmată de Șiclovan, deci cînd a fost fericit de coincidența sa de idei cu bătrînul om politic în a cărui îndelungată experiență avea foarte mare încredere. Onisifor a afirmat în plus — deși de data aceasta el a adăugat „după părerea mea, fără să mă pot referi la fapte exacte cunoscute de mine" — că aceste idei ale lui Marcu au avut un rol nefast în frînarea acțiunii lui Ică Antonescu, după primele contacte stabilite la Stockholm cu sovieticii. și în formarea și consolidarea părerii vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, că ieșirea din război poate fi obținută, totuși, exclusiv prin insistențe pe lîngă anglo-americani. Ținînd seama de atmosfera din acea perioadă și mai ales de sensibilitatea foarte vie existentă față de vinovățiile pentru pierderea tragică a ocaziilor foarte prielnice existente în 1943 și la începutul lui 1944 pentru ieșirea din război, mi se pare cert că aceste afirmații ale lui Onisifor Suciu ar fi fost mai mult decît îndestulătoare pentru a pecetlui soarta lui Ștefan Marcu. Totuși, Suciu a considerat necesar să mai adauge la aceste afirmații, bazate pe simple păreri

proprii, fără acoperire de fapte exact cunoscute, altele cu temeiuri tot atît de incerte, deoarece izvorau iarăși din simple impresii proprii sau din impresii ale altora privitoare la rolul jucat de Marcu în grupul lui Șiclovan și de relațiile sale cu unii membri britanici și americani din Comisia Aliată de Control. Dealtfel nici după trecerea multor ani, cînd pasiunile de atunci s-au stins dînd loc unei cumpăniri serioase a faptelor tranformate în istorie, nu am reușit să-l fac pe Onisifor să accepte că Marcu n-a avut nici un rol important în grupul lui Șiclovan, care l-a privit ca pe-un simplu pion, util pentru unele contacte, dar nimic mai mult, și că legăturile sale cu anglo-americanii din Comisia Aliată de Control s-au limitat la cîteva întîlniri cu un consilier diplomatic britanic, cu un rol destul de secundar, cunoscut de dinainte de război, cînd îndeplinise funcția de consul la Galați, și care privea cu foarte mult pesimism posibilitatea schimbării cursului spre socialism al evoluției social-politice din România și cu scepticism eficiența activității opoziției burgheze.

Este greu de stabilit dacă Onisifor a procedat cu atîta rece neîndurare față de Ștefan Marcu deoarece era convins că pentru cauza pe care o slujea înlăturarea unor dușmani (cum îl socotea fără îndoială pe Marcu) este o necesitate vitală care trebuie înfăptuită fără milă chiar dacă unele fapte ale lor nu pot fi stabilite decît cu aproximație, interpretarea lor exactă fiind astfel anevoioasă, amenințată de influențe subiective (asprimea dovedită de el fiind augmentată, probabil, și de coșmarul amintirilor de la Iași, care începuse în mod cert să-l chinuiască încă de pe atunci) sau ea a fost impulsată de dorința (poate obscură, neclară, subconștientă, dar cu acțiune fără greș) de a îndepărta pentru multă vreme (dacă nu pentru totdeauna) pe fostul soț al femeii iubite, pe care aceasta îl îndrăgise pe vremuri și spre care ea ar putea fi din nou, în mod firesc, atrasă, netezindu-și astfel calea spre cucerirea ei. Este foarte probabil că ambele impulsuri au acționat cu tărie în conștiința lui Onisifor, făcînd ca hotărîrea sa de a-l „demasca" în mod necruțător pe Marcu să fie implaca-

bilă. E, dealtfel, necesar să recunosc că primul impuls al lui Onisifor este cu totul comprehensibil dacă tinem seama de atmosfera acelor ani cînd lupta pentru hotărîrea căii pe care va merge România spre anul 2000 nu era încă definitiv rezolvată. Onisifor Suciu nu era omul care să fi ezitat vreo clipă de a se integra pe deplin în această atmosferă, și îmi trece și astăzi un fior rece prin șira spinării cînd îmi vine în minte asprimea și hotărîrea cu care, aflînd despre doborîrea vreunui om dovedit mai tîrziu a fi cu totul nevinovat, dădea din mînă cu dispreț spunînd : „Ei, asta-i ! Decît să pregătească noi trenuri ale morții, mai bine să mai cadă și cîte unul nevinovat !"

Dar, în acele zile cînd Onisifor își dovedea deplina insensibilitate față de posibilitatea de a fi nedrept și de a mări în mod inutil, din exces de zel (sau nu era numai exces de zel, ci si calculul lui David trimițîndu-l la moarte pe Urie pentru că rîvnea la nevasta lui ?), încărcătura de suferință a acelor ani, el mai avea puterea (și capacitatea de disimulare) de a apărea în fața Luciei, ca adevărată întrupare a sensibilității, a gingășiei virile, a atenției și a dorinței de a-i face agreabile cîteva ore. Da, Onisifor Suciu nu a fost niciodată, nici chiar în perioadele cînd acționa cu cea mai mare asprime (sau brutalitate ?), nepăsător la suferințele pe care le producea, un simplu bărbat dur, înclinat spre violență, spre loviturile date fără ezitare și fără milă, ci un om complex, capabil și de gingășie, gîndind că duritatea față de vrăjmaș nu se află în contradicție cu duioșia față de prieten sau cu gingășia și delicatețea cea mai desăvîrșită față de femeia iubită. În acest timp atmosfera din jurul Luciei se făcuse mai rece ca niciodată și doctorița, deși refugiată în munca ei istovitoare ca într-o fortăreață inexpugnabilă, simțea adiind tot mai vîscoase în jurul ei aripile singurătății. Nu e astfel nici o mirare că, atunci cînd Onisifor s-a simțit, odată cu biruința pecetluită de numirea sa ca prefect, nu atît ajuns într-un liman rîvnit cît mai curînd plasat, în sfîrșit, în apele curentului care duce spre limanul visat, si s-a putut înfățișa fără nici un complex în fața femeii

iubite cu propunerea de căsătorie, el a fost primit dacă nu cu căldura iubirii împărtășite, cel puțin cu recunoștință și cu speranță. Cei doi ajungeau însă la căsătorie mînați de dorințe diferite. Lucia dorea (sau spera) să găsească salvarea din singurătate, apărare impotriva ostilității obscure, difuze, imprecise de care se simțea înconjurată și căldura unei familii. Onisifor visa, la rîndul său, mari incendii pasionale, o aventură erotică excepțională, și transformarea femeii, pe care o simțise pînă atunci superioară, într-o ființă supusă lui și plină de admirație pentru el.

Anii n-au făcut decît să adîncească diferendele și să ascută contradicțiile, iar nașterea lui Sergiu n-a mai putut salva nimic dintr-un naufragiu pe care apariția Alinei Leca l-a făcut definitiv. Și nu e lipsit de tîlc că întîlnirea dintre Onisifor Suciu și Alina Leca a avut loc datorită profesorului Papahagi, care ieșise de sub protecția sa directă mutîndu-se din Orașul din Nord în Capitală, unde se ofereau posibilități mult mai prielnice pentru afirmarea definitivă la care rîvnea.

Printre cei trecuți de Onisifor Suciu pe lista invitaților la sărbătorirea sa se număra și profesorul Hristu Papahagi. Onisifor, nu lipsit de simțul humorului atunci cînd se exercita în contul altcuiva, nu al său, indicase ca profesorul să fie așezat față-n-față cu Tiberiu Baciu. Borțig îmi arătase cu oarecare îngrijorare planul așezării la masă, întocmit de sărbătorit (care nu putea să nu urmărească și niște scopuri oculte atunci cînd își așeza oaspeții, obligîndu-i pe vrăjmași să stea cot la cot sau față în față și să-și zîmbească fățarnic, chinuindu-se cîte o noapte nesfîrșită ce să vorbească pentru a nu ajunge să se înjure), și arătîndu-mi, cu o mișcare nesigură, plină de ezitări, a degetului său arătător (pătat și de data aceasta cu cerneală, deși știam foarte precis că Borțig nu scrie nimic, rapoartele sau evidențele sale sînt întocmite de subalterni, iar el, după multe indicații de a se reface — socotite obligatorii pentru a-și dovedi superioritatea, arătîndu-le colaboratorilor săi că el le știe pe toate mai bine, le-ar putea face cu mai multă îndemînare și mai mare „maturitate politică“ —

vai, cît de mult îi plăcea expresia aceasta — ca nu cumva aceia să-și închipuie că recurge la ajutorul lor pentru că nu s-ar putea descurca și singur, și nu le oferă posibilități numai și numai pentru a face și ei ceva cu rost, de a-și dovedi capacitatea în fața lui, a șefului, și de a justifica pîinea pe care o mănîncă din mila lui, căci era cu totul convins că așa și este, le semna în modul său ciudat, desemnînd cu mare grijă, cu un ochi închis de parcă ar fi ochit cu încordare o țintă, un B grijuliu, ca de tipar, sub care trăgea niște arabescuri ciudate, fixate odată pentru totdeauna după multe și răbdătoare exerciții), numele lui Baciu, caligrafiat într-un pătrățel perpendicular pe dreptunghiul mare marcînd masa solemnă, și apropierea sa de numele lui Papahagi, iar mișcarea oscilatorie imprima parcă în aer incompatibilități grave, complicații posibile, cerînd parcă ajutor, intervenție pentru modificarea raportului dintre cele două pătrățele buclucașe, confirmînd în felul acesta exactitatea calculului lui Onisifor de a pune pe cei doi într-o situație neplăcută și pentru el amuzantă. M-am prefăcut a nu înțelege ce vrea să sugereze harnicul director general prin mișcările stranii ale indexului său și am spus distrat: „Aha! Așta-i locul lui Papahagi? Foarte, foarte bine!" În realitate nu prea era nimic bine, iar farsa destul de grosolană pregătită de Onisifor mă irita, spulberîndu-mi și ultimul dram din plăcerea de a participa la atît de temeinic organizata sa sărbătorire. Desigur, nu-mi erau necunoscute reținerea și tactul lui Tiberiu Baciu, capacitatea sa de a-și păstra cumpătul chiar și în situații mai dificile decît o așezare neplăcută la o masă, dar nu înțelegeam de ce Suciu încerca să provoace o altercație care putea să readucă în discuție vechi și apuse neînțelegeri, cum era cea dintre profesorul Papahagi și Tiberiu Baciu, mai ales una — cum e cea despre care voi vorbi — avînd la bază o greșeală din trecut a sărbătoritului. Oare lui Onisifor nu-i trecea prin cap că un eventual schimb de cuvinte între cei doi invitați l-ar implica și pe el? Adică, rostind mai pe șleau, cei doi nu puteau să dezvăluie tocmai rădăcina conflictului dintre ei, adică vina avută

de fostul ministru în provocarea lui? Sau, îmi spuneam cu o secretă neliniște, oare ceea ce urmărește Onisifor, organizîndu-și atît de minuțios sărbătorirea, nu e tocmai această dezgropare a unor conflicte vechi, a rădăcinilor lor uitate, pentru a striga în fața celor întărîtați de el ca niște duhuri rău și împinși la grave conflicte rămase vii și după atîția ani: „iată, zevzecilor, cît de nătîngi ați fost, cît de inutil v-ați creat probleme grave (sau, cum ar spune Sergiu în graiul său pitoresc: v-ați bătut singuri cuie-n talpă!)." Ori, poate — mă întrebam ezitînd —, Onisifor Suciu ignoră cu supremă nepăsare că aceste conflicte au izbucnit în realitate numai datorită intervenției sale în relațiile dintre oameni, și, așezîndu-și victimele față în față, vrea să le reamintească greșelile comise de ei, unul față de celălalt, supunîndu-i unei adevărate judecăți cuprinse în însăși confruntarea lor după lungi decenii?

În cazul Tiberiu Baciu — Papahagi conflictul nu a luat proporții dramatice. S-a întîmplat doar că întoarcerea unui tînăr lector de istorie din Orașul din Nord, trimis de Institutul de cooperare intelectuală de sub conducerea lui Baciu să participe la o conferință internațională în America Centrală, a întîrziat două sau trei săptămîni. După ce s-a întors în țară, omul a explicat că nu a putut reveni la data prevăzută deoarece participanții la conferință (mai exact, o conferință internațională de istorie a poporului maya, incluzînd o excursie interesantă pentru specialiști în aria vechilor vestigii ale culturii maya, din Guatemala) au fost invitați de guvernul mexican să-și extindă vizita la aria anticelor monumente maya din Yukatan și, în acest fel, tînărul om de știință nu și-a putut prelungi viza de ședere, în acea perioadă în nici una din țările din America Centrală neexistînd oficiu diplomatic românesc. Lucrurile s-au liniștit repede, dar în mod ciudat nu a încetat ancheta pornită împotriva lui Tiberiu Baciu în legătură cu acest caz, pe baza unei declarații a profesorului Papahagi, potrivit căreia directorul Institutului de cooperare intelectuală nu ar fi procedat în mod corect și obiectiv în legătură cu trimiterea în America

Centrală a tînărului cercetător Septimiu Naghiu și ar fi indus în eroare Comisia specială însărcinată cu selecționarea candidaților. Deși în anii aceia puține lucruri ți se mai păreau de necrezut, am rămas uluit aflînd că în legătură cu încurcăturile produse de misiunea lui Naghiu în America Centrală a început împotriva lui Tiberiu Baciu o anchetă determinată de o declarație a profesorului Hristu Papahagi, pe care în acei ani juvenili îl socoteam personalitate însemnată, pe care ne-am obișnuit s-o admirăm atît de mult încît eu credeam că e de multă vreme decedată întru Domnul. După toate aparențele, profesorul Papahagi a fost profund neliniștit că o anchetă a fost deschisă împotriva lui Naghiu și, într-un mod pentru mine pe atunci straniu, se arăta foarte îngrijorat de posibilitatea ca, în cursul ei, s-ar putea să apară vreun element susceptibil să-l implice direct sau indirect în această afacere. Așa că s-a grăbit să trimită Procuraturii o declarație scrisă, precizînd de la început că „pătruns de un înalt sentiment al datoriilor patriotice, condamn cu fermitate și înfierez fără a-i găsi nici o circumstanță atenuantă activitatea criminală a pretinsului om de știință Septimiu Naghiu și mă alătur cu hotărîre celor care cer clarificarea pînă la capăt a circumstanțelor trădării sale, ca și pedepsirea exemplară a complicilor săi". După atîția ani de la clarificarea definitivă a cazului, în atmosfera de astăzi a vieții noastre, declarația profesorului Papahagi apare în tot ridicolul ei. Dar, la data scrierii, ea exprima nu numai o psihologie personală (ca să nu spun, din respect pentru bătrînețea autorului ei, așa cum s-ar potrivi mai bine : o anumită etică), ci și o atmosferă socială. În orice caz, declarația bătrînului profesor a împins atenția anchetei într-o direcție agreabilă lui Onisifor Suciu, așa cum rezultă din comentariul amănunțit pe care l-a făcut pe marginea scrisorii, deși el știa foarte bine că aserțiunea ei principală, aceea că Naghiu a rămas în străinătate, că deci a trădat, era infirmată de însuși rezultatul principal al anchetei ordonate de el. Se pare însă că pe Suciu nu-l interesa în principal adevărul sau neadevărul modului cum bătrî-

nul profesor califica activitatea lui Naghiu, ci exclusiv posibilitatea de a găsi motive pentru a-i mai da o lovitură lui Baciu. În orice caz, Onisifor a depus mari eforturi pentru a face ca din anchetă să rezulte că Baciu nu a tratat în mod obiectiv problema trimiterii arheologului în misiunea din America Centrală, dar a făcut și tot ce-i stătea în putință pentru a-i asigura protecția necesară ca aprobarea plecării să nu mai fie îndoielnică, și indicase cu multă abilitate ca anchetatorul să folosească în mod stăruitor, în acest scop, baza oferită de declarația profesorului Papahagi.

După încheierea anchetei, cînd cel ce o condusese și-a dat seama de inutilitatea eforturilor sale, dar și de schimbarea la față a lui Onisifor, am avut posibilitatea de a-mi face o copie după declarația făcută de Baciu cu privire la alegerea lui Naghiu pentru misiunea în America Centrală.

„Alegerea lui Septimiu Naghiu pentru locul asigurat unui cercetător român în cadrul expediției arheologice organizate de UNESCO în America Centrală, în zona monumentelor maya din perioada vechiului imperiu, a fost cît se poate de firească — scria Tiberiu Baciu — deoarece trebuie să precizez că în afară de doi sau trei cercetători avînd tangențe absolut întîmplătoare cu această problematică foarte complicată, singurul nostru specialist în arheologia vechiului imperiu maya este acest tînăr om de știință. În afară de un număr important de studii supra monumentelor, cronologiei și astronomiei maya, Naghiu a închinat un volum, tradus în mai multe limbi, interpretării unei stele maya de la Quiriga, de un interes științific mondial. Naghiu nu a descifrat numai numerele — a căror lectură nu mai prezintă de mulți ani nici o dificultate notabilă —, ci și unele fragmente de text. Dificultatea majoră o constituie, în acest sens, în primul rînd, faptul că nu există nici o bază pentru descifrarea textelor vechi maya, căci, spre deosebire de ceea ce s-a întîmplat în Mexic, în zona culturii aztece, unde vechile pictograme au fost tălmăcite de cărturarii băstinași, semnificația lor fiind fixată în spaniolă, în zona maya nu a tă-

mas nici o traducere a vechilor glife, deoarece la sosirea europenilor vechiul imperiu maya era de multe secole un cimitir imens și nici chiar inscripțiile noului imperiu nu mai erau înțelese de triburile de pe teritoriul unde ele înfloriseră. De asemeni, nu avem nici o cunoștință despre limba vechiului imperiu, singurele texte arhaice rămase fiind transpuneri în limba maya-quiche din secolul al XVIII-lea, probabil, cu rămășițe de forme stilistice și gramaticale ale limbii noului imperiu, dar numai cu vagi urme ale unei limbi anterioare, deci ale limbii vechiului imperiu. Septimiu a avut inspirația aproape genială de a desprinde din aceste texte arhaice cuvintele cele mai rezistente la schimbări, cum sînt numele zeilor, ale anotimpurilor, ale elementelor cosmologice, și așa mai departe. Pe baza puținelor elemente clarificate în legătură cu glifele maya, el a reușit să plaseze astfel cîteva cuvinte în horbota de glife a stelei de la Quiriga, în golurile rămase după descifrarea tuturor semnelor de numere. A ajuns, în acest fel, să descifreze zece sau douăsprezece cuvinte, mai multe decît toate cîte au fost descifrate înaintea lui. Această izbîndă a tînărului nostru cercetător a produs senzație în rîndurile specialiștilor din lumea întreagă, asigurîndu-i, la o vîrstă foarte tînără, un renume de invidiat. Trimiterea sa într-o misiune de cercetare în probleme ținînd de specialitatea sa a fost, deci, cum nu se poate mai firească."

Din nefericire, lucrurile firești pe planul unei examinări teoretice, unde factorii cei mai eterogeni ai realității practice nu joacă nici un rol, apar mult mai puțin firești atunci cînd sînt abordate sub unghi practic, de o comisie atentă la tot felul de implicații și mai puțin informată despre aspectele de specialitate ale problemei aflate în discuție. În cazul lui Naghiu, interpolările de probleme periferice, fără nici o legătură cu esența problemei dezbătute, veneau din partea unei doamne între două vîrste, Alina Leca, de la un minister cu o destul de largă competență în sfera de activitate a institutului lui Tiberiu Baciu. Obiecțiile doamnei erau vagi, dealtfel nici nu dorea să le scoată din

negura vagului și să le implanteze în concret, știind foarte bine că ceilalți membri ai comisiei vor fi impresionați tocmai de caracterul aluziv, neclar al observațiilor sale, bănuind dedesubtul lor grave obiecții de ordin politic, prea confidențiale prin natura lor pentru a putea fi discutate în public. Doamna răsucise cîteva minute nota privitoare la misiunea lui Naghiu, o zgîriase cu anumită scîrbă cu unghia lungă și roșie de la degetul mic, oftase de cîteva ori ridicîndu-și îngrozită parcă sau mîhnită de faptul că o asemenea hîrtie a putut să fie adusă în fața comisiei, ochii în tavan, apoi, cînd președintele, socotind că nu există observații, începu formula care închidea de obicei meditația asupra unei propuneri : „Nefiind deci obiecții...", doamna făcu o mișcare nervoasă din cap, ca pentru a-și azvîrli spre ceafă o șuviță rebelă, tuși cu importanță, făcîndu-l pe președinte să se oprească, și șopti răgușit : „ — V-aș ruga, totuși. Să nu ne grăbim... Mai trebuie gîndit... Știți, după unele păreri... Chiar tovarășul... Ei, sînt probleme, sînt... Să mai așteptăm..."

„Am intervenit — povestea mai tîrziu Tiberiu Baciu, enervat încă după atîția ani de amintirea scenei relatate — pentru a cere explicitarea clară și concretă a obiecției, protestînd împotriva amînării, deoarece alte formalități trebuiau îndeplinite înainte de plecarea lui Naghiu și tărăgănarea unei hotărîri clare ar putea duce la pierderea unei ocazii importante de participare la o expediție științifică internațională de mare prestigiu. Președintele ezita, nu ar fi dorit să-și asume răspunderea pentru pierderea unei acțiuni de o oarecare importanță, dar se ferea s-o contrazică pe doamna cu obiecția vagă, care zîmbea rece și misterios. Adresîndu-i-se direct, ea își reluă jocul de mai înainte, plasînd cu buzele țuguiate frînturi sibilinice de fraze :

„— Desigur... Dar datoria noastră e să fim atenți... Înșiși tovarășii de la... Au atras atenția... Da, cel mai bun lucru e să ne gîndim... Eu în nici un caz nu..."

Președintele dădu neputincios din umeri și fixă data reluării problemei peste o săptămînă.

Am folosit acest răstimp — povestea Baciu — pentru a mă interesa de natura obiecțiilor și de sursa lor. Era însă foarte greu să dai de capătul unui fir aruncat dezlînat pe fereastră, printre spini. După două sau trei zile era însă cert că nu exista nici o piedică din partea celor mai importante organe, nici chiar a ministerului reprezentat în comisie de doamna cu obiecțiile. Am continuat deci cercetările pe alt plan, încercînd să desluşesc ce elemente de perturbare au putut să apară în relatiile personale dintre Naghiu și importanta doamnă. Existența unui asemenea element mi se părea cu atît mai probabil cu cît doamna în discuție avea o faimă destul de curioasă, care, verificîndu-se de atunci ca întemeiată, i-a determinat trimiterea într-o muncă ce nu-i oferea instrumente de presiune în interesul insațiabilității sale erotice. Doamna Leca se trăgea din Fălticeni unde tatăl ei fusese un băcan mărunt care mai cîrpea sacul dînd bani puțini cu camătă mare răzeșilor demni de încredere din împrejurimi, și în tinerețele ei tot tîrgul se mira cum de-a putut ieși o asemenea mîndrețe de fată din Lowenstein și nevastă-sa, două perfecte modele de sluțenie de la care nu moștenise — ca Ida din poezia lui Goga — decît părul de cărămidă. Înscriindu-se după bacalaureat la medicină, la București, și românizîndu-și numele, Alina Leca a fost pescuită în anul trei sau patru de un coleg de-o sluțenie întrecută doar de bogăția tatălui, proprietarul unei faimoase farmacii de pe bulevard si a două sau trei blocuri ultracentrale. Am spus „a fost pescuită" — se corectă Baciu, dar e mai mult ca sigur că cel pescuit a fost bietul băiat, care nu știa încă în ce cuptor s-a vîrît. Fata, cu părul de cărămidă schimbat într-unul de somptuos bronz antic, îl perpeli pe bietul băiat ca pe frigare, oferindu-i din farmecele jinduite doar cît să nu moară de sete, dar nu cît i-ar fi trebuit ca să-i treacă setea. Iar cînd a crezut că friptura e destul de frăgezită, fata de la Fălticeni și-a schimbat deodată preferințele și a început să fie văzută pretutindeni cu un coleg dintr-un an superior, băiatul unui senator putred de bogat, cu vii întinse lîngă Huși. Băiatul părăsit se

perpelea văzînd cu ochii, dar fata nici nu voia să știe de el, numindu-l în fața emisarilor trimiși să mijlocească împăcarea, „bădăran și mojic". Pînă la urmă, un emisar mai deștept a înțeles că fata e supărată că fostul ei iubit a știut să se înfrupte din miere, dar nu a catadicsit să-i ofere și reparația cuvenită, adică inelul de logodnă. Tînărul, cunoscînd formula de vrajă a mîntuirii sale, a știut să insiste, amenințînd cu sinuciderea, iar părinții săi, speriați de pasiunea odraslei lor, să cedeze la timp, așa că studenta de la Fălticeni a putut să primească grațios o cerere în căsătorie cu atît mai agreabilă cu cît tatăl celuilalt favorit, bătrînul senator, era un antisemit fanatic și, aflînd obîrșia fetei, nu numai că respinsese categoric orice gînd de căsătorie al fiului, dar pe deasupra umbla prin oraș și cu un pistol încărcat, amenințînd c-o să-i zboare creierii vrăjitoarei oriunde o va întîlni. Astfel, emoționanta poveste de dragoste a avut *happy-end*. Iar după luna de miere petrecută pe Coasta de Azur, tinerii căsătoriți s-au stabilit la Paris, pentru a-și termina studiile, căci părinții băiatului țineau neapărat ca el să se poată lăuda cu un „doctorat de la Paris". Căzută între minunile orașului-lumină, tînăra femeie, cu viitorul asigurat de farmacia și de blocurile care urmau să fie moștenite de sotul ei, a socotit că n-ar putea face o prostie mai mare decît să-și piardă timpul cu tratatele de medicină, în timp ce casele de modă, străzile multicolore, spectolele delicioase și localurile pline de șarm o așteaptă, așa că studiile au rămas pe seama soțului. Acesta, semințe deșteaptă de grecotei pe care n-o putuse moleși nici infuzia de sînge valah boem, n-a uitat nici în fierbințeala marei aventuri erotice că are de obținut o diplomă. Numai că trîndăvia femeii se populă de dorințe, iar bărbatul, obosit de studii, și oarecum speriat de focul neobosit al nevestei, se dovedi prea puțin înzestrat ca să le satisfacă, conviețuirea celor doi tineri umplîndu-se de scene nocturne violente și de zile consecutive de îmbufnare dezlegată doar de cadouri scumpe. Pînă la urmă se întîmplă însă ceea ce era fatal să se petreacă într-o zi, și după primul amant, tînăra doam-

nă descoperi cu încîntare deliciul schimbării frecvente a partenerului și gama variată de bucurii oferite de o bună programare a întîlnirilor. Din nefericire însă pentru ea, printre parteneri s-au nimerit și cunoscuți de la București, care la un pahar de vin nu numai că se lăudară cu favorurile dobîndite, dar îi exaltară, descriindu-le cu foc, și calitățile, așa că soția viitorului as al medicinei deveni în curînd mai cunoscută decît ar fi trebuit, prin calitățile sale intime, în cercul destul de larg al bucureștenilor de la Paris. Totuși, lumea aceasta suficient de blazată și de cinică se feri să deschidă ochii soțului înșelat, așa că acesta își purtă cu demnitate timp de peste un an superbele și rămuroasele coarne. Se întîmplă însă că doamna Alina s-a îndrăgostit în mod fatal de un pictor italian cu faima de a fi o reușită replică a zeului Priap și l-a însoțit pe acesta pe Coasta de Azur, atunci cînd bărbatului adorat i se făcu dor de soare, uitînd, în beția fericirii în sfîrșit descoperite să mai găsească vreun pretext de absență pentru soțul scufundat în studiile sale savante. Soțul, bucuros la început că nevastă-sa e absentă și nu e supus unor solicitări care cu un timp în urmă i se păreau însăși fericirea iar acum se transformaseră în obligație îndeplinită fără prea mare zel, a început după cîteva zile să fie alarmat, s-a apucat să-și caute nevasta, ajunse la disperare imaginîndu-și cine știe ce drame sîngeroase, pînă cînd dădu într-o noapte peste cîțiva prieteni cam băuți care nu se sfiiră să-i povestească întîmplările neveste-sii și să-l clarifice și despre motivul actualei ei dispariții. Soțul, eliberat de coșmarul dramei presupuse, simți o adevărată ușurare, ceea ce îi enervă atît de mult pe prietenii săi cercheliți încît se întrecură să-i dezvăluie amănunte picante din viața frumoasei sale soții, făcîndu-l pînă la urmă să simtă întreg ridicolul situației sale și să ajungă la concluzia că ea trebuie cu orice preț curmată. Se aruncă deci cu toate puterile sale în vîltoarea studiilor și peste cîteva luni se văzu în stăpînirea diplomei rîvnite. Cum știrile despre iminența războiului deveniră tot mai stăruitoare și cum soția, luată de dulcea beție a amorului în cascadă,

visat din totdeauna, uitase cu totul de existența sa, tînărul doctor își făcu bagajele și luă, fără să piardă timpul, trenul spre București. Plecarea sa nu ar fi însemnat o tragedie prea mare pentru tînăra soție care descoperise în brațele pictorului fericirea deplină și nu ar fi renunțat la ea nici pentru toate comorile și situațiile din lume. Dar războiul izbucnise și într-o noapte pictorul, scufundat în dulcea beție a dragostei și neștiind nimic despre evenimentele din lumea din afara camerei lor de dormit, fu arestat și vîrît într-un lagăr de concentrare împreună cu alte mii de italieni și cu cîțiva germani. Doamna Leca, disperată de pierderea iubitului, nu observă decît peste cîteva zile — cînd i se ceru chiria pentru săptămîna ce trecuse — că a rămas fără un ban și trimise o telegramă urgentă soțului, la Paris, cerîndu-i expedierea imediată a sumei necesare pentru întoarcere. A doua zi putu însă măsura întreaga profunzime a nenorocirii sale, căci telegrama îi fu restituită cu mențiunea „plecat la adresă necunoscută".

Pînă aici — spunea Baciu cu zîmbetul său afabil și malițios de om de lume obișnuit să știe multe — exactitatea curbei de desfășurare a întîmplărilor este confirmată de coincidența de fond a tuturor variantelor aflate în circulație, mai ales la vremea cînd tînărul doctor de la Paris s-a întors cu o diplomă merituoasă, dar fără comoara pentru a cărei dobîndire clamase atît de patetic, cu puțin timp în urmă, că este gata să-și pună în joc și viața. De aici încep însă marile spații albe: *Hic sunt leones*, mai exact spus *Hîc sunt teutones*. Rămasă în Franța prinsă de vîrtejul războiului, revenită prin cine știe ce combinații complicate la Paris, Alina Leca a asistat, din mansarda ei din Cartierul Latin golit de fauna stranie a studenților și a artiștilor străini veniți să găsească succesul, la prăbușirea Gloriei, la retragerea într-o debandadă de necrezut a armatelor franceze și la intrarea oștenilor lui Hitler în capitala Franței. După sfîrșitul războiului s-a întors la București cu ifose sporite, și deși a fost primită cu o oarecare rezervă, căci amintirea firii ei nu pălise pe de-a-n-

regul, a obținut totuși o situație la care nu ar fi putut visa cu cîțiva ani în urmă.

Dar din fata fermecătoare plecată în 1938 la Paris a mai rămăsese decît amintirea. La întoarcere, Alina Leca era o femeie matură, de-o frumusețe grea și savuroasă, de pară deplin pîrguită, aflată în zilele cînd se simte gata să se desprindă din creangă și să cadă, odată cu prima ploaie de toamnă, în iarba arsă de bruma. Frumusețea sa se învăluia în aerul acela vag, dar atițător și promițător, de femeie care cunoaște toate subteranele pline de focuri mocnite și de flăcări amăgitoare ale dragostei, trecută prin experiențele subtile și fierbinți ale Parisului. Numai în ochii ei splendizi, ochii aceia verzi care înnebuniseră atîția bărbați, ardea o flacără rece, de scîrbă, de ură sau de disperare. Dar, mai cu seamă, era de-o răutate fără fisuri, plină de o neostenită dorință de a face rău, și cunoscuții îi spuneau în taină „contra-cercetașa", subînțelegînd că nu lasă să treacă o zi fără să facă măcar un rău. Își plimba cu mîndrie podoaba bogată a părului greu, de bronz vechi, scuturat din cînd în cînd cu un gest tinerese, își mai fulgera uneori, stăpînită parcă de un apetit renăscut de căldura umană, ochii verzi spre bărbați, și exclusiv spre cei foarte tineri, dar apropierea ei trezea un fior rece ca acela al marilor reptile și lumea se dădea un pas înapoi, ferindu-se de ea ca de marii damnați. Se vorbea din cînd în cînd de cîte un nou favorit, și cei avertizați manifestau față de el o stimă involuntară, ca față de îmblînzitorii de animale foarte periculoase ori față de dansatorii pe frînghie, dar relațiile lor trebuie că se terminau penibil, pentru că rămîneau pecetluite de ura femeii cu ochi verzi.

Ghinionul lui Septimiu Naghiu a făcut ca la un moment dat să fie cel ales. Era în timpul unei deplasări în străinătate, într-un oraș plin de filme erotice, și doamna Leca l-a purtat dintr-un cinematograf în altul cîteva seri în șir, probabil pentru a-l încălzi, dar între ei era o mare diferență : în primul rînd, tînărul arheolog era un om distrat, incapabil să observe avansurile unei doamne care i se părea destul de vîrstnică

pentru a nu putea fi bănuită de apetituri inavuabile, apoi era de putină vreme căsătorit cu o tînără splendidă, adică el era sătul, nu trecuse printr-un regim de înfometare capabil să comprime dorințele transformîndu-le în obsesii, în timp ce femeia semăna cu o tigroaică flămîndă privind prin gratii o halcă de carne proaspătă. În plus, Naghiu era interesat exclusiv de arheologie, dornic să studieze tot ceea ce se putea vedea prin muzee, o însoțise din curtoazie pe doamna Leca la filmele ei, considerate de el plicticoase, și n-a observat decît tîrziu situația creată, ipostaza de vînat în care se afla, inversarea ridicolă a rolului dintre mascul și femelă, și atunci a început s-o ocolească, să dispară de la hotel înainte de ora stabilită de comun acord pentru dineu, să plece după terminarea tratativelor fără s-o invit și pe ea, invocînd fel de fel de pretexte. Situația penibilă a durat peste o săptămînă și rezultatul nu putea fi decît nașterea unei uri noi în sufletul macerat de ură al doamnei Leca.

Atunci cînd a aflat toate acestea, Tiberiu Baciu a rămas convins că atitudinea Alinei Leca va continua să fie inflexibilă. Or, asemenea probleme nu pot fi rezolvate în conformitate cu preferințe personale, ci numai și numai cu interesele unei acțiuni avantajoase pentru relațiile culturale ale țării, așa că și-a chinuit creierii două sau trei nopți în șir pentru a găsi o cale de ieșire înainte de data fixată pentru noua întrunire a Comisiei. A ajuns pînă la urmă la concluzia că în întreaga Comisie nu se putea conta decît pe un singur om destul de autoritar, destul de îngîmfat și destul de violent ca să răstoarne combinațiile doamnei Leca, și acesta era profesorul Hristu Papahagi. În primul rînd pentru că răutății fierbinți, izvorîte din ură față de cei ce i-au spurcat tinerețea, dar revărsate peste toți oamenii, exprimînd în fond o mare durere și o mare deznădejde, a Alinei Leca, Papahagi îi putea opune o răutate rece, gelatinoasă, de caracatiță domoală și implacabilă, a cărei forță rezida tocmai în încetineala greu de sesizat a mișcărilor. Răutatea lui Papahagi izvora din neputința transformată în propriul ei idol, sublimată

într-o axiologie unde ea reprezenta unica valoare, și transformată în mod firesc în dispreț pentru tot ceea ce e putere de creație originală și viguroasă. Baciu era convins că Papahagi e capabil de-o mai mare încăpățînare decît femeia, pentru că nu-și concentrează privirea decît asupra unei singure prăzi, ca marile și leneșele anaconde din pădurile braziliene, în timp ce Alina Leca își diviza atenția, veșnic agitată de teama că vreo acțiune sau idee i-ar putea scăpa și ar reuși să fie realizată fără ca ea să-i ridice în cale cuvenitele stavili, din inerția invincibilă de a dori să ridice stavili. Era convins că dacă reușește să-l stîrnească pe profesor împotriva obstrucției făcute de doamna Leca, avea să asiste la o luptă spectaculoasă între un tigru și un pithon, și era absolut sigur că tigrul nu avea nici un fel de posibilitate de biruință.

Dar Tiberiu Baciu era conștient că pentru a-l stîrni pe pithon împotriva tigrului, trebuia să procedeze cu toată priceperea și luarea-aminte, căci altfel se puteau întîmpla multe lucruri neplăcute, de pildă, să adoarmă la ședință mistuindu-și cu nepăsare solemnă ultima pradă, putea să se tragă la o parte admirînd cum ceilalți vor fi sfîșiați de tigru sau putea să le facă în ciudă și lor și tigrului înghițindu-i el și lăsîndu-l pe tigru cu buzele umflate. Baciu a stat deci și a meditat mult despre Papahagi. Și a avut inspirația de a inventa ad-hoc o explicație abilă a atitudinii doamnei Leca, atribuindu-i acesteia planul de a dobîndi înlocuirea lui Naghiu în misiunea centro-americană cu profesorul Dioclețian Pop, marele adversar al lui Papahagi. Baciu l-a vizitat deci pe profesor la institutul pe care îl conducea și, mărturisind că vrea să împiedice o mașinație menită să aducă mult rău științei românești, i-a explicat, rugîndu-l să păstreze sub pecetea celui mai strict secret dezvăluirile sale, că doamna Leca dorea să împiedice plecarea lui Naghiu pentru ca misiunea în America să-i fie încredințată lui Dioclețian Pop. Scopul urmărit prin această înlocuire era de a-i oferi lui Dioclețian Pop posibilitatea de a stabili contacte cu UNESCO în vederea includerii în colecția ei istorică a unui op

al său privind Istoria României. Baciu nu a ezitat să-i ofere profesorului, sub condiția celei mai depline confidențialități, chiar informații despre corespondența purtată de Dioclețian Pop cu UNESCO prin intermediul ministerului reprezentat de doamna Leca. Această acțiune viza, desigur, a exclamat patetic Tibi Baciu, falsificarea perspectivei străinătății asupra ierarhiei de valori din științele noastre istorice, împingerea lui Dioclețian Pop pe primul plan al importanței și reducerea, *ipso facto*, a importanței singurului nostru savant serios din domeniul istoriei, inegalabilul Hristu Papahagi! Iată scopurile urmărite de doamna Leca — a subliniat Baciu insistent —, încercînd să înlocuiască pe acest Septimiu Naghiu, despre care știm amîndoi — a spus Baciu pe șoptite, de parcă ar fi fost doi conspiratori — că e un simplu obsedat, mediocru, izolat în monomania sa, o nulitate perfectă și absolută din punct de vedere științific, fără nici o perspectivă de afirmare, cu un carierist ca Dioclețian Pop! Papahagi îl asculta fascinat. Totul i se înfățișa atît de clar și de convingător, conspirația îndreptată împotriva sa era atît de evidentă, încît singura sa întrebare șovăitoare fu dacă „acest Naghiu, mă-nțelegi, e într-adevăr o nulitate?". „Evident, i-a răspuns cu toată convingerea Baciu. Ăsta n-o să facă niciodată nici o treabă ca lumea. Nu e numai maniac, dar e și leneș, ceva de speriat. Nu-i stă capul decît la curve, scuzați, domnule Profesor!".

— Așa da, spuse satisfăcut Papahagi. Las' că le arăt eu conspirație. O să stea domnul Dioclețian în Clujul lui pînă i-or putrezi oasele! Iar doamna aceea o să vadă ea că mai trăiește Hristu Papahagi și nu are, har Domnului, orbul găinilor!

S-au despărțit ca niște vechi prieteni, și profesorul l-a rugat pe Baciu insistent să i-l prezinte pe Naghiu, dorind neapărat să-l cunoască pentru a-i putea sprijini candidatura. Baciu a înțeles imediat: voia să se convingă că Naghiu e într-adevăr tîmpit.

Peste cîteva zile, la reuniunea comisiei, Baciu a cerut președintelui să se discute cu prioritate problema misiunii UNESCO, deoarece rezolvarea ei e tărăgănată în

mod inadmisibil. Președintele tuși încurcat, privind spre doamna Leca. Aceasta făcu să-i scîrțîie pe hîrtie unghia lungă și roșie de la degetul mic :

— Nu cred... Și nici tovarășul... Da, exact, nu consider... Mai sînt multe elemente de clarificat... Într-adevăr... De clarificat.

Profesorul Papahagi își trînti ochelarii pe masă, roșu de furie :

— Nu-mi pot permite, spuse el foarte tare și foarte mînios, nu-mi pot permite să calific cu termenul just modul acesta de discuție. Mă întreb : Ce alcătuim noi aici ? O Comisie responsabilă de actele sale sau teatru de marionete ? Ce sînt aceste frînturi de fraze prin care sînt expediate probleme de mare importanță ? Unde o să ajungem dacă tovarăși cu referințe excelente, cu activitate demnă de stimă, cum e tovarășul Naghiu, o să fie executați cu două-trei frînturi de propoziție fără sens ?! Dacă tovarășa — țipă el arătînd-o cu degetul pe doamna Leca și prefăcîndu-se că-i caută numele în memorie —, tovarășa Nu-știu-cum-o-cheamă are ceva exact, concret, valabil, de spus, să-și deschidă gura și să spună : Uite, tovarăși, am următoarele obiecții ! Și să le enumere : 1, 2, 3, 4, 5. Așa ! Și să pună pe masă argumente, dovezi, referințe, declarații ! Așa ! Democratic ! Partinic ! Tovărășește !

După două ceasuri de discuții violente, Alina Leca a amuțit, dar s-a abținut de la vot, în timp ce toți ceilalți membri ai Comisiei au aprobat plecarea lui Naghiu. Tiberiu Baciu fusese încîntat de desfășurarea luptei savurate de el cu deplină convingere că Pithonul (care începuse lupta de parcă ar fi fost tigru, pentru a-și redobîndi treptat-treptat adevărata fire, devenind spre sfîrșit rece ca gheața și strîngîndu-și încet și calm, calculat și impersonal inelele de fier în jurul adversarului) îl va înfrînge neîndoielnic pe Tigru (care se comportase la început ca un Pithon, atacînd pe ocolite, scoțînd din servietă referințe și declarații privitoare la Naghiu, unele în doi peri, altele răuvoitoare, dar nici una neaducînd acuzații exacte, cît de cît importante și concrete, plasînd observații sarcastice în legătură cu „lipsa de simt de cla-

să a unor intelectuali de formație veche, coborîtori din burghezia înstărită", deci vizîndu-l foarte deschis pe Papahagi. Firea și tactica adevărată a celor doi adversari s-a dezvăluit însă fără greș. Căci Papahagi, atacat direct, s-a închis deodată în calmul său rece și prudent, lăsîndu-i pe alții să intervină în discuții, socotindu-se vizați de observația doamnei Leca, și n-a intervenit decît după o jumătate de ceas, cînd toate argumentele păreau epuizate, și începînd leneș, plictisit, dezabuzat: „Sîntem aici cîțiva intelectuali de origine burgheză, cu formație veche! Care ne-am mărturisit deschis originea, ne-am făcut autocritica pentru greșelile ideologice din unele lucrări mai vechi, ne-am alăturat sincer cauzei puterii populare și ne străduim să ne însușim concepția cea mai științifică despre lume, aplicînd-o în activitatea și în viața noastră. Vorbea cumpănit, calm, ca la o ședință liniștită, rostind fraze pe care le mai spusese de multe ori, le cunoștea efectul, convins de adevărul lor. Partidul ne-a înțeles, ne-a cîntărit, ne-a găsit buni și ne-a primit în rîndurile sale! Dacă cineva nu este de acord, să se adreseze organelor competente! Dar pînă atunci, nu admitem — și glasul său se făcu rece și tăios — să ni se aducă imputări necugetate și izvorîte din fățărnicie! Se opri cîteva clipe, îi examină cu grijă pe cei prezenți, cîntărindu-i parcă, și își aținti apoi ochii reci, inexpresivi, asupra doamnei Leca. Dar pentru că s-au ridicat aici obiecții privind compoziția comisiei, să cerem cu fermitate organelor de partid și de stat să reverifice această compoziție. Eu personal — spuse el foarte rar, gospodărește, strîngînd cercurile de fier ale frazelor care prinseseră tigrul în capcană — declar că nu voi mai participa la lucrările acestei comisii cîtă vreme din ea face parte o tovarășă despre care circulă cele mai înjositoare zvonuri, capabile să descalifice și un proletar cinstit, nu o descendentă de cămătari!

Alina Leca — era singura femeie din comisie și nu putea exista nici o îndoială la cine se referă cuvintele brutale ale lui Papahagi — se zvîrcoli cu o abilitate de adevărat tigru ca să se apere, după firea ei, atacînd și mușcînd cu furie în toate părțile. Dar zbaterea ei nu mai

avea puterea de a speria pe nimeni. Tigrul se afla în strînsoarea rece și nemiloasă a pithonului. Comisia a votat cu mare majoritate propunerea formulată de Papahagi despre verificarea atentă a comportării etice a tuturor membrilor ei, pentru a se constata dacă dispun sau nu de calitățile necesare pentru a participa la o activitate ce pretinde o extremă probitate și o moralitate nepătată.

După lungi săptămîni, cînd scurta întîrziere a lui Naghiu a oferit cîtorva binevoitori de-ai săi posibilitatea de a-l calomnia lansînd „informația sigură" că el a rămas definitiv în străinătate, profesorul Papahagi, care își rumegase pînă atunci în liniște biruința asupra doamnei Leca, sigur că a zdrobit în față o uneltire menită să-i umbrească marele prestigiu și să-l aducă pe primul plan pe rivalul său, Dioclețian Pop, s-a dovedit neașteptat de alarmat de zvonurile privitoare la junele arheolog și i-a adresat scrisoarea amintită, lui Onisifor Suciu, tocmai numit prim-secretar în urbea unde lucra Naghiu, condamnînd „trădarea" acestuia și urmărind, în realitate, să elimine orice posibilitate de a se crede că lupta sa împotriva doamnei Leca pentru a obține aprobarea plecării arheologului a fost purtată pentru a-i facilita fuga. Onisifor habar nu avea de existența lui Septimiu Naghiu, iar zvonurile despre pretinsa lui rămînere peste hotare nu ajunseseră pînă la el, dar citind scrisoarea lui Papahagi s-a socotit obligat să ceară un raport amănunțit despre acest „caz". Constatînd din raportul întocmit de Vrega că plecarea lui Naghiu a fost propusă și sprijinită de Tiberiu Baciu, Suciu a ordonat imediat deschiderea unei anchete foarte operative pentru descoperirea „vinovăților legate de fuga trădătorului Septimiu Naghiu" — pentru a reproduce cu exactitate rezoluția pusă pe raportul amintit —, convins că în acest fel închide un caz penibil, considerat de el o rușine pentru județ, dar și ca o posibilă sursă de reproș, și că aduce un element nou, cu greutate, în balanța pe care se tot cîntăreau meritele și greșelile (în bună parte imaginare) ale lui Tibi Baciu. Și acum, la faimosul banchet, Baciu avea să stea față-n-față cu Papahagi și să-și zîmbească galeș !

În vremea aceasta, însă, Alina Leca, destul de experimentată ca să știe că nici o bătălie nu este definitiv pierdută deoarece una nouă poate să schimbe în mod hotărîtor echilibrul forțelor, aflase că printre protectorii cei mai influenți ai profesorului care a umilit-o se numără și Onisifor, transferat între timp în Capitală și instalat ca ministru adjunct la unul dintre cele mai importante ministere, și a făcut totul pentru a-l cunoaște pe ministru, ceea ce nu a fost deloc greu, deoarece prin noua sa situație Onisifor a fost curînd absorbit de cercurile mondene în care Alina avea numeroase relații. Ea se afla în deplină înflorire a farmecelor sale și era convinsă că pentru un bărbat ca Onisifor, claustrat în anii cei mai buni în muncă necurmată și în aventuri erotice banale, lipsite de farmec, bîrfele despre unele aspecte ale trecutului său nu puteau constitui decît o atracție în plus. Atunci cînd a reușit în fine să-l întîlnească pe ministru într-un cerc de cunoscuți, Alina, care nu avea numai inteligență, ci, ca marile fiare de pradă, și o intuiție sigură, a simțit imediat tresărirea de interes a bărbatului și, după cîteva fraze banale în grup, s-a retras cu el într-un colț mai liniștit și, în timp ce se priveau cu paharele de whisky în mînă (iar femeia își întrerupea din cînd în cînd conversația, ascultînd cu plăcere clinchetul argintiu al bucăților de gheață în paharul de cristal) i-a povestit, foarte amuzată, „întîmplarea mea nostimă cu prietenul dumitale preferat, dacul Hristu Papahagi", îngroșînd scandalizarea profesorului „care aflase cu uluire — spunea ea cu un zîmbet drăgălaș și nevinovat — că nu mai sînt fată mare". Suciu a rîs cu poftă, acceptînd parcă optica ironică a femeii (deși se număra printre cei ce susținuseră cererea lui Papahagi ca ea să fie scoasă din comisie) și dovedindu-și totala lipsă de prejudecăți și de puritanism. În timpul întregii seri ministrul constatase cu încîntare atenția nedisimulată pe care i-o arăta cu dezinvoltură Alina (neobservînd zîmbetele ironice provocate de naivitatea noii prăzi găsite de tigroaică) și la sfîrșitul petrecerii fu bucuros că se numără printre cei trei „prieteni apropiați" pe care femeia îi invită la „un *drink* în plus". Constată cu plăcere eleganța

apartamentului Alinei, bunul gust cu care fusese amenajat fiecare colțișor și slăbiciunea femeii pentru el deveni atît de evidentă încît ceilalți invitați își luară curînd rămas bun, cu îmbufnare cinică și cu o grabă pe care lui Onisifor nici nu-i trecu prin cap s-o bănuiască aranjată de dinainte, lăsîndu-i singuri. În noaptea aceea memorabilă Onisifor cunoscu în fine incendiul pasional pe care îl visase o viață întreagă, și soarta sa a fost astfel pecetluită. Aventura cu Alina Leca se transformă curînd într-o mare poveste de dragoste și deveni peste cîteva luni publică, așa că existența lui Sergiu nu mai putu zăgăzui multă vreme destrămarea căsniciei nereușite cu Lucia. Doctorița rămase astfel a doua oară singură, de data aceasta însă fericită că se poate din nou retrage netulburată în muncă și în creșterea lui Sergiu. Această a doua satisfacție nu îi fu însă dată pentru multă vreme căci după cîțiva ani marea poveste de dragoste dintre Alina și Onisifor se termină cu un scandal de care a rîs toată Capitala (grăbind pensionarea ministrului), cînd Onisifor Suciu întorcîndu-se pe neașteptate mai curînd acasă din cauza contramandării unei reuniuni importante își găsi soția în brațele unui tînăr fotbalist, și fu lovit de acesta pentru că „are neobrăzarea să-l deranjeze". Fostul ministru mai păstra destule relații pentru a obține revenirea lui Sergiu sub ocrotirea sa.

VIII

MI-AR VENI TOTUȘÎ GREU S-O IMAGINEZ PE LUCIA în ipostaza victimei zdrobite de trădarea soțului și de pierderea unicului ei copil. Infidelitatea lui Onisifor nu făcuse (așa cum îmi spunea într-o înserare de noiembrie în timp ce ploaia șiroia pe geam și orașul părea sorbit de întuneric cînd, deși abia venise de la spital și oboseala îi așternuse pe față un zîmbet încremenit, se arătase bucuroasă că dorința de a o vedea înfruntase vremea rea și mă făcuse să sun la ușa micului ei apartament) decît să readucă relațiile lor la normal, la punctul zero al echilibrului stabil din care n-ar fi trebuit să iasă niciodată, redînd fiecăruia libertatea pe care o regreta. Nici mutarea lui Sergiu la tatăl său nu i se părea o tragedie, ci, într-o anumită măsură, o soluție firească. Lucia era prea lucidă pentru ca sentimentele de mamă să-i ascundă realitatea că băiatul împlinise șaptesprezece ani și avea de aici înainte mai multă nevoie de tată decît de mamă. Ea nu se gîndea nici o clipă că Sergiu s-ar putea rupe, îndepărta, de ea, uitînd-o. Îl cunoștea perfect, căci îl modelase încă din leagăn cu dragoste, dar și cu grijă și exigență, și nu putea crede că influența lui Onisifor i-ar putea modifica prea adînc sensibilitatea și personalitatea, transformîndu-i afectele sau impunîndu-i-le. Dar era îngrijorată de forța de contagiune a caracterului voluntar și orgolios al tatălui, căci credea a fi deslușit la Sergiu tendințe în această direcție. Lucia făcea parte însă din categoria medicilor optimiști, convinși că nu numai trupul omului poate fi vindecat, corectat, ci și firea, aptitudinile, sufletul său, așa că era pregătită să contracareze cu grijă influența rea a lui Onisifor, sigură că Sergiu va

folosi fiecare moment posibil pentru a fi alături de ea. Deşi trecută prin experienţa a două căsnicii nereuşite, care ar fi putut să-i dovedească imposibilitatea de a opri lunecarea relaţiilor dintre oameni, a sentimentelor lor, spre un deznodămînt dramatic, Lucia considera omul o problemă cu multe necunoscute, dar clară pentru cei ce stăpînesc metodele adecvate de rezolvare. Desigur, nu putuse opri sau cel puţin frîna lunecarea lui Marcu spre abstracţiune, spre infatuare, şi spre orgoliul plin de naivitate generat de ele, după cum dragostea ce-i unea n-a fost capabilă să stăvilească despărţirea tot mai dureroasă a drumurilor lor, dar în acelaşi timp ea îşi reproşa adesea că nu fusese nici ea destul de hotărîtă pentru a-l readuce pe primul ei soţ la realitate, pentru a-i deschide ochii şi a-i dezvălui sfîrşitul tragic spre care e purtat de un val năuc, şi se considera uneori vinovată de naufragiul său. Destrămarea căsniciei cu Onisifor i se părea, dimpotrivă, firească, deoarece îşi dădea seama că ea a fost clădită pe nisipul mişcător al iluziilor, învinovăţindu-se că teama de singurătate şi de ostilitatea (socotită după atîţia ani mai mult imaginară decît reală, ce-o înconjura au făcut-o să accepte căsătoria cu un om pe care îl preţuia dar pentru care nu simţise niciodată măcar o vagă atracţie. Între ei, credea Lucia, nu s-a stabilit nicicînd acea consonanţă a trupurilor şi a sufletelor care face posibilă modelarea reciprocă a firii, crearea unor moduri similare de a fi şi de a gîndi care determină ca perechile cu adevărat reuşite să semene atît de mult între ele la bătrîneţe încît să nu mai pară soţ şi soţie, ci mai curînd frate şi soră. În acest fel Lucia nu simţea nici o răspundere pentru felul de a fi al lui Onisifor, pentru orgoliul său nemăsurat şi duritatea lui, deoarece era convinsă că nu avusese nici o clipă mijloace de a-l schimba şi a ajunge la consonanţa de ritmuri biologice şi nervoase capabilă să genereze osmoze de influenţe modelatoare între oameni. Nu mă îndoiesc că exagerînd posibilităţile ce au existat cîndva pentru a împiedica destrămarea iubirii dintre ea şi Marcu (în realitate, probabil, datorită tocmai fisurilor existente din totdeauna între ei şi adîncite de lipsa lor mutuală de grijă faţă de deteriorarea lor

treptată, uneori imperceptibilă, dar de multe ori, în momentele esențiale (ale lunecării lor spre dramă, evidente sau, în orice caz, depistabile), Lucia încerca să-și dea seama (sau, poate, dîndu-și perfect de bine seama, dar ascunzîndu-și conștiența acestei situații), să salveze amintirea (dacă nu aparența necesară pentru propriul ei echilibru psihic) a primei ei căsnicii, bazate, fără nici o îndoială, pe iubire reciprocă, atestînd, adică, nu numai capacitatea ei de a iubi (contestată de Onisifor), ci și de a fi iubită (pusă la îndoială — în gîndirea ei, bazată pe scheme ideale și nu pe acceptarea mobilității infinite a reacțiilor umane, inclusiv a dorinței senzuale — de sfîrșitul lamentabil al căsniciei sale cu Onisifor). Lucia avea nevoie (fără ca de acest lucru să-și dea seama în mod conștient chirurgul depersonalizat, capabil să-și înfrîngă orice reacție emotivă și să acționeze cu răceala obiectivă a unei mașini perfect puse la punct) de o justificare cît de cît plauzibilă (pentru ea însăși) a lipsei de continuitate a consonanțelor sentimentale bazate pe incitațiile erotice provocate de ea, adică de o bază pentru efortul ei de a scăpa de obsesia că e, în fond, rezultantă a unei profunde erori de structurare că, pe undeva, în făurirea complexului fiziologic perfect pe care se constituia conștiința de sine a ei, a Luciei, s-a petrecut o gravă eroare implantînd un sistem nervos absolut echilibrat (îmbinînd un control cerebral foarte senin cu un sistem vegetativ sensibil, dar docil față de comenzile cerebrale) într-un trup menit unor reacții vegetative necontrolate de cerebralitatea redusă la minim. Contradicția existentă în însuși programul genetic (of, cum aș putea oare evita formulele aflate la modă atunci cînd ele constituie acoperire a gîndului meu ?) al Luciei nu putea să nu genereze accidente tragice atunci cînd ea era menită — oricît de modest aș fi, nu-mi pot ascunde această convingere fără a renunța la niște idei fundamentale ale existenței mele — să se împlinească într-o capodoperă prin unirea cu formula mea genetică (și tocmai de aceea Sergiu ar fi trebuit să fie fiul meu, nu al lui Onisifor, în nici un caz al lui Onisifor). Oricît aș fi de dornic ca eventualul (și absolut întîmplătorul) cititor al acestor note să nu mă

socotească un iresponsabil lansat fără frîu pe traiectoria obsesiilor sale, această convingere fundamentală și indestructibilă că Sergiu trebuia să fie fiul meu și toată grija pentru Sergiu au izvorît din dragostea (nicicînd mărturisită, dar evidentă, sînt sigur, nu numai pentru mama lui, ci și pentru toată lumea) pentru Lucia. Dar orice aș dori eu, Sergiu nu este fiul meu, ci al lui Onisifor, și undeva în adîncul ființei sale, în formula sa genetică, acționează implacabil o parte din ereditatea lui Onisifor, iar Lucia, oricît era (sau este încă) de orbită (sau numai influențată) de visul omului influențabil (sau modelabil) de bune intenții, de educație, de frumoasele idei inoculate în copilărie, e totuși medic și ar fi trebuit să dovedească mai multă umilință față de zonele de întuneric din om, de izbucnirea lor incontrolabilă, de funcțiile lor obscure dar atît de evidente, și să se teamă de ceea ce putea ieși din sporirea influenței lui Onisifor asupra lui Sergiu. Efectele acestor influențe nu au întîrziat să se facă simțite, dar Lucia era prea orbită de dragostea pentru băiatul ei frumos și cuminte ca să le observe și să acționeze împotriva lor. Am spus „influența lui Onisifor" și mi se pare că nu am greșit. Dar această influență s-a exercitat complicat (așa cum se desfășoară toate fenomenele existenței), mai ales, oricît de ciudat ar putea să pară, prin opoziție, prin contradicții violente. Adică între Onisifor și fiul său s-au statornicit de la început niște relații ciudate, în care se exprima (oricît încercau să le tempereze prin civilitate, iar Sergiu, în plus, prin respectul datorat tatălui) antagonismul dintre două personalități puternice, înclinate spre orgoliu și spre egocentrism. Onisifor este, probabil, în primul rînd vinovat pentru consecințele negative ale similitudinilor lor temperamentale, căci el, cel obișnuit să ordone și să-și vadă îndeplinite ordinele, îngrijorat de influența exercitată asupra lui Sergiu de mama sa și grăbit să pună capăt nu numai acestei influențe, ci și consecințelor ei, și-a pus în cap din prima zi a revenirii băiatului sub oblăduirea sa să-și remodeleze cît mai curînd și mai radical fiul, să curme efeminarea de care îl socotea atins, să-i dea mai multă hotărîre, încredere în sine, dorință de a răzbate și pu-

tere de a înfrunta adversitățile oamenilor și ale întîmplărilor, adică ceea ce el socotea că definește bărbăția și constituie calitatea fundamentală a omului adevărat. Ceea ce îl îngrijora în realitate pe Onisifor era lipsa de ambiții puternice pe care o constata la Sergiu, adică ceea ce el a numit într-o discuție pe care n-o s-o uit niciodată (căci nu am combătut ideile lui Onisifor, nu i-am dezvăluit eroarea profundă de a reduce pe om la o singură calitate, care e periculoasă dacă nu e domolită de altele, și am lăsat astfel să înceapă reeducarea lui Sergiu fără a fi spus nici un cuvînt, asumîndu-mi în acest fel, fără să-mi dau seama, o răspundere în cele ce aveau să urmeze) „mediocritatea jalnică a viselor sale". În vremea aceea Onisifor ajunsese ceea ce e acum, adică un om puternic și greu de înfruntat nu numai din cauza inteligenței iscoditoare, capabile să găsească soluții neașteptate, ingenioase, pentru a construi ceva sau pentru a dărîma ceva (sau pe cineva) și nici numai a voinței veșnic încordate, ca un arc de oțel, ci mai cu seamă datorită orgoliului său nemăsurat, care nu putea accepta înfrîngerea, și a urmării sale imediate, ambiția nesătulă, nicicînd satisfăcută, și nu ezita nici o frîntură de secundă să treacă la înfăptuirea hotărîrilor sale, așa că a început îndată „reeducarea" lui Sergiu.

„— Ceea ce m-a izbit din primul minut — îmi spunea într-o seară Sergiu, în timpul unei discuții calme și plăcute din biroul meu liniștit, cu fereastra imensă dînd spre grădina unde ningea încet, zugrăvind un peisaj ireal, n-a fost solemnitatea masivă și greoaie a locuinței tatei, căci mai fusesem adesea pe la el și i-o cunoșteam de ani de zile, ci sentimentul straniu că încep să mă identific cu acea grandoare ieftină, falsă, contrafăcută, ce izvora din mobile, din covoare, din lustrele de cristal somptuoase și de foarte prost gust (de parcă materialele fantastic de scumpe și munca migăloasă a unor meșteri extrem de pricepuți ar fi fost condamnată să satisfacă niște exigențe ce nu aveau nimic comun cu gustul, atrase numai de masivitate, de decorativismul exagerat, de monumental și somptuos, capabile să exprime propria lor satisfacție de a putea avea toate acestea, de a le stăpîni și de a le dispreța) din rafturile uriașe, pline de cărți legate în mușama,

pe care în mod evident nimeni nu le deschidea niciodată, constituind doar prin numele autorilor un fel de blazon, marca indispensabilă a unei apartenențe. Nou era doar faptul că de data aceasta locuința nu mi se mai părea străină, locuinta tatălui meu din care voi pleca îndată pentru a mă întoarce în viața cea adevărată, într-o locuință vie, omenească, în apartamentul în care trăiam împreună cu mama. Ea devenise deodată, pe neașteptate, locuința mea, cadrul real al vieții mele, care urma să fie într-o măsură hotărîtoare determinată tocmai de acest mediu ce prefigura ambianța mai largă în care pătrunsesem prin revenirea la tatăl meu. Nu eram speriat de această schimbare petrecută în viața mea, deși îmi dădeam vag seama că ea este foarte profundă și îmi va pretinde adaptări laborioase, prefaceri însemnate, nu lipsite de dificultate. Nu eram nici măcar îngrijorat, dimpotrivă, mă lăsam sorbit cu înfrigurare de sentimentul că viața mea de pînă atunci s-a destrămat, a încetat să mai aibă realitate, dînd loc unei stări noi, pline de surprize, de noutate, de *altceva*. Într-un fel, identificam, probabil schimbarea din viața mea ca o consfințire a trecerii de la copilărie la vîrsta răspunderilor, a bărbăției, a curajului și a puterii. A curajului de a dori fără escamotări și prefaceri, și a puterii de a dobîndi ceea ce dorești. În orice caz, simțeam că viața nouă, stilul nou de a fi, reprezentat de locuința tatălui meu, mă soarbe cu putere, și mă lăsam dus cu deliciu de vîrtejul acesta plăcut, spre surprize bănuite fierbinți și nemaiîntîlnite. Da, așa a început...".

Ei, da, așa a început. Numai că prima treaptă pe care a trebuit s-o urce (sau s-o coboare) a fost aceea a supunerii fără crîcnire. Alături de mama sa, Sergiu a fost crescut în spiritul libertății, al opțiunii deschise sau, cel mult, al persuasiunii. Onisifor considera însă acest spirit ca fiind emanație a liberalismului mic-burghez, a efeminării de intelectual fără căpătîi și conștiință politică, și era încredințat că un bărbat adevărat, menit să conducă, să exercite o putere deosebită, adică să fie cineva, trebuie să învețe înainte de toate legea de fier a supunerii, a disciplinei ascultării și executării fără șovăire a ordinelor, căci nu există putere nelegată de una și mai mare ce-i

condiționează, îi sprijină și-i limitează existența. Sergiu a trebuit deci să învețe înainte de toate supunerea desăvîrșită, înfrîngerea imediată a propriilor păreri, acceptarea „sugestiilor" tatălui său ca și cum ar fi fost vorba de porunci strigate cu strășnicie, deși erau aproape întotdeauna rostite pe tonul neutru capabil să încurajeze dialogul, dar din care băiatul deslușise de la început refuzul categoric al oricărui dialog.

„— Da, îmi spusese Sergiu mult mai tîrziu, cînd ajunsese destul de matur și de lucid pentru a putea măsura adevăratul conținut al experiențelor sale, tata urmărea să-mi asigure singurul lucru pentru care socotea că merită să trăiești, să lupți și să te zbați în lume, adică o situație cît mai onorabilă în rîndul celor puternici, al celor capabili să mînuiască una dintre nenumăratele pîrghii ale Puterii. Pe oamenii importanți cu care tata vroia să mă vadă asemănător, ödată și odată, după trecerea multor ani și acumularea multor experiențe, îi vedeam zi de zi, puteam să le observ obiceiurile ca pe acelea ale unui trib necunoscut. Ii vedeam urcîndu-se dimineața în marile limuzine negre ce-i așteptau în fața vilelor, cuibărindu-se cu gravitate pe locul de lîngă șofer (totdeauna, invariabil, pe locul de lîngă șofer) și deschizînd curioși, dar cu mișcări încete, pline de siguranță, ziarul pregătit de șofer, și adîncindu-se în lectură și rămînînd cufundați în ea pînă cînd limuzina oprea lin în fața uneia dintre impunătoarele clădiri unde își aveau birourile masive, mobilate foarte asemănător, marcînd însă prin amănunte abia perceptibile pentru cei neinițiați, dar clare și evidente pentru cunoscători, complicatele diferențe ierarhice dintre ei, fără să arunce nici o privire, niciodată și cu nici un preț, asupra lumii înconjurătoare, asupra străzilor luminate de vară sau învăluite în ploi, nori și ceață de toamnă, împinse într-un spațiu ireal de către iarnă sau cutreierate de mireasma de pămînt reavăn a primăverii, închiși ca-ntr-o cușcă translucidă în preocupările lor importante, complexe și abstracte, în problemele ce-i așteptau închise în dosare ca o floră întreagă într-un morman de ierbare, întîlnindu-se doar pentru a discuta îndelung și competent despre aceste probleme, revenind la amiază pentru a înghiți grăbiți, cu gîn-

dul aiurea, cu ochii cufundați, de obicei, în dosare, o mîncare de care nu-și mai aminteau peste cîteva minute și plecînd din nou, întotdeauna grăbiți, întotdeauna așteptați, mereu pregătindu-se pentru ședințe importante, mereu uitînd să arunce o privire, o singură privire, cît de fugară și cît de distrată, asupra lumii înconjurătoare, asupra străzilor pe care le străbăteau limuzinele mari și negre, asupra oamenilor care alergau după zilnicele lor treburi sărmane și banale, iar seara tîrziu, cînd orașul căzuse obosit în somn, soseau și ei în vilele tăcute, sorbeau o ceașcă de ceai și înghițeau distrați două felioare de șuncă de Praga, căci erau obezi, preobezi sau îngrijorați de pericolul obezității, și adormeau cu gîndul la problemele ce vegheau în dosarele lor, visînd adesea că ele proliferează și se constitue într-un nou potop sau, uneori, în nopțile fierbinți, că le-au rezolvat, că au ajuns la capăt și toate dosarele lor sînt goale. Da, spunea Sergiu, glumind desigur, dar cu o față pe care nu se putea descifra nici o urmă de amuzament, i-am pîndit uneori și atunci cînd cîțiva dintre ei veneau acasă la tata, pregătiți să se distreze, dornici să se destindă, spunîndu-și de multe zile „ehei, sîmbătă o să ne distrăm excepțional la Onisifor, e șmecher rău Onisifor, știe să organizeze niște chefulețe, mamă-mamă!“, soseau gravi și importanți și începeau să zîmbească bine dispuși, pregătiți să se simtă bine, îndată ce ajungeau în holul spațios, bătîndu-se prietenește pe spate, rîzînd gros, părînd niște adolescenți pe cale de a face o poznă, eliberați deodată de morga cotidiană, de gravitatea lor impenetrabilă, de apăsarea problemelor ce reușeau în fine să adoarmă pentru o noapte în dosarele lor adunate în maldăre, straturi-straturi ca niște formațiuni geologice foarte greu de descifrat!

Atunci cînd am ajuns mai experimentat (căci m-am străduit și eu, har Domnului, să acumulez «experiențe» așa cum dorea tata, dar poate că nu tocmai în direcția imaginată de el), mi-am dat seama că «bătrînii» adunați în marea sufragerie a tatii, ocrotiți de saloanele spațioase și elegante dispuse jur-împrejur ca un tărîm capabil să-i izoleze de lume, «se distrează» într-un mod mult mai nevinovat și mai copilăresc decît o făceam noi, tinerii,

dornici să ne pregătim spre a ajunge ca ei. Tata aducea întotdeauna un mic taraf, mereu același, constituit din băieți discreți, care nu-și băteau gura, și două sau trei cîntărețe de muzică populară, de obicei tinere și atrăgătoare, uneori însă și mai trecute, dar prețuite pentru arta lor. După un timp, cînd s-a ajuns la fripturi și vinul vechi se străduia să încălzească inimile, lăutarii își începeau cîntecele și cîntărețele se perindau pe estrada discretă din dreptul mesei uriașe, pe care o părăseau apoi tot mai des, cum creștea numărul sticlelor golite, apropiindu-se de masă și cîntînd la urechea invitaților cîntecele lor preferate, care trădau îndată regiunile de baștină, înscriindu-se în aria largă ce duce de la «M-a făcut muica oltean» la «Trandafir de la Moldova», la «Pe Mureș și pe Tîrnave», ori la «Cît îi Maramurășu» și împletindu-se într-o frățească înțelegere pentru a se ajunge la lacrămile ce trebuiau să ude cîntecul «De ce m-ați dus de lîngă voi». O, da, continua Sergiu, zîmbind în fine, bătrînii se distrau foarte nevinovat, se vedea că ei au ajuns în situația pe care o aveau, la funcțiile pe care le împlineau, fără a se fi pregătit anume, pesemne fără să fi știut ce-o să devină și lipsiți astfel de prețioasa ucenicie pe care o aveam noi la îndemînă, neștiind (sau neavînd curajul) să iasă din formulele tradiționale ale unui chef de la țară. Ei, noi, în schimb, am dovedit nu numai imaginație și inspirație, dar și curaj, lichidînd foarte repede vechile formule și trecînd la un stil nou, caracteristic, tineresc, dinamic, fantezist.

Introducerea în ambianța acestui tineret dinamic mi-a fost facilitată de trecerea de la vechiul meu liceu la acela situat în coasta cartierului unde locuia tata. Evident, un nou venit într-un colectiv bine închegat, avînd la bază ani lungi de deprinderi comune, experiențe împărtășite, uzanțe și ierarhii bine precizate, închis pe secrete comune, este aproape întotdeauna privit cu neîncredere și admis în rîndul celorlalți doar după prudente verificări și probe. Am considerat firească această situație, m-am comportat firesc în mijlocul răcelii generale ce mi se arăta, nu am încercat să forțez sau să grăbesc acceptarea mea în «gașca» lor, m-am străduit să observ colectivul în

care am picat, să deslușesc relațiile din sînul lui, să descifrez liniile de forță ce-l străbat, ierarhiile existente, obiceiurile. Eram pus la margine, parcă n-aș fi existat, lăsat pe dinafară de combinațiile și distracțiile lor, părăsit singur în fața unor profesori necunoscuți și mă aflam în fiecare clipă în alertă pentru a nu cădea ca un fleț în vreo capcană. M-am străduit, întîi și-ntîi, să le învăț jargonul, să-mi însușesc felul lor de a fi, de a se comporta, atitudinea lor față de profesori, să înțeleg aluziile lor, comunicările «cifrate» pentru a nu fi surprinse de neinițiați. La una din orele de gimnastică m-am trezit pus în fața primei probe. Dionisie Ionescu, cel mai bun sportiv al clasei, mi-a propus să încercăm două perechi de mănuși de box. Era un băiat înalt, părînd puțin mai în vîrstă decît clasa, elastic și puternic, și mi-am dat îndată seama că e pus să mă ridiculizeze, dîndu-mi și-o bătaie bună. Numai că singurele sporturi pe care mama mi le îngăduise fără nici o îngrădire în adolescență au fost judo și boxul, pe motiv că «dacă un băiat cu tată poate măcar spera că o să-l apere tatăl său, unul care nu are decît mamă trebuie să se bizuie exclusiv pe propriile sale puteri». Așa că nu eram tocmai un necunoscător în ale boxului. Dar m-am prefăcut complet ageamiu, ca adversarul meu să fie convins că-și poate bate joc de mine după plac și să nu-și ia rolul prea în serios. Am făcut, așadar, pe prostul, încercînd să-mi trag mănușile invers și am privit năuc că nu se potrivesc, pînă cînd unul dintre spectatori, Vasile Tăutu, se apropie de mine furios (vedeam bine că e furios și din mișcările sale repezite, enervate și simțeam că nu e furios pentru că sînt ageamiu și nu știu cum se pun niște mănuși de box, ci pentru că accept să boxez cu Dionisie Ionescu, priceput al dracului, care o să mă facă terci, căci o să stau în fața lui bleg, fără apărare, capabil numai să încasez, ca un sac de nisip pentru antrenament). M-a emoționat enervarea lui și am vrut să-l liniștesc, făcîndu-i cu ochiul, dar el n-a înțeles ce vreau, a crezut că-i o nouă confirmare a stupidității mele depline, și a fost singurul băiat care a luptat din răsputeri să împiedice începerea masacrului (căci nu-mi acorda nici o șansă, decît aceea de a fi masacrat). Ceilalți erau însă prea aprinși ca

să mai poată fi opriți, adversarul meu zîmbea încrezut, sigur pe sine, pregătit de un spectacol amuzant, îi făceau plăcere strigătele de «Haide, Bob,uscă-l, Bob» (căci, i se spunea Bob printr-o absolut incomprehensibilă metamorfoză a prenumelui de Dionisie) și-și destindea mușchii făcînd mișcări grațioase, pline de forță și sprinteneală. Apoi «arbitrul» ne-a pus față în față și a dat drumul circului. Am făcut tot posibilul să măresc caracterul comic, amuzant, prefăcîndu-mă, atunci cînd eschivam iute o lovitură, că mă împleticesc, ridicînd cu o mișcare grotească pumnul atunci cînd opream pumnul repezit al lui Bob, încurcîndu-mă în propriile mele picioare atunci cînd trebuia să atac. Am simțit că Bob e tot mai mirat, că începe să înțeleagă ce se întîmplă, devine prudent, se concentrează și pîndește ocazia pentru a plasa o lovitură puternică, dornic să termine. Am deslușit o secundă și fața lui Tăutu și m-am bucurat văzînd că, după toate semnele, începe și el să înțeleagă. Dar gloata cea mare nu înțelegea nimic, rîdea de giumbușlucurile mele și-l încuraja cu veselie pe Bob, «Haide, Bob, zdrobește-i pătlăgica, la pămînt cu el, Bob, scoate-i mustarul, Bob, stinge-i lămpile, Bob !» Am sesizat prea tîrziu mișcarea lui Bob, era realmente rapid, abil, am încasat un upercut de dreapta și în fracțiunea de secundă următoare un suing de stînga, am simțit că mintea mi se încețoșează, probabil că m-am și clătinat, dar Bob n-a sesizat momentul prielnic, a ezitat, și am putut să-mi revin. Am început să mă concentrez mai serios, nu era momentul să glumesc, am sesizat un prilej bun și i-am plasat lui Bob exact aceleași lovituri, dar fără putere, fără insistență, doar așa, ca un fel de avertisment, «las-o mai moale, că încep și eu !» Am simțit, din loviturile sale mimate, moi, că a priceput și că e de acord. Am mai continuat așa, cîteva minute, ca doi cățelandri ce se hîrjonesc în joacă, eu făcînd pe dlovnul, Bob prefăcîndu-se că vrea să mă lovească, apoi s-a arătat plictisit, s-a oprit și și-a întins mîinile ca să i se desfacă șireturile de la mănuși. «Cu ăsta nu poți să boxezi serios ! Ăsta face pe nebunul, e neserios, dar ascunde el un secret ! Te trezești că știe boxa», rîse el în hazul general, dar mă luă de umăr și mă bătu pe spa-

te cu prietenie. Am știut că l-am cîștigat, și m-am bucurat. Dar nu l-am uitat pe cel ce făcuse prima breșă în zidul ostilității din jurul meu, și l-am așteptat pe Tăutu, care rămăsese la urmă de tot. Mi-a zîmbit și a șoptit: «Ești dat dracului, Sergiule! Dar de ce nu i-ai dat o lecție îngîmfatului ăstuia?» Am rîs și i-am răspuns, încet: «Ca să-mi fac un dușman aprig? Și să devin antipatic tuturora?... Nu-i mai ușor să faci pe clovnul și să rîzi în tine?» «Așa este, a spus. Au început să te simpatizeze... Iar Bob a rămas recunoscător...»

Așa am reușit să deschid o breșă în zidul de ostilitate pe care îl simțisem ridicat în jurul meu, și singurul lucru care mă nemulțumea era rolul meu aproape pasiv în dobîndirea acestei izbînzi, locul prea mare ocupat în înfăptuirea lui de către întîmplare. Căci era în adîncul meu (sau, poate, mai exact, în fiecare celulă a mea) o mare sete de a fi eu însumi, stăpîn pe mine, pe emoțiile și pe faptele mele, pe locul meu în lume și pe raporturile mele cu ceilalți, de a nu mă lăsa dominat de dorințele sau capriciile celorlalți și mai cu seamă de a nu accepta să fiu copleșit de întîmplare, de hazard, destin, fatalitate sau oricum vrei să-i spui. Fusesem mulțumit de rezistența mea morală față de ostilitate. Nu numai că nu mă dădusem bătut, nu capitulasem închinînd steagul solitar al mîndriei mele și gudurîndu-mă pe lîngă ei, ca un cățeluș bătut și dornic de iertare, dornic să i se ierte faptul de neiertat că există și este ceea ce este, dar nici măcar nu simțisem dezolarea singurătății sau a excomunicării din turmă, fiind chiar amuzat de copilăria lor naivă, de seriozitatea cu care se lăsau duși de ritualurile lor puerile, considerîndu-le cu ingenuitate însemne ale bărbăției și ale curajului, atunci cînd în realitate ele nu exprimau decît o prelungire a anilor lor de mult dispăruți și o tristă predominanță a infantilismului în gîndirea și în comportamentul lor. Puteam privi de sus această stare a colegilor mei deoarece veneam dintr-un liceu cu alte uzanțe, unde tocmai compoziția mai eterogenă, mai amestecată, a clasei, făcea ca din diversitatea de obiceiuri, psihologii și năzuințe să reiasă cu mai multă libertate și spontaneitate profilul real al fiecărei vîrste.

Noi, acolo, în liceul acela excelent dar privit de sus, cu dispreț, de colegii mei actuali, am fost, adică, ceea ce trebuia să fim în mod firesc la fiecare vîrstă, dînd glas vocilor mai adînci ale sîngelui și impulsurilor psihice, neîndemnați de nimic să ne prefacem a fi (sau să fim cu adevărat) altceva decît ceea ce era natural să fim în fiecare vîrstă, copii sau adolescenți, sau tineri. Aici, chiar și copilăria era falsificată, influențată de situația tatălui, de dimensiunile mașinii care îl aducea pe unul sau pe altul la școală sau de manierele șoferului sau ale bonei ce-l însoțea, de șoaptele discrete dar insistente și influente : «e copilul lu X». Da, am observat de la început că aici copiii erau prematuri, modificați de conștiința că reprezintă funcția tatălui sau a mamei, că trebuie să se comporte într-un mod distins, diferit de acela al muritorilor de rînd, că poartă pe frunte semnul invizibil, dar imediat detectat de toată lumea al predestinării pentru o situație privilegiată, predestinare plătită cu renunțarea la lipsa de răspundere a copilăriei, la libertatea de a-ți da frîu liber, de a te juca, de a rîde fără rost, iar adolescenții cu fețele pline de coșuri păreau descinși dintr-un distins colegiu englez, comportîndu-se ca niște tineri gentlemeni plini de morgă, de conștiința importanței lor, discutînd cu pasiune despre aventuri erotice sau despre extraordinare partide de cărți, emițînd aprecieri competente, de cunoscători încercați, despre femei și despre mărci scumpe de automobile străine, în timp ce bărbații tinerii, ajunși la 17-18 ani, cu care mă aflam coleg, păreau incapabili să intre în vîrsta lor reală, purtînd în gîndirea și în comportarea lor vestigiile unor trăsături (necunoscute atunci cînd ar fi fost firesc) ale copilăriei sau adolescenței. Mi s-a părut la început straniu (dar m-am străduit să privesc totul cu obiectivitate rece, să nu judec și să nu disprețuiesc, ci să înțeleg) că aici nimeni nu discută despre viitor, despre ceea ce visează să facă în lume. În liceul de unde veneam, în ultimele clase tema predominantă era meseria spre care tindea fiecare dintre noi sau studiile pe care dorea să le facă pentru a ajunge ceea ce visa să fie în viață. Aici, printre colegii mei noi, această temă nu există, nu se punea, nu preocupa, în aparență, pe nimeni. Probabil că

pentru cei mai importanți dintre acești tineri, cei ce dădeau tonul, indicînd cum trebuie să te porți, ce trebuie să dorești și ce e *bon ton* să faci, această problemă a viitorului era ca și rezolvată, ea nu stîrnea neliniști și nu genera semne de întrebare, iar ceilalți, cei care nu puteau socoti că se află în afară de bătaia aspră a valurilor realității, dar erau învățați să-i imite pe cei dintîi, să le copieze felul de a gîndi, de a fi și de a se purta, îi urmau în acest caz cu docilitate, eludînd — cel puțin în forul clasei — problema obstacolelor existente în calea înfăptuirii viselor sau ambițiilor lor. Nu, aici viitorul nu părea o fortăreață ce trebuie cucerită prin mari eforturi, prin muncă necurmată, printr-o extremă încordare a tuturor forțelor și capacităților, ci o alee largă împrejmuită de trandafiri pe care fiecare se poate plimba alene, distrat, împins oarecum la întîmplare de ambiția sa ori de dorința părinților, dar ducînd negreșit, necondiționat și neîndoielnic spre reușita cea mai deplină. Viitorul neexistînd ca problemă, el nu se punea decît ca stil de viață. Aceasta și era principala preocupare a colegilor mei : să copieze modul de a trăi al părinților și să-l completeze cu dimensiunile prefigurate de propriile lor dorințe. Iar toate acestea mi se păreau mie (cel venit dintr-un mediu în care contactul cu realitatea cea de toate zilele era firesc, căci nu se putea altfel, și unde pregătirea pentu implantarea în această realitate era principala problemă a tinerilor de vîrsta mea) vestigii cu totul rizibile ale unui infantilism neobișnuit de prelungit. Am rămas uluit cînd tata, căruia i-am relatat constatările mele, m-a ascultat oarecum distrat, iar la urmă m-a privit cu o anumită mustrare, spunînd pe un ton ce nu admitea replică : «Evident, cei mai mulți au o situație deosebită... E, desigur, natural să fie așa... Părinții lor, nu-i așa... Neîndoielnic, meritele excepționale ale... Așa că, de ce ar mai trebui să aibă frămîntări ?» Mi-am dat seama că ceea ce eu socotisem o ciudățenie psihică era pentru tatăl meu o atitudine firească. Am rămas surprins, ca să nu spun de la început profund decepționat, dar am tăcut, dîndu-mi însă din clipa aceea seama că tatăl meu gîndește probabil altfel decît am învățat eu să gîndesc, că trebuie să fiu atent la

această diferență și să studiez foarte exact modul de a fi și de a gîndi al tatălui meu, pentru a nu accepta din posibila lor influență decît ceea ce mi se părea convenabil caracterului meu (căci aveam ambiția că dacă nu am încă o personalitate complet formată — și nici nu aș fi dorit s-o am înainte de a fi trăit experiențe capabile s-o formeze, căci nu vroiam să fiu o marionetă perfectă, ci un om viu și imperfect, am, neîndoielnic, caracter). Din acea zi a început între mine și tata o luptă ascunsă dar neîntreruptă care a izbucnit apoi deschis în relațiile dintre noi, la început în discuții care, devenind tot mai violente, s-au preschimbat în înfruntare, neînțelegeri permanente, conflicte tot mai grave și au dus, pînă la urmă, la ruptură.

Dealtfel, de ce să nu mărturisesc, exista în mine, și cred că nu numai în mine, ci în întreaga mea generație, o dorință de ruptură. Cu multe. Cu un fel de a fi și de a gîndi, cu un fel de a înlocui realitățile prin cuvinte sau de a separa cuvintele de realitate, cu un fel de a vorbi diferit de acela de a te comporta dar prezentat ca adevăratul tău chip (deși toată lumea îți cunostea celălalt chip). Cu un fel de a dansa de parcă te-ai îmbrățișa și de a te îmbrățișa de parcă ai dansa. Cu un fel de a cînta, mințind, transformînd lumea într-o marmeladă sentimentală cînd în adevărul ei adevărat ea e dinamism, contradicție, luptă, stridență, dizarmonie, țipăt dezarticulat.

Poate că la început ceea ce m-a mirat mai mult la noii mei colegi a fost, în afară de vestigiile infantile, conformismul lor (cu tații, unchii și nașii, perfecta lor identificare aparentă cu stilul de viață al acestora, deplina continuitate dintre generații. Acest lucru m-a surprins, poate, cel mai mult, deoarece simțeam cumva obscur în mine o mîndrie nelămurită de a fi tînăr, de a putea lua totul de la capăt, de a nu fi apăsat de nici un compromis vechi, de nici o lașitate tăinuită cu grijă, și că fac parte dintr-o generație pură, nevinovată, decisă să ia totul de la început. Pe urmă, mai ales după acceptarea mea de către ceilalți, am început să înțeleg că nici între ei și părinții lor nu exista o consonanță atît de

perfectă cum mi s-a părut la început. Era clar ca au deslușit și ei acceptarea de către unii membri ai generației care ne-au premers a aparenței, a convenției ca stil de viață, a convenției ca *ersatz* al realității. Numai că pe ei nu-i revolta însăși esența acestei realități, ci doar îi plictisea incomoditatea psihică individuală la care ea ducea. Pentru ei, adică, principalul nu-l constituia geneza condamnabilă a unor formule de escamotare a realității prin cuvinte și de transformare, prin vorbe goale, a imoralului în moral, a răului în bine, a culorii negre în culoare albă strălucitoare, ci — pare-mi-se — exclusiv faptul că în ciuda vilelor elegante și a limuzinelor somptuoase, a eleganței și a belșugului vizibil, părinții lor nu erau fericiți, nu erau deloc fericiți, în timp ce ei doreau neapărat și necondiționat toate acestea plus fericire.

Ei, spuse Sergiu cu ciudă, dar toate acestea sună al dracului de abstract, nu fac decît să macin vorbe goale, ne-am molipsit și noi de vorbărie, ce să-i faci, iar eu aș vrea să te fac, nașule, să pricepi, să intri în pielea mea, să vezi cu ochii mei, să judeci cu mintea mea, căci altfel nu vei înțelege absolut nimic, căci te afli și mata — iartă-mă că o spun așa pe șleau, dar prima condiție de a fi altfel este aceea de a nu accepta și de a nu folosi minciuna — pe țărmul celălalt, între noi curge rîul cel mare al timpului. Uite, de exemplu, muzica. Noi am crescut într-o atmosferă saturată de două modalități ale muzicii, aparent contradictorii, în realitate complementare. Pe de o parte marșurile, pe de alta tangoul și valsul. Cele două aripi filfîite de muzică în jurul nostru păreau să simbolizeze necesitatea de a păși marțial, în ritm de marș, pentru a merita dulcea beție a tangoului sau lunecarea elegantă a valsului (frîntă, în practică, deoarece nicăieri unde se dansa nu exista spațiu suficient pentru mișcarea largă, permisă doar de uriașe saloane cu parchet lucios, a valsului, perechile fiind astfel silite să se bîțîie înghesuite). În noi însă se alcătuia necesitatea unei alte muzici. Nu eram războinici și nici milităroși, cunoșteam din literatura scrisă și orală (debitată de generația voastră cu precădere la un pahar de vin) a războiului, ca să nu ne placă nici atmosfera sa distilată în

muzică. Doar marșurile acelea muncitorești la modă în anii de care vorbesc îmi plăceau pentru că promiteau o solidaritate umană generată de comunitatea de obiectiv, de țel, și de ritm, pe care generația mea o dorește cu toată sinceritatea. Nu am înțeles niciodată însă preferința voastră pentru vals și pentru tangou. Ea se explică oare prin nostalgia, exprimată în vals, a unei epoci apuse, de eleganță și fast a unei aristocrații atlintate de soarta prielnică, ori de visul unor țări calde unde perechile se strîng languros și fierbinte într-o ritmică ce pare a erosului însuși ? Nu știu. Dar s-ar putea să existe o astfel de sublimare. Noi însă (generalizez fără sfială preferința mea căci ea a devenit de atunci, evident și notoriu, emblema unei generații) un alt mod al muzicii, un melos izvorît din dezordinea vieții, din contradicțiile și din dinamica ei, exprimînd o mare dorință de comuniune umană, de regăsire a unuia în ceilalți, a topirii într-un canon general valabil deoarece exprimă însăși esența fiecărei individualități. Așa cum știm azi destul de bine, lumea aceasta a noastră e una singură și năzuințele fundamentale ale oamenilor nu se alcătuiesc după preferințe zonale ori de bloc, așa că ceea ce visam noi era visat și în alte părți ale lumii, și Terra s-a trezit cu un nou chip al muzicii, care a scandalizat generația matură, dar a îmbătat tineretul ca un alcool foarte tare. La început a ajuns pînă la noi un disc sau două, apoi s-au înmulțit benzile de magnetofon, ca pînă la urmă să biruiască marea democratie a casetofoanelor. Ei, dar atunci, la început, cele cîteva imprimări se aflau doar în cercuri selecte, mondene sau artistice, și ajungeau doar prin excepție la urechile noastre. Dar colegii mei — care atunci nu erau încă ai mei — aveau numeroase discuri, kilometri de benzi imprimate, și manifestau față de această muzică — a cărei decadență părinții lor nu conteneau s-o vestejească — un adevărat cult, care li se părea în plus și foarte distins deoarece era rezervat aproape exclusiv cercurilor lor. De atunci muzica aceasta nouă, tînără, a luat o mare răspîndire, a fost larg democratizată printr-o amplă circulație și împămîntenită la noi prin forme originale legate uneori de folclor, dar cu

ani în urmă ea a fost o dimensiune a efortului colegilor mei (din liceul amintit) de a face mai plăcut și mai amuzant stilul de viață al părinților lor, adăugînd o muzică pe gustul lor avantajelor preexistente. Pe urmă acest efort s-a îmbogățit cu noi descoperiri. Dar pe acestea le-am cunoscut doar mult mai tîrziu, cînd dispăruse și amintirea ostilității cu care am fost primit la început, semn că am fost deplin asimilat. Iată, de pildă, tărîmul atît de delicat, de complex și de supus tuturor prejudecăților, dominat de milenii de tabu-uri și interdicții, supus atîtor abuzuri, inegalități și falsificări, al sexualității. Generația mea s-a născut într-o lume în care egalitatea absolută a sexelor era literă de lege, piatra unghiulară a existenței sociale, dar femeia continua să fie supusă tuturor inegalităților, abuzurilor de tot felul. O femeie singură continua să fie considerată posibil obiect de plăcere și era supusă tuturor presiunilor, de la acelea ale unui șef afemeiat pînă la oricare haimana ce se lega de ea pe stradă. Abia ajunse la vîrsta nubilă, fetele erau vînate de toți nemernicii, uneori chiar de profesori de-ai lor. Ajunse la universitate, tot soiul de otrepe schilodite și scîrboase oploșite pe careva treaptă a ierarhiei didactice se considerau irezistibili don Juani, cărora erau obligate să le cedeze la primul semn. Măritate, ajungeau să nu mai aibă nici o clipă liberă, trebuind să facă față, după orele de slujbă, obligațiilor de gospodină și de mamă, depunînd un volum de muncă mult mai mare decît bărbații, trebuind în același timp să rămînă tinere, frumoase, proaspete și atrăgătoare deoarece altfel masculul-stăpîn se ia după alte fuste. Noi am văzut de copii această situație și ne-am săturat de ea. Nu știu cum vom aplica în viață, ajunși la maturitate și la conducerea acestei societăți (căci fiecărei generații îi vine o dată rîndul să-și asume în întregime răspunderile), dar în primul domeniu în care ne-am putut afirma concepțiile (căci această afirmare depindea, în esență, numai de noi), nu am ezitat să răsturnăm multe uzanțe tradiționale și prejudecăți consfințite de timp. Acesta e domeniul sexualității. În primul rînd, noi am refuzat să mai considerăm sexul *tabu* despre care nu se poate vorbi, trebuind lăsat în negura deasă a miturilor care împiedi-

că examinarea rece a realităților. Apoi, noi am refuzat prostituția. Bărbații au respins pînă și ideea că o femeie este o marfă ce poate fi cumpărată, cu bani, cu avantaje sau cu o situație privilegiată, ca soție a unui om cu situație. Fetele au refuzat să se mai creadă „sex slab", nevoit să ceară ocrotire, sprijin și apărare, capabil să plătească totul doar cu propria lor frumusețe. Ne-am lăsat și noi plete, ca să semănăm mai mult. Și-au pus și ele pantaloni, considerînd că lichidează un semn distinctiv. Am renunțat, și noi și ele, la îmbrăcămintea luxoasă, la deosebirile de situație exprimată în diferențele de calitate a veșmintelor și am instaurat moda pantalonilor cîrpiți. Am proclamat — prin cea mai tăcută dintre revoluțiile ce au avut loc vreodată pe Terra — libertatea relațiilor sexuale dintre tineri și, în cadrul ei, ca o dimensiune absolut firească, deplina egalitate a sexelor. Noi am fost prima generație din cîte se cunosc pe acest pămînt numit România care a spulberat din conștiința și din viața ei practică mitul milenar al virginității, considerînd că cine vrea să și-o păstreze e treaba sa, dar cine vrea să renunțe la ea se folosește de un drept imprescriptibil. Și am făurit o lege care nu poate fi niciodată abrogată pentru că este scrisă în temelia concepției noastre despre lume, că nimic din ceea ce îi este permis unui bărbat nu i se poate interzice în nici o formă — nici măcar sub aceea a respectului pentru morala tradițională — unei femei !

Îți spun aceste lucruri în modul acesta deschis (care în astfel de probleme e catalogat îndeosebi ca fiind cinism deoarece știu că nu ești un apărător al minciunilor convenționale devenite tradiționale și transformate în principii de etică). Dar mata, dragă nașule, vei spune, știu, că toate acestea sînt bune și frumoase, dar numai cu o condiție. Bănuiesc la ce te gîndești, și-ți dau dreptate. Toate cele spuse sînt naturale și sănătoase numai cu o condiție : să nu devină instrumente ale dezmățului, ci să rămînă ocrotite de pavăza iubirii. Această pavăză mi-a oferit-o Sfînta Întîmplare. Atîta știu și eu — căci nu zadarnic am făcut atîtea cursuri de filozofie — că întîmplarea e una dintre fețele încețoșate și complicate ale nece-

sității, că ea tălmăcește, adică, una dintre interdependențele nemaipomenit de încurcate (pe lîngă care influența bunului Dumnezeu al pravoslavnicei noastre Biserici era de-o uluitoare simplitate) ce acționează în adîncul fenomenelor, faptelor și avatarurilor din această lume. Prima întîmplare cu determinații exacte în mulțumirea produsă în tata de alegerea abilă și utilă a prietenilor mei și mărirea consecutivă și importantă a banilor de buzunar ce constituiau tainul meu lunar. Această sporire binevenită a resurselor financiare mi-a permis cumpărarea chitarei rîvnite în secret de foarte multă vreme și aranjarea de ore la un profesor de pian, acordeon și chitară a cărui firmă o remarcasem de cîteva luni. Toate acestea făcute în mare secret, ca tata să nu afle despre înclinările mele muzicale plebee (chitara aflîndu-se în concepția sa pe o treaptă apropiată de cel mai jos grad al ratării iremediabile sau al vulgarității incurabile, singurele instrumente acceptabile din punctul său de vedere fiind orga și pianul chiar și vioara fiind învăluită de o aură de damnare, ca răscolitoare a unor pasiuni și slăbiciuni inadmisibile la bărbații sortiți unei activități importante. Această a treia întîmplare, contactarea profesorului de pian, acordeon si chitară și avansarea onorariului ce-mi permitea să mă bucur trei ore pe săptămînă de eforturile sale diligente de a mă face stăpîn al tainelor chitarei într-un timp relativ scurt, a avut rolul de a-mi permite s-o cunosc pe fiica sa, Dora, de care m-am îndrăgostit repede și total, această nouă întîmplare determinînd slăbirea relațiilor cu vechea mea gașcă și proiectarea existenței mele pe o traiectorie nouă și neașteptată. În dulcele joc al patimii am început să deslușesc cu mai puțină exactitate înfățișările și reliefurile vieții din jurul meu și este oarecum de mirare că în consumarea dorită cît mai totală a acestei experiențe am avut atenția destul de trează pentru a deslușì pericolele pe care le însemnau pentru mine planurile urzite de tata în legătură cu domeniul studiilor mele superioare și pentru a încerca să le dejoc. Dar starea de vrajă în care pluteam, explică, poate, într-o mare măsură

eșecul suferit de încercările mele de a apăra imaginea plăsmuită de mine despre căile viitorului meu".

Sergiu avea, probabil, dreptate, deși în mărturisirile „foarte sincere" ale tinerilor tocmai adevărul profund al experiențelor relatate e modificat (ca să nu spun trădat) de excesul de... pasiune a analizei, adică de literaturizarea izvorîtă din excesul de subiectivism care tulbură privirea rece și capacitatea de distanțare. În momentul „mărturisirilor" lui Sergiu pasiunea sa pentru Dora era *încă*, evident, întreagă și o transforma în piatra unghiulară a existenței sale, împingînd în umbra alte dimensiuni ale realității. În primul rînd, este foarte îndoielnic dacă în momentul cînd Onisifor a impus o anumită direcție a studiilor fiului său dorința lui Sergiu de a opta (în contradicție cu tatăl său) pentru studii umanistice capabile să-l „pregătească" mai adecvat pentru munca de scriitor era atît de conturată cum pretinde finul meu. În orice caz, nimic din ceea ce făcuse pînă atunci (cu excepția unor note relativ bune la limba și literatura română, dar notele sînt aproape întotdeauna neconcludente) nu justifica opțiunea lui Sergiu, care nu dovedise nici o pasiune sau, să zicem, aptitudine pentru scris. E foarte probabil că aceasta a fost determinată, deci, fie de hotărîrea Dorei de a se prezenta la examen de admitere la filologie, fie de contradicțiile ce apăreau aproape spontan de cîte ori tatăl său îi comunica vreo hotărîre luată în legătură cu el (fără să-i fi trecut măcar prin minte că ar trebui să ceară și părerea lui). Pare însă aproape sigur că în nemulțumirea lui Sergiu față de dreptul arogat de tatăl său de a-i hotărî viitorul fără să-l consulte a avut un rol nu numai reacția unei firi voluntare față de prioritatea revendicată de o altă fire voluntară și nici numai criza erotică produsă de cunoașterea Dorei, ci și dificultățile apărute în relațiile dintre Sergiu și mama sa. În orice caz, Sergiu semăna destul de mult cu tatăl său pentru a pretinde ca cei pe care-i iubea să nu considere nimic mai important în lume decît problemele sale. Or tocmai în perioada cînd el ar fi avut nevoie de o mamă dispusă să uite orice preocupare pentru a-i asculta ore în șir părerile, Lucia descoperise drama lui Dimitriu sau mai

curînd rolul jucat de fostul ei soț, de Onisifor, în împlinirea ei și își pusese în cap să facă tot ce-i stătea în putință pentru a-l ajuta să iasă din criza în care se prăbușise. Capacitatea Luciei de a urma pilda bunului samaritean era aproape infinită și după orele de muncă se ducea adeseori în vechea casă de pe strada Lunei în jurul căreia bălăriile crescuseră pînă la înălțimea ferestrelor.

Teofil Dimitriu era deranjat pe atunci foarte rar de soneria cu care înlocuise cîțiva ani în urmă clopoțelul cu lănțug de la intrare. În zilele acelea soneria era, desigur, necesară pentru că vizitatorii erau numeroși și soseau la ore foarte diferite, cînd scăpau de alte obligații, ca să privească, visînd, cerul prin lunetă și să asculte distrați explicațiile astronomului care își transformase casa, mai bine zis o parte din ea, după decesul neașteptat al mătușii Filofteia, în observator astronomic popular, devenit un fel de secție, oarecum tolerată dar certificată și prin inscripția de pe tabla de la poartă, a Universității Populare. După ce i se dăduse drumul de la închisoare și s-a întors în casa părintească de pe strada Lunei unde mătușa Filofteia îl așteptase zi de zi cu ibricul și cafeaua pregătite ca să se simtă imediat întors acasă și reintegrat în vechile tabieturi, de parcă intervalul absenței sale ar fi dispărut fără urmă și totul s-a reînnodat în ziua acea din primăvara lui 1940 cînd a fost chemat la concentrare și dus a fost, Dimitriu s-a dedicat un timp în exclusivitate redactării și trimiterii de memorii prin care cerea clarificarea cazului său, reluarea procesului și reabilitarea sa. Apoi a dat ascultare unei hîrtii prin care i se comunica reîncadrarea la Observator în aceeași categorie de salarizare, cu sporurile prevăzute de legile apărute în cursul absenței sale, și s-a scufundat în cenușa sură a muncii sale de rutină, fără tragere de inimă și fără tristeți inutile, redevenind omul mediocru, distrat, fără patimi și fără vise, din care a evadat (sau a încercat să evadeze) în primăvara anului 1940. Într-o bună zi a fost chemat, printr-un telefon, la Comitetul Central, unde a fost primit de Ion Aioanei pe care nu-l mai văzuse de mult, ca să constate că acesta rămăsese mult mai tînăr decît el și că e foarte bine informat despre încercările

trecute peste el ca niște surd-zornăitoare cîmpii de șenile sau de lanțuri cu cîngi și crampoane, lăsîndu-i sufletul ca pe-un teren ars de secetă și sfîrtecat pînă-n adînc de brazde capricioase ca niște zbîrcituri profunde, parcă numai pentru a dezveli profunzimea paraginilor și a straturilor de cenușă rece. L-a îndemnat să povestească, să-i deslușească cele descoperite de el sub mișcarea greoaie a întîmplărilor vechi, urmărită aproape în neștire, căci le revăzuse în nenumărate zile și nopți de singurătate și de răscoală înăbușită de pașii sentinelelor și de privirea neîndurată a stelelor despre care uitase ce sînt, socotindu-le răni spintecate de un cuțit nebun în carnea pufoasă a nopții, le pipăise fiecare amănunt cu gînduri arse de neliniște și spuzite de întrebarea fără istov „Ce a mai fost, ce mi-a scăpat, ce n-am observat sau nu-mi mai aduc aminte ?“ Și bărbatul acela tînăr, în orice caz în putere, cu o privire foarte directă, și un fel de a fi neașteptat, proaspăt și omenesc, l-a făcut să vadă o altă mișcare, aceea a falselor interpretări, a minciunilor și denaturărilor construite din zeci de mărturii false, făcute mai ales de oameni plini de frică, de teamă, ca de-o negură deasă prin care toate își pierd conturul și se preschimbă în lunatice lunecări de închipuiri și de plăsmuiri unite într-o sinistră apă a morților, și privind cele două mișcări, aceea a realității, a ceea ce a fost și nu se mai poate modifica, și aceea a plăsmuirilor cu chip rece și mutilat de goluri, de cusături făcute anapoda, de fragmente ce nu se îmbină într-un întreg, ci rămîn strîmbe, lipite unele de altele cu sila, și acoperite cu un văl de cuvinte fără sens, zornăind ca niște moriști de vînt făcute ca să bată fără încetare o bucată de tinichea, și în spatele lor a deslușit deodată, așa cum în formele în care plumbul topit se crispează în apa rece din cupe fetele deslușesc chipul soțului pe care-l visează, fața lui Onisifor Suciu. Cel care schilodise imaginile înlocuind curgerea reală a întîmplărilor cu grotești halucinații fără noimă, ordonate doar de o obsesie sau de o privire răsucită monstruos ca să nu mai înregistreze decît caricaturi de fapte înlănțuite fără logică, îmbinate forțat, prin legături neverosimile scornite de-o minte dezarticulată, era prietenul său de-o viață. Și atunci Teofil

Dimitriu, cel ce trecuse prin ani îndelungați purtînd în spinare povara de gheață a unor întrebări fără răspuns și în suflet golul unor cuvinte ce nu aveau să dobîndească niciodată formă și rotunjime de sunet, a început să urle. Și a sărit la fereastra larg deschisă încercînd să se arunce în gol și a continuat să se zbată în brațele acelui bărbat încă tînăr și în putere care nu s-a arătat dispus să-l lase să piară în clipa cînd a aflat adevărul și a crezut că trebuie să moară pentru că nu l-a putut îndura, și l-a ținut strîns în brațele sale, pentru a-l sili să trăiască și să vadă că omul e capabil să iasă la lumina adevărului. A lunecat prin noaptea nesfîrșită a halucinațiilor sale peste care plutea doar privirea lui Aioanei plină de compasiune și de îndemn la speranță, la încredere în propria sa capacitate de a reveni la țărmul oamenilor. Și a revenit. Dar omul care a revenit trecuse cu adevărat prin infern și îi purta stigmatele mai mult în suflet, deși trupul uscat de suferință arăta și el mai bătrîn decît era în realitate. Sufletul foșnea a frunze uscate ca un copac jecmănit de seve de seceta ce l-a bătut ca un vînt fierbinte.

Lucia încercase de cîteva ori să-mi explice reacțiile lui Dimitriu, se simțea oarecum vinovată de drama pe care a trăit-o, căci nu uitase că astronomul participase alături de ea la primele acțiuni ilegale și se integrase într-o activitate complicată, plină de capcane, care s-a dovedit tot atît de periculoasă după încheierea ei prin biruința cauzei în slujba căreia fusese pusă ca în anii înfruntării cu forța ostilă pentru a cărei doborîre se înfăptuia. Dimitriu a rezistat cu o demnitate izvorîtă dintr-o mare forță morală anchetei la care a fost supus, procesului și anilor lungi de detenție. Acuzațiile aduse împotriva sa i s-au părut în tot acest timp atît de ridicole, de incoerente, de vădit plăsmuite încît nu putea presupune în spatele lor decît o minte bolnavă, înfrîțată să plăsmuiască grotești coșmaruri sau, mai adeseori, complotul întunecat al unui grup de vrăjmași strecurați în partid și în organele de cercetare, străduința lui de a crea false probleme generatoare de dezbinare în rîndurile comuniștilor, de a provoca astfel înteținea dăunătoare a unei atmosfere de neîncredere, de suspiciune, ale cărei

premise se conturaseră oarecum din înșiși anii complicați ai activității ilegale care au impus prudența ca lege și ca necesitate. Dimitriu simțea că oricît de .vie a fost întotdeauna dorința sa de participare la o comunitate umană vie și caldă, obligația de a respecta normele de fier ale conspirativității i-au îngrădit (într-un mod la început dureros, devenind cu încetul măsură firească a relațiilor cu oamenii și în cele din urmă necesitate a propriului fel de viață și a firii modelate de ea) legăturile vii cu oamenii și ar fi putut relata multe experiențe, proprii sau cunoscute din practica de fiecare zi, ce îndreptățeau distanțarea, prudența vigilentă, transformarea legilor aspre ale conspirativității într-o formă de viață devenită naturală și, pînă la urmă, necesară ca apa sau ca aerul. Dimitriu nu se mira, deci — îmi explica Lucia cu răbdare, cu o insistență care mă făcea să ghicesc că în realitate ea își analizează propriile trăiri, transpunîndu-le într-un personaj, care s-a întîmplat să fie astronomul —, că oamenii puși de partid se străduiesc să clarifice unele întîmplări din trecut și să elucideze eventuale complicații existente în viața sau în activitatea unora dintre comuniștii socotiți potriviți, după dobîndirea puterii, pentru munci de răspundere, fiecare nuanță sau implicație a vreunei reclamații îndreptate împotriva lor. Mai mult chiar, îmi explica Lucia cu patimă, de parcă ar fi vrut să-mi demonstreze un mare și foarte important adevăr, astronomul nu era mirat nici de faptul că apăreau astfel de reclamații, de sesizări, de dezvăluiri. El era convins că într-adevăr e necesar să se despartă grîul de neghină, să se cearnă nisipul și să rămînă în sita cea neînduplecată a istoriei doar firele de aur curat, răspunderile să fie asumate exclusiv de oameni „curați ca cristalul“ (era o expresie la modă în acele timpuri, folosită de unii cu bunăcredință și de alții — cum s-a dovedit mai tîrziu — cu scopuri mai viclene, pentru a-i elimina pe cei socotiți periculoși pentru planurile lor ascunse, și Dimitriu și-a însușit-o fără ezitare, cu încrederea sa naivă că vorbele sînt folosite pentru a exprima adevărul). Poate să pară mai ciudat că Dimitriu nu a considerat (atunci, la început) condamnabile nici acuzațiile neverosimile, bazate pe

denaturarea unor fapte cunoscute sau modificînd imaginea pe care și-au format-o despre un om mulți alți oameni cinstiți, care au avut prilejul să-l cunoască în toiul activității, a asumării răspunderilor și a înfruntării pericolelor. „Cît timp cineva are îndoieli în legătură cu altcineva este foarte firesc — spunea el și mai tîrziu, după ieșirea din închisoare — ca el să aibă dreptul de a cere lămurirea cinstită, fățișă, partinică, a lor!".

Neliniștile au început să-l invadeze pe Dimitriu doar atunci cînd a înțeles că nimic din ceea ce îl privește pe el, trecutul său, faptele sale, binele sau răul pe care l-a săvîrșit în lume, nu are nici un fel de importanță decît în măsura în care se referă (sau dacă nu se referă se poate raporta) la fostul ministru al justiției.

Ceea ce ne interesează însă — îi spuneam eu Luciei în acele zile cînd era pasionată să analizeze (sau să explice) stările de conștiință sau reacțiile psihice mai ascunse ale lui Dimitriu (încercînd, probabil, să arunce o zare pală de lumină asupra unor frămîntări care vor fi chinuit-o și pe ea în acea perioadă) — este mai ales modul cum Dimitriu a înțeles că nu mai e vorba de un exces de zel oarecum justificat de bunăcredința anchetatorilor, ci de efortul de a-l obliga să mintă spre a ajuta distrugerea unui om pe care-l stima? Adică, de unde a putut el — cel convins pînă atunci, pare-se, că scopul scuză mijloacele, deci că „scopurile înalte și pure" urmărite de cei ce l-au denunțat și cei ce-l anchetau justifică, cel puțin în anumită măsură, excesele comise de ei împotriva lui — să știe cu toată siguranța că acuzațiile a căror confirmare i se pretindea nu sînt întemeiate și că fostul ministru de justiție nu este vinovat? „Tocmai aici e punctul sensibil — a răspuns Lucia. Dimitriu era în acea perioadă prea pasionat de lupta politică și prea convins că programul politic la care aderase trebuie înfăptuit cu orice preț, deoarece el reprezintă singura cale de a scoate țara din tragedia în care ajunsese și de a o ridica la lumina unei organizări social-economice drepte, ghidate de cinste și de omenie, încît nici un sentiment personal față de un om acuzat că a adus daune grave înfăptuirii acestui program, nici o părere subiectivă nu l-ar

fi făcut să-l apere. Dar în cazul său nu a fost vorba de o situație necunoscută exact sau de probleme abstracte, ci de fapte cunoscute de el în modul cel mai cert. Ceea ce i se cerea lui nu era confirmarea unor presupuneri teoretice sau a unor bănuieli vagi, ci a variantei deformate și falsificate a unor acțiuni și discuții la care participase direct și le cunoștea foarte exact adevărata desfășurare, deoarece el l-a însoțit pe fostul ministru, din indicația conducerii operative a Partidului, și a întocmit despre ele notele de conversație necesare pentru informarea ei exactă. Se pare, dealtfel, că anchetarea lui Dimitriu nu a fost determinată atît de unele denunțuri (despre care i s-a vorbit în cursul anchetei, dar s-ar putea ca aceste aluzii să fi privit celălalt aspect al anchetei, cel ce-l privea personal pe el, care — știm exact acest lucru — a fost plăsmuit de un denunț, și anume de cel făcut de bunul său prieten, Onisifor Suciu) cît tocmai de existența acestor note de conversație. Această situație explică, dealtfel, tactica urmată de anchetatorii lui Dimitriu, punerea sa în alternativa de a confirma acuzațiile aduse fostului ministru în legătură cu discuțiile la care el, Dimitriu, a luat parte (adică de a declara că falsurile sînt adevăruri) sau de a dovedi — prin refuzul său — complicitatea sa. Dealtfel, nu mi se pare deloc exagerat — continuă Lucia pe un ton rece și egal, de parcă ar fi vorbit de concluziile unui examen medical — să consider că Dimitriu nu ar fi avut tăria morală de a refuza ceea ce i se cerea, dacă nu ar fi fost absolut sigur că prin confirmarea vinovăției fostului ministru el ar mărturisi propria sa vinovăție, ar semna propria sa condamnare! Căci Dimitriu e prea deștept ca să nu fi înțeles de la început că dacă fostul ministru a trădat, el, Dimitriu, a fost complice la această trădare, deoarece nu a demascat-o, ci, dimpotrivă, a ascuns-o și a favorizat-o întocmind note false de convorbire și înșelînd Partidul! Dacă privim astfel lucrurile, spuse Lucia cu un zîmbet abia perceptibil, Dimitriu nu apare, desigur, într-o lumină chiar atît de eroică, de impresionantă, ca aceea de apărător dezinteresat

al unui om nevinovat, acuzat pe nedrept, dar atitudinea sa este mai inteligibilă, mai apropiată de realitatea umană.

Faptul esențial este că Dimitriu nu s-a lăsat convins și prin aceasta și-a pecetluit soarta și, probabil, pe cea a bărbatului despre care nu a vrut să spună minciuni. Dar în timp ce acela a fost ucis (undeva într-o celulă cu miros de urină și de igrasie), Dimitriu a rămas în viață, păstrat într-o celulă mucezită ca într-un straniu dosar din care poate fi oricînd scos, dovadă vie, pentru a fi arătat lumii ca odiosul criminal care a fost complicele celui ucis. Căci de aceea a scăpat Dimitriu, de aceea a rămas viu : pentru că a fost considerat, fără nici un dubiu, un criminal odios, un fascist strecurat în rîndurile partidului, complice al crimelor comise în iunie 1941, la Iași, așa cum rezulta din denunțul și din declarațiile scrise ale unei personalități prestigioase ! Ale lui Onisifor Suciu ! Partea cea mai complicată a acestei întîmplări banale (căci anii tinereții noastre au fost plini de asemenea drame stranii) este aceea că Dimitriu, acum, cînd a depășit faza cea mai dureroasă a revelației îngrozitoare că cel care l-a acuzat de crime și l-a aruncat în închisoare a fost cel mai bun prieten al său, și cînd devine pe zi ce trece mai lucid, mai capabil să examineze întîmplările prin care a trecut, nu mai știe cu toată exactitatea ce să creadă : că Onisifor Suciu e vinovat de fapta de neiertat că și-a azvîrlit cel mai bun prieten în închisoare pe lungi ani, sau că, dimpotrivă, are meritul de a-i fi salvat viața tocmai prin aceea că a făcut să se creadă că el, Dimitriu, e criminal ordinar ? Evident, spuse Lucia cu glas tăios, care nu semăna cu glasul său cel de toate zilele, cu fața împietrită nu de ură, ci de dispreț, eu nu împărtășesc dilema lui Teofil ! Pentru mine un om care a ridicat împotriva celui mai bun prieten al său cea mai gravă acuzație ce i se poate aduce unui om este un ticălos !“

IX

ÎL ASCULTAM DISTRAT PE DOMNUL ȘUTEU, INCERCÎND să deslușesc mișcările și șușotelile din odaia vecină, unde se părea că Sergiu și Dora mai au unele probleme de lămurit înainte de a da ochii cu mine și de a fi puși în situația de a trebui să ia atitudine (dacă nu chiar o hotărîre) în legătură cu prezența profesorului Papahagi în Orașul din Nord și cu rolul pe care avea să-l îndeplinească a doua zi la sărbătorirea tatălui lui Sergiu. Trebuie să mărturisesc că în adîncul meu speram că cei doi tineri sînt atît de răscoliți de ura pentru bătrînul profesor încît se vor gîndi exclusiv la modul cum ar putea să profite de venirea lui neașteptată pentru a-i plăti măcar o parte din datoria pe care simțeau necontenit că o au față de el, cel care le-a răvășit viața, azvîrlind-o pe traiectorii neașteptate, și nu le va trece prin minte atitudinea pe care a avut-o Onisifor față de acțiunea sa. Oricît de ciudat ar părea, eram convins că nici Sergiu și cu atît mai puțin Dora nu bănuiesc adevăratul rol pe care l-a avut tatăl lui Sergiu în pregătirea întîmplărilor ce au constituit o lovitură atît de grea pentru ei. Adevărul e însă că Sergiu era pe deplin convins că ostilitatea lui Papahagi a fost determinată (sau impusă) de interventia vreunuia din fosta sa gașcă din dorința de a răzbuna părăsirea grupului de către Sergiu (socotită trădare mișelească) de dragul unei fetișcane ce l-a făcut să calce un legămînt cu alți bărbați, i-a vorbit profesorului de parcă ar fi fost trimis de tatăl său pentru a-i comunica propriile sale păreri și a-l consilia să fie foarte rezervat față de Dora Șteflea, a cărei legătură cu fiul lui Onisifor Suciu e considerată nu numai imorală dar și dăună-

toare, ținînd seama de moralitatea ei dubioasă și de atitudinea politică.

Onisifor Suciu fusese foarte iritat de consolidarea relațiilor dintre fiul său și tînăra asistentă care nu avea nici o posibilitate de a-l lega de noi cercuri influente capabile să-l sprijine la nevoie, și decepționat de incapacitatea lui Sergiu de a înțelege că viața trebuie construită cu prevedere, cu calcul lucid, cu grija de a evita orice posibil obstacol viitor și de a pregăti relații cu greutate pentru înlăturarea lor dacă totuși s-ar ivi. Avusese sentimentul unei victorii cînd a reușit să-și impună punctul de vedere și să oblige băiatul să se dedice unor temeinice studii la A.S.E., renunțînd la planurile sale flușturatice. Îl bănuise totuși că acceptînd în aparență porunca tatălui să rămînă cu încăpățînare la propriile idei și să le favorizeze căzînd la examenul de admitere, așa că își luase și el măsurile de prevedere și îi asigurase protecții de care, spre plăcuta sa surprindere, n-a fost pînă la urmă nevoie, Sergiu reușind la examen printre primii zece. În anii care au urmat a constatat cu satisfacție sporirea treptată a interesului băiatului pentru studiile urmate, conturarea lentă a unei pasiuni, suficient de profunde — nădăjduia el — pentru a înăbuși vechile înclinări spre domeniul fumuriu al preocupărilor umanistice. La repartizarea de după absolvire, contradicțiile dintre tată și fiu au devenit din nou mai acute, dorința lui Sergiu de a pleca undeva la un mare combinat din provincie lovindu-se de hotărîrea fermă a lui Onisifor de a-i găsi un loc la o întreprindere de comerț exterior, capabilă să-i deschidă, după o căsătorie bine gîndită, orizontul unor atrăgătoare misiuni peste hotare. Onisifor nu mai visa pentru Sergiu o carieră strălucită, cățărarea treptată, dură și anevoioasă spre funcții de mare răspundere, spre onoruri și putere, căci, în clipele de deplină sinceritate, înțelesese că fiul său nu-i moștenise nici rezistența, nici forța și nici dorința de a lupta cu oricine și cu orice pentru a răzbate pe marile înălțimi, unde bătaia rece și aspră a vîntului din singurătăți e compensată de lărgirea uluitoare a orizontului, de licărul albăstrui al unor oceane de stele nebănuite pentru

cei rămași adînc în văi și mai ales de mulțumirea incomparabilă că din atîția chemați tu ai fi fost cel ales, Biruitorul! Îi pregătea, în schimb, ca pentru o ființă incapabilă să-și croiască drum singur, un culcuș comod și călduț, iar promisiunea unor misiuni mai îndelungate peste hotare i se părea cea mai atrăgătoare. Opoziția foarte hotărîtă a lui Sergiu, dorința lui insistentă de a fi lăsat să plece la un combinat din provincie, care — credea el — îi oferea nu numai un excelent cadru de utilizare a pregătirii dobîndite, dar și un cîmp de experiențe interesante, putînd favoriza și împlinirea proiectelor sale literare, i se părea un simplu capriciu, expresie a incapacității sale de a deslușî adevăratele căi spre care trebuie să se îndrepte, tot atît de dăunătoare sau de gratuită și de lipsită de seriozitate, de consistență, de durată, ca și dorința sa anterioară de a se îndrepta spre studiile umanistice. Onisifor nu avea, îndeobște, o prea mare încredere în capacitatea oamenilor de a se arăta maturi și pătrunși de răspunderea necesară în momentele hotărîtoare, și era înclinat să compenseze această deficiență aproape generală prin programarea cît mai minuțioasă a ceea ce un om sau altul trebuia să facă, printr-o tutelă, de obicei părintească, venită de sus ca o expresie a grijii față de oamenii copleșiți de nimicnicia lor, dar era mai cu seamă lipsit de încredere în posibilitatea tinerilor de a se orienta în viață, de a nu greși, iar în primul rînd al celor înclinați prin însăși natura lor să facă greșeli îl socotea pe Sergiu. Nu avea, dealtfel, nici o îndoială că fiul său își va da seama de înțelepciunea opțiunii făcute în locul lui de tatăl său și că se va înclina pînă la urmă în fața hotărîrii sale (așa cum făcuse și pînă atunci, cu toate ocaziile). Prelungirea încăpățînată a refuzului de a se prezenta la întreprinderea de comerț exterior îl uimi, deci, și, mai cu seamă, îl irită, atribuind-o fără nici o ezitare „influenței nefaste a femeii ăleia", cum se obișnuise să-i spună, în sinea sa, Dorei. Dar Onisifor se înșela profund, și dacă aș fi bănuit convingerea sa aș fi găsit un mod de a i-o risipi, vorbindu-i despre nemulțumirea foarte serioasă a Dorei că Sergiu, în loc

să fie fericit că a găsit o slujbă excelentă în Capitală, unde ea se considera definitiv instalată, năzuiește să plece în provincie, departe de ea, spulberînd orice posibilitate previzibilă de a fi împreună (deși fata nu ignora faptul că după un timp Sergiu avea toată posibilitatea de a se întoarce la București datorită influenței tatălui său). În orice caz, dacă Onisifor s-ar fi gîndit mai temeinic, el și-ar fi dat seama că dorința sa de a-l despărți pe Sergiu de tînăra asistentă e foarte favorizată de legarea ei cît mai trainică de catedra la care lucra și aprobarea bucuroasă a dorinței lui Sergiu de a lucra la un combinat, căci despărțirea tinerilor ar fi devenit în acest fel aproape inevitabilă. Dar între modul de a fi și de a gîndi al lui Onisifor și al celor doi tineri exista o deosebire atît de profundă încît Sergiu și Dora nici nu bănuiau că ministrul e preocupat de legătura dintre ei, îngrijorat că fiul său merge spre o căsătorie nepotrivită, dezavantajoasă, gata să strice combinațiile sale în vederea unei căsnicii capabile să-i favorizeze cariera rapidă, afirmarea lipsită de probleme și o situație cu totul sigură, iar Onisifor nu ar fi fost dispus să accepte nici măcar ideea că celor doi tineri nici nu le trece prin minte să se căsătorească, fiecare dintre ei fiind conștient că se află într-o perioadă cînd trebuie să-și păstreze toate energiile pentru a dobîndi o competență reală și solidă în meseria lui, să devină capabil să-și croiască un drum și să-și asigure un loc în lume prin propriile sale forțe, și că își dădeau seama că o căsnicie, cu obligațiile implicate, cu grijile în plus pe care le-ar aduce, inclusiv pe cele legate de copiii ce nu vor întîrzia să se nască, le-ar frîna avînturile, deci trebuie neapărat amînată cu cîțiva ani. Dealtfel se pare că ei (și îndeosebi Sergiu) ar fi rămas mirați de nemulțumirea ministrului față de dragostea lor și uluiți de dorința lui de a-i asigura, inclusiv printr-o căsătorie „convenabilă", o „situație ferită de surprize" fiului său, convingerea lor (mai ales a lui Sergiu) fiind aceea că nu există „situații lipsite de surprize", și că cele avînd în aparență acest caracter se dovedesc adeseori cele mai înșelătoare. Pe de altă parte, Sergiu era cu totul convins că atitudinea

sa consecvent deschisă față de tatăl său a reușit să-l convingă pe acesta că dacă ar avea intenții apropiate de a-și lega viața de o tînără femeie nu ar ezita nici o clipă să-i vorbească fără ocol despre intențiile sale. Grava eroare a lui Sergiu de a solicita ajutorul tatălui său pentru a preîntîmpina — cunoscînd relațiile sale apropiate cu profesorul Papahagi — o nedreptate făcută Dorei în legătură cu un concurs pentru un post de lector, la care se prezentase, s-a bizuit astfel pe o dublă neînțelegere.

Oricum, am impresia că Onisifor Suciu nu ar fi intervenit în problema concursului Dorei fără ocazia oferită de vizita pe care Papahagi i-a făcut-o pentru a-i înmîna ultimul său volum. Profesorul nu pierdea nici o ocazie de a oferi cunoștințelor sale cu situații mai importante cîte un exemplar dedicat al vreunei lucrări nou apărute, considerînd că gestul protocolar e util nu numai pentru atragerea atenției asupra neobositei sale activități științifice, dar și pentru menținerea și reîmprospătarea unor relatii ce puteau fi cu vreo ocazie oarecare folositoare.

Este tot atît de probabil că dacă întîlnirea sa cu Papahagi ar fi avut loc cu cîteva săptămîni mai tîrziu, cînd ministrul a fost pe neașteptate îndemnat să-și ceară pensionarea (pe neasteptate, deoarece deși depășise limita de vîrstă puțini ar fi crezut că retragerea lui Onisifor Suciu din activitate este atît de apropiată) el nu ar mai fi socotit necesar să se amestece în desfășurarea concursului arbitrat de Papahagi (după cum, foarte probabil, nici acesta nu ar fi considerat indicat să-i solicite o întrevedere, obiceiul său de a uita relațiile trecute atunci cînd în situația cuiva aveau loc schimbări mari era foarte consecvent, iar atracția exercitată de mirajul unei posibile reveniri a lui Suciu în vreo funcție importantă nu începuse încă să mijească printre speranțele tot mai nerealiste ale profesorului). Dar în zilele cînd a avut loc vizita lui Papahagi, Onisifor se simțea mai sigur ca oricînd pe trăinicia situației sale și chiar îndreptățit să hrănească unele speranțe de avansare.

Bătrînul profesor sosi atît de solemn și vorbi cu atîta stimă ceremonioasă încît sentimentul lui Onisifor că se află în plinătatea puterii, pe cale de a lua avînt spre noi succese, spori în cel mai plăcut mod, făcîndu-l să dea o oarecare notă de condescendență atitudinii sale față de bătrîn, plină întotdeauna de o solicitudine nu lipsită de anume note paternaliste, protectoare (de care ministrul își dădea, dealtfel, perfect de bine seama, căci obișnuia să spună — caracterizîndu-și relațiile cu Papahagi — „dom'le, nu știu cum se face, dar mă simt de parcă aș fi tatăl său!"), care nu păru să-l jeneze pe profesor, făcîndu-l, dimpotrivă, și mai obsecvios din preaplină convingere că nu s-a înșelat, instinctul i-a sugerat și de data aceasta o vizită absolut necesară, deoarece Suciu se afla într-un moment de indubitabilă ascensiune. În aceste condiții, Papahagi aprecie ca fiind indicată relatarea cîtorva întîmplări de la Academie, făcută cu ironia sa caustică, răutăcioasă, dînd o notă grotescă aspectului grav și un gust de cinism incriminărilor pe care le-ar fi dorit patetice, dar Onisifor se gîndea la altceva, modul de a povesti al profesorului nu-i plăcea, ba mai mult, îl plictisea, iar Academia i se părea (deși nu-și trăda aceste păreri decît față de intimi, în mod oficial rămînînd un admirator al respectabilei instituții) un adevărat cimitir al elefanților, iar intrigile, contradicțiile și ambițiile dezlănțuite în cadrul ei ridicole dovezi de ramolisment. Însuși Papahagi i se părea acum rizibil, importanța pe care o acorda unor probleme infinit de mici (pentru Onisifor) și unor ambiții și calcule lipsite (desigur, pentru ministru) de relief și de orizont îi apăreau ca neîndoielnice semne de anacronism, marcînd o tristă lunecare în gol, iar lucrarea pe care i-o adusese și pe care o răsfoia cu prefăcută atenție, pentru a-i arăta profesorului că îl interesează, i se părea simplă broșură de popularizare construită pe cîteva idei generale aflate la modă, dar fără aparat științific cît de cît impunător și fără o structură proprie a demonstrației. Se arătă mai curios atunci cînd profesorul începu să-i vorbească despre viața universitară, despre necazurile întîmpinate și dificultățile ridicate în

calea sa (care reprezenta, firește, pe aceea a socialismului, a tendințelor sănătoase și juste, a adevărului și dreptății, în timp ce orientările diferite sau contrarii reprezentau evidente încercări dușmănoase de a pune bețe în roata progresului), solicitînd, desigur (fără să pronunțe însă nici un cuvînt îngăduind să se dezvăluie deschis, brutal, solicitarea), sprijin împotriva „elementelor confuze", pe care cu cîțiva ani în urmă le-ar fi numit fără ezitare „dușmane", pentru biruința cauzei proprii. Ministrul nu avea, în realitate, nici o legătură cu problemele Academiei sau ale Universității, dar Papahagi era convins că toate problemele lumii se rezolvă prin intervenții ascunse, secrete, necunoscute de „vulg", de cei neinițiați, dar exprimînd cu logică de fier și cu o forță invincibilă „părerile de sus", totdeauna decisive. În acest chip, i se părea cu totul firesc să-i exprime lui Suciu preocupările sale legate de situația de la Universitate, mai exact, să-i sugereze, indirect, intervenția lui în favorul planurilor și ambițiilor sale, și era pe deplin convins că ministrul are toate posibilitățile de a-l ajuta în mod decisiv, că un singur cuvînt bine plasat al său ar putea să dezlege o mulțime de probleme spinoase ce se puneau de-a curmezișul planurilor sale, ale lui Papahagi, căci el nu putea să uite intervenția salvatoare pe care a făcut-o în interesul său în anul reformei învățămîntului, cînd situația sa părea iremediabil compromisă, după ce a fost scos de dușmanii săi de la Universitatea din Iași pe baza unor acuzații foarte grave, și cînd ajutorul lui Onisifor Suciu (în principal referința sa adresată unor foruri importante, capabile să decidă în cazuri ca acela al profesorului, în care dădea o interpretare binevoitoare și favorabilă faptelor ce i se imputau, integrîndu-le în perspectiva atitudinii pe care Papahagi a avut-o în cursul neuitatei vizite făcute de Suciu la Iași în iunie 1941, pe care a prezentat-o foarte subiectiv, dar convins că spune adevărul adevărat, deși în realitate îi dădea un conținut cu totul diferit de acela pe care îl-a avut) s-a dovedit hotărîtor, permițînd o serioasă punere la îndoială a temeiniciei acuzațiilor și numirea consecutivă a lui Papahagi la institutul de învă-

ţămînt superior din Oraşul din Nord şi apoi, pe baza rezultatelor obţinute acolo — şi consemnate tot de Suciu —, transferarea atît de rîvnită la Bucureşti.

Fără nici o îndoială, nici măcar simpatia mea pentru Sergiu şi solidarizarea (aproape necondiţionată) cu cauza lui şi a Dorei nu m-ar putea face să cred că Onisifor nu a procedat cinstit (cel puţin după conştiinţa sa) ajutîndu-l pe profesor să-şi clarifice situaţia şi să evite, astfel, consecinţele neplăcute ale unei scoateri din învăţămînt (pentru a nu ne gîndi la altele, poate mai grave, pe care le-ar fi putut avea pe alt plan fapte de soiul celor de care era acuzat). Dimpotrivă, sînt absolut sigur că Onisifor nu s-a îndoit nici o clipă că profesorul e nevinovat şi merită să fie ajutat. Nu-i mai puţin adevărat, însă, că Papahagi (care era cel mai bine plasat pentru a şti dacă acuzaţiile aduse împotriva sa erau întemeiate sau nu) a considerat, după toate semnele, că sprijinul lui Suciu s-a produs pentru că în cursul întîlnirii de la Iaşi viitorul ministru a avut impresia că profesorul e un om pe care te poţi bizui la nevoie, şi într-o perioadă destul de complicată a activităţii sale în Oraşul din Nord, cînd avea nevoie de un informator devotat şi, pe cît posibil, prestigios, în rîndurile intelectualilor din oraş, şi-a amintit de această impresie şi, interesîndu-se de el şi aflînd greutăţile cu care are de luptat, l-a ajutat pentru a salva un aliat posibil. Cu alte cuvinte, Papahagi era oarecum convins că Onisifor Suciu l-a salvat dintr-o situaţie dificilă pentru a-l obliga la o adîncă recunoştinţă şi a-l transforma într-un slujitor devotat, gata să-i îndeplinească orice dorinţă. Şi, oricît mi-ar fi de antipatic bătrînul profesor, nu pot să nu recunosc că, într-o măsură oarecare, faptele confirmau dacă nu calculul, premeditarea, aflate la baza demersului lui Onisifor, cel puţin evidenta sa intenţie de a fructifica recunoştinţa profesorului în folosul propriilor sale interese şi acţiuni. Pot spune că puţini au uitat, în Oraşul din Nord, rolul pe care l-a avut Papahagi în depistarea, combaterea şi demascarea „tendinţelor antipartinice“ din activitatea ştiinţifică şi culturală în general, început în raza oraşului şi extins apoi pe scară

națională. Desigur, Papahagi era omul născut să îndeplinească un astfel de rol, deoarece veșnica sa teamă că tocmai se urzește un complot împotriva sa, că se acumulează noi și noi erori în interpretarea istoriei, menite să întunece adevărul limpede ca soarele, al ideilor și tezelor enunțate de el (și care, în cele mai frecvente cazuri, nu cuprindeau în realitate nimic original, profesorul cumulînd în tot ceea ce scria sau rostea un număr inimaginabil de locuri comune, cărora le da un licăr de interes, în ochii celor neavertizați, doar emfaza cu care profesorul le prezenta de parcă ar fi făcut o descoperire epocală) îl transformau într-un ghem neliniștit de bănuieli și de porniri vindicative, îl umpleau de suspiciune față de toată lumea. În același timp, Papahagi era de-o opacitate rareori întîlnită, incapabil să sesizeze importanța sau noutatea unei idei, a unei lucrări, singurele valori fiind discipolii săi fideli sau acoliții declarați și verificați, așa că nimeni nu i se părea vrednic de stimă pentru opera sa, pentru activitatea sa, singurele valori inatacabile fiind autoritățile constituite, deținătorii puterii, cei SUS-PUȘI, cărora era gata să le dea oricînd și în orice problemă o ascultare oarbă, înfăptuind și indicații care îl șocau sau se aflau în contradicție cu ceea ce credea despre un om sau despre o problemă și dobîndind imediat convingerea că a procedat așa cum trebuia, că a fost din nou instrumentul dreptății. Drumul străbătut de Papahagi a fost, de aceea, presărat cu victime, iar părerile sale au înregistrat o traiectorie ciudat de sinuoasă, orientîndu-se necontenit după tezele aflate la modă sau privite cu plăcere de forurile oficiale, profesorul rămînînd însă netulburat în convingerea sa fermă și senină că nu a făcut niciodată altceva decît să dea glas părerilor sale sincere, fundamentate pe cercetări serioase, analize adîncite și meditații grave, iar contradicțiile existente între părerile enunțate în diferite etape erau definite — în rarele ocazii cînd profesorul a trebuit să recunoască existența lor — fie „drame ale intelectului pe drumul complicat al căutării adevărului", fie „contradicții tot atît de firești ca cele ce alcătuiesc unitatea dialectică a oricărui fe-

nomen". Un astfel de om i-a fost, deci, în mod firesc de folos lui Onisifor, preocupat întotdeauna de eficiența instrumentelor utilizate pentru atingerea obiectivului fixat, și cu totul indiferent la valoarea lor morală.

Ceea ce pot, însă, constata fără nici o ezitare este faptul că Onisifor Suciu și Papahagi se înțelegeau foarte bine chiar și atunci cînd (așa cum s-a întîmplat în cursul întîlnirii lor cu urmări dramatice pentru Dora și Sergiu) nu-și rosteau ideile sau le învăluiau în fraze vagi, de sub care se deslușea doar cu greu carnația intențiilor reale. Profesorul sesiză, deci, imediat (deși gîndirea sa greoaie, bolovănoasă, nu era obișnuită cu sesizarea rapidă a unor nuanțe) că ministrul a devenit deodată interesat de cele spuse de el cînd acesta, fără să-și ridice privirea din broșura răsfoită, îl întrebă (în aparență distrat): „Și concursurile ?" Profesorul, ghicind imediat că Suciu se gîndește la concursul Dorei, începu o lungă expunere în legătură cu organizarea concursurilor și reglementarea legală a desfășurării lor, insistînd asupra dificultăților izvorîte din faptul că acestea încorsetează prea mult opțiunile comisiilor instituite ad-hoc. „Iată, de pildă — se fixă el în cele din urmă la cazul ce presupunea că îl interesează pe ministru (dîndu-și seama în aceeași clipă că legătura dintre asistenta sa și Sergiu Suciu indispune dacă nu pe toți „de sus", cel puțin pe Onisifor Suciu în mod sigur) —, dacă la un concurs se prezintă un concurent cu capacități considerate de mine limitate, neconcludente, nepromițătoare, dar avînd doctorat și fiind și membru de partid, și un altul foc de deștept dar fără doctorat, sînt aproape constrîns de regulament să-l prefer pe primul, deși consider că cinstit ar fi să optez pentru al doilea ! Asta-i, adăugă el supărat, bucuros de înțelegerea descifrată pe fața ministrului. Am chiar acum un caz de acesta, termină el mohorît, și-și împreună mîinile, așteptînd. „Mda, zise Suciu gînditor, oarecum plictisit, aprobativ. Un timp n-am făcut legi, am crezut că sîntem prea deștepți pentru a avea nevoie de ele, și am procedat fiecare după cum l-a tăiat capul... S-a dovedit că ne-am cam ars, că — așa cum se spune azi — s-au făcut ilegalități și abuzuri. Atunci am strigat să

trăiască juriștii și am început să facem legi după legi. Acum se pare că avem atîtea că nici cei mai perspicace avocați nu se mai pot descurca în hățișul lor. Dar, ceea ce e și mai rău, ne-am legat cu ele mîinile, de nici nu mai putem face o mișcare..." Tăcu un timp, răsfoind distrat broșura, de parcă ar fi căutat în ea dezlegarea problemei ce-l frămînta. Apoi oftă, își ridică ochii și-l privi țintă pe profesor. „Ei da, oftă el din nou... Dar cu ajutorul lui Dumnezeu ne mai descurcăm noi! Ce, sîntem de ieri? Oameni cu experiență, am văzut noi destule ca să nu ne speriem de un regulament... Ce, parcă eu nu știu? Aveți și dumneavoastră cadre de să-ți pui mîinile-n cap... Decît să promovezi astfel de oameni, zise el cu năduf, mai bine să calci o literă de regulament! Uite, e încurcat și fiul meu cu una de asta, o asistentă de la dumneavoastră... Șteflea, da, Șteflea și nu știu cum..." „Da, îl completă grăbit profesorul, Șteflea Dora... Tocmai la ea mă gîndeam, adăugă el, ezitînd, văzînd că ministrul tace. Are doctorat și..." „Ei, dracu s-o ia de treabă, izbucni Onisifor supărat. Și ce dacă are?! Asta-i moralitate de cadru universitar?!"

Din clipa aceea Papahagi știa că poate să procedeze după bunul său plac, căci nu se îndoia nici o clipă că Onisifor Suciu îl va apăra de orice surpriză neplăcută. Dar profesorul era prea experimentat și prea viclean pentru a se mulțumi cu simpla înfăptuire a dorinței unui om puternic, căruia se străduia să-i facă un serviciu, conștient că nici el nu va rămîne nerăsplătit de acesta, și nu ezită nici o clipă să profite de dezlegarea pe care o obținuse pentru a stoarce și alte satisfacții. A doua zi, într-o pauză, o chemă pe Dora în biroul său și după ce o pofti, distrat, să ia loc, o lăsă să aștepte, plimbîndu-se preocupat prin camera strîmtă. Apoi se opri și o măsură prefăcîndu-se foarte îngîndurat, mirîndu-se în realitate cum de s-a putut întîmpla că femeia aceasta frumoasă nu i-a atras atenția mai demult, apoi spuse obosit, greoi, luptîndu-se parcă din greu cu obligația de a tăcea, de a nu „deconspira" (cum îi plăcea să spună) o problemă ce ar fi trebuit să rămînă închisă sub șapte peceți: „N-ar trebui să-ți vorbesc,

Dora (nu-i spusese niciodată așa, ea rămăsese pentru el — într-o catedră plină de diminutive — „tovarășa Șteflea"), dar vechea mea simpatie pentru mata mă face... cum să spun... să calc în picioare o obligație... aș spune chiar o datorie : aceea de a ține un secret... Dar trebuie să-ți vorbesc... Să ne sfătuim... Să găsim o cale de ieșire... Căci lucrurile merg foarte prost !" „Cum se poate, întrebă Dora cu naivitate — prefăcîndu-se naivă, deși a înțeles îndată că bătrînul vrea să profite de situația în care se află, de concurs, așa cum profitase față de colegele ei, de toate ocaziile apărute — căci situația e foarte clară... Știți, conform regulamentului..." „Ei, regulamentul, dădu din mînă profesorul, plictisit. Regulamentul e pentru proști și pentru naivi... Există întotdeauna o cărăruie pe care el poate fi ocolit..." „Dar..." încercă Dora să vorbească, dar Papahagi o întrerupse : „Nici un dar... S-a primit ordin de sus... Se pare că în legătură cu... cu logodnicul dumitale... În unele cercuri, această... cum să-i spun ? relație, este privită cu... Cum să spun ?... cu dezaprobare ! Iar mata ești acuzată de viață imorală... Aflată în contradicție cu etica și echitatea socialistă..." „Bine, dar cine ce are cu viața mea personală ?!" izbucni Dora scandalizată. „Personală ! mormăi profesorul supărat. Auzi, dom'le ! Personală ! Într-o societate socialistă, în care viața personală și cea obștească se contopesc în marea armonie a comunității de interese, de năzuințe, de idealuri ! În care individualismul anarhic și egoist a dispărut sau e pe cale de a dispărea, tovarășa Dora Șteflea are pretenția că viața ei personală nu are nici o legătură cu viața ei de pedagog, de educator ! Să stai și să te crucești, strigă el scandalizat. Parcă ai veni de pe o altă planetă !" Dora se sperie. Bătrînul părea atît de sincer necăjit și de preocupat încît nu-l putea bănui că joacă teatru, iar cuvintele lui nu izvorau din gol, ci constituiau parcă un ecou a nenumărate ședințe. Nu credea că în relațiile sale cu Sergiu ar fi fost ceva imoral sau ceva condamnabil, dar nu putea să nu accepte că ele ar putea fi răstălmăcite, folosite ca armă împotriva ei. Invadată deodată de teamă, de neliniște, de sentimentul că e neputincioasă, lipsită de apărare, fata

privi rugătoare în ochii profesorului, uitînd tot ceea ce știa despre el : „Ce pot face ? întrebă ea, cu deznădejde în glas. Ce trebuie să fac ?“ „Ei așa, fetițo, îi venea lui Papahagi să spună, așa te vreau ! dar tăcu, gînditor. „Să vedem, mormăi el preocupat. Să ne gîndim... Să ne sfătuim... Să cercetăm ce se poate face.. Căci totdeauna se poate face ceva“, spuse el mai încrezător, dobîndind parcă un spor de optimism. Apoi tăcu și-și reluă plimbarea îngîndurată. După cîteva clipe se opri lîngă Dora și punîndu-i o mînă galbenă și zbîrcită pe umăr (dar fata nu simți acum, așa cum ar fi simțit cu o oră în urmă, atingerea unei reptile mari și reci, ci promisiunea unei solidarități, posibilitatea unui ajutor), spuse dus pe gînduri : „Dar să nu discutăm aici... Știi, zîmbi el, în viața mea agitată am învățat că zidurile au într-adevăr urechi.... O să vii la mine azi... nu, se corectă el, nu azi, trebuie să am timp să meditez, să mai discut, să mai văd cît e de gravă situația... Da, mîine, după-masă... La cinci... Să luăm ceaiul împreună, adăugă el după o clipă de ezitare, și Dora avu impresia că în glasul său mijeste rîsul“. Își ridică brusc privirea, dar fața bătrînului era tristă, obosită și gravă.

Mi s-a părut ciudat că o fată isteață și descurcăreață ca Dora să-l fi crezut atît de ușor pe bătrînul pe care îl cunoștea destul de bine. Dar sub izbitura surprizelor neplăcute cei mai mulți ne pierdem ușor capul, sîntem împinși spre disperări facile și spre o încredere naivă în cei ce se arată cît de cît dispuși să ne dea o mînă de ajutor, așa că Dora nu s-a supus decît inerției firești crezînd în sinceritatea și în bunăvoința lui Papahagi. Totuși, în ciuda spiritului de independență și a convingerii ferme despre deplina egalitate dintre bărbat și femeie, Dora nu a considerat indicat să acționeze de una singură într-o situație socotită nu numai amenințătoare, ci chiar definitiv compromisă și l-a căutat pe Sergiu pentru a se sfătui cu el. Băiatul se prefăcu absolut sigur că profesorul exagerează și că intervenția făcută de tatăl său în favorul Dorei nu a putut rămîne fără rezultate prielnice, dar procedă astfel nu pentru că excludea surprizele dezagreabile (deoarece

auzise prea multe despre jocurile de contradicții și de interferențele de intervenții ca să le considere imposibile), ci pentru că, în ciuda poziției sale teoretice foarte ferme privind egalitatea sexelor și posibilitățile lor egale de a gîndi, de a acționa și de a înfrunta adversitățile, în realitate socotea că Dora e o biată ființă fragilă, care trebuie ferită de neplăceri și apărată de ciocnirile prea dure cu viața. El acceptă însă necesitatea de a afla mai exact ce știa Papahagi, de a examina pericolele conturate la orizont și posibilitățile de a contracara „eventualele intervenții răuvoitoare" (numindu-le „eventuale" doar pentru a nu descuraja fata, dar fiind în realitate tot mai convins că ele s-au produs într-adevăr) și hotărîră să facă împreună vizita la profesor.

Papahagi, care se pregătise să aibă o seară delicioasă în schimbul unor promisiuni fără nici o acoperire și pusese peste pijamaua de mătase un somptuos halat, înfășurîndu-și gîtul subțire și zbîrcit cu un șal moale și colorat, care dădea o nuanță mai caldă, mai vie, chipului său pal și brăzdat, avu, astfel, neplăcuta surpriză de a da ochii, în clipa în care a deschis ușa apartamentului său, cu un băiat înalt și spătos care o însoțea pe fata așteptată și a cărui înfățișare i-l amintea pe Onisifor Suciu așa cum arătase cîndva în tinerețe. O astfel de decepție l-ar fi făcut, fără îndoială, în condiții normale, pe profesor să nu-și ascundă supărarea și să găsească un motiv pentru a amîna vizita tinerilor, dar în situația dată conștiința că tînărul nechemat e, după toate probabilitățile, fiul unui știab, al „binefăcătorului" său (cum îl numea, uneori, în gînd, dovedind că în sufletul lui Papahagi existau și resurse pentru recunoștință) a frînat orice pornire violentă, născută din sentimentul penibil că a intrat într-o încurcătură ridicolă, ca într-o comedie banală. S-ar putea chiar spune că după primele secunde de dezorientare, cînd nu știa ce să facă și-i privea cu mirare pe cei doi tineri prin ușa întredeschisă, Papahagi intră rapid și firesc în rolul profesorului distrat, care a uitat de întîlnirea fixată și e dezorientat de situația neașteptată și, scuzîndu-se bătrînește, îi pofti pe cei doi în biroul său auster, plin de tomuri

impunătoare (și nu în salonașul de alături, unde fusese pregătită o gustare rece, foarte aleasă — căci profesorul era un *gourmet* frînat doar de zgîrcenia pe care întîlnirile galante o făceau uitată — și în frapiera de argint se răcea majestuos o sticlă de șampanie). „Vai de mine, se lamenta el, am uitat ca de ceasul morții ! Uite, dom'le, cum vă primesc ! Am ațipit și eu o clipă, căci eram sigur că am o după-masă liberă, și iată-mă primindu-vă așa, în pijama și halat !" Se așeză solemn la birou, le făcu semn tinerilor să ia loc pe scaunele din fața lui și se prefăcu foarte atent la ceea ce ei aveau de spus, binevoitor și amabil, deși își spunea în gînd : „așa, curva dracului, îmi joci astfel de feste ?! Lasă că te-oi juca și eu că n-o să mă uiți toată viața !" Își stăpîni însă mimica și glasul, mînia sa deveni rece și tăioasă și cei doi tineri erau prea lipsiți de experiență (mai ales de aceea a prefăcătoriei) pentru a desluși sub protocolul țeapăn în care s-a prefăcut surpriza sa evidentă de la început pornirea îndărătnică a ostilității. Sergiu, care se simțea extrem de jenat socotind că Dora n-a înțeles bine spusele profesorului și au sosit în casa omului pe nepusă masă, formulă cu destulă stîngăcie motivul vizitei, referindu-se la discuția bătrînului cu Dora și scuzîndu-se că a însoțit-o, socotind că „e bine să știu și eu exact despre ce este vorba, căci tata mi-a promis să facă totul pentru a o ajuta pe Dora." Profesorul începu să se simtă bine cînd desluși că Suciu se amuzase promițînd ceva și făcînd cu totul altceva, e parșiv rău, gîndi el, ce bine că e atît de corect, atît de binevoitor față de mine, și se distră și el provocînd uluirea Dorei (și adîncirea jenei lui Sergiu) arătîndu-se din nou surprins și oarecum excedat. „Ei, ei, spuse el înțelegător, dar de sus, părintește, cu o ușoară nuanță de mustrare, înțeleg, la examene și la concursuri oamenii sînt agitați, nervoși, ei, mai ales femeile, ce să-i faci, așa sînt ele, delicate, sensibile, dar să ne stăpînim, să nu luăm nimic în tragic, mai circulă vorbe, mai auzi un zvon, ne mai speriem, dar în regimul nostru — rosti el cu solemnitate, așa cum făcea la ședințe — avem certitudinea că dreptatea și adevărul sînt mai presus de toate, etica și echitatea socialistă, așa e, desigur, legalitatea,

legalitatea mai presus de orice... " Vorbi mult și umflat, se amuza sunînd fraze goale, enunțînd toate locurile comune, nelăsînd pe cei doi să intervină, pînă îi văzu plecați și închise cu satisfacție ușa în urma lor, hotărît să-și invite una dintre colaboratoarele obișnuite ca să nu stea gustarea degeaba și șampania răcită să se cloceasscă nefolosită.

Dora ieși din casa profesorului profund zguduită, convinsă că totul e pierdut, că bătrînul și-a bătut joc de ea numai și numai pentru că se prefăcuse că nu-i înțelege intențiile, nu pricepe de ce a fost invitată acasă la el, și-si dădu drumul nervilor, plîngînd cu hohote și blestemînd „viața aceasta nenorocită în care soarta oamenilor poate fi hotărîtă de astfel de bosorogi depravați". Sergiu asistă cîteva clipe dezorientat la criza ei, apoi începu treptat să se enerveze. Din întîlnirea cu Papahagi rezulta că totul este în ordine, nu sînt probleme, nu există motive de îngrijorare, se pare că Dora a înțeles anapoda niște cuvinte aruncate așa în gol de un om bătrîn, deși ar trebui să știe că profesorii au mania de a predica veșnic despre greutatea examenelor, despre dificultățile ce pot apărea pe neașteptate, convinși că nici un candidat nu e niciodată destul de pregătit, că se poate încurca, zăpăci, împiedica de mărunțișuri, de întrebări ajutătoare, așa că... Da, concluzia fermă a lui Sergiu a fost aceea că Dora s-a speriat din nimic, fără nici un motiv, că a făcut din țînțar armăsar și că nu avea ceva mai bun de făcut decît să-și vadă de treabă și să aștepte liniștită rezultatul, care nu putea fi decît favorabil. Dora se enervă și mai mult constatînd lipsa de înțelegere a lui Sergiu și țipă printre hohote de plîns : „Dar bine, n-ai înțeles că boșorogul și-a bătut joc de noi ?" „Ei, încercă s-o liniștească Sergiu, de ce ar fi făcut-o ?" „Vai de capul tău, țipă fata, dar tu nu înțelegi de ce m-a chemat la el acasă ?" „De ce ?" întrebă Sergiu naiv. „Ca să mă...", izbucni fata, devenind vulgară de mînia oarbă ce-o invadase. „Boșorogul ăsta ?" întrebă Sergiu cu dispreț, și rămase uluit, neînțelegînd nimic, cînd fata se smulse de lîngă el și începu să alerge, plîngînd.

Încercările lui Sergiu de a o mai reîntîlni în zilele următoare au rămas infructuoase. O aşteptase în faţa blocului în care locuia, ca şi în holul Universităţii, iar faptul că nu reuşi, totuşi, s-o vadă, arăta o clară hotărîre de a-l evita, aşa că Sergiu îşi dădu seama că supărarea ei pentru neînţelegerea arătată de el într-o situaţie care fetei i se păruse dramatică sau ruşinoasă fusese mai adîncă decît şi-ar fi închipuit. Se interesă însă de evoluţia concursului şi ceea ce a aflat l-a făcut să-şi dea seama că Dora nu exagerase considerînd certă ostilitatea lui Papahagi, căci bătrînul profesor, deşi disimulat cu prudenţă, acţiona statornic şi consecvent pentru a-i distruge toate şansele de a cîştiga. Principala sa lovitură în această direcţie, calculată cu dibăcie, a urmărit schimbarea comisiei formate pentru concurs, înlocuirea celor favorabili Dorei sau prea corecţi pentru a accepta jocul lui Papahagi, cu oameni necondiţionat fideli profesorului, dispuşi să facă orice la dorinţa sa. În acest scop, bazat pe îndelungata sa experienţă, dar şi pe legăturile pe care le mai avea în forurile de decizie, profesorul a sfătuit-o pe principala concurentă a Dorei, oarecum descurajată de marele dezavantaj izvorît din lipsa doctoratului şi din viaţa sa dezordonată care nu-i permitea să spere măcar că şi-ar putea prezenta teza de doctorat într-un viitor previzibil, să ticluiască un memoriu, adresat cîtorva foruri conducătoare, în care să-şi acuze colega că i-a mărturisit că i s-au asigurat toate protecţiile necesare pentru cîştigarea concursului şi că a sfătuit-o să se retragă în timp util pentru a nu trezi adversităţi ce-i puteau dăuna. Acuzaţia era; evident, prea naivă pentru a prezenta nici cea mai vagă aparenţă de credibilitate, în primul rînd, pentru că nimeni nu-şi putea imagina că o fată inteligentă, cum era neîndoielnic Dora, putea comite o enormitate ca aceea de a o ameninţa cu eventualele protecţii dobîndite pe principala ei adversară, dezvăluind un aspect compromiţător în faţa singurei fiinţe ce putea profita de pe urma ei pentru a-şi reechilibra şansele într-un concurs în care pornise fără nici una. În acelaşi timp, nimeni nu era mai competent decît înşişi membrii forurilor conducătoare care primiseră me-

moriul și ai comisiei concursului de a ști cu toată certitudinea că nimeni nu făcuse nici o intervenție în favoarea Dorei Șteflea, că deci acuzația adusă împotriva ei nu putea fi decît o minciună grosolană. Totuși, sub influența lui Papahagi — de obicei, foarte perspicace în depistarea unor inadvertențe ca cele aflate la baza memoriului cu pricina, dar devenit deodată foarte scrupulos în „examinarea serioasă și rezolvarea plîngerilor oamenilor muncii" —, fu acceptată ideea (lansată de bătrîn printr-unul din fidelii săi) de a manifesta — chiar fără a dispune de dovezi în sprijinul memoriului — o prudență extremă și de a elimina orice posibilitate de suspiciune prin prezentarea demisiei în corpore a membrilor Comisiei și alcătuirea unei noi comisii, asupra căreia să nu poată, deci, plana bănuiala că ar fi influențată de protecțiile Dorei Șteflea. Papahagi își confirmă și de data aceasta temperamentul de pithon care atunci cînd și-a înhățat prada nu încetează s-o strîngă în cercurile sale de oțel pînă nu-i sfărîmă toate oasele, transformînd-o într-un fel de piftie sîngerîndă, ușor digestibilă, și după ce a asigurat înfrîngerea fără apel a Dorei la concurs, reușind să determine formarea unei noi comisii alcătuite exclusiv din fideli încercați, gata oricînd să-i urmeze indicațiile, a organizat minuțios o acțiune mult mai largă de distrugere a tinerei asistente. Astfel, la o importantă adunare de partid, în cadrul unei ample pledoarii în favorul aplicării mai severe și mai consecvente în viața și activitatea de la Universitate a normelor eticii și echității socialiste, expuse ca pe un caz controlat și dovedit acuzațiile plăsmuite împotriva Dorei Șteflea, numind-o pe tînăra asistentă, care cu o jumătate de ceas înainte de ședință fusese chemată urgent la Minister de către un cunoscut al profesorului și lipsită astfel de posibilitatea de a se apăra. În ciuda unor intervenții oneste care au precizat că nu este vorba de fapte probate, ci de acuzații formulate de un participant dezavantajat prin situația activității sale științifice la un concurs, deci interesat în compromiterea concurentului celui mai avantajat, cei mai mulți dintre participanți au rămas cu impresia, scontată de Papahagi, că un om de vîrsta și de

prestigiul său nu se lansează în afirmații gratuite și că demascînd-o pe Dora Ștefflea, „știa el ce știa !". În acest chip nu a produs prea mare surprindere rezultatul concursului la care participa Dora și cîștigul de cauză al concurentei somate — cică — de Dora să se retragă pînă-i merge bine, și nici ratificarea acestui rezultat în Consiliul profesoral fără nici un fel de rezervă, deși contradicția lui cu regulamentele în vigoare era flagrantă, și apoi în Senat, unde puținele nedumeriri exprimate au fost risipite de o intervenție brutală a lui Papahagi care a pus la îndoială pînă și paternitatea tezei de doctorat a Dorei, producînd o atmosferă de suspiciune față de tînăra asistentă și pregătind astfel lovitura sa finală — scoaterea ei din facultate.

Adevărul e că Sergiu a aflat despre ostilitatea lui Papahagi din momentul cînd o cunoștință din Minister l-a informat despre direcția acțiunii profesorului de a determina formarea unei comisii constituite din oameni foarte obligați față de el, dar a făcut greșeala de a cere și în această situație ajutorul tatălui său, dovedind astfel completa ignorare a ostilității acestuia față de Dora. Onisifor se arătă și de data aceasta scandalizat de „nedreptatea pe cale de a se face", dar situația sa devenise între timp atît de labilă în urma sugestiei primite de a-și cere pensionarea (pe care, într-un moment de mare depresiune sufletească, i-o împărtășise și fiului său) încît Sergiu nu se îndoi că e sincer atunci cînd îi spuse că rezistența lui Papahagi la rugămintea sa de a se arăta fast față de Dora se datora probabil chiar faptului că a fost informat că el, Onisifor, nu se mai bucură de situația anterioară și nu-i poate, deci, oferi un contraserviciu pe măsura dorințelor profesorului. Onisifor, deși realmente foarte ocupat în acele zile cînd și-a folosit tot timpul pentru vizitarea cunoscuților săi spre a le solicita intervenția pentru amînarea neașteptatei sale pensionări, i-a promis totuși că va sta de vorbă cu Papahagi pentru a-l determina să-și amintească de rugămintea sa, dar a doua zi îi comunică lui Sergiu că profesorul se declarase „în absolută imposibilitate de a face ceva în interesul acestei domnișoare care a comis grava imprudență de a-și

amenința concurentele tocmai cu protecția așteptată din partea sa în urma intervenției lui Onisifor Suciu". Fostul ministru se arătă foarte mîhnit de această evoluție a situației și lipsit de orice posibilitate de a risca, în situația delicată în care se afla, o nouă intervenție, iar Sergiu trebui să mărturisească, fără să bănuiască adevărul, că îl înțelege întru totul. În realitate, Onisifor avusese într-adevăr o convorbire telefonică, de la Minister, cu profesorul, hotărît să pună punctul după o problemă pe care o socotea cu atît mai periculoasă cu cît își dădea seama că influența sa va scădea enorm după aflarea înlocuirii sale, și exprimîndu-și acordul cu modul principial cum a procedat în ciuda „presiunilor regretabile" încercate de tînăra asistentă îl avertiză că orice intervenție ce s-ar face în numele său (mai ales de fiul meu Sergiu, îndrăgostit ca un fleț de această femeie) trebuie socotită nulă și neavenită, „punctul meu de vedere definitiv și absolut nemodificabil fiind cel cunoscut de domnia voastră". Dar această convorbire, profesorul Papahagi simți cu deplină satisfacție că și în cazul Dorei Șteflea — ca de atîtea ori în viață — el se dovedise a fi omul cinstei și al dreptății, judecînd miezul adevărat al faptelor și nu aparențele impuse de regulamente și alte bazaconii, și i se consolidă hotărîrea calmă și senină de a proceda și în continuare cu aceeași fermitate pentru a elimina definitiv spiritul negației, răului, abuzului și inechității din catedra sa. Cu abilitatea sa de atîtea ori verificată, el impuse, ca urmare a acestei hotărîri, un concurs pentru două posturi de asistente, susținînd că ele deveniseră libere prin prezentarea titularelor la un concurs de lector, și Dora Șteflea se trezi fără post. Evident, mișcările ostile ale lui Papahagi fuseseră de data aceasta prea stîngace pentru a nu fi ușor atacabile și decanul, obligat să-i comunice Dorei situația creată, îi și sugeră să conteste atribuirea postului ei unei alte persoane, deoarece prezentarea la un concurs nu constituie nicidecum demisie din cel deținut, o astfel de concluzie decurgînd doar din neclaritatea unor adrese trimise de Papahagi, pentru a cărei anulare și pentru clarificarea situației reale promițîndu-i întreg sprijinul său. Dora era

însă prea zdrobită de seria de lovituri pe care le primise și speriată de discuția avută în aceeași zi cu secretarul organizației de bază din care făcea parte, un tînăr lipsit de calități deosebite, care primise cu un timp în urmă promisiunea lui Papahagi de a fi trimis într-un post de lector peste hotare, care o sfătuise ca în urma marilor greșeli făcute de ea și dezvăluite de academician într-o adunare atît de importantă ar fi bine să-și facă autocritica necesară și, pentru a evita consecințele infamante ale unei anchete, să se retragă („temporar — subliniase el cu mărinimie — absolut temporar, căci după o perioadă, cînd se vor uita toate acestea, vă vom ajuta să reveniți la universitate"), își pierdu capul și a doua zi se prezentă la Minister pentru a-și prezenta demisia și a-și cere repartizarea urgentă în învățămîntul general, exprimînd dorința insistentă de a pleca din Capitală. Și plecată a fost, ca peste puțin timp s-o urmeze și Sergiu — după o scenă de-o violență neașteptată cu tatăl său, căruia i-a azvîrlit în față tot ceea ce adunase în gușă de ani de zile (dar, îmi spunea rîzînd Onisifor peste cîteva zile, rîzînd deoarece revolta lui Sergiu i se părea efemeră, trecătoare, lipsită de consistență, și era sigur că ea se va istovi de propria ei combustiune făcîndu-l pe băiat să se întoarcă, pocăit ca fiul rătăcitor, nutrind speranța că și în cinstea lui se va tăia vițelul cel mai gras -- nepomenind păcatul cel mai important al tatălui său, acela de a fi organizat toate întîmplările legate de Dora, despre care, ha-ha-ha, rîdea Onisifor cu poftă, nu știa absolut nimic, dar absolut nimic — ha — ha — ha —ha !). Onisifor nu acorda pe vremea aceea prea multă importanță plecării lui Sergiu, era prea convins că el nu va rezista „condițiilor precare" pe care le va avea (așa le numea, „condiții precare", absolut convins că Sergiu este incapabil să dobîndească singur, bizuit numai pe sărmanele ale puteri, altceva) și convingerea lui se consolidă după ce Borțig îl informă că îl întîlnise pe Sergiu (cunoscut din vizitele sale la fostul ministru) în Orașul din Nord și-i comunicase apoi (pe baza dispozițiilor trimise de Onisifor îndată după prima scrisoare privitoare la Sergiu, că băiatul se angajase pe un șan-

tier ca excavatorist — sau se calificase în scurtă vreme în această meserie — făcînd uitată (sau tăgăduind diploma sa de la A.S.E., care l-ar fi împiedicat să primească o încadrare inferioară calificării). Acum, după atîtea luni de la plecarea de acasă a lui Sergiu, tatăl său continua să fie foarte convins că el aşteaptă doar ocazia de a se putea întoarce fără a trebui să îndure prea mari umilinţe (ceea ce credea, probabil, şi Lucia atunci cînd mă ruga să sprijin împăcarea băiatului cu tatăl său, şi ceea ce Onisifor dorise, probabil, să faciliteze ordonîndu-mi să-l aduc pe Sergiu la banchet „cu orice mijloc") şi ar fi rămas neîndoielnic foarte surprinşi văzînd cît de bine se simţea fiul lor în ipostaza de Sergiu Mandolină. Ceea ce mă îngrijora, în schimb, înainte de toate, pe mine era tocmai mulţumirea absolut deplină a lui Sergiu de a fi numai şi numai Sergiu Mandolină, de a nu dori nimic altceva şi de a nu aspira la nimic mai mult, şi aşteptam cu o oarecare strîngere de inimă întîlnirea cu Dora pentru a constata cam cît ajutor pot să nădăjduiesc din partea ei ca să încerc să fac ca Sergiu Mandolină să dispară în fine, cedîndu-i locul lui Sergiu Suciu, cel capabil dacă nu să devină ataşat comercial sau să scrie romanul la care visase cu ani în urmă, în orice caz destul de înzestrat să cînte în alt loc decît o dugheană de lîngă şantier. Era însă foarte greu să-mi imaginez ce s-a petrecut cu Dora în timpul acelui nefericit concurs şi al întîmplărilor legate de el de a ajuns să cedeze cu atîta uşurinţă în faţa asaltului unor lovituri născute din falsuri şi pe care o atitudine fermă, cinstită, curajoasă ar fi putut, eram convins, să le stăvilească, deoarece forţa ce le propulsa era prea evident stîrnită din nimic.

Dora nu mi se păruse niciodată o fiinţă pe care nişte lovituri tragi-comice (pentru că acest gen de lovituri nu devin cu adevărat tragice, nici dacă ne produc mult rău, decît dacă le acceptăm ca atare şi nu le privim în faţă tot ridicolul, făcîndu-i şi pe alţii să-l deslueşască) ar putea s-o înfrîngă atît de uşor, dar s-ar putea să mă fi înşelat, căci la generaţia ei şi a lui Sergiu este foarte greu să deosebeşti poza de curaj, bărbăţie şi neatîrnare

de firea adevărată, mascată. Cedarea ei — pe care o socoteam prea facilă — izvora oare dintr-un moment de dezechilibru sufletesc (în orice caz, eventualitate mai favorabilă căci dezechilibrul dispare, de obicei, destul de curînd) sau dintr-o zonă mai profundă a conștiinței, din convingerea ascunsă că ei i se cuvine totul, fără greutăți și lupte, că nedreptatea și absurdul n-au ce căuta în viața ei, foarte periculoasă deoarece dezarmează pe cei atinși de ea și-i face înfrînți de prima ciocnire cu realitatea, care nu poate fi decît aspră, ori de îmbufnarea aceea copilărească ce-i face pe unii (și mai ales pe unele femei tinere) să creadă că trebuie să se răzbune pentru relele ce li se fac pedepsindu-se ele însele și socotind că astfel îi fac să sufere pe cei ce le iubesc (trăsătură infantilă manifestată la multe sinucigașe care se aruncă de la etajul al 9-lea spunîndu-și : „o să vadă el cît o să sufere !"). Dora mi se păruse — atunci cînd Sergiu a ținut s-o cunosc neapărat — foarte diferită de acest tip de femeie și dezmințirea primei mele impresii excelente mi s-a părut deconcertantă, deoarece mă mîndrisem de multe ori că nu m-oi fi pricepînd eu la prea multe, dar la oameni mă pricep. Ceea ce m-a izbit în primul rînd la Dora a fost sentimentul de independență, poate mai exact mîndria ei de a fi o ființă independentă, lipsită de nevoia de a se sprijini pe altcineva. Atunci cînd, într-una din primele noastre întîlniri, Sergiu a găsit un motiv oarecare pentru a ne lăsa singuri, poate tocmai pentru că ținea neapărat să-i cunosc mai bine iubita, am făcut o vagă aluzie la vremea cînd vor fi căsătoriți. Dora m-a privit cu oarecare surprindere și mi-a spus, zîmbind cumva cu mîndrie sau cu un pic de superioritate : „Nu. Nu prea-mi vine să cred că vom fi vreodată căsătoriți !" Am întrebat cu mirare : „Dar bine, eu credeam că vă iubiți mult !" „Evident, răspunse tînăra femeie. Nu v-ați înșelat. Ne iubim într-adevăr mult de tot. Cel puțin eu îl iubesc foarte mult pe Sergiu, deși... Zăbovi cîteva secunde, de parcă ar fi cumpănit dacă e bine să-mi spună acest gînd al ei ori ba, apoi își scutură cu o mișcare ușoară părul lung, și adăugă : deși Sergiu mi se pare adesea

prea copil ! Aș prefera să fie cu zece ani mai în vîrstă !“ „Ei, am protestat eu consternat. Îmbătrînim și așa destul de repede... Păcat să dorim ca anii ce ne stau în față să se afle deja în spate... Și-apoi, am adăugat zîmbind, am impresia că aveți aceeași vîrstă !“ „Adevărat, spuse Dora dînd ușor din umeri. Dar numai aritmetic. Căci un bărbat de 24 de ani și o femeie de 24 de ani nu au aceeași vîrstă... Ezită puțin, apoi zîmbi : Cum să spun ? Biologică, mentală, cam așa ceva...“ „Ei, protestai împingînd discuția spre glumă, totuși, acesta nu-i motiv să nu vă căsătoriți !“ „Nu, acceptă Dora. Și noi vrem într-adevăr să trăim împreună... Dacă se poate, toată viața ! Dar nu ca doi robi transformați în sclavi printr-o bucată de hîrtie ! Ca doi oameni liberi, capabili să-și trăiască libertatea, independența, dreptul fiecăruia de a fi el însuși, dar uniți prin ceva mai mult decît fidelitatea burgheză fățarnică și falsă ! Prin graiul adînc al sîngelui... Iar cînd el va amuți, prin cantata a două suflete, a doi oameni ce se găsesc la fel !“ Am tăcut cîteva clipe cumpănind. Apoi am spus încet, vorbind parcă numai cu mine însumi : „Foarte frumos ! Poate chiar prea frumos ! Dar așa ceva poate să dureze mult ?“ Dora mă privi cu o anumită mînie : „Și ce credeți că a durat mai mult ? Căsătoria pecetluită de-o nuntă cu dar a domnului doctor X cu domnișoara X, sau căsătoria neînregistrată în catastif, nici la popă nici la primărie, dintre Lenin și Krupskaia ?“ Am înțeles că trebuie să pun capăt discuției, neavînd nici o dorință de a apăra o instituție al cărei jug nu l-am acceptat niciodată. „Ei, înțeleg,“ am mormăit. Mata crezi că semeni cu Krupskaia ! Dar Sergiu seamănă oare cu Lenin ?“ „Glumiți, îmi reproșă Dora, dar rîzînd, vă bateți joc de noi !“

Acum, ascultam șușotelile din camera de alături foarte curios să văd cum s-a transformat fata de acum cîteva luni, atît de mîndră de independența ei. Ceea ce m-a surprins, cînd i-am văzut intrînd în camera unde ședeam în față cu ceașca golită de cafeaua doamnei Șuteu, a fost aerul lor vesel și cutezător. Erau mai tineri, parcă, decît cu cîteva luni în urmă și nu păreau nicidecum o pereche de învinși retrași în pustnicie din

fața răutăților lumii. Mărturisesc că mi-a făcut plăcere cînd Dora s-a apropiat zîmbind de mine și m-a sărutat pe obraz. „Bine ați venit, nașule“ — zise ea, și glasul îi suna proaspăt și plin de încredere. Apoi i-a salutat pe cei doi bătrîni și m-a luat de braț. „Haidem la mine în cameră, să nu deranjăm gazdele mele... Au muncit amîndoi toată ziua, au nevoie de odihnă.... Iar Sergiu trebuie să dea o fugă în oraș ; pînă se întoarce, noi o să mai stăm la taifas !“.

Am trecut prin antreul rămas în întuneric și am intrat în camera Dorei. Sergiu ne părăsi însă. Nu înțelegeam de ce pleacă Sergiu, așa, în toiul nopții, lăsîndu-ne singuri, dar mă și bucuram că am astfel prilejul de a discuta pe îndelete cu Dora și de a constata ce transformări s-au petrecut în ea. Fata nu părea prea mult schimbată, doar că avea o privire vioaie, ageră, la pîndă, pe care nu i-o observasem pînă atunci. Cîteva clipe trebălui prin camera mobilată greoi, după cel mai banal gust mic-burghez transilvănean, dar foarte curată și plină de cărți rînduite în vrafuri pe toate mobilele. Aseză pe masă farfurii, tacîmuri, un platou cu slănină, mezeluri și ridichi. Apoi se întoarse și-mi zîmbi : „O pălincă vrei, nașule ?“ Am rîs : „Nu, căci de aia m-a sătarat Sergiu... Dar un pahar de apă rece...“ Cît timp lipsi din odaie, am răsfoit cîteva cărți. Erau lucrări fundamentale expunînd concepția lui Dioclețian Pop și a școlii de la Cluj, despre originea poporului român și cîteva articole polemice, trecute aproape neobservate de opinia publică, dintre Hristu Papahagi și Dioclețian Pop pe această temă, primul susținînd — cu o anumită discreție care s-a accentuat cu trecerea anilor — teoria despre etnogeneza din sudul Dunării și răspîndirea pe teritoriul vechii Dacii prin valuri succesive de imigrare, a doilea, teoria, sprijinită pe un foarte bogat material scos la iveală de numeroasele sale săpături arheologice, formarea poporului român pe teritoriul Daciei cu preponderență în zona intracarpatică și continuitatea neîntreruptă a formelor de civilizație daco-romane, adică proto-române, din perioada etnogenezei și pînă în epoca primelor formații statale.

Oricît aș fi de pasionat de istorie, mărturisesc că importanța acordată problemei etnogenezei mi se pare oarecum exagerată, căci sînt convins că dreptul asupra unor teritorii se afirmă prin prezența de astăzi și dreptul de autodeterminare al majorității, căci altfel nu știu ce s-ar întîmpla cu cele mai multe state ale lumii în care națiunile predominante sînt rezultate ale unor imigrări, expansiuni sau cuceriri transformate în lungul secolelor în altceva. Dar înțelegeam tot atît de bine că pentru alții aceste probleme par a fi decisive. Revenirea Dorei îmi întrerupse lectura, dar fata își dădu seama ce carte frunzăream. „Ce-i, nașule, rîse ea, au început să te intereseze aiurările lui Papahagi ? E un om activ. Cutreieră conferințele internaționale de specialitate și vinde castraveți ! Spune verzi și uscate, și nimeni nu-i ține socoteala !" „Ei, protestai fără prea multă convingere, exagerezi ! Ești supărată pentru concurs si celelalte !". Dora rîse sticlindu-și dinții : „Chiar crezi ? Oare n-aș fi putut trimite și eu memorii ? Nu as fi putut prezenta contestații absolut legal întemeiate ? Dar ce, am căpiat ? Mai trebuia să rămîn asociată, chiar și indirect, prin prezența la catedră, la aiurările lui Papahagi ? N-a fost mai bine să ajung victima lui ? Tînăra năpăstuită ! Nu năpăstuită de satirul bătrîn si ridicol, ci de un vrăjmaș înrăit al ideilor juste despre istoria noastră ! Iritat de moarte din pricina concepției expuse în teza mea de doctorat ! Cei competenți au înțeles îndată despre ce e vorba ! Uite, trase ea un sertar, am citit o scrisoare de la Dioclețian Pop ! Înțelegi, nasule ? De la marele Dioclețian, care în alte condiții nici nu ar fi catadicsit măcar să ia cunoștință de existența mea. Îmi propune să vin la Cluj, la catedra lui ! Pe post de lector ! El spune : pentru a repara o nedreptate ! Eu știu însă adevărul : pentru a-i face în ciudă lui Papahagi ! Dar eu m-am gîndit : dacă tot am cîștigat ceva din răul pe care a vrut să mi-l facă Papahagi, de ce să nu cîștig lozul cel mare ? Și i-am mulțumit lui Dioclețian Pop pentru bunătate, rugîndu-l să amîne cu un an chemarea mea la catedră, deoarece aș dori să termin cartea

la care muncesc de cinci ani (auzi, nașule, spuse ea victorioasă, de cinci ani!) și intitulată „Posteritatea lui Roesler în istoriografie", comunicîndu-i planul lucrării (în care, printre autori cunoscuți prin atitudinea lor ostilă, e prezent și Papahagi!), cerîndu-i sfaturi pentru îmbunătățire și exprimîndu-i îngrijorarea că, ținînd seama de marea influență a bătrînului profesor care a vrut să-mi frîngă cariera universitară, s-ar putea ca studiul meu să nu găsească editor! Peste cîteva zile am primit răspunsul lui Dioclețian, propunînd să mă angajeze totuși imediat, ca nu cumva să se piardă postul, și să-mi obțină un concediu de un an de zile pentru terminarea lucrării deosebit de importante. În încheiere, mă invita la Cluj pentru a rezolva formele de angajare și pentru a semna contractul de editare a cărții mele! Iată, dragă nașule, că atunci cînd Papahagi vrea să facă un rău, se poate întîmpla să facă un imens bine!"

O privi îngîndurat. Generația aceasta nouă e mai descurcăreață decît ne putem imagina noi ăștialalți, hai să ne zicem „generația de mijloc", ca să nu mai vorbesc de cea a lui Papahagi sau a lui Onisifor! M-am înfruptat cu poftă din gustările pregătite de Dora, apoi am întrebat: „Bine, dumneata n-ai pierdut nimic... Dar Sergiu? Vrei să rămînă pe vecie excavatorist sau Sergiu Mandolină?" Dora rîse: „Ei, nașule, nașule! Dar Sergiu e un viitor scriitor! De unde să cunoască viața reală? Din cărți? Din lecțiile lui taică-su? Din ziare? Lasă-l, dom'le, să se lovească de ea! Har Domnului, e tînăr, tare și vesel! Peste o săptămînă plec la Cluj, așa cum dorește Dioclețian Pop! Rezolv problemele mele și prezint la editură proiectul romanului său..." Am rămas uimit: „Ce roman?" „Dar... mă privi ea mirată, nu ți-a spus? Ce-ați făcut toată seara?" „Am băut", răspunsei mînios. „Păcat, zîmbi Dora. Ar fi trebuit să-ți explice cum vrea să scrie cartea. Intersectarea a patru unghiuri de vedere. Cel mai insistent fiind acela al unui gurist de cîrciumă, amestecat în toate, cunoscînd prea multe ca s-o termine sănătos..."

Am mai rămas puțin. Sergiu nu mai venea. Se făcuse tîrziu. Eram obosit. În locul unei drame am dat de o piesă optimistă, montată cu îndrăzneală de niște tineri pe care ea îi amuza enorm. La plecare am întrebat bosumflat : „Și mîine ?... Vine Sergiu la banchet ori ba ?“ „Cum să nu, [illegible] vorbă. Cum să scape o astfel de ocazie ?“.

X

„M-AM TREZIT MAI OBOSIT DECÎT ERAM ÎNAINTE de a mă întinde pe sofaua aceasta îngustă și incomodă, simțind o apăsare neobișnuită în partea stîngă a pieptului, începînd de sub claviculă, de acolo unde ea se arcuiește spre stern și devine vizibilă, unde senzația aceasta necunoscută pînă acum apare mai mult ca o înțepătură nu prea violentă dar evidentă, prezentă, sîcîitoare — spunea Onisifor Suciu. Nu mi-am permis însă niciodată în cursul vieții să cedez în fața bolii sau a durerii, așa că mi-am impus și acum calm, stăpînire de mine, dominație asupra panicii pe care o produc de multe ori durerile simțite în regiunea cardiacă (de parcă toate ar fi semnale de alarmă anunțînd infarctul iminent). Sînt sănătos tun, mi-am zis [illegible] la inimă, mi s-a făcut un examen medical general cu [illegible] numai două săptămîni în urmă, totul e bine, zîmbi [illegible] dul, satisfăcut de parcă mi-ar fi comunicat un rezultat excelent datorat capacităților și cunoștințelor sale tare ca fierul, aveți o inimă de douăzeci de ani, o [illegible] atinge [illegible] suta fără probleme, garantez eu, i[illegible] am [illegible] gros, flatat, și mi-am permis să-l bat pe umăr, ca pe-un valet [illegible] are a sărit în lac ca să salveze pălăria luată de vînt [illegible] stăpînului, bravo, doctore, [illegible] pus [illegible] zadarnic ai ajuns celebru, o să le povestesc tuturora ce rezultate formidabile ai obținut cu mine». Obtinus [illegible], nu făcea decît să mă tortureze periodic cu niște analize inutile, cîte o electrocardiogramă, encefalogramă și alte nimicuri de astea ce nu au nici un rost în existența unui om sănătos tun, cum har Domnului mă aflu a fi, nu pot decît să-i sperie pe cei slabi de înger cînd medi-

cul apare îngîndurat (căci au medicii aceștia un talent de a se preface îngîndurați de rezultatul unei analize ori zîmbitori și liniștitori de parcă le-ai fi o rudă apropiată și soarta ta le-ar sta la inimă de nu mai pot) și îți spune cu o voce plină de reproșuri reprimate : «Ei, nu-mi place, nu-mi prea plac analizele astea, uite colesterolul a mai crescut, lipidele nu au scăzut față de analiza trecută, e un factor anormal și la hiperglicemia provocată, uitați, curba asta de creștere e prea bruscă, pe urmă scăderea la normal e prea lungită, linia descendentă e cam plată, așa, așa. Pe urmă o mică problemă la electrocardiogramă, nu prea gravă, nu, deloc, dar ceva este, iar la encefalogramă sînt pur și simplu derutat, e plată, stimate tovarășe, nu înțeleg nimic, o electrogeneză corticală extrem de redusă, deși știu că dumneavoastră sînteți un om activ, lucrați, gîndiți, analizați probleme și situații, nu poate fi electrogeneză aproape nulă, marcînd o absență aproape totală de activitate !». Încerci să explici, «știți a fost o oră nepotrivită, cam matinală, neobișnuită pentru mine, am spus că mă simt aproape adormit, că...» «Asta n-are importanță», ți-o retează el scurt, dar cu deferență, nu te repede cum ar face-o cu un muritor de rînd, nu, el te respectă, nu riscă să te jignească, nu, el e om civilizat și foarte stilat, nu zadarnic a ajuns în acest spital de elită, dar își apără ferm și rece competența, *sutor nec ultra crepidam*, îți spune el în gînd, nu cu glas tare, a nu, dar te face să-ți amintești tu de zicala iubiților noștri strămoși și să rămîi umil la calapoadele tale.

Nu, orice s-ar spune, chiar dacă aș putea părea înapoiat, nu-mi plac medicii și mă supun examenelor lor periodice doar așa, din obligație, din sentimentul de a trebui să mă supun disciplinat unei datorii (căci așa mi-a trecut viața, supunîndu-mă la indicații, dovedindu-mă disciplinat, soldat fidel gata să execute ordinele, renunțînd adeseori la părerile mele personale, trebuind să fiu uneori mai blînd decît aș fi socotit eu că trebuie să fiu, iar alteori, de mult mai multe ori, mai aspru decît aș fi dorit, mai neîndurător, mai inflexibil, căci nu administram moșia tatii, ci un sector de viață modelat

de o politică pe care n-o elaboram eu și n-o hotăram eu. Ei, desigur, toată această viață, supunerea la o hotărîre pe care ți-ai impus-o tu însuți, la o opțiune a ta (căci nimeni nu te obligă să accepți funcții importante, poți rămîne toată viața redactor de-a treia la un săptămînal de provincie, n-o să vină nici dracu să-ți lipească pistolul de tîmplă și să te oblige să te faci ministru, dimpotrivă, trebuie să dai chiar destul din mîini și din picioare ca să fii observat, să fie băgată în seamă existența ta, ceea ce nu înseamnă încă deloc că ai fost remarcat, pînă atunci mai va, mai ai mult de așteptat, de muncit, de alergat prin tunelul nopților nedormite, de înghițit mușturuieli nemeritate, critici ucigătoare cu care „te ajută" unul și altul de simți că încă un astfel de ajutor și te dai cu capul de pereți și sari de la etajul cinci), a adus un lung șir de satisfacții (în primul rînd, pe aceea de a te simți cineva, un om care făurește cu priceperea și energia sa, cu gîndirea și cu voința sa, ceva important, ceva durabil, menit să rămînă multă vreme în mintea, în amintirea oamenilor, marcîndu-ți rolul de nesters în procesul de înfăptuire a unei politici de transformare radicală a unei țări), dar îți impune, fără îndoială, și multe renunțări, sacrificii, mortificări. Ei, nu-mi trece prin cap să spun că intri într-un fel de ordin călugăresc modern și că trebuie să-ți impui niște exerciții de disciplinare ca cele codificate de Ignațiu de Loyola, dar treaba nu e ușoară, nu e o plimbare agreabilă cu Mercedesul prin niște priveliști însorite și pline de frumusețe, ci o aspră și uneori grea de pericole cățărare pe niște stînci abrupte, spre un pisc foarte îndepărtat și foarte greu de atins, unde nu se poate ajunge decît învingînd amețeala ce te cuprinde tot mai frecvent, dovedind o voință înverșunată de a nu te lăsa păgubaș și o încredere nestrămutată (neslăbită nici atunci cînd te simți sleit și atras ca de-un uriaș magnet de adîncul orb ce te soarbe flămînd). Dar să lăsăm metaforele și sentimentalismele, nu sînt eu omul care să mă las învăluit în horbotele lor fumurii, m-am obligat și m-am disciplinat cu răbdare, cu voință nestrămutată, să devin un om al faptelor, al realității exact măsurate și modelate cu un calcul rece în care nu intră poezie,

dimpotrivă, orice nuanță de înclinare spre poezie ce s-ar putea strecura în structurile lui reci și solide ar constitui un factor sigur de eșec, și, pentru a înfăptui acest exercițiu de voință, am renunțat la multe. Dacă nu își încordează la maximum voința, omul ajunge dominat mai presus de orice de slăbiciuni, înclinări și deprinderi minore, parazitare, dar dornice să se transforme în pasiuni copleșitoare, capabile să subjuge toate sau aproape toate forțele vitale : sexualitatea, risipirea în relații transformate în automatism și numită pompos „prielnice", alcoolul sau alte droguri și mai ale dracului, lenea generatoare de pasivitate, de oblomovism, sau tendința de a exila forțele vitale, capacitățile creatoare pe planul ireal al visului, al literaturii, al artei sau, și mai rău, în blazate atitudini de estet sau de amator luminat de lucruri frumoase, ca să nu mai vorbesc de maniile de colecționar. Eu eram dăruit de natură de atracții spre toate aceste forme de risipire a potențialului de afirmare bărbătească, majoră, și salvarea mi-a venit numai din impulsul dat voinței mele de descoperirea incapacității mele de a ridica pe vreuna din ele la un nivel de plenitudine pentru care ar merita să renunți la folosirea energiei tale în scopuri mai înalte. Cu femeile nu mi-a prea mers, deși eram nebun după ele. Vorba lui Creangă : „le placi fetelor ? Și ele mie !" sau cam așa ceva, nu sînt prea tare în citate literare. Eram urît, mă sluțeau ridurile acelea dese care erau scrijelate, probabil, tocmai de strîmbătura interioară produsă de insucces, și care îmi dădeau o mutră de animal flămînd și alungat, și care s-au preschimbat în altceva îndată după primele succese, de m-am mirat și eu, transformîndu-se în riduri sculptate de severitate, de simțul răspunderilor, de nopțile de meditație profundă care mi-au dat o mască de Cato Cenzorul, de bărbat incoruptibil, care a ținut femeile departe de mine și acum, cînd le plăceam, eram puternic și eram sever, iar femeilor adevărate le place să fie dominate, dar acum eram prea mîndru ca să încep să fac curte vreunei fițe care m-ar face să-mi pierd timpul pînă să-mi cedeze numai pentru a-mi demonstra că e femeie serioasă, demnă de un bărbat grav ca mine, și pe urmă nu mai aveam timp,

eu, care n-am avut altceva în toată tinerețea mea decît timp cu care nu aveam ce face (deoarece americanii în loc de *time is money* ar trebui să spună „dacă ai timp să ai și bani, căci altfel te arzi"), acum, cînd aș fi știut ce să fac cu el, eram în permanentă criză de timp. Pe urmă, ce să fac, aventurile facile cu îngrijitoare de la case de oaspeți sau dactilografe nevoite să-și compenseze deficiențele profesionale prin alte servicii nu mă atrăgeau, nu numai fiindcă de dragul lor nu merita să riști să fii compromis, tu, om serios, dar și pentru că eram un om de gust, ce dracu, alegeam și eu, nu mă atrăgea decît ceea ce era cu adevărat de calitate, iar calitatea nu se obține niciodată în grabă. Așa că acest capitol nu merita prea mari sacrificii, chiar și lupta mea îndărătnică pentru a o cuceri pe Lucia, o femeie admirabilă, pentru care am și acum o mare stimă, s-a dovedit greșită, căsătoria noastră a fost un eșec, probabil din vina mea, căci totdeauna bărbatul e de vină, iar cedarea mea în fața farmecelor Alinei Leca — o drăcoaică și jumătate care mi-a făcut mult rău, — mi-a cam limitat șansele de ascensiune, căci nu era bine văzută, își cam făcuse de cap, dar, ca să fiu sincer, nu regret nimic, căci a fost singura femeie din viața mea care mi-a arătat ce-i aia dragoste nebună, și fără rețineri, și, de ce să n-o spun ?, cred că dacă aș fi întîlnit-o în tinerețe aș fi lăsat baltă orice altă ambiție și m-aș fi dedicat cu toată pasiunea sexului, acceptînd fără nici un regret o viață mediocră (deși nu știu dacă ea ar fi fost dispusă s-o accepte, căci ea era o femeie adevărată, dornică de toate, flămîndă de toate, adică nu numai de dragoste, dar și de bogăție, de lux, de putere, de viață mondenă, de localuri de lux, de toalete costisitoare și de bijuterii nenumărate și cît mai scumpe), chiar și aceste două experiențe, zic, singurele mai importante din viața mea, s-au dovedit falimentare, jalnice eșecuri, simple capricii de moment. Ei, dar tu te gîndești, exident, la altceva — spuse Onisifor oarecum plictisit. consultîndu-și ceasul, se trezise prea devreme, Costică nu venea cu mașina decît peste o jumătate de oră, iar el mă convocase (evident nu mă invitase) să-l însoțesc în periplul său prin oraș și prin împrejurimi ca să-mi

arate ce s-a făcut „în vremea sa“ și, ca de obicei, mă făcuse să mă înfățișez cu o oră mai devreme decît era stabilită venirea mașinii, lăsînd vorbă la poartă că mă roagă să aștept în hol pînă mă va suna și să consum pînă atunci tot ce doresc „în contul său“ (precizase tocmai așa, „în contul meu“, de parcă ar fi vorbit de un subaltern sărman care fără această precizare nu ar îndrăzni să consume nimic, iar portarul îmi comunicase „dispoziția tovarășului ministru“ — căci între timp aflase cu cine are de-a face — tocmai pe tonul de condescendență ușor complice folosit față de persoanele din această categorie, făcîndu-mă, firește, să nu consum nimic deși aș fi dat oricît pentru o cafea) și, amintindu-și, în plictiseala de după trezire, că mă aflu în hol ceruse să fiu trimis în camera lui. „Tu te gîndești că aș fi putut face literatură, aș fi putut scrie cartea aceea despre Avram Iancu despre care știați cu toții, fiind în același timp absolut convinși că nu va fi scrisă niciodată ! Dar literatura nu e pentru mine decît un mod de refulare a dorinței de afirmare a forței vitale, care se dorește canalizată spre creația reală, spre cea concretizată în fapte capabile să modifice viața oamenilor, s-o modeleze astfel, și nu eșuată în ficțiune, în desfășurări cu totul lipsite de consecințe ale unor planuri ideale, imaginare, lipsite de consistență !“ Vorbea doctoral, de parcă ar fi dăscălit un copil naiv, care a rostit o prostie, și am înțeles că regretă mărturisirile făcute și revine la rolul său, prea bine cunoscut de mine ca să mă intereseze, dar ceea ce spusese mă enerva, mă scotea din sărite, așa că am izbucnit ca ars : „Dar...“, am început eu, însă în clipa aceea soneria de la ușă clincheni îndelung, făcîndu-l pe Onisifor să exclame ușurat : „Bravo ! Costică a venit mai devreme ! A simțit că am nevoie de el !“

Dar nu era Costică, ci, spre marea mea surprindere, Sergiu. Am urmărit reacțiile lui Onisifor cu cea mai mare atenție și am constatat cu satisfacție că el era foarte mulțumit de această vizită neașteptată, deși Sergiu mă dezamăgea și pe mine prin lipsa lui de diplomație, căci venise în niște blugi tociți și scorțoși, deși știa bine că tatăl său e iritat de neglijența în îmbrăcăminte, și nici nu-l îmbră-

țișă măcar pe bătrîn care, deși ostil sentimentalismelor în relații, se aștepta, sînt sigur, la o revenire mai afectuoasă a fiului rătăcit sau, cel puțin, la o împăcare mai efuzivă. Eu socoteam ponderația destul de rece cu care ne salutase băiatul cu atît mai regretabilă cu cît eram sigur că el venise să se împace cu bătrînul. Am rămas, din această cauză, foarte uimit cînd Sergiu izbucni fără nici un preambul, brutal, oarecum revoltat, pretinzînd parcă un drept refuzat și nu adresînd părintelui său o rugăminte, și încă una destul de neobișnuită : „Tată spuse el brusc și foarte tare, aproape țipînd, trebuie să vorbești neapărat cu primul secretar Mureșan !“ Onisifor își ridică fruntea surprins și, fără îndoială, iritat : „Nu înțeleg ce vrei să spui ! Dacă tovarășul Mureșan va binevoi să vină deseară la banchet, o să vorbesc, neîndoielnic, cu el !“ „O, tată, spuse Sergiu exasperat. Dar eu nu vreau să ai cu el o conversație despre mersul vremii, ci să-l convingi că în legătură cu șantierul se comite o gravă greșeală !“ Onisifor îl măsură cu privirea de zimbru mînios pe care i-o cunoșteam din unele ședințe, cînd cineva rostea păreri ce-l revoltau : „Care șantier ? Ce greșeală ?! Ce am eu cu șantierele voastre !“ „O, tată, izbucni Sergiu ca în fața unei obstinații de neînțeles. Doar știi bine că pe șantierul nostru au apărut grave dificultăți !“ „Nu înțeleg de ce ar trebui să cunosc treburile unui șantier cu care n-am nici o legătură ! Dar nu pricep, mai ales, ce mă privesc pe mine problemele lui !“ spuse Onisifor foarte măsurat, rece, fără să ridice glasul, de parcă, s-ar fi adresat unui copil sau unui nebun, dar eu știam bine (și Sergiu ar fi trebuit să știe cel puțin tot atît de bine !) că se află în pragul uneia dintre izbucnirile sale de mînie nestăvilită, și ar fi trebuit să se arate prudent. Dar băiatul părea luat ca de-o apă mare și irezistibilă, cu totul insensibil față de reacțiile posibile ale tatălui său, obsedat numai de mișcarea surdă din adîncul ce-l rostogolea : „Dar tată, strigă el, singurul lucru pe care l-am învățat de la mata este tocmai acela că nu există problemă obștească, de interes general, care să nu-l privească pe un comunist !“ L-am văzut pe Onisifor măsurîndu-l domolit, dar bătrînul mîrîi nemulțumit :

„Formidabil ! Uite, domnule, că iubitul meu fiu a învățat ceva de la mine ! Un singur lucru, ce-i drept, dar e totuși ceva !“ „Vai, tată, exclamă Sergiu necăjit pe nedrept, căci în loc să explice ce dorește nu făcea decît să-l mînie pe tatăl său, ce, astea contează ? Acum, cînd e nevoie să se ia decizii importante !“ Onisifor dădu din mînă plictisit : „Dar spune odată, omule, ce dracu vrei !“ Cineva sună și Costică își vîrî capul pe ușă : „Pot să intru, tovarășe Prim ?“ „Fii bun, Costică, așteaptă-mă două minute în hol ! Termin o discuție și cobor îndată !“ mormăi Onisifor, stăpînindu-se. Apoi se întoarse spre Sergiu : „Ei, hai zi ! Vezi că-s grăbit !“. „Tată, spuse Sergiu, mai calm. L-am văzut azi pe directorul general vizitînd șantierul și am auzit cu urechile mele cum a ordonat încetarea lucrului în sectorul unde a răbufnit apa freatică. Inginerul șef a încercat să se opună, să explice, dar i s-a închis gura scurt și gata ! Sute de oameni sînt nemulțumiți că se duce pe copcă ceea ce au construit timp de multe luni !“. „Ei, asta-i, mîrîi nemulțumit Onisifor. O fi situația gravă, nu se poate să nu se ia măsuri ! Dacă sînt necesare, sînt necesare și gata !“

Se apropie de oglindă pentru a-și potrivi cu grijă cravata. Sergiu îl privea nemulțumit, și în cuvintele sale clocoti din nou nerăbdarea : „Cam ușor le rezolvi, tată ! Dar cei ce au construit acolo și văd că au muncit zadarnic ?!“. „Dar cei ce răspund de acest șantier ? strigă Onisifor mînios. Cei care sînt obligați să știe : trebuie continuat în sectorul tău, sau trebuie oprit ! Se poate sau nu ? Dacă au descoperit că terenul nu-i potrivit ! Cu apa freatică nu-i de glumit ! E ușor să pretinzi : continuă, nu te opri ! Dar dacă totul se duce într-o zi pe copcă și se pierd investiții de miliarde ?!“ Păru să se liniștească, se așeză pe un scaun, răsuflînd adînc, și Sergiu îl privea mirat. „Măi băiete, continuă bătrînul, vorbind parcă greu, ostenit, cu respirația întreruptă. În '59 se construia tot aici, mai spre munte, o fabrică. Zor nevoie mare, trebuia terminată. Amplasamentul fusese stabilit. Se turnau fundațiile. Și s-a constatat că sub teren se afla o pînză de apă freatică. Nu se știa cît

de importantă ! Trebuiau foraje, mai treceau cîteva luni! Dar planul e plan, și eu eram tînăr, căpos, îndîrjit. Fac ceva pe pînza voastră freatică ! i-am strigat directorului șantierului. Ori îmi terminați obiectivul la termen, ori temnița vă mănînc ! Oamenii s-au speriat, au tăcut, au continuat. Peste un an construcțiile au început să cedeze... N-am putut să nu-mi recunosc vina... Și am cam fost zburat de aici ! Și acum vrei să merg la primul de acum, la Mureșan ăsta, care pare un om cumsecade, și să-i spun : «Nu te lăsa, tovarășe ! Imită exemplul meu și pregătește-te să fii zburat și matale !» Sergiu îl privea cu încăpățînare : „Bine, dar acum e cu totul altceva ! Cîtă apă freatică este la noi, e floare la ureche... Nu trebuie o săptămînă și nu rămîne nici urmă ! Abia curge, nu-i mare lucru !“ „Da, zise Onisifor, hotărît să pună capăt discuției și făcîndu-mi semn să-l urmez. Așa o fi, dacă așa grăiește marele specialist ! Căci cine e mai competent în astfel de probleme decît Sergiu Suciu !“ Ieși trîntind ușa.

În timpul coborîrii a tăcut fără întrerupere, întors cu spatele spre mine, de parcă n-aș fi existat sau nu ar fi dorit să ia act de existența mea, privind, probabil încruntat, cum obișnuia, prin geamul ușii, perindarea etajelor. În hol, Costică se repezi să-l întîmpine, să-i meargă în față ca un herald ce anunță sosirea stăpînului, iar personalul hotelului, aliniat pe neașteptate, îl salută pe Onisifor cu niște plecăciuni ce dovedeau că avusese Costică timp să-i dăscălească ce se cuvine și cum anume. Șoferul, alergînd pe scări ca să ne premeargă și să poată deschide portiera cu o plecăciune adîncă (așa cum nu mai făcuse probabil de cînd Onisifor plecase din oraș), părea atît de fericit de parcă ar fi regăsit un bun de neprețuit, pierdut de multă vreme sau, poate, iluzia tinereții duse. (Peste trei zile, după înhumarea lui Onisifor, l-am întîlnit din întîmplare. Avea ochii roșii de plîns și rătăcea pe străzi de parcă ar fi suferit o pierdere ireparabilă. Ceruse trei zile concediu și pusese înlocuitor, găsise ușor unul, avea multe relații, făcuse mult bine în viața lui, mai ajuta oamenii necăjiți, spunea el, mai punea o vorbă să li se deschidă o ușă —

căci multe uși nu se deschid decît unse cu țigări Kent, zîmbise el cu tristețe —, să fie primiți de cine trebuie, dacă era nevoie chiar de vreun vicepreședinte ori, în mod excepțional, de tovarășul Furdui în persoană, care, oricît era el de ocupat toată ziua cu treburi pînă peste cap, își pleca de obicei urechea cu bunăvoință la rugămințile lui). („Da, mi-am pus înlocuitor, i-am spus tovarășului că sînt bolnav, nu mai pot, trebuie să merg să mă vadă un doctor. Și îs chiar bolnav, oftă el, bolnav de-a binelea. De cînd nu mai e dînsul, tovarășul Prim, parcă mi s-a tăiat o mînă, parcă mi-ar fi murit tata! Auzi, dom'le, așa o nenorocire. Om voinic și sănătos, dom'le, și cade ca un brad fulgerat. De supărare, tovarăsu, să știți că numai de supărare! Să-l fi văzut cînd a plecat de la banchet! Negru de supărare, tovarășu. Mi-a întins mîna și a spus: «Cu bine, Costică!» Atîta a spus. Nu s-a plîns, n-a zis nimic, un oftat n-a scos! Era atît de tare cît era de bun. Doamne, cîte n-am văzut în anii cînd l-am servit și am bătut drumurile județului că le cunoșteam fiecare hîrtoapă! Unde ajungeam, la organizația de partid, la primărie, primul său ordin era: «aveți grijă de șofer. Dați-i o țuică, un pahar de vin, mîncare ca lumea. Mi le treceți mie la socoteală! Omul e pe drum din zorii-zilei! Apoi îl culcați, să doarmă liniștit. Spun eu cînd să-l treziți, cînd o fi ședința pe terminate.» Așa vorbea, așa făcea! Iar el lua, acolo, o bucată de pîine, o fărîmă de brînză și cafele. O cafea după alta! Astea îl țineau. Căci în zori, cînd termina ședința și punea să fiu trezit în timp ce își bea ultima cafea, se urca în mașină cu ochii roșii, alb ca varul. Dormea acolo, în mașina aia hodorogită care se hurduca prin gropi ca pe vremea dacilor, fura și el un ceas-două de somn și iar soseam undeva ca s-o ia de la început! Și așa, cu lunile și cu anii! Iar oamenii uită! Cîini, dom'le, mai răi ca cîinii!").

Acum, în după-masa poleită de soarele pieziș și fără putere, Costică era însă fericit. Onisifor era curios de toate, vroia să vadă construcții făcute sub îndrumarea lui, piețe și parcuri și terenuri de joc pentru copii, grădinițe și școli și cîteva fabrici. Părea mai curînd dornic

de a-şi regăsi urmele, decît de a vedea înfăţişările Oraşului din Nord. O, era curios de toate, nu pot spune că îşi căuta doar propriile realizări, se bucura de tot ceea ce vedea, se simţea un fel de Negru Vodă, descălecătorul şi întemeietorul, cel care a pus temeliile şi a însemnat hotarele, dîndu-le celor ce au urmat drumuri deschise, temelii aşezate cu rînduială gospodărească, dar i se luminau ochii de fericire, de satisfacţie, cînd regăsea lucruri făurite „pe vremea sa" (aşa spunea, cu o anumită nostalgie, dar şi cu mîndrie : pe vremea mea) şi se întrista, se închidea în tăcere, nu spunea nici o vorbă, cînd constata că ele au fost măcinate de dinţele neiertător al vremii, demolate pentru a da loc altor construcţii mai impunătoare, sau au fost invadate, înconjurate, făcîndu-le să apară neînsemnate, pitice, biete reziduuri dintr-o perioadă cu puţine posibilităţi, în ansambluri constituite în jurul lor ca nişte fortăreţe Costică era însă abil, îşi cunoştea bine fostul şef sau încerca sentimente similare cu ale aceluia, şi ocolea, precît putea, prilejurile unor astfel de decepţii, îl purta pe Onisifor spre zone unde îşi regăsea paşii, unde putea crede că pusese cu adevărat temelii rezistente, impunătoare, care continuă să impresioneze şi astăzi şi vor rămîne încă multă vreme semne trainice ale unui efort important, demn de admiraţie. Dar mai folosea Costică al nostru şi mici viclenii făcînd să pătrundem pe străzi (deşi este foarte puţin probabil că nu le cunoştea bine, oraşul nu era, totuşi, atît de mare şi de complicat încît un şofer care circulă în el de o viaţă să nu-i cunoască toate ungherele ca în palmă) care se terminau în faţa unor gropi năpădite de buruieni ce le dovedeau vechimea, sau în mari şi profunde şanţuri în fundul cărora se zăreau ţevile de ciment ale canalizării sau cele lungi, de fontă, ale conductei de gaz, înconjurate de bălţi de apă verzuie, clocită, rămase din ploile de acum două sau trei luni, sau ne scotea cu abilitate pe nişte străzi în care asfaltul abia turnat, negru şi proaspăt, era spart cu hărnicie pentru că se uitase aşezarea firelor de telefon sau de electricitate sau săparea şanţurilor de canalizare sau cine mai ştie ce, dar o muncă abia terminată

era dărîmată pentru a trebui să fie iarăși reîncepută, și Costică întorcea spre noi de fiecare dată o privire satisfăcută, de parcă ne-ar fi demonstrat ceva îmbucurător, și spunea cu o veselie ironică „Ei, vedeți, tovarășe Prim, tovarășul Furdui controlează cu grijă tot ce se face, nu-și lasă ei subalternii să-și facă de cap, să lucreze alandala, dezorganizat, haotic, totul merge ca pe strune!“ Iar Onisifor rîdea întotdeauna mulțumit, de parcă ar fi auzit o glumă foarte bună sau ar fi primit o știre îmbucurătoare.

O singură dată făcu bietul Costică o gafă gravă, mîhnindu-l profund pe Onisifor, care s-a închis într-o tăcere adîncă, ce nu prevestea nimic bun. A oprit la un moment dat în fața unui șir de blocuri noi, proaspăt zugrăvite în culori pastelate ce n-au avut încă timp să se scorojească sub bătaia ploilor sau sub lunecarea moale (dar neîndurătoare ca o gheară de tigru) a zăpezilor și înghețurilor, și, arătîndu-le, a spus cu dispreț: „Vedeți, tovarășe Prim? Cu blocurile astea au închis mahalaua tăbăcarilor. Ca să fure ochii, să facă dispărut ce-i în spatele lor. Căci mahalaua e tot așa de împuțită ca în copilăria dumneavoastră!“ Da, Costică își amintea bine că de mult, tare de mult, Onisifor era foarte mîndru de originea sa umilă, pomenea adesea, chiar și în discursuri, că tatăl său a fost muncitor la o tăbăcărie, „a fost exploatat pînă la sînge de rechinul de Renner“, striga el patetic, „și pus să muncească douăsprezece pînă la patrusprezece ore în condiții infernale, lîngă bazinele de argăsit unde putrezeau sute și mii de piei într-o duhoare de nedescris, insuportabilă, care se înfiltra nu numai în haine, dar și în pielea, și cu anii chiar și în respirația muncitorilor condamnați la această cazną! Toată copilăria mea e plină de această duhoare de piei ce putrezesc! Pentru alții copilăria evocă pajiști înverzite, mireasma fînului proaspăt, respirația unei grădini cu pomi înfloriți! Sau măcar terenuri virane unde se putea juca țurca sau fotbal... Pentru mine ea e infestată de duhoarea pieilor ce putrezesc, a tatii care mirosea groaznic a piei putrede și cînd mă lua în brațe după o zi de muncă simțeam că leșin sau că o să vomez!“ Da, în tim-

puri de mult apuse Onisifor era mîndru de mizeria copilăriei sale, de originea sa umilă, și le amintea de atîtea ori încît l-am bănuit adesea că vrea să facă uitată situația sa de intelectual, de activist care nu vine din clasa muncitoare. Dar de ani de zile amintirile din copilărie au dispărut din mintea (sau cel puțin din cuvintele) lui Onisifor. Se obișnuise de foarte mulți ani că e cineva, o persoană oficială, un om cu greutate, remarcat oriunde apărea, primit cu deferență amestecată uneori cu puțină teamă, și începuse de mult să creadă că așa a fost din totdeauna, să uite că vine din adîncuri infernale. Costică servea de ani de zile oameni cu funcții importante și învățase cu încetul să le descifreze și reacțiile neexprimate în cuvinte, să le înțeleagă și să le adîncească (dacă erau faste) sau să le contracareze rapid, dacă erau prevestitoare de rele. Pe Onisifor nu-l mai văzuse însă de foarte multă vreme, el rămăsese în mintea sa cu înfățișarea și firea sa de altădată, și nu-i înțelese tresărirea de neplăcere, amuțirea bruscă. Dar ca om experimentat găsi și de data aceasta pretextul pentru a-și asigura un răgaz salvator. „Ei drăcie, mormăi el apăsînd de mai multe ori pe accelerator, cu ambreiajul împins pînă la fund. C'e-o mai fi și cu aprinderea asta? Doar nu mi-o face chiar acum o festă!" și coborî repede, deschise capota și începu să cerceteze cu grijă motorul, ca să cîștige timp. Onisifor rămase impasibil, privind drept înainte, de parcă s-ar fi aflat într-un spațiu gol, unde nu poate fi văzut nimic. „Păcat de monotonia asta a arhitecturii, am spus pentru a-i abate gîndul spre alte teme. îndepărtîndu-l de punctul sensibil unde îl împinsese Costică. Pretutindeni blocurile sînt absolut la fel. Uite, astea parcă-s scoase din Drumul Taberii!" „Da, spuse Onisifor oarecum în batjocură (și am înțeles cu satisfacție că am reușit, totuși, să pun capăt momentului dificil creat de gafa bietului Costică), păi dacă nu se ocupă de urbanistică un geniu ca tine! Capabil să aplice niște proiecte *stas* la profilul fiecărei zone, sau, și mai bine, să obțină la prețul și timpul de elaborare al unui proiect nouăzeci, o sută de proiecte diferite, capabile să pună în relief specificul fiecărei regiuni! Blocuri ca niște biserici

de lemn din Apuseni, semănînd cu vreo culă olteneasă mai arătoasă, cu porțile maramureșene ori cu Biserica Neagră! Ce mai idei, domnule!" Costică se urcase din nou la volan, constatase că aprinderea funcționa de data aceasta perfect, înțelese că momentul critic a fost depășit și a luat-o din loc din nou vesel și gata de noi explorări. „S-o luăm spre șantier, tovarășe Prim!" „Ce șantier, Costică? Nu sînt mai multe?" „Păi sînt, sum să nu fie. Dar mă gîndeam la cel mare, al combinatului... Căci celelalte sînt ca niște puișori în jurul cloștii!" „Dar bine, Costică, acolo se mai lucrează? Parcă auzisem ceva... Că s-ar sista!" „Nu știu nimic, spuse Costică surprins. N-am auzit nimic! Și dacă ar fi ceva aș fi auzit și eu", adăugă el cu o îngîmfare de care nici nu-și dădea seama, atît de mult se obișnuise că șoferul unui șef (iar Furdui era, în Orașul din Nord, unul dintre oamenii importanți, oricît îl disprețuia Onisifor) trebuie să știe foarte multe, căci sînt oameni de încredere, aleși pe sprînceană, de care șefii lor nu se prea feresc, și-apoi cîte nu se discută în mașină, în drum spre vreo ședință sau inspecție. Onisifor tăcu o vreme, lăsîndu-l pe Costică nehotărît, neștiind ce să facă, și îmi dădui seama că, totuși, nu-i ieșise din minte discuția cu fiul său. Pînă la urmă însă spuse vesel: „Hai, lasă azi șantierele, Costică! Am bătut împreună atîtea, că mi-e lehamite... Lasă că îl vizităm mîine... E mai bine să nu-i luăm pe oameni prin surprindere, adăugă de parcă el ar mai fi fost cineva temut de cei de pe șantier, să nu-i găsesc cu fundu-n sus! Să-i spun, în seara asta, Primului secretar că vreau să vizitez șantierul, să văd cum și ce se lucrează, să-l avertizeze și el pe directorul general, să mai facă ordine, să fie pregătit, e mai bine așa... Ei, știu, adăugă el zîmbind, că te-ai obișnuit pe vremuri să procedăm altfel, să apar pe neașteptate, să descopăr realitatea, să-i prind cu mîța-n sac, să iau măsuri imediate pentru a pune lucrurile la punct! Dar trec toate... Uite, acum prefer să găsesc totul în ordine, să fim cu toții mulțumiți, să nu am motive de enervare... Așa... E mai bine așa!" Costică tăcu un răstimp, apoi întrebă încet: „Atunci... atunci ce-ați mai dori să vedeți?" „Deocam-

dată dă-i înainte, spuse Onisifor îngîndurat. Apoi îl atinse pe șofer pe umăr : Știi ce mă gîndesc, Costică ! Oare care a fost primul sat colectivizat în județ ?“ „Hă, hă, hă, rîse Costică neașteptat de gros pentru glasul său subțirel, știam eu că nu ați uitat ! Sînt lucruri care nu se uită nici dacă trăiești o mie de ani !“ „Ce să nu fi uitat, Costică, se prefăcu neștiutor Onisifor, făcîndu-mi cu ochiul. Nu știu ce n-ar fi trebuit să uit !“ „Glumiți, tovarășe Prim, ca și pe vremea aceea. Ce-mi plăcea întîi și-ntîi că dumneavoastră o începeați totdeauna cu gluma. Pe urmă, dacă trebuia, întorceați foaia, dar nimeni nu putea spune că nu ați încercat cu binele !“ „Așa o fi fost, Costică ?“ se arătă Onisifor surprins. „Păi cum ? rîse șoferul. Vă amintiți aici, la Scoroviștea, căci acolo s-a făcut prima colectivă. Gospodari buni, pămînt mănos cum nu mai e în județ, sat arătos. Dar oameni căpoși cum nu se mai află ! Că ei nu și nu, să vadă întîi cum iese la alții, să se dumirească și ei ce și cum, și-apoi or vedea ! Au umblat ai noștri cu mulăritul — pardon, cu munca de lămurire — săptămîni în șir, și nimic ! Atunci ați ieșit val-vîrtej din sediu și mi-ați strigat : «La drum, Costică, să-i lămuresc eu cît ai zice pește !» Și am pornit-o ca fulgerul. La Scoroviștea umblaseră oamenii din casă în casă chemîndu-i la adunare, dar nu bănuiau de ce-i cheamă si s-au ascuns pe unde au putut. Cînd ați sosit, în căminul cultural nimeni ! Doar nenorociții ăia ai noștri. Cînd v-ați uitat la ei erau gata să intre în pămînt de rușine. Ce-i drept, n-am uitat nici pînă în ziua de astăzi cum v-ați uitat la ei cînd ați spus fără să ridicați vocea : «Vai de capul vostru, măi. Mai buni ați fi de îngrijitoare la creșe. O să vă ajut să vă recalificați !» Pe urmă l-ați chemat pe primar și i-ați șoptit numai cîteva vorbe. Omul a ieșit fuga marș. Eu am ieșit lîngă mașină, să văd ce se mai întîmplă. Toboșarul satului a început peste cîteva minute să-și bată toba. Apoi toba a răsunat pe toate ulițele si omul și-a citit conștiincios strigarea. Avea o voce dogită, venită parcă dintr-un butoi pîntecos, dar vorbele se auzeau limpede : «Tovarășul Prefect se află la Căminul cultural, unde e mare adu-

nare mare. Cine vrea să se înscrie la colectiv nici să nu mai vie, căci îl trece pe listă. Cine are ceva de spus, să fie acolo într-un fărtai de ceas! Așa să știți cu toții!» Onisifor rise cu poftă, dar nu zise nimic. Apoi ce a urmat, zise Costică, înecîndu-se de rîs, n-am mai văzut de cînd lumea. Fugeau oamenii pe ulițe așa cum i-a prins clipa aceea, în haine de lucru, în izmene, să mori de rîs. Buluc la Căminul cultural. Se înghesuiau la intrare să-și scoată sufletul, nimic altceva! Am intrat și eu. Stăteați pe scenă singur, ai noștri erau aliniați în fața ei. Care cum intra, îi aruncați o privire cruntă. Apoi, cînd sala a fost plină de nu mai încăpea o mîță, ați strigat: «Oameni buni, de săptămîni întregi ne tot jucăm ca mîța cu șoarecele. Voi și cu băieții ăștia ai mei — ați arătat spre cei din fața scenei — pe care eu, ca om bun, i-am trimis să vă lămurească pe îndelete, frumos, cu binele, că nu există pentru voi altă cale spre belșug și fericire decît cea a gospodăriei colective. Ați înțeles ori ba, eu nu știu. Dar vreau să văd chiar acuma! Și de aceea vă întreb: Cine vrea să se înscrie?» Aia toți tăceau ca peștele-n mîl. «Măi oameni buni, ați răcnit, voi nu pricepeți românește? Au sînteți prea sfioși ca să grăiți? Atunci să facem altfel: Cine se înscrie să ridice mîna!» Aceia stăteau ca împietriți, și numai vreo trei sau patru din primul rînd — primarul și alți cîțiva — au ridicat mîna. Și-atunci ați zis ceea ce n-oi uita nici în clipa morții, și ați zis-o cu atîta blîndețe și durere că nefericiții aceia n-au priceput nimic. «Măi oameni buni, exact așa ați spus, măi oameni buni, eu vreau să vă duc spre rai și voi nu vreți! De îndemnat v-am îndemnat, de rugat v-am rugat. Voi nu pricepeți și gata. Ori vă sfătuiesc chiaburii să nu pricepeți și voi le dați ascultare! De aceea, eu termin azi cu voi. Îi iau acasă pe băieții ăștia ai mei, să stau de săptămîni departe de casele lor! Să pună și ei în gură o ciorbă caldă, să-și vadă nevestele și copiii. Dar să știți de la mine un lucru: Că eu nu mă las și vă duc pe drumul spre rai chiar dacă ar fi să vă trec întîi prin iad!» M-am temut că aceia vor pricepe și iese ceva urît, așa că am ieșit și am pornit motorul.

Să pot pleca în viteză, în orice clipă ! Dar tîmpiții aceia n-au înțeles. Unii rîdeau. Alții spuneau veseli : s-au săturat și ei. Au văzut că nu le merge. Ați plecat rîzînd, veseli. Peste un ceas a plecat și camionul cu activiști. Aceia, probabil, că au băut toată noaptea că tot ei au învins. Iar a doua zi a sosit în sat Vrega și oamenii lui. Peste patru zile erau înscriși cu toții, cu excepția chiaburilor, care au fost deplasați de Vrega din sat, mutați spre munte. Chiar cum le-ați spus : i-ați împins pe drumul spre paradis chiar și dacă au trebuit să guste și un pic de iad !» Îl ascultam pe Costică încordat, încercînd să ghicesc în glasul lui o nuanță de ironie. După atîția ani chiar și lucrurile monstruoase ce ți s-au părut pe vremuri rînduite în ordinea lor firească îți apar în adevărata lor lumină. Dar Costică nu se schimbase. El gîndea exact ca în ziua cînd Vrega și oamenii săi au sosit la Scoroviștea ca să lămurească satul despre avantajele colectivizării. Iar în chipul cum Onisifor asculta, oarecum flatat, de parcă ar fi auzit o baladă despre o faptă eroică din tinerețea lui, am înțeles că nici el nu găsește că a procedat într-un mod inadmisibil. Nu m-am mirat cînd a rîs mulțumit : „așa o fi fost. Nu-mi mai amintesc. Dar a fost o bătălie grea. Cu fiecare sat, cu fiecare familie, cu fiecare nenorocit de om ; credeai că nu știe număra pînă la trei și el îți făcea o filozofie întreagă pentru a justifica de ce nu se înscrie ! Iar de la Centru zbîrnîiau telefoanele zi și noapte : «Gata ? Gata ? În cîte sate ați terminat ?!...» Da, spuse el rîzînd încet, batjocoritor. Ei credeau că-i simplu de tot. Te duci într-un sat, le torni o cuvîntare și gata ! Uf, oftă el plictisit, mulți nepricopsiți sînt în lumea asta ! Atunci ce mai era să faci ? Să dai niște slujbe, să dea Dumnezeu să le vină mintea la cap și să accepte inevitabilul ? Căci doar niște nebuni își puteau imagina că nimic n-o să se schimbe, colectivizarea o să fie oprită și ei o să continue să se taie, ca niște sălbatici din neolitic, pentru o brazdă de pămînt.“ Stătu cîteva secunde în tăcere, privind distrat pe geam, fără să vadă, probabil, nimic. Apoi se întoarse spre mine, de parcă ar fi vorbit tot timpul cu mine, nu cu șoferul, de parcă eu

aș fi fost martorul faptelor sale din trecut, și nu Costică : Numai eu știu cîte întîmplări groaznice nu am aflat despre ce sînt capabili să facă țăranii pentru un petic de pămînt ! Parcă viața sau moartea, mîntuirea sau damnarea ar depinde numai și numai de stăpînirea lui ! Trebuie că biblicul Abel a fost ucis de Cain pentru pămînt ! Am văzut frate omorîndu-l pe fratele său cu toporul pentru că nu s-au înțeles la împărțeală ! Tați bătrîni siliți să-și scrie pămîntul pe numele fiului, ca să fie apoi lăsați să moară de foame ! Femei alungate de bărbat pentru că socrul nu i-a mai cedat un petic de ogor ! Ferească Dumnezeu, zise el cu scîrbă." Costică tăcuse, înțelegea că discuția nu mai era purtată cu el, îl cunoștea într-adevăr bine pe Onisifor, îi sesiza schimbările de dispoziție, știa că vorbește de-acuma pentru sine sau pentru mine, dar nu pentru el, pentru Costică, așa că asculta cu atenție, mașina mergea foarte încet printre blocuri de parcă ar fi dorit să ne dea răgaz să le privim în liniște, fără grabă, să le măsurăm și să le judecăm, dar în realitate pentru că nu i se spusese încotro s-o ia, unde ar dori să ajungă Onisifor, și nu îndrăznea să întrebe nimic, să întrerupă monologul șefului. După un timp Onisifor își reluă gîndurile, pătimaș, încălzit. „Sînt mulți nepricopsiți care sporovăiesc de nu mai termină despre frumusețea satului arhaic românesc, despre farmecul vieții primitive, apropiate de natură, de energiile primare ale sufletelor necorupte de civilizație, despre ordinea existenței, ierarhiile străvechi stabilite de o metafizică și o etică ! Exista, fără îndoială, și o frumusețe a vieții țărănești patriarhale, tradiționale. Și mie mi-au plăcut unele aspecte, îndeosebi în sate vechi de munte cu mari tradiții ! Dar se uită primitivismul, înapoierea economică, rămînere în urmă ! Aici, în Ardeal, între un sat românesc și unul săsesc nu se căscau doar diferențe de trepte de dezvoltare economică, de folosire a tehnicilor raționale de gospodărire, de organizare pragmatică, utilă, rodnică a activității economice, a producției și valorificării produselor, sau a ordinei din viața obștească, ci deosebiri de epocă istorică ! E ușor să faci poezie idilico-patriotar-

dă despre un sat arhaic, mitizat, să vorbești pînă leșini de extaz despre metafizica lui, despre miracolul său, dar cine ar prefera să muncească în realitatea lui nefalsificată, în noroaiele pînă la genunchi, sub asediul epidemiilor, al sifilisului, al mortalității infantile, al subalimentării cronice (căci despre aceasta s-au scris studii de-ți venea să te dai cu capul de pereți!) și al muncii pe rupte de șaisprezece pînă la douăzeci de ore pe zi în lunile de muncă agricolă? Aiurea, zise el cu scîrbă, revoltat. E ușor să stai într-o vilă la București ori la Cluj, să mănînci la un restaurant de lux cu bucătărie franceză, să lucrezi trei-patru ore pe zi, să te consulte medicul cu grijă la două-trei săptămîni, și să vorbești extaziat despre un sat ideal, inexistent, gîndindu-te la vreun sat frumos în care te-ai oprit într-o toamnă mănoasă, însorită, cu aerul dens și dulce ca mierea, ai coborît din mașină și ai schimbat cîteva vorbe cu un moș Gheorghe cu plete și mustăți albe, așezat cu senilitatea sa hîtră și fericită pe o laviță de lîngă poartă, în umbra merilor grei de rod plecați peste poarta grea de lemn sculptat, migălită de un meșter iscusit cu un secol în urmă, cînd oamenii aveau timp și răbdare! Asta e boala noastră, spuse Onisifor cu mînie, de parcă cineva l-a contrazis, deși eu tăceam, iar Costică aștepta tot mai nerăbdător să i se spună unde să meargă căci timpul trecea și nu mai era mult pînă va trebui să-l ducă pe Suciu la hotel pentru a-i da timp să se odihnească un sfert de ceas și să se schimbe înainte de a merge la banchet. Ne place să vorbim, să ne amăgim cu vorbele, și să înlocuim realitățile aspre cu imagini idilice!“ Îmi aruncă o privire mohorîtă, de parcă eu aș fi fost primul vinovat, apoi se întoarse spre șofer și spuse vesel, cu un glas în care nimeni n-ar fi putut ghici agresivitatea supărată de adineaori: „Dă-i bătaie pînă la Scoroviștea, Costică! Să vedem cît au avansat spre paradis!“

Șoseaua scăpată din strînsoarea ultimelor case ale orașului izbucni, în marginea opusă marelui șantier care o înghițea ca o mare, spre un deal pe care pădurea de fag dinspre miazănoapte veghea ca o mare ar-

mată hotărîtă să apere cu orice preț orașul (ori, poate, să stăvilească năvala orașului spre văile mănoase ce se deschideau în spatele ei pînă aproape de munții vineți și neclintiți ce se înverșunau doar în unele primăveri să-și azvîrle răsuflul de gheață ca să ucidă florile de măr ce invadaseră lumea) și după ce alergă vreme de-o jumătate de ceas printre șiruri negre și neclintite de uriași cu platoșe cenușii, pe sub neclintitele flamuri multicolore ce umpluseră zarea și cădeau uneori pe drum, cu foșnet uscat, începu să coboare spre valea strînsă între două șiruri de dealuri, unde se ascundea Scoroviștea. Onisifor tăcea, meditînd poate la cele ce ar dori să găsească în primul sat al cărui viitor îl modelase cu mîna și cu gîndul lui, turnîndu-i existența într-un tipar nou, iar Costică era foarte atent la șoseaua mîncată de șenilele tractoarelor și de viituri, conducea foarte concentrat, nu mai avea chef de vorbă, se străduia să evite zdruncinăturile neplăcute sau, poate, întrebările ce i s-ar fi putut pune. Priveam valea în care porumbul copt aștepta să fie cules, miriștile arate sau pe care mai gemeau tractoare, dealurile cu mari răni de argilă și din loc în loc năpădite de livezi tinere, dintre care unele începuseră probabil să dea roade, și mi-am amintit că pe costișele acestea se întindeau aproape neîntrerupte vii care dădeau un vin alb greu și sec, așa cum sînt cele mai multe de aici, din Nord, în regiuni care nu se află prea departe de limita nordică a viței-de-vie. Acum se mai vedeau pete de vii, destul de mici și de rare, despărțite de mari zone unde lutul se prăjea leneș în bătaia domoală a soarelui din octombrie, amintindu-și probabil cu mîndrie că au fost și timpuri cînd el își vădise puterea de a zămisli ridicînd spre cerul toamnei frunze de viță zugrăvite în toate culorile și ciorchine de boabe străvezii, acoperite ca de o brumă albăstrie. Îmi venea să întreb ce s-a întîmplat, unde sînt viile de altădată (căci, uite, așa e, uneori te umplu de nostalgii pîcloase nu numai zăpezile de odinioară, ci și viile care au dispărut fără urmă lăsînd doar amintirea unor beții tot atît de memorabile ca și domnițele pomenite de Villon), dar era ziua lui

Onisifor Suciu și, în plus, ne aflam printre ogoarele primei gospodării colective făurite de el (chiar dacă folosise ciomăgașii lui Vrega), așa că singurul blagoslovit (sau condamnat) să pună întrebări, să ceară explicații, să facă bilanțuri, era el, eu nu aveam cu acest prilej, într-adevăr, nici un alt rost decît pe acela de cronicar al gloriei sale. Dar Onisifor tăcea, părea să nu observe înfrîngerea viilor, poate nici nu-și mai amintea de ele, deși trecuse în mod neîndoielnic de sute și sute de ori pe acest drum și nu putea să nu fie izbit de priveliștea dezolată a costișelor argiloase. El se rezumă însă la o singură constatare plină de nemulțumire: „Proastă treabă. În locul grîului ar fi putut face în vară a doua cultură. Și ei, uite, abia s-au pornit să răstoarne mirișteа! În octombrie! Bine că n-au lăsat-o pe după Crăciun!“ Tăcu apoi îmbufnat, privind drept înainte, de parcă l-ar fi interesat numai și numai starea șoselii.

Satul era însă frumos și îngrijit. Începînd din margine, numărul caselor noi, mari și încăpătoare, cu grădini de flori în față, cu garduri din plasă de sîrmă întinsă pe suporți de metal implantați în temelii de beton, cu porți de fier sau de tinichea, era surprinzător de mare și prezența aceasta a construcțiilor noi, impunătoare și trainice, a dominat tot drumul nostru pînă la sediul Cooperativei agricole de producție „Belșugul“. Onisifor privea în toate părțile, tot mai interesat de cele văzute, și deslușeam mulțumirea zugrăvindu-se pe fața lui. „Ehei, spuse el vesel — de parcă ar fi fost incapabil să grăiască supărat și îmbufnat, așa cum o făcuse cu cîteva minute în urmă —, nu le merge rău, deloc nu o duc rău! Ce case, domnule! Curat ca la oraș! Uite, așa dispar treptat deosebirile fundamentale dintre sat și oraș. Altă viață, comoditate, igienă, lumină! Să știi că îmi place!“ Dori să oprim în piața satului, deși Costică ezitase puțin: „Să mergem întîi la sediu, spunea el, ferindu-și privirea, să-l găsim pe președinte, apoi faceți o plimbare cu el, să vă dea dînsul toate lămuririle!“, dar Onisifor era dornic să vadă ce se găsește în prăvălii, să se convingă cu ochii lui, așa că

șoferul trase pe dreapta și în timp ce coboram ne spuse : „Eu dau o fugă la sediu, să nu plece președintele, sau de-i plecat să am timp să-l caut și vin cu el aici !“ Onisifor păru să nici nu-l audă, privea mulțumit jur-împrejur, piața era curată și îngrijită, cu straturi de flori apărate de gărduțele joase date cu var, pîrîul ce-l străbătea era mărginit de-o balustradă solidă de lemn, cele două poduri aruncate peste el la cele două capete erau din beton, moderne, puternice, arătoase, casele erau proaspăt zugrăvite, totul arăta prosperitate și spirit gospodăresc, nu mă miram de satisfacția fostului ministru. Ceea ce mă mira însă era numărul mic de oameni din piața foarte largă. Doar cîteva femei, copii, trei-patru bătrîni și cam atîta. Prăvăliile satisfăcătoare, aproape urbane, îl înveseliră și mai mult pe Onisifor, dar absența cumpărătorilor îl izbi pînă la urmă și pe el : „Cum se face, tovarășe, îl întrebă el pe vînzător, într-un magazin de confecții într-adevăr bine aprovizionat, că la așa sortiment bun de mărfuri nu văd cumpărători ?“ Vînzătorul îl privi oarecum plictisit, dar văzuse mașina din care coborîse, îl recunoscuse, desigur pe Costică, era prea vechi în slujba șefilor ca să nu fie cunoscut de toată lumea, își dădea seama că Onisifor e vreun știab, așa că se apropie zîmbitor și îi vorbi foarte cuviincios și serviabil : „Așa e la noi, tovarășu. Sat de navetiști. Cei mai mulți se întorc doar sîmbăta după masă și pleacă luni în zori. Ce vînzare mai facem e sîmbăta seara — ținem deschis pînă la 10—11 noaptea, ori duminică, avem deschis pînă spre seară — la noi nu se poate respecta orarul, cu orarul nu facem nici zece la sută din plan, murim de foame, ioc salar, așa că facem și noi cum putem ca să avem vînzare...“ Onisifor îl privi mirat : „Dar cei de la Cooperativă ? Țăranii ?“ „Apoi țărani nu prea sînt... I-a luat vîntul, fabricile, șantierele, chefereul, construcțiile de drumuri... Știți cum e : azi mîini să ai, căci lucru, berechet ! Și se cîștigă mai bine, tovarășu, mult mai bine... Și oamenii iubesc ei pămîntul, dar au nevoie mai întîi de toate de bani. Căci fără bani, vai de lume !“ „Așa, constată Suciu, deci au o gamă mai largă de profesiuni, nu în agri-

cultură toată lumea, se diversifică pregătirea profesională, calificarea, satul devine localitate modernă, în agricultură rămîn doar cei necesari, nu «țară eminamente agricolă», nu optzeci la sută (sau șaptezeci ? ezită el) în agricultură, bravo, așa trebuie !". „Da, zise vînzătorul, oarecum mirat. Cum ziceți dumneavoastră..." L-am văzut pe Costică, prin vitrină, străbătînd grăbit piața, vorbind însuflețit cu un bărbat tînăr, foarte voinic, cu obrajii bucălați, cu fața prea roșie, și am ieșit în ușă ca să-i fac semn. Onisifor își terminase și el inspecția, ieșea pe ușă tocmai cînd cei doi sosiseră sub cele trei trepte de ciment ce suiau spre prăvălia aceea goală și în timp ce președintele îl saluta plecîndu-se adînc, cu pălăria în mînă, căci se dovedi că însoțitorul lui Costică e el, fusese din fericire găsit, ca norocul, căci tocmai se pregătea să plece pe teren, „știți, tovarășe ministru, zise el, în timp ce Onisifor cobora treptele maiestuos, ca un rege ce-și părăsește pe-o clipă tronul ca să salute un sol foarte important, noi cu terenul, asta-i pîinea noastră, din asta iese mîncarea poporului, noi la sediu doar așa, pentru scripte, pentru evidențe, căci mai e, din nenorocire, chiar destulă birocrație, scriptologie, ce să-i faci, ni se cer fel de fel de hîrtii, asta e !" Onisifor îi dădu mîna zîmbind, îi plăcea președintele voinic, așa îi vroia pe țărani, nu niște țîri în pantaloni, rîse el ; în agricultură trebuie putere, hrană bună, energie, și președintele îi aruncă o privire neliniștită, văzu că fostul ministru nu glumește, vorbește serios, cu convingere, și se liniști, dar îl rugă să poftească la sediu, „să vă raportăm ce am realizat, ce planuri avem, am trimis să-l cheme și pe primar, să vă salute și el, va veni și agronomul, acum e pe cîmp, să luăm și o gustare, o pălincă de-a noastră, din cea adevărată, că de aceea sînt astea pe lume să le consume poporul !" Am străbătut piața, treceau femei, oameni în haine orășenești, ne salutau, dar nimeni nu ne privea, nu erau curioși ce căutam pe la ei, vizitatorii străini erau probabil prea frecvenți ca să mai fie interesanți, și am ajuns la sediu. Pe drum Onisifor își exprimase satisfacția că de cînd colectiva din Scoroviștea a fost în-

temeiată sub directa sa oblăduire satul a propășit într-un mod atît de îmbucurător și își aminti de primarul din vremea aceea, pe care îl numi „un om de nădejde care ne-a ajutat mult în timpurile acelea grele", interesîndu-se dacă mai trăiește. Președintele își exprimă bucuria că tovarășul ministru constată progresele făcute de satul lor și răspunse că fostul primar trăiește, mai lucrează și el la cooperativă, mai puțin căci e bolnăvicios, și cînd Onisifor spuse că ar fi bucuros să-l revadă președintele mi se păru destul de încurcat, se grăbi să spună că „da, desigur, cum ordonați, îl căutăm, poate nu-i pe cîmp ori se întoarce pînă plecați dumneavoastră." Bărbatul rumen si voinic ne pofti într-o odaie încăpătoare, în „camera de oaspeți", cum îi spuse, în care, constatai cu mirare, nu exista pat, aflîndu-se în schimb o masă lungă și grea de stejar, patinată de vreme, și douăsprezece scaune ca la cina cea de taină, în timp ce pe pereți erau vechi oale și blide, împodobite, ca la cramele de la oraș, cu ștergare și cu frunze de vie, și își ceru voie să lipsească „două minute ca să se îngrijească de cele de cuviință". Onisifor încercă să protesteze, nu avem nevoie de nimic, peste cîteva ore avem un banchet, trebuie să fim cu mintea trează, va trebui să mîncăm căci oarecum noi sîntem gazdele (mă grăbii să intervin și să precizez că aceasta numai în sensul că banchetul e dat în cinstea tovarășului ministru, sărbătorit cu prilejul aniversării sale, ceea ce îl mulțumi pe Onisifor — fericit că se află și aici, la Scoroviștea, despre sărbătorirea sa —, îi oferi un argument nou președintelui, care părea foarte dornic să guste un păhărel, sau, mai bine zis, să mai guste unul, avea de la început răsuflarea plină de aburi de rachiu — strigase bucuros „s-ar putea oare ca noi să nu bem un păhărel cu acest sărbătoresc prilej ?" — ceea ce îi asigură o biruință ușoară), el ar fi dorit doar să schimbe cîteva păreri, să se informeze cum a progresat gospodăria, cum s-a ridicat satul, ce planuri mai au, și gata, să se întoarcă în oraș, deoarece îl aștepta o seară grea. Președintele dispăru și Onisifor se plimbă un timp prin odaia largă, apoi se apropie de fereastră și privi în

curte, văzu cîțiva oameni trebăluind și ieși să vorbească, după vechiul său obicei, cu ei, și l-am urmat ca să aud și eu ce se discută. Oamenii aflaseră probabil cine-i domnul bătrîn sosit cu președintele, se apropiaseră respectuoși și îl salutară, privindu-l apoi cu o curiozitate nedisimulată. Erau oameni bătrîni, dar cu trupuri încă viguroase, slabe, cu mușchii macerați de timp lipiți de oase, rezistenți ca funiile de cînepă împletite în șapte și priveau fără să clipească și fără fereală, drept în ochii fostului ministru, cu ochii lor îmblînziți de vreme și de înțelepciunea împăcată cu toate, ale bătrîneții. „Ehei, le spuse Onisifor jovial, mi se pare că dumneavoastră sînteți cam leat cu mine ! Cred că sînteți întemeietorii acestei gospodării !“ Ei îl priviră cîteva clipe tăcuți, de parcă ar fi vrut să se convingă că e și el bătrîn cu adevărat, adică leat cu ei, sau, poate, să se încredințeze că e într-adevăr el și nu altcineva. Probabil că asta era, căci unul dintre ei, rezemat într-o furcă, își împinse cușma spre ceafă, și întrebă moale : „Chiar dumneavoastră sînteți tovarășul Suciu, cel care ne-a băgat în colectiv ?“ „Apăi nu chiar așa, rîse Onisifor, dar în rîsul său am ghicit un început de supărare. Nu eu v-am băgat, ați intrat singuri !“ „C-apoi singuri și nu prea, rîse altul si începu să tușească răgușit, că ne-o mai ajutat și niște tovarăși. Ne-au cam învățat ce-i aia bătaie ca lumea... Ce-i drept îi drept, zise el îngîndurat, de parcă ar fi rezolvat o problemă foarte grea, acuma mi se umple inima de dulceață cînd mă duc în oraș și-l văd pe șeful lor, pe tovarășul Vrega, cum vinde loz în plic în fața bufetului din piață. Întîi intru în bufet și beau cu plăcere un deț. Apoi ies și mă proțăpesc în fața tarabei cu loz în plic. Mă tot uit la ea și îl tot măsor pe tovarășul maior. Apoi îl întreb : D-apoi astea îs de vînzare, tovarășe maior ! De vînzare, zice el, că de astea-s puse aici. Apoi nu cumva îs secrete și n-avem voie să le deschidem ? Nu, zice el, căci n-are ce face, cu toate că mă cunoaște și știe de ce-mi fac de șagă cu el. Nu-s secrete. Dai banii, iai plicul, îl desfaci, și dacă e cîștigător îți număr banii în palmă ca la bancă. Și dacă primesc banii, nu mă arestezi să-i pui pe ăia să mă bată ?

Vezi-ți de treabă, omule, zice el, și nu șugui! Eu sînt un biet pensionar, vreau și eu să cîștig un ban și dumneata îți bați joc! Apăi că așa-i altceva, zic eu de fiecare dată, îmbunat. Dacă ești un biet pensionar și vreai să cîștigi un ban, asta-i altceva. Și cumpăr un loz. Și nu cîștig niciodată nimic! Dar plec cu inima plină de mulțumire!" „Bine, bine, zise Onisifor începînd să se supere. Să lăsăm asta. Ce-a fost, a fost! Eu văd că vă merge bine. Satul e sat, pare un sat săsesc bogat, nu o adunătură de cocioabe cum era pe vremuri! Ați ajuns bine! Ce vă mai doare cum a început?" „Asta-i cam așa. Satul e altfel. Copiii noștri au ajuns domni. Unii, doctori ori profesori, ofițeri, funcționari. Alții, tractoriști, muncitori ori măcar necalificați, dar pe șantier! Toți îs nădrăgari, cum spuneam altădată. Toți au haine nemțești, noi nu purtam așa ceva, și hainele de-astea erau rare, de fugeau copiii din sat după cei ce le purtau!" „Cam așa, rîse altul. Acuma se uită lung după noi! Cîți mai sîntem s-avem straie de-ale noastre? se întoarse el spre ceilalți. Femeile, nu zic ba, le mai poartă. Dar bărbații? Zece? Douăzeci?" „Asta-i, zise foarte serios cel care vorbise întîiul, rezemat neclintit în furca lui. De mult, înainte de a ni-l trimite pe cap pe Vrega cu hătălăii lui, ne-ați promis să ne duceți la viață mai bună. Cam așa ceva, cam așa se vorbea. Dar era vorba să-i duceți pe țărani, nu pe alții! Unde-s țăranii, domnule? întrebă înverșunat, cu supărare adîncă mocnită. Ce ați făcut cu țăranii? Unde i-ați ascuns?!" Omul se înfuriase, se roșise, și altul, cunoscîndu-i năravul, zise rîzînd: „Unde să fie, măi Gheorghe? Da nu sîntem noi aici? Noi nu sîntem țărani?" „Ba da, spuse tușind altul. Ultimii țărani! Cam bătrîni, dar țărani!" „Și ce face pămîntul fără țărani, domnule?" întrebă negru de supărare cel dintîi. „Nu vedeți cît suferă pămîntul că n-are cine să-l îngrijească?" continuă el aproape strigînd. „Hai, lasă, măi Gheorghe, zise cel care tușea întruna. Ce poate să facă dumnealui? Așa-i mersul lumii!" Onisifor se supărase de-a binelea, vedeam că e gata să izbucnească, să-i pună la punct așa cum știa el, dar din fericire apăru foarte grăbit președintele

și se răsti la oameni : „Ei, nici chiar așa, tovarăși ! Înțeleg că v-ați bucurat să-l vedeți pe tovarășul ministru, să-i dați binețe, dar ajunge ! Treaba nu așteaptă ! Vedeți-vă de lucru, că îndată-i seară !“ Întoarse spre Onisifor o față pe care zîmbetul gras, lucios, părea menit să facă uitat murmurul nemulțumit cu care bătrînii aceia, „ultimii țărani“ cum își ziceau, s-au risipit la muncile lor, și-l pofti în „camera de oaspeți“. „Au sosit și ceilalți, zise el satisfăcut. Să gustăm ceva și să vă spunem ce-am rezolvat, ce necazuri mai avem, ce planuri ne făurim !“

Odaia mare mi se păru deodată strîmtă, neîncăpătoare, căci se adunaseră în ea mult mai mulți decît s-ar fi putut presupune după cele douăsprezece scaune așezate în jurul mesei aproape înnegrite de vreme. Erau toți bărbați voinici, bine clădiți, rumeni, care îl primiră pe Onisifor cu respect călduros (sau căldură respectuoasă), dovedind o bună experiență în purtarea față de oaspeții simandicoși și umplînd inima lui Onisifor de o bucurie pe care nici nu mai încerca s-o ascundă în timp ce strîngea mîinile celor ce se înclinau în fața sa. Aruncă doar o privire în direcția mesei spre care încerca să-l atragă președintele, plină de tăvi cu mîncări reci, cu șuncă arămie, slănină subțire de purcel, cîrnați afumați, ajunși atît de uscați încît erau mai buni — așa cum președintele îl asigura pe fostul ministru — decît salamul de Sibiu, cu bucăți de carne afumată scoase, probabil, din untură, dar acceptă cu plăcere paharul cu rachiu tare și gălbui de prună, fiert cu sîmburi cu tot ca să aibă parfum, cum îl asigura bărbatul tînăr și rumen, și ascultă atent, strîngîndu-l în palmă, urarea primarului, om spre cincizeci de ani, foarte chel dar cu mustață stufoasă, spătos dar fără pic de grăsime pe el, care aduse cuvinte de laudă bărbatului „care a deschis calea satului lor spre lumină, progres și bunăstare, făurind, cu energie și hotărîre, prima gospodărie agricolă colectivă din județ, și urîndu-i viață lungă și activitate rodnică de ziua sa, în care a făcut un popas și în Scoroviștea.“ Onisifor îi mulțumi într-adevăr emoționat și mai goli un păhărel din rachiul excelent,

gustă o felioară de jambon și, văzînd că sînt aduse damigene pîntecoase din care un vin gros și galben e turnat în mari căni de sticlă ca să i se vadă — cum spuse președintele — „consistența și culoarea de soare lichid", își aminti deodată, pe neașteptate, de viile căzute în paragină pe care socotisem, venind spre sat, că nu le-a observat, și-l întrebă pe președinte : „Da bine, tovarășe, de ce lăsați să se distrugă viile acelea minunate din partea dinspre oraș ?" Președintele rîse gros, băutura începuse să-și dea primele efecte și arătă spre un om foarte scund și foarte pîntecos, care tăcea și golea paharele cu o înverșunare filozofică : „El e de vină, tovarășe ministru ! Asta face genii din toți copiii din sat. Toți sînt elevi excelenți ! Cei care știu să citească puțin au opt. Cei care știu jumătate din tabla înmulțirii au nouă. Cei care o știu pe de-ntregul au zece, premiul întîi cu cunună ! Și umple școlile din oraș cu măgari din Scoroviștea ! Așa că s-au cam împuținat țăranii, mîna de lucru, brigăzile de cîmp ale înfloritoarei noastre gospodării ! Noroc că mai sînt niște bătrîni și că femeile n-au plecat în oraș, în fabrici, pe șantiere, dracu știe unde, și mai cîrpesc ele ce pot ! Altfel am semăna și în grădini grîu, că se culege ușor". „Sau porumb, măi, strigă cineva vesel, că-l culeg armata și școlile !" „Bine zice bețivul ăsta, confirmă președintele. Dacă n-ar fi armata și școlile, nu știu ce am face, ar rămîne porumbul necules cu anii ! Ce să facem atunci cu viile, tovarășe ministru, strigă el disperat, desfăcîndu-și, într-o poză comică, brațele, a neputință. La vie e muncă, trudă migăloasă, nevoie de multe brațe de muncă ! De unde, tovarășe ministru, de unde ? O să le lăsăm să piară, adăugă el cu o mîhnire bine jucată, de care rîdeau cu toții ca de un spectacol adesea văzut, căruia au ajuns să-i aprecieze nuanțele noi, și o să plantăm meri ! Meri, meri și iar meri, livezi pretutindeni, și cîte un prun pe ici-colo, ca să avem de un cazan de țuică, și o să scăpăm cu fața curată !" „Căci merele le culeg școlarii, strigă cineva, și pe ăia îi plătești cu o burtă de mere, și scazi prețul de cost !" „Da, dom'le, că bine zici", spuse președintele, fericit, și mai goli un

pahar. Onisifor băuse însă prea puțin ca să aprecieze sau să participe la hazul celorlalți. „Bine, tovarăși, bine — spuse el tare și își ridică mîna stîngă, cerînd tăcere. Înțeleg multe. Evident, plecarea unui număr mare de oameni la oraș, reducerea numărului celor rămasi în agricultură sînt rezultate ale unui proces obiectiv, necesar. Dar să nu rămînă nici atîția cîți sînt absolut necesari pentru bunul mers al lucrărilor, asta n-o mai pricep nicicum ! Românul e legat de pămînt, el iubește glia, brazda strămoșească ! Se poate să plece așa de ușor din sat, să-și părăsească ogorul strămoșesc ? Cum se poate ?!“ „Păi dacă pe șantiere se cîștigă bine mai dispare și iubirea de glie“ hohoti cineva din fața lui, un bărbat foarte înalt și gras.

Am pornit-o din Scoroviștea destul de tîrziu, cînd umbrele serii începuseră să se țeasă dese peste valea dintre dealurile cu vii condamnate la moarte și limbile celor înghesuiți în camera de oaspeți a gospodăriei se împleticeau atît de tare că de-abia se mai înțelegea om cu om. Costică era vesel, bine dispus, poate că a golit și el cîteva pahare (căci nu se prea temea el de controale, de fiole ce se înverzesc de răsuflul cu aburi de alcool, era prea vechi în slujbă și prea îl cunoștea toată lumea, apoi cui i-ar fi trecut prin cap să oprească o mașină oficială atît de importantă sau, mai curînd, pentru că vedea că Suciu era mulțumit de popasul în sat, bucuros de primirea ce i se făcuse, neobservînd că venirea lui fusese doar prilej de întîlnire a unor cheflii pentru a se îmbăta în contul gospodăriei, și conducea încet, cu grijă. Am făcut, poate, jumătate din drum și treceam printre porumbiștile neculese, pe sub costișele cu vii moarte, cînd am văzut în drum un om făcîndu-ne semn, și Costică l-ar fi ignorat dacă bucuria ceasurilor trecute nu l-ar fi făcut pe Onisifor atît de mărinimos încît porunci să oprească. Omul se apropie grăbit, schiopătînd, și am avut impresia că îl zărisem ieșind din sat atunci cînd noi tocmai intram în el. „Fă-i loc bietului om, îmi spuse Onisifor (așezat lîngă Costică după vechiul său obicei, nu-i plăcea să șadă în alt loc deși știa că locul acela din față, din dreapta șoferului, este

cel mai periculos, numit de unii «locul mortului» vezi că e și șchiop, vai de capul lui", și glasul îi era plin de repros, de parcă aș fi refuzat să-l las pe drumeț să se urce lîngă mine. Omul se descoperi foarte cuviincios și se rugă să-l ducem pînă la oraș, dar Onisifor îl întrerupse și-i făcu semn : „Hai, urcă repede că ne grăbim !" Drumețul era un bărbat de vreo șaizeci de ani, poate cu cîțiva ani mai bătrîn, cu față liniștită, de om trecut prin multe, învățat cu binele și cu răul, îmbrăcat destul de curat, purtînd pantaloni de pănură de casă dar cămașă și haină de confecție, sărăcuț dar demn și stăpîn pe sine, și după ce se așeză grăbit lîngă mine, așa cum i se arătase, tăcea. Onisifor avea însă chef de vorbă și se întoarse : „Te duci în oraș ?" „Da, domnule, răspunse omul. Mi-e beteagă nevasta. Doctorul i-a prescris niște medicamente care nu se găsesc la punctul sanitar de la noi. Le iau de la oraș și pînă dimineața sînt acasă." „Cam greu cu piciorul dumitale", constată Onisifor. „Greu, dar, știți, m-am învățat". „Din război ?" „Nu. Din război am scăpat teafăr, cu toate că am fost în cotul Donului... S-a întîmplat după război..." „Cum adică ? Vreo mină lăsată de nemți ?" „Nu, domnule. Am degerat..." „Ai degerat ? rîse Onisifor incredul. Ai adormit beat în vreun șanț ?" „Nu, domnule, rîse omul fără veselie. De asta m-am ferit... Dar nu m-am putut feri de altele..." „Dar ce s-a întîmplat ?" deveni Onisifor cu adevărat curios. „Apăi asta-i o poveste mai lungă..." ezită omul. „Lungă, scurtă, spune-o, zise Onisifor, că m-ai făcut curios". „Spune, măi omule — interveni Costică supărat —, dacă îți ordonă tovarășul ministru !" „Apăi dacă doriți să știți, eu n-am ce ascunde, zîmbi șchiopul. Știți, am degerat cînd am fost deplasat, cum se spunea pe atunci, ca fiind chiabur !" „Ai chiar fost chiabur ?" întrebă plictisit Onisifor, regretînd parcă interesul arătat față de pățania omului. „Acuma numai Dumnezeu mai știe, oftă omul, căci știti că toate se schimbă. Dar atunci am fost scris pe listă. M-a bătut Dumnezeu că fusesem hămesit, am vrut să am și eu !" „Bine, bine, spuse Onisifor nerăbdător. Te-o fi bătut Dumnezeu, dar dumneata ce ai avut ?" „Apoi de la ta-

ta am rămas cu două iugăre. El avusese opt, dar s-au împărțit la trei feciori și o fată. Nevasta mea a mai avut două iugăre... Pe urmă la reforma agrară am mai primit două. Așa că aveam șase...“ „Bune, dar ăsta-i pământ puțin, zise Onisifor bănuitor. N-ai avut moară, sau cîrciumă sau batoză ?“ „Nu, domnule. Dar am avut alte păcate... Știți, eu de la armată am scăpat repede. După Don m-au lăsat acasă. În '43. Apoi în '44, după 23 August, m-au chemat din nou. N-am mers, m-am ascuns. După ce a trecut frontul, am venit în sat. Au trecut trupe și soldații erau însetați. După rachiu. I-am dat unuia o damigeană mică, de cinci chile, pentru un cal. Cal de acela mic, lățos, rusesc, care trage ca un tractor. L-am adăpostit bine și am așteptat. După vreo lună sau două au început să se întoarcă spre casele lor sașii fugiți în vară cu armata nemțească. Știți, pe unii i-au urcat, cu tot ce aveau, în camioane, și duși au fost. I-a dus pînă în Austria și puțini s-au mai întors. Cu ce aveau pe ei, și alea în zdrențe. Pe ceilalți, mai puțin importanți, i-a împachetat în căruțe. Aceștia au ajuns, unii pînă la Dej, alții pînă la Carei, și s-au lovit de ruși sau de-ai noștri, care i-au întors înapoi. Ei, cum zic, au început să treacă prin sat ăștia. Mai trecuseră ei în august. Unul a intrat la noi în ogradă și a luat în căruță o șiră de paie. A auzit godacul din coteț și ce-o gîndit ce nu, l-a înjunghiat, l-a pîrjolit, l-a spintecat cu meșteșug l-a sărat bine și l-a pus în căruță. Eu eram ascuns în pădure, nevastă-mea se ruga de el ca de Cristos. «nu-l lua, jupîne, că mi-or muri copiii de foame la iarnă !» «Mor ei mai repede, rînji el, căci vin rușii și vă mînă pe toți în Siberia !» Într-o zi treceau iarăși căruțe cu sași, vai de capul lor, cînd, ceasul rău, nevastă-mea îl vede pe unul și începe să strige ca apucată «sări, bărbate, ăsta ne-a luat porcul !» Mi s-a urcat sîngele în cap și am pus mîna pe furcă. Omul se uita la mine holbat : «Nu fă păcat, bade. Ți-am greșit, e drept, dar plătesc !» «Ce plătești, jupîne, am urlat. Cizmele ți le-a luat altul, eu ce să-ți iau ? Izmenele ? !» «Nu, zise el. Uite, pînă acum am scăpat cu amîndoi caii. Pînă acasă ajung și cu unul. Așa că pe celălalt ți-l las dumitale

centru porc... Poate că de-oi merge cu un singur cal le-o fi milă de mine și-oi ajunge acasă !» Mi-a venit să scuip și să-i spun «du-te naibii cu cal cu tot» dar pînă la urmă lăcomia s-a răscolit în mine : «dar de ce ? El să ia ce-i place, un biet porc dintr-o ogradă de om sărac, și eu să fac pe mărinimosul ?»Așa că m-am răstit la el : «Dezhamă-l pe unul ! Pe care vreai !» Așa m-am ales cu doi cai, într-o vreme cînd era fericit cel ce a rămas cu o vacă bleagă... Și de-aici mi s-au tras toate... !" „Cum așa ? se răsti Onisifor. N-am pomenit ca cineva să ajungă chiabur pentru doi cai !" „D-apoi că asta se poate. Numai că omul intră uneori într-o piele de drac. Așa am intrat eu cu caii mei. Aveam șase iugăre și doi cai. Nu peste multe mi-am făcut rost de căruță. Am aflat că la vreo douăzeci de kilometri de noi, în munte, tancurile rusești au dat peste o coloană de căruțe cu muniții. Or fi fost unguresti ? Or fi fost nemțești ? Praf și pulbere s-a ales de coloană. N-a rămas un om, n-a rămas un cal. Vor fi explodat lăzile cu muniții, căci nici bucăți de om sau de cal nu erau, numai o duhoare groaznică. Și se mai găseau, zvîrlite la depărtare, o roată, o osie de fier, scînduri. Am stat patru zile în duhoarea aceea și am adunat patru roți aproape întregi, două osii de fier, părți de căruțe. Le-am cărat acasă, am lucrat vreo lună de zile și am trecut prin sat cu căruța mea trasă de doi cai. Cam ciudat împerecheați, unul mic cît un măgăruș, celălalt mare și ciolănos, iar carul cîrpit dintr-o mie de bucăți. Dar era averea mea ! Auziți ? Averea mea ! Și mi s-a urcat la cap o semeție cum nu s-a mai pomenit ! Ce gospodar și ce om deștept sînt eu nu mai găsești ! Așa, pe vremea aceea se țineau fel de fel de adunări, parcă nici nu se mai terminau. Iar eu mă înfigeam, vezi Doamne, în față, și mă băgam în discuții de parcă fără mine s-ar fi oprit roata lumii ! Mi-a și ieșit curînd faima de om colțos și al dracului... Apoi a venit chestia cu colectivizarea și niște oameni sosiți de la oraș ne tot dăscăleau zi și noapte ce bine va fi... cît de minunat va fi. La mine veneau parcă mai des, spunîndu-și că-s om cu gura mare și de nu mi-o astupă le pot încurca socotelile. Mie, neghiobului, îmi convenea că mi se dă importanță și o făceam tot mai lată, mă pre-

făceam tot mai nehotărît, puneam fel de fel de întrebări de ridea tot satul, pînă s-au sătunat. Și au scăpat de mine! M-am trezit pe lista de chiaburi și peste cîteva zile m-au urcat cu ai mei într-o căruță și dus am fost! Cînd ne-au scos din sat, poruncea un maior. Unul Vrega. Acela care vinde în oraș loz în plic... Striga: Controlați-i bine, mama lor, să nu ascundă nimic, c-așa-i ordinul de la tovarășul prefect Onisifor Suciu... Ne-au dus departe, spre munte. Pînă ne-am putut întoarce mi-a cam degerat un picior. Dar mare bai nu-i, căci mă descurc destul de bine și așa. Acuma-s în colectivă, s-a mai schimbat legea!"

Onisifor tăcea, dus pe gînduri, și eram sigur că regreta că-l luase în mașină și s-a interesat cum de a rămas șchiop. Țăranul tăcu și el, socotind probabil că a vorbit prea mult. Tăcerea stăpîni multă vreme în mașină și numai uruitul motorului măsura timpul ca bîzîitul unui bondar uriaș. Cînd au apărut primele case ale orașului, Onisifor se întoarse spre omul șchiop și-l întrebă încet! „Și cînd îl vezi pe fostul maior vînzînd loz în plic, nu te gîndești că acuma i-ai putea plăti pentru tot ce ți-a făcut?" Omul îl privi țintă, oarecum mirat: „Eu? Nu l-a bătut destul Dumnezeu? N-a plătit el destul? Nu știu ce a mai făcut, de ce nu mai este domn mare, cu pistol la centură, fără numai un sărăntoc de vînzător de loz în plic de care își bate joc fiecare golan care a băut un rachiu! Dar cred că grea pedeapsă a primit! Mai cu seamă că nu el era cel ce hotăra! El era numai pumnul cu care lovea altcineva!" „Te gîndești la Prefectul de atunci? La Onisifor Suciu, a cărui poruncă spunea maiorul că o îndeplinește?" „D-apoi drept să vă spun tare de mult nu mi-a mai venit în gînd numele lui. A trecut de la acele întîmplări multă vreme! O fi murit? O mai fi tráind? Dacă trăiește, trebuie că-i tare bătrîn, săracul..." „Dar de ce-i spui «săracul»?" se miră Onisifor. „D-apoi cum să-i spun, domnule (zise țăranul înainte de a coborî și a porni schiopătînd spre o farmacie de la marginea orașului, unde nădăjduia, probabil, să găsească o «ocazie» spre satul său), că dacă mai trăiește trebuie că multe aduceri aminte despre faceri de rău îl mai chinuiesc noaptea!"

XI

ÎN DUPĂ-MASA ACEEA CÎND OSPĂTARII RESTAU-rantului din Parcul Municipal, rezervat de Bortig pentru banchetul lui Onisifor Suciu, aranjau plictisiți mesele, știind că bacșișurile de pe urma unor asemenea festivități oficiale sînt atît de mici că ți-e și silă să le primești, timpul prinse pe neașteptate să se condenseze, să se concentreze într-o țesătură atît de deasă că părea alcătuită din nenumărate segmente de timp suprapuse și bătute într-o gigantică pînză nevăzută, capabilă să le contopească într-o singură fracțiune, prea densă ca să pară reală, purtînd imprimate în urzeala ei stranie o mulțime exagerat de mare de probleme, de evenimente, de întîmplări și de trăiri, în serii complicate și încurcate, închizînd în lanțurile lor alte și alte posibilități de înnodare si de combinare, ca ale unor lungi catene de molecule turnate în mari retorte și supuse unor reacții neașteptate.

Mergînd spre șantier după discuția necugetată cu tatăl său, socotită acum, în timp ce trecea prin aerul devenit fumuriu al toamnei (căci înserarea începuse să-și azvîrle mrejele pentru a prinde în ele orașul) și de el necugetată, nepregătită, explodată în camera aceea de hotel ca o grenadă ofensivă, aruncată pentru a face mare zgomot și a risipi flăcări și fum, disproporționat față de efectele ei reale, o nouă discuție inutilă, în care nici unul, nici celălalt n-a avut răgaz sau răbdare sau timp ca să se explice, să se facă înțeles, sau să-l înțeleagă pe celălalt, imputîndu-și că luat de enervare și de grabă a pierdut, probabil, marea ocazie de a-l determina pe tatăl său să-i vorbească lui Mureșan, să în-

cerce să-l convingă, să intervină pentru a opri închiderea acelui sector al șantierului. Îi veni însă în minte că pe șantier s-ar putea să găsească probleme noi, care l-ar putea sorbi și pe el ca o vîltoare, făcîndu-l să uite de toate, și se gîndi că ar fi, totuși, bine să treacă pe la Dora, să-i povestească întîmplările zilei, s-o avertizeze că în zilele următoare va fi, probabil, foarte ocupat, să nu-l aștepte inutil, o să treacă pe la ea atunci cînd va putea, dar deocamdată totul era atît de învălmășit că nici nu putea bănui cînd. Intră în casa Șuteu, se miră că o găsește numai pe doamna Eufrosina, căci la ora aceasta programul bătrînului luase fără îndoială sfîrșit, apoi își aduse aminte că nici acesta n-o fi rămas nepăsător față de veștile căzute pe neașteptate, era și el unul din oamenii care trăiau din șantierul acesta, nu putea rămîne deoparte, se agita probabil și el în mulțimea neliniștită și tot mai enervată că nu reușește să afle ce-o așteaptă și ce ar trebui să facă pentru ca totul să iasă bine, așa că atunci cînd doamna Șuteu îi spuse speriată „Vai, domnu' Sergiu, nu știu ce s-o fi întîmplat cu bărbatul meu, uitați, n-a venit încă acasă, el, care e exact ca un ceasornic, își are orarul foarte pus la punct, nu-i place nici o abatere de la el, și, iată, n-a sosit încă, mă tem să nu fi pățit ceva, om bătrîn, lesne suferi un accident, un atac de inimă sau un puseu de tensiune, Doamne ferește, nici nu mai știu ce să fac!" „Stați liniștită, doamnă Șuteu, nu e nimic, e numai o ședință, poate să fie mai lungă, știți cum e cu astea, cu ședințele. Nu fiți îngrijorată, domnul Șuteu nu are nimic, l-am văzut eu, m-a și rugat să vă liniștesc, o să mai întîrzie puțin." Eufrosina Șuteu îl privi uimită, plecîndu-și capul spre umăr și privindu-l, ca o găină, de jos, cu un singur ochi, și spuse, lovindu-și palmele și ducîndu-le apoi împreunate în dreptul gurii, de parcă ar fi văzut ceva într-adevăr uluitor: „dar bine, domnu Sergiu, el nu se duce niciodată la ședințe! De cînd... Știți dumneavoastră... Niciodată!" „Ei, da, zise Sergiu, deschizînd ușa vestibulului în care da camera Dorei, iar sînt și altfel de ședințe... La care nu refuză să participe nici el! Dar... își aduse aminte, domnișoara

Dora e acasă ?“ „Da, sigur, răspunse bătrîna, părînd că i-a căzut o piatră de pe inimă, deși nu înțelegea ce fel de ședință poate fi aceea la care bărbatul ei simte nevoia să participe, e acasă, își face bagajele !“ „Ce ? întrebă Sergiu surprins. Bagajele ?“ „Da, zise bătrîna, întorcîndu-se spre cratițele de pe sobă, bagajele !“

Dora își așezase cu multă meticulozitate lucrurile într-un geamantan încăpător, foile de hîrtie de obicei împrăștiate pe masă erau acum adunate cu grijă, fata își punea tocmai în ordine manuscrisul lucrării care îl interesa atît de mult pe Dioclețian Pop, și își ridică ochii bucuroasă spre băiat : „Bine că vii, Sergiu, căci nu mai reușeam să-ți dau de urmă... Te-am căutat și pe șantier, i-am găsit pe cîțiva prieteni de-ai tăi, nimeni nu știa unde ești... Și e un balamuc pe șantier de nu se mai înțelege nimic.“ „Da, spuse Sergiu posac, este. Dar ce-i cu tine ? Unde pleci ?“ „Chiar pentru aceasta te-am căutat“, zise fata așezînd teancul de foi dactilografiate în geamantan și ridicîndu-se pentru a se apropia de băiat și a-l privi cu ochii luminați de bucurie. Se lipi de el și plecîndu-și obrazul pe umărul lui spuse fericită : „Am primit o telegramă de la Dioclețian Pop. Mă roagă să vin imediat la Cluj, altfel postul e în pericol. A vorbit la telefon și cu directorul, fost elev al său, și i-a cerut să-mi dea un concediu fără plată de o săptămînă. Pe urmă, aranjează el tot ce trebuie în legătură cu transferul... Așa că plec cu trenul de la 11 noaptea... Poate vii să mă conduci la gară“. „Cam repede totul, mîrîi Sergiu nehotărît. Nu știu ce să spun... Poate faci bine“. „Ce-i aia «poate», Sergiule dragă ? Dar există altă soluție ? Nu e singura cale pe care o pot apuca ? N-am vorbit noi despre asta de nenumărate ori ?“ „Așa e, admise băiatul. Dar astăzi s-au adunat prea multe Am aflat că sînt probleme cu șantierul. M-am certat din nou cu tata. Peste cîteva ore este banchetul său și va trebui, oricum, să fac un act de prezență. Și acuma plecarea ta !“, „Of, dragule, dar te-ai asimilat fantastic la viața de provincie ! Patru evenimente într-o zi este peste poate ! Ei, unul-două, mai merge ! Dar patru ?“ „Asimilat, neasimilat, chestia asta cu șantierul

m-a cam dat peste cap... Parcă îmi fuge pămîntul de sub picioare!“ „Hai, nu mai spune — rîse Dora. Parcă te-ai fi așezat aici pînă vei pune în mișcare combinatul! Ai vrut o experiență, ai venit, ai avut experiența dorită, ia-ți patul tău și umblă!“, „Ei nu, protesta Sergiu, treaba nu e atît de ușoară... Se desprinse de fată și se așeză pe un scaun: Uf, am obosit! Dar știi, nu e atît de simplu... Nici măcar de explicat. Vorba ta: am vrut o experiență și am avut-o. Dar omul e o ființă ciudată. Ca să se simtă om are nevoie de niște țeluri, de un vis, de ceva ce se poate face cu mintea și cu mîinile lui... De un timp, am început să văd în modul acesta greoi și complicat, greu de adunat într-o singură imagine, într-o viziune de ansamblu — ca să zic așa, pompos cum din haosul inițial al șantierului începe să se contureze forma noului combinat, un fel de țel, un rod al muncii mele, ceva palpabil și durabil făcut de mine!“ „Da, zîmbi Dora. Sergiu Suciu, zis Mandolină, creatorul combinatului... Hai, Sergiule, spuse ea prefăcîndu-se îmbufnată, deși era fericită că pleacă să-și deschidă un drum nou, cu rosturi mai apropiate de cele visate, fii serios! Țelul tău este un roman bine scris și bine gîndit! Ai dorit trăire și experiență, ai avut-o. Ai vrut timp de gîndire și de sedimentare, l-ai avut. Acum îți trebuie un singur lucru: un top uriaș de hîrtie, un stilou și o sticlă mare de cerneală. O cameră liniștită, unde să poți lucra fără să fii deranjat de nimeni. Cinci luni, un an, doi ani! Restul nu contează!... Iar telegrama lui Dioclețian Pop ne oferă soluția. Aici nu mai ai ce face. Să scrii aici? Ești Sergiu Mandolină și nenumărați oameni o să-ți bată în ușă, oriunde te-ai ascunde în orașul acesta, și o să te cheme să golești cu ei un pahar (din care se vor face treizeci) și să le cînți un cîntec (din care se vor naște o sută). Alleluia roman, scris, vise! Dacă rămîi aici, într-un an te înghite în întregime Sergiu Mandolină și nu mai există pentru tine — cel care plănuia să devină scriitor — nici o salvare... Nu există, Sergiule, decît o singură soluție. Îți faci și tu geamantanul și o ștergem la Cluj! O luăm de la început.“ „Da, spuse Sergiu, dus pe gînduri. Ai drep-

tate. Altfel nici nu se poate... Dar nu acum! Dacă tu trebuie să pleci, foarte bine. Nu-ți poți permite să pierzi ocazia excelentă ce ți se oferă. Tu ești făcută să fii un cadru universitar și nu trebuie să eziți cînd poți să fii ceea ce ți-e menit să fii! Te instalezi la Cluj, îți termini cartea fără să fii deranjată cînd ți-e lumea mai dragă de un golan numit Sergiu Mandolină... Care mai stă pe-aici o lună-două, și pe urmă te trezești cu el la Cluj, scriitor pus pe treabă și capabil să facă treabă... Pînă atunci, mai vedem ce-i de făcut pe-aici!" Dora se așează pe divan, în fața lui, cu mîinile odihnindu-i-se în poală, ca la țărăncile obosite, întoarse de pe cîmp, și întrebă, privindu-l de jos, încercînd parcă să-l înțeleagă, „Ce s-a întîmplat, dragul meu? Ce te preocupă?". „S-a întîmplat, oftă Sergiu, un singur lucru. A izbucnit în sectorul meu apa freatică! Directorul general vrea să oprească totul în sector! Noi credem că apa e puțină și ar trebui să continuăm!". „Și? — se enervă Dora — ce, ăla-i gura lucrului în sine sau oracolul din Delfi? E un sărman om și el, a spus și el o vorbă, așteptați să vedeți ce s-o mai întîmpla! Sînt destui care n-au altă treabă decît să studieze și să decidă! Treaba lor!" „Ei asta-i, spuse Sergiu cu reproș. Treaba lor, treaba lor! Parcă viața ar fi un salam tăiat felii. Dar eu știu că în realitate toate se leagă, se întrețes, se constituie într-o unitate!" Se ridică pe neașteptate de pe scaun și așezîndu-se lîngă Dora o cuprinse de mijloc. „Uite, în vara marilor inundații fusesem invitat la o nuntă, într-un sat din Țara Năsăudului, și eram atît de dornic să văd acele formidabile obiceiuri încît m-am făcut luntre și punte ca s-o pornesc la drum. Am pornit din București pe o zi splendidă. Soarele bătea lin, fără strălucirea aceea orbitoare care transformă șoseaua într-un fel de oglindă cu năluci, mărind procentajul de greșeli de conducere făcute de mine ca și de cei aflați în același flux de circulație, zarea era pastelată, culorile peisajelor se trăseseră într-un fel de plasă translucidă stingîndu-și violența. Alergasem dornic de a realiza un timp acceptabil, de a cumula o rezervă de cîteva zeci de kilometri pentru a echilibra eventualele întîrzieri pri-

cinuite de dificultăți ulterioare, neprevăzute, dar rîvna mea se ciocnea prea des de stîngăcia sau reavoința unor camionari care încercau să se depășească tocmai în clipa cînd le semnalam intenția mea de a-i depăși. Am avut de cîteva ori impresia netă că oamenii aceia scuturați de arcurile proaste ale camioanelor lor erau iritați de lunecarea abia perceptibilă a Fiatului meu si încercau să mă șicaneze cum puteau. De la intrarea între primele lanțuri ale Carpaților timpul s-a schimbat însa brusc, ploaia a început să șiroiască pe parbriz, învăluia geamurile în pînze dese de apă reducînd la minim vizibilitatea, de parcă ar fi fost o ceață foarte deasă, de parcă între mine și lumea înconjurătoare s-ar fi interpus pereți translucizi de apă. Am străbătut deci porțiunea cea mai frumoasă a drumului fără să văd nimic, printr-o masă de apă de parcă biata mea mașină ar fi fost submarin, am trecut prin orașe și sate fantomatice, deslușite ca printr-o sticlă verde-tulbure incertă, casele păreau să se clatine, iar rarii trecători niște înecați purtați de valuri. Apoi vremea s-a mai limpezit, goneam printre dealuri șiroind de apă, pe șosea se mai tîrau, după ploaia vijelioasă, pîrîiașe mîloase acoperind-o cu o mîzgă pe care goana mea a început să devină periculoasă. Am oprit în piața Sighișoarei, oraș pe care-l iubesc foarte mult, menționat în cronicele medievale începînd din 1280, în mijloc cu cea mai frumoasă cetate din cîte se pot vedea în țară, construită între secolul XIV și XVI, vegheată de patrusprezece turnuri. Pe cel mai pitoresc îl vedeam bine din geamul restaurantului aflat la parterul hotelului, unde am poposit. Priveliștea era admirabilă, soarele încerca să se ivească dintre nori învolburați în goană, turnul orologiului se învelea în nori pîsloși, foarte joși, coborînd pînă aproape de acoperișe, apoi se ivea iarăși din puhoiul lor ca un înotător care nu se lasă copleșit de nahlapii prăvăliți asupră-i. Am mîncat cu plăcere și mă amuzam ascultînd conversațiile din jurul meu și constatînd că în orașul acesta, pînă mai ieri taciturn si reținut, se vorbea fără nici o grijă pentru discreție, cu sentimentul de izolare și de securitate care împinge

spre confidențe atunci cînd doi oameni se află într-un restaurant gol, și pe care l-am văzut manifestîndu-se fără jenă într-un local plin sau pe străzi foarte circulate prima dată undeva în Italia. Oamenii își povesteau necazurile de parcă ar anunța programul unui circ sau ar spune anecdote decente. La masa din dreapta o doamnă trupeșă, între două vîrste, golea pahar după pahar relatîndu-i domnului foarte slab din față, care o sorbea din ochi, aventurile extraconjugale ale soțului ei, de parcă l-ar fi încurajat s-o ajute să se răzbune. La cea din stînga, o domnișoară foarte zveltă și foarte brunetă plîngea, gata să caute adăpost pe umărul unui domn elegant și cu înfățișare gravă, povestindu-i cum a căzut la examenul de admitere la nu știu care facultate, și se simți puțin consolată doar atunci cînd mîna domnului grav îi lunecă ocrotitoare pe șold. Mă lăsai dus de zumzetul intimităților povestite în jurul meu cu lux de amănunte, cînd tresării deodată la auzul vorbelor:

— Ce s-o mai iau spre Mediaș, cînd e inundat rău de tot?!

Informația mă interesa, pentru că era vorba de orașul prin care trebuia să trec ca să ajung, la ceasul hotărît, la nuntă.

Vorbeau doi tineri cu haine pătate de ulei, după toate semnele, șoferi de camioane, și cel speriat de inundația de la Mediaș, foarte slab, cu obrajii scobiți subțiați și mai mult de părul galben, răvășit de parcă ar fi umblat în capul gol printr-un vînt puternic, insista să i se aducă un coniac dublu, hotărît după toate semnele să nu plece deocamdată din orașul unde se găsea, în timp ce prietenul său, cu zîmbetul ferm și în același timp îngăduitor al oamenilor grași, se opunea din răsputeri, dornic s-o pornească la drum cît mai curînd, stăruind pentru fripturi și cafele. Chelnerul, care-i ascultase cu răbdare, plecat spre ei, cu palmele sprijinite pe masă, izbucni deodată cu o iritare neașteptată:

— Ce inundație, domnule, care inundație?! Uite că tocmai sosește autobuzul de la Mediaș!

Am ieșit în piață și m-am apropiat de autobuz. Șoferul coborîse și, cu o țigară pleoștită pe buza de jos,

lovea cu vîrful bocancului cauciucurile, încercîndu-le. Păru să nu audă întrebarea mea, apoi îmi aruncă o privire piezișă, aplecat cum era, de jos în sus, și mă așteptam să-mi trîntească o grosolănie, dar omul se îndreptă, aruncă chiștocul de pe buză, și mîrîi :

— Ce inundație, domnule ? Drumul e perfect. se poate trece fără nici o problemă. E drept că Tîrnava e cam crescută, dar...

Amuți și ochii i se măriră, gata parcă să iasă din găvane și s-o ia la fugă. M-am întors pe călcîie și am scos un țipăt. Dinspre celălalt capăt al pieții lungi, de la un nivel superior celui la care ne aflam noi, năvălea în direcția noastră un zid de apă de doi sau trei metri înălțime. Șoferul o luase țipînd spre ușa hotelului și l-am urmat fără să mă gîndesc nici o clipă că puhoiul prăbușit spre noi avea să umple restaurantul, avea să mănînce probabil și casele acelea foarte vechi din piață și avea să ne mănînce și pe noi. Am aflat mai tîrziu că apele Tîrnavei Mari rămăseseră zăvorîte între digurile întărite în ultimele zile, dar că barajul unui pîriu curgînd dinspre dealurile din sud se prăbușise și o cantitate înspăimîntătoare de apă se aruncase asupra orașului tocmai din direcția de unde nimeni nu se aștepta.

Într-o clipită orașul s-a umplut de urlete și de pleșcăitul leneș și amăgitor al puhoaielor revărsate parcă de pretutindeni, mîloase, grele, pline de un duhnet fără nume, de parcă ar fi izbucnit din adîncul iadului. Dealtfel cred că oamenii de demult și-au construit primele imagini despre infern atunci cînd au fost luați de vreo inundație. Nu zadarnic potopul, ca pedeapsa cea mai crîncenă ce poate fi trimisă asupra omenirii, constituie o obsesie comună a tuturor mitologiilor, pe orice meridian s-ar fi născut. În clipele cînd am văzut monstrul uriaș al apelor negre prăvălindu-se spre mine, cînd am țîșnit pe ușa restaurantului din care abia ieșisem și am dat din nou ochii cu uriașele tentacule, năvălind în sală odată cu mine, revărsîndu-se prin geamuri, cînd ne-am repezit cu toții într-o masă informă de oameni rostogoliți de spaimă și de țipete de groază, și

am simțit că apele vîscoase și grele, ca niște mlaștini răsculate, suie scările spre etaj împreună cu noi, mi-am dat seama pentru întîia dată că infernul e posibil, că el nu e o simplă plăsmuire a fricii omului de necunoscut, ci experiență trăită în această viață, pe acest pămînt părînd uneori îmblînzit, umanizat, ospitalier. Ne-am trezit, fără să știm cum, la etaj, împreună cu alți oameni la fel de înspăimîntați, înghesuiți la ferestre și privind marea leneșă și neagră cuprinzînd orașul. Nu se mai vedeau decît etajele și acoperișurile caselor, de parcă orașul ar fi fost înghițit de o mocirlă uriașă. Dar peste puțin timp ne-am dat seama că nu noi sîntem cei mai loviți de nenorocirea abătută asupra orașului. Din ferestre, de pe acoperișe șubrede, din puhoaiele mîloase, răzbeau pînă la noi strigăte de ajutor, plînsete de copii, glasul fără nume al deznădejdii.

Nu știu cît am stat cu toții în încremenirea aceea speriată, așteptînd parcă sfîrșitul lumii, înmărmuriți ca de o vrajă malefică. Am zărit apoi un ponton al pompierilor lunecînd încet pe valuri negre, culegînd oamenii care găsiseră doar un adăpost precar. Pe urmă o mașină amfibie a armatei și îndată după aceea o plută împinsă de cîțiva bărbați cu ajutorul unor prăjini lungi. Oamenii reacționau, nu se lăsau stăpîniți de fiara vîscoasă lățită pe străzi. Deodată unul dintre noi, și mi-am dat seama că era șoferul acela tînăr care nu vroia s-o pornească spre Mediaș, pretinzînd că e inundat și preferînd să rămînă în restaurant și să bea un coniac mare, a strigat :

— Da' noi ce Dumnezeu așteptăm ? Haideți să dăm o mînă de ajutor !

A fost ca o dezlegare din vrajă. Masa de oameni din jurul meu a tresărit și și-a simțit din nou sîngele bătînd în vine. Ne-am privit o clipă, rușinați parcă, apoi a început munca. Mi-ar fi foarte greu să spun exact ce s-a întîmplat din acel moment. Știu doar că de la hotelul acela au pornit în mai puțin de un ceas patru plute de salvare. Și că m-am cățărat pe scări pe jumătate prăbușite, pe acoperișuri, am intrat pe ferestre mînjite cu mîl ca să scot copii, bătrîni sau lucrurile oamenilor din

acele odăi inundate. Am cărat saci cu nisip pentru a întări digul din jurul unei fabrici, între doamna trupeșă care se plînsese în restaurant de necredința soțului și domnul elegant și grav care o ascultase pe fața căzută la nu știu ce examen de admitere. Am urcat pe plută un dulap, ajutat de un om scund și voinic, și după ce am terminat, omul acela m-a privit mulțumit zicînd : „Așa ! Asta-i făcută", apoi izbucni în rîs : „Dar dumneata ce cauți aici ? Nu ești în drum spre Mediaș ?" Era șoferul autobuzului, cu care am zărit prima dată monstrul apelor.

A trecut o noapte albă și o zi de muncă intensă, cineva mi-a dat un pahar cu ceai fierbinte, apoi am alergat mai departe, printre oameni mînjiți de mîl, uzi pînă la piele, agitați, gălăgioși, dar plini de acea mulțumire inexprimabilă care-i cuprinde pe bărbați cînd fac o treabă bună și grea, constatînd că pot s-o facă, satisfăcuți că tot ei sînt mai tari. Spre a doua seară apele au prins să se retragă spre orașul de jos, apoi spre matca Tîrnavei, ca rămășițele jalnice ale unei armate înfrînte. Pompierii spălau străzile cu apa împroșcată de furtunuri și sute de bărbați, de femei, de copii măturau mîlul depus în straturi groase. Mi-am adus aminte de mașina mea și am alergat spre hotel. Un pompier, care spălase cu furtunul său autobuzul răsturnat, își îndreptă jetul puternic și asupra bietului meu Fiat izbit de zidul hotelului și tencuit parcă în el de o grămadă uriașă de nămol, dar care apăru din noroiul informe de parcă ar fi fost o statuie modelată de dalta jetului de apă. Cîțiva oameni mă ajutară s-o împing spre o porțiune curățită a pieții și, spre norocul meu, stricăciunile suferite nu se dovediră prea grave. În orice caz, peste un ceas sau două părăseam orașul asaltat de puhoi, și care reușise să respingă atacul, fugind parcă de miasma grea de nămol din aer. Am alergat fără oprire, fără să mă gîndesc la somn, temîndu-mă parcă să nu fiu ajuns din urmă de balaurul mîlos și scîrbos al apei revărsate, și nu m-am oprit decît în fața casei neamurilor îndepărtate care mă invitaseră. Totul era cuprins de liniște și m-am gîndit că ceilalți terminaseră

cheful de după nuntă și acum dormeau sau au plecat. Mătușă-mea, mama miresei, a ieșit în poartă la zgomotul motorului și a alergat spre mine bucuroasă.

— Bine ai venit, Sergiule! Mă bucur că ai venit măcar tu!

Am privit-o cu surprindere:

— S-a terminat nunta, mătușă?

Mergînd spre casă bătrîna îmi răspunse:

— Cum să se termine, dragul mamii, cînd nici n-a început! Unchiul tău a telefonat în prima zi la primărie că nu poate veni, căci șantierul e amenințat de inundație și are treabă. Primarul, cu care vorbise, i-a zis: „Da bine, bătrîne, tocmai tu ești de neînlocuit? Căci sînt destui tineri pe-acolo!" Încăpățînat cum îl știi, i-a răspuns înțepat: „Or fi, măi primarule, dar știi tu că și turma se ia după berbecul bătrîn, nu după berbecuți!" Așa că primarul a oftat, văzînd sticlele pregătite, înșirate în lungul peretelui: „Apăi ce să-i faci, lele Ană. Că ne-au dus inundațiile nunta!" Mai tîrziu am primit telegramă de la mire, de la Mihai, că-i în comandamentul județean și nu se poate mișca de la datorie, așa că trebuie să amînăm nunta pe după inundații! Și rînd pe rînd, de la toți cei așteptați. Fiecare avea treabă, de parcă de el ar fi depins retragerea apelor. Bine că măcar tu ai putut ajunge aici!

— Ai înțeles, fetiță mică și prostuță, rîse Sergiu în timp ce o legăna ca pe-un copil îmbufnat. Unul și-a amînat nunta, deși mireasa, vară-mea Otilia, e o frumusețe pentru care s-au bătut flăcăii din șapte sate de pe Bîrgaie! Altul, unchiul, a amînat ocazia de a scăpa de grija feti-si, căci trebuia, săracul, să doarmă pe prag, cu securea lîngă el, să nu vină vreun nebun să i-o fure! Apoi ce-oi fi căutat eu prin mîlurile din Sighișoara să culeg din puhoi babe și plozi, cine să priceapă? Singura explicație este, fată dragă, că salamul nu e tăiat felii-felii sau că noi, oamenii, nu prea semănăm cu feliile de salam căci sîntem legați prin niște fire ascunse, nevăzute, dar invincibile! Așa cum sînt eu legat, fără să-mi fi dat seama pînă acum, de șantierul ăsta, poate mai curînd de sectorul meu, de ceea ce

s-a construit sub ochii mei și am pus și eu mîna să apară. Și nu pot să-mi iau tălpășița atunci cînd apar greutăți... Poate e nevoie și de mine ca ele să fie rezolvate." Dora se lăsă un timp legănată în tăcere, alintîndu-se ca un copil. Apoi sări în picioare: „Bine, Sergiu Mandolină... Poate că ai dreptate!"

Borțig încercase să-i sugereze lui Onisifor Suciu „protocolul" banchetului. Fostul ministru sărise însă supărat: „Ce protocol, măi tovarășe? Se adună lumea, și cînd vor fi de față cu toții îi poftești la masă. Și atunci intru eu, dinspre biroul responsabilului. Cînd voi intra, probabil că lumea o să aplaude. Mă așez, iau și ceilalți loc. Ca la ședințele vechi, tovarășe Borțig! Sper că n-ai uitat?"

„Ca totul să meargă bine, am angajat un autobuz, spuse Borțig. Va aștepta aici și va pleca la 19,30. La 19,45 toată lumea va fi la restaurant. Poate o să mai întîrzie cei ce au mașini la dispoziție. Cîțiva ștabi mari. Printre care Furdui. Costică m-a informat că el a cerut mașina pentru ora 20. Va fi deci la restaurantul din parc la 20,10". Atunci Costică se întoarce aici, ca să mă ia. Deci la 20,30 sînt și eu acolo. Ai grijă ca la ora aceea toată lumea să fie în sală. Voi intra, cum ne-am înțeles, condus de responsabil, dinspre biroul său. Restul te privește!" „Dar dacă tovarășul Prim, Mureșan, sosește înaintea Dumneavoastră? A spus că vine îndată ce are o pauză în program și stă 10 minute. N-ar trebui să-l supărăm, să ajungă tocmai cînd n-ați sosit încă..." „Pe dracu, se enervă Onisifor. O să vină după un ceas, un ceas jumătate! Cunosc eu cum se procedează!"

La ora stabilită m-am apropiat de autobuzul nou, curat, oprit în fața hotelului, lîngă care Borțig alerga încoace și încolo de parcă ar fi avut nenumărate probleme de rezolvat. Cînd mă văzu, fugi agitat spre mine: „Nu vin, dom'le! N-a sosit de la București nici doamna Lucia, nici Dogaru, nici Dimitriu. L-am întrebat pe Kerekes dacă va veni și m-a înjurat și a trîntit telefonul. Vrega, în schimb, pe care nu l-a chemat nici dracu, e deja la restaurant și inspectează holul, de par-

că ar fi în exercițiul funcțiunii. A gustat mîncările, a controlat băutura, a verificat ordinea așezării la masă. Acum circulă prin parc ca să vadă dacă nu găsește ziariști străini sau figuri suspecte, de spioni sau agenți provocatori! A înnebunit complet, Doamne ferește. Baciu mi-a spus că va face o plimbare pe jos. Tovarășul profesor Papahagi mi-a spus că va folosi un taxiu, un academician nu poate să se coboare ca să circule cu mijloace de transport în comun. Mai vin vreo 10—15 dintre cei vechi, pe care tovarășul Ministru îi cunoaște. Pentru restul locurilor am mobilizat cadrele de răspundere din oraș: directori, ingineri șefi, cîțiva directori adjuncți și responsabili mai importanți, trei sau patru ingineri de pe șantier cu care am legături pe linie de aprovizionare, așa că sala va fi plină, o să se bucure tovarășul Ministru. M-am temut puțin gîndindu-mă ce-o să zică de atîtea fețe necunoscute, pe urmă m-am cugetat că la adică o să spun că erau cadre tinere, nu le-a reținut figurile, erau oameni mici, dar își amintesc de dînsul cu recunoștință, au crescut sub privirea sa, nu-l uită cît i-a ajutat.“ Între timp soseau grupuri și grupulețe de bărbați, nici o femeie, nu, nici o femeie, se pregătea o sărbătoare bărbătească, a capacității de a înfrunta viața, epoca istorică în care ți-e dat să trăiești, problemele societății și ale relațiilor umane, marile bătălii cu dușmanii, cu greutățile obiective si subiective, cu dimensiunile unei opere de construcție uluitoare. Oamenii care soseau, dădeau mîna cu Borțig și se urcau în autobuz pentru a-și continua, instalați comod, discuțiile, nu păreau însă prea sensibili la semnificațiile grave ale sărbătoririi care se pregătea, întrebările adresate lui Borțig erau de cele mai multe ori „ei, cum va fi meniul, nea Fănică? Merită să batem atîta drum?“ sau, „da, de-un vinișor bun te-ai asigurat, nea Fănică? Mi-e sete de aș usca o oramă!“ Autobuzul era pe jumătate plin cînd m-am urcat și eu, găsindu-mi loc în spatele unor tineri mai puțin gălăgioși decît ceilalți. Unul tocmai rostea: „Domnule, n-ar fi trebuit să vin! Omul ăsta mi-a făcut cel mai mare rău. Cînd l-au trecut pe tata tam-nisam pe lis-

ta de chiaburi, deși era un pîrlit de învățător pensionar, numai pentru că era pasionat de stupărit și avea vreo treizeci de stupi, a ordonat să se trimită o adresă la Institutul de medicină din Cluj, unde eram în anul trei, pentru a le anunța originea mea socială. Am fost, evident, dat afară din U.T.M. și apoi exmatriculat. Am lucrat trei ani ca laborant, funcție obținută numai cu mare protecție, în Deltă, în campania antimalarică ! Mi-am reluat studiile doar după ce a trecut vîntul acela de nebunie și s-au mai așezat lucrurile în ordinea lor firească... Și totuși, uite, vin să-l sărbătoresc. Căci oricît de aiurit cu mine, altele le-a brodit bine. Profesorul Micu îmi spune că s-a bătut ca un leu, a înfruntat o mulțime de ștabi foarte puternici de la București, și nu s-a lăsat pînă n-a construit Spitalul județean unde lucrez ! Ce, e puțin lucru ? ?“ Celălalt îl asculta zîmbind visător, se vedea că nu aude ce-i spune celălalt, că gîndurile sale plutesc într-o altă dimensiune a realității. „N-o să-l uit cît trăiesc, frate. Fenomenal, omule, fenomenal : Avea timp pentru toate și avea grijă de toate. Lucram în mica fabrică de dinamuri, care s-a transformat, în bună parte datorită străduințiilor sale, în Uzina de utilaj electrotehnic, unde lucrez acum. Mă calificasem cu trei ani în urmă, lucram într-o secție grea, cu multe rebuturi și nerealizări, cîștigam foarte puțin deși mulți lucram peste orele de program să mai recuperăm, dar ceva nu mergea. Eram înscris la liceu, la fără frecvență, dar n-aveam timp să învăț, nu prea speram să fac mare brînză. Într-o noapte — eram și eu în tură — inginerul a intrat în hală palid, speriat, însoțit de un bărbat mai în vîrstă, cu fața foarte brăzdată. Habar n-aveam cine e. S-a oprit pe rînd lîngă cei ce lucrau, privea cîteva clipe mișcările lui, apoi îl întreba ceva în șoaptă pe inginer și mergea mai departe. Probabil că unii știau cine e căci se lăsase în hală o liniște grea, nimeni nu mai scotea un cuvînt, am simțit și eu că e pe cale de a se produce ceva important. S-a oprit și în spatele meu, poate ceva mai mult decît lîngă ceilalți, și am simțit că privirea aceea (pe care o bănuiam rea, cicălitoare, pusă pe critică) îmi îngreunează mișcările, mi le face mai stîngace, și eram

gata să mă opresc, nu puteam să mai îndur tensiunea ce se aduna în mine, cînd l-am auzit întrebîndu-l pe inginer: «Păi băiatul acesta trebuie adus tocmai în secția asta? Să-și înceapă viața apăsat de un permanent eșec, de efortul gîfîit de a atinge o țintă ce se îndepărtează întruna?» A spus apoi tare: Oprește motorul, tovarășe!» M-am uitat întrebător la inginer și el a dat grăbit din cap. Am oprit și m-am întors cu fața spre ei. «Așa. Bine, zise necunoscutul. Ordinul se primește numai de la șeful direct. Așa e. Bravo!» Mă plictisea lauda lui, n-aveam ce face cu ea. Dar lui nu-i păsa de mutra mea acră și m-a întrebat: «Ce planuri de viitor ai?» Îmi venea să-l înjur, și am răspuns plictisit: «Să ajung și eu odată să-mi iau salariul integral». Necunoscutul a rîs. Avea humor. Inginerul a intervenit grăbit: «E înscris la fără frecvență. Dar merge greu. Multe ture de noapte, multe ore peste program. Și nu merge, căci, știți...» S-au îndepărtat, și necunoscutul s-a oprit în mijlocul halei mici. Inginerul a bătut din palme și a strigat: «Opriți, tovarăși!» Necunoscutul a grăit cu voce calmă, măsurată: «Tovarăși, bună-seara. Sînt primul secretar al Comitetului județean de partid, Onisifor Suciu. De luni de zile tot citesc rapoarte cu neîndeplinirile din acest sector. M-am gîndit: O să tot citesc eu niște înțelepciuni zadarnice, cînd poate că aici, la fața locului, am găsi vreo dezlegare practică. De aceea mă aflu aici, nu să controlez dacă transpirați destul! Ia să vedem, putem face ceva pentru a îndrepta lucrurile, ori ba? Că așa ne chinuim și noi — cum să facem să nu se observe că nu îndeplinim planul (rîse el, și toată hala răsună de rîsete, căci mai auzisem și noi cîte ceva despre corectarea pe hîrtie a rezultatelor din producție) — și vă chinuiți și dumneavoastră, că-i greu și cu salariul întreg, darămite cu jumătate din el! Spuneți ce credeți c-ar trebui făcut, și eu vă promit să încerc să obțin să facem așa!» Domnule, zise tînărul din fața mea, am văzut atunci o ședință cum n-am mai apucat. Întîi a sărit bătrînul Lupaș, maistrul. «D-apăi că de vorbe mi-e plin sacul, a strigat el răgușit, și de cîte ori am tot spus ce ne doare ni s-au uscat

plăminii». «Ei, totuși, bace Lupaș, rîse Suciu. Fă bine și mai zi o dată, că numai popa nu predică de două ori, noi predicăm și de nouăzeci și nouă de ori pînă nu dăm de leac! Zi-i, bace, că eu ascult!» Și a început un torent de vorbe despre utilajul învechit și reformat de zece ori ca să fie lăsat în funcție și a unsprezecea oară, despre mașinile care două ore stau în reparație și o oră merg, ca s-o ia de la capăt, despre timpul pierdut cu căratul pieselor de la un etaj la altul că ascensorul de materiale e stricat de trei ani și altele și altele. Oamenilor li se deschisese gura și gîndurilor li se ridicase stavila, și lucrurile se lămureau cu limpezime, dar nu fără o abureală de mînie și disperare, căci nimeni nu mai credea că situația s-ar putea schimba. După ce au deșertat cu toții sacii de păreri, Suciu a spus, foarte calm: «No, bine, fraților, am priceput. Și mai răbdați o săptămînă-două, că luăm noi măsuri urgente. Nu ne lăsăm noi ușor! Pînă atunci, o să discut cu directorul! Neîndeplinirile din motive obiective trebuiesc compensate prin altceva... Mîine o să vedem de ce directorul... Se întoarse spre inginer și spuse încet: Îi telefonezi imediat ca mîine la nouă să fie la mine cu specialiștii care au lucrat la proiectul de reutilare. La sfîrșitul săptămînii merg la București și aș vrea să-l discut. Cînd s-a îndreptat spre ieșire m-a observat din nou. S-a oprit și a stat o clipă încruntat, gîndindu-se. Apoi și-a întors fața spre inginer: Iar pe băiatul acesta îl pui *numai* în tura de zi! Ne-am înțeles? Numai în tura de zi! Lăsați-l să învețe! Poate va răzbate și el! Trebuie să răzbată! Făcu doi pași spre mine și-mi puse o mînă mare și grea pe umăr: Auzi, măi, tovarășe? Trebuie să răzbați!» Și acum iacătă, mă duc să-l sărbătoresc. Și mă bucur".

„Asta-i, mi-am zis. Unitatea contrariilor sau uite popa nu e popa! Zugrăvește-l pe Onisifor Suciu cu aripi de înger și copite de drac, cînd el n-a fost decît el însuși, încercînd să facă bine și făcînd rău, dînd cu bîta în baltă după vechiul tipic ardelenesc ori mîniindu-se ca ciobanul pe sat pentru că în realitate își temea situația, poziția, cariera promițătoare, măreția lui Onisi-

for Suciu care dacă n-ar fi avut nostalgia propriei măreții, ar fi fost cel mai cumsecade om din lume sau un simplu gazetar de șantaj. Asta e!".

Restaurantul din Parcul Municipal era o construcție nouă, cu o mare fațadă cu uriașe vitrine de sticlă astupate de perdele grele, de pluș, intrarea fiind însă meschină, după colțul fațadei monumentale, cu o ușă rulantă (ce lăsa iarna să răbufnească în holul vast ca al unui teatru cu multe locuri valuri de frig și șuierul înghețat al vîntului) scorojită, cu unele panouri de sticlă crăpate, părînd foarte veche în comparație cu holul pardosit cu imitație de marmoră și cu pereți decorați cu mozaicuri înfățișînd scene rustice idilice. Holul foarte întins era, la sosirea noastră, aproape gol, dar parcă venirea autobuzului ar fi constituit un semnal, el începu să se populeze treptat de o lume veselă, pusă pe sporovăială sau pe glume pipărate, ca în pragul unui chef. Doar cîteva grupuri păreau preocupate, angajate în discuții cu vocea scăzută dar vizibil foarte agitate, îndeosebi cel format în jurul directorului general al șantierului care băuse probabil ceva pentru a-și liniști nervii și avea acum o față descompusă și disperată de parcă ar fi aflat despre moartea neașteptată a cuiva foarte apropiat. Într-un ungher mai îndepărtat, opus intrării, Tiberiu Baciu și profesorul Papahagi, îmbrăcați în haine negre, cu cămăși albe, discutau grav și distins, iar rezemat de garderoba inutilă, căci vremea continua să fie caldă, Vrega pîndea învălmășirea de oameni din fața sa, de parcă ar fi vînat o frîntură de frază capabilă să-i completeze vreun dosar, în timp ce Costică Borțig, roșu de emoție, foarte important și foarte agitat, alerga de colo-colo, intrînd și ieșind frecvent în salonul cu două serii de mese formînd un T uriaș, pe care chelnerii își făceau ultimele pregătiri, în timp ce picolițe drăguțe cărau lăzile cu vin și le așezau în lungul pereților, stricînd eleganța și distincția ansamblului. Doi picoli cu șorț alb și sacouri negre de lustrin umpleau pahărelele de lîngă tacîmuri cu țuică, făcînd ca marea sală să se aburească treptat de duhoarea ei, iar un chelner bătrîn așeza peste farfuriile late, cu grijă, farfurioare

cu antreuri. Era și aici, în salonul mare unde se concentraseră în seara aceea toate forțele restaurantului, ca și în holul unde sosiseră aproape toți invitații, dintre cei importanți lipsind doar sărbătoritul și Furdui (căci despre Primul secretar se știa că va sosi cu întîrziere, atunci cînd va putea), domnea o agitație stăpînită, destinsă, o atmosferă de așteptare ca în pragul marilor festinuri.

L-am văzut pe Borțig răsuflînd ușurat cînd constată sosirea Primarului, și peste puțin timp — gîndindu-se că în douăzeci de minute va fi prezent și Onisifor, căci îl rugase pe Costică să meargă ca vîntul, și știa de ce-i în stare bătrînul șofer — începu să-i îndemne discret pe cei de la margine, care erau și cei mai tineri și mai neexperimentați, să treacă fără grabă în salon, să-și caute locul (întocmise, ca la marile dineuri oficiale, la sfatul lui Tibi Baciu, și o listă a locurilor, fixată, în două exemplare, în dreapta și în stînga intrării în salon, pe cîte o masă rotundă, și indicase, la masă, locul fiecărui invitat cu o carte de vizită cuprinzînd nu numai numele și prenumele, dar și funcția) „ca totul să se desfășoare cît mai disciplinat, să fie mulțumit tovarășul Prim“ — care, evident, nu apăruse și toată lumea aflase că va apărea la un moment nedeterminat, pe neașteptate. Apoi, încetul cu încetul, lumea adunată în hol se rîndui la lungile mese din salon, totul era clar, totul fusese prevăzut cu exactitate, Borțig fu fericit cînd îl determină și pe Furdui să intre, să se oprească în dreptul locului de cinste rezervat lui, unde rămase în picioare — în timp ce în lungul meselor oamenii începuseră să golească pahărele de țuică și îi chemau insistent și destul de gălăgios pe ospătari să le umple din nou — discutînd, în aparență foarte degajat, în realitate foarte nervos, iritat că e pus să-l aștepte pe Onisifor, așa cum făcuse de atîtea ori în viață (nu numai acum, cînd nu-l mai lega de fostul său șef decît amintirea — implacabila și neiertătoarea amintire — și, mai vîrtos decît ea, informația că Primul secretar va veni și el, va face act de prezență și, mai mult ca sigur, va controla (făcînd o glumă, așa cum obișnuia el, căci cele

mai serioase și mai grave reacții, care la alții s-ar fi tălmăcit în înjurături și scandal, la Mureșan luau forma blîndă și doar pe ascuns corozivă a glumei) dacă el, Furdui, e prezent, dacă i-a executat ordinul (dintre cele mai dificile și mai complicate pentru că nu fusese rostit în mod clar ci lăsat numai așa, vag, să plutească fără precizie și fără consistență, ca să te trezești apoi pe neașteptate că ești întrebat, tot așa, ușor, oarecum în glumă, a șagă, de ce n-ai făcut ceea ce trebuia să faci și să te vezi împins tot mai spre margine, pînă te trezești — vorba amatorilor de fotbal — pe tușă, transformat în rezerva de aur care nu va mai fi folosită niciodată). Cînd Onisifor își făcu apariția și fu condus la locul de cinste rezervat lui în centrul laturei mai scurte a T-ului, Borțig se străduí să facă o gălăgie de care se ferea de obicei (căci niciodată nu știi dacă iese bine sau ba, e mai recomandabil să păstrezi o moderație înțeleaptă, dar de data aceasta era prea amestecat în toată această afacere încurcată ca să mai poată da înapoi, așa că era mai bine să riște totul pe o carte, să joace tare, ori cîștigă totul ori pierde și se duce dracului, linia de ponderație și de moderație nu mai exista, și gata!), aplaudă din toate puterile, parcă ar fi dorit să i se bășice palmele, și ceilalți îl imitară, nu prea își dădeau seama dacă e bine sau nu, nici de ce ar trebui să-l aplaude atît de furtunos pe mosneagul neîndoielnic impozant și arătos din capul mesei care le primi omagiile atît de firesc de parcă nici nu s-ar fi putut imagina că ele n-o să se producă, însuși Furdui, care nu-l prea avea la inimă pe Onisifor Suciu (își bătuse cam prea des joc de suficiența sa, deși nu-i îngrădise afirmarea, trecerea în funcții tot mai importante, cariera), aplauda vesel, cu inima plină de bucurie pe care mai tîrziu încercă s-o înțeleagă, dar nu reuși.

Totuși, cu cîteva secunde în urmă, cînd Borțig îl rugase să prezideze banchetul, să rostească cele cîteva fraze introductive fără de care mulți dintre cei prezenți nu vor sesiza „semnificația deosebită a sărbătoririi la care participă", îl refuzase foarte ferm și cînd directorul general încercase să insiste îl repezise cu bru-

talitate (el, care avea o grijă deosebită ca niciodată să nu se lase stăpînit de nervi, dovedind că pînă și în cele mai dificile și mai enervante momente știe să se domine, să judece la rece, cu cumpăt, fără grabă și fără ieșiri isterice). Nu dădu atenție nici măcar afirmației lui Borțig, atît de disperat că în ultima clipă întregul eșafodaj construit de el cu atîta grijă și minuțiozitate este amenințat să se prăbușească sau, cel puțin, să nu mai apară atît de splendid cum și-l imaginase, din cauza unei banale chestiuni de detaliu pe care o scăpase din vedere căci i se păruse cu totul neînsemnată și de facilă de rezolvat, încît nu ezită să recurgă la o minciună, că „însuși tovarășul Prim, Mureșan, a sugerat ca festivitatea să fie deschisă de tovarășul Furdui pentru a pregăti astfel cadrul în care va lua, mai tîrziu, cuvîntul și dînsul, tovarășul Prim!" Borțig se dovedi însă și în această situație descurcăreț și îl convinse pe Tibi Baciu, a cărui funcție i se părea mai impresionantă decît aceea a profesorului Papahagi (pentru el diferența dintre bătrînul academician și profesorii de la Institutul local de învățămînt superior pe care-i scotea în perioadele de vîrf, împreună cu studenții lor, să-i sorteze merele, cartofii sau ceapa acumulată în depozite, plătind institutului munca lor la tarif de muncitori necalificați, fiind cu totul lipsită de importantă), să prezideze banchetul în calitate de „vechi prieten al tovarășului ministru și de fiu foarte respectat al orașului nostru", iar Baciu, care nu avea forța de a refuza nici o solicitare, dacă nu era direct legată de activitatea Institutului său, acceptă fără dificultate.

Temîndu-se să lase desfășurarea celorlalte luări de cuvînt la voia întîmplării, Borțig îl rugă pe profesorul Papahagi să pronunțe un toast imediat după cuvîntul de deschidere, ținînd seama de faptul că e cunoscut de tot orașul ca vechi prieten și colaborator al tovarășului ministru, în afară de faptul că „sîntem cu toții mîndri că o înaltă personalitate a științei noastre a onorat într-o perioadă orașul nostru cu prezența sa aici și a predat cursuri memorabile la institutul nostru". Asigurat și de acest punct al programului, Borțig s-a

frămîntat mult să găsească o persoană cît mai reprezentativă și mai potrivită dintre foștii colaboratori ai lui Onisifor, și s-a oprit la fostul director al Fabricii de încălțăminte, Biro, numit de către Suciu și foarte apreciat în toată perioada cînd el a rămas în oraș, pentru a intra după aceea repede în conul de umbră și a fi, în mai puțin de un an, înlocuit, trimis într-o muncă oarecare, lipsită de importanță, la sindicate, și despre care Borțig știa că îl pomenește totdeauna de bine, cu o recunoștință cu totul îndreptățită, pe fostul său șef. Biro primi bucuros această sarcină și se apucă să-și întocmească, absorbit, textul pe care urma să-l citească. Borțig socoti că cei trei vorbitori vor fi cu totul îndestulători pentru „a umple timpul" pînă la sosirea Primului secretar, în prezența căruia era convins că dorința de a lua cuvîntul se va înviora considerabil, dar se gîndi că Onisifor s-ar putea interesa de lista vorbitorilor (căci Borțig știa că fostul său șef verifica de fiecare dată, chiar și cu prilejuri aparent lipsite de importanță, lista celor înscriși la cuvînt, și ștergea un nume-două ori adăuga altele, după cum considera că e necesar) și — deși era pregătit să-i spună că este vorba doar de lista pentru prima perioadă, de dinainte de sosirea lui Mureșan, după care totul va intra sub îndrumarea acestuia — fu cuprins de îngrijorare că sărbătoritul ar putea socoti lista nesatisfăcătoare. O mai revizui, deci, o dată și își dădu seama că se pripise într-adevăr, printre vorbitori nu se afla nici unul dintre conducătorii de astăzi ai fabricilor față de care Onisifor arătase o grijă deosebită, și nu se îndoia că ochiul său foarte experimentat ar fi observat din prima clipă această absență și Onisifor nu ar fi întîrziat să i-o reproșeze. Îl căută deci pe directorul Uzinei de utilaj electrotehnic, dar nu-l găsi, spre marele său necaz, printre cei prezenți, și trebui să se arate mulțumit că l-a zărit pe inginerul șef, pe care nu trebui să-l lămurească prea mult ca să accepte să spună cîteva cuvinte, deoarece „tovarășul Ministru a fost acela care a ridicat uzina noastră pe prima treaptă a dezvoltării spre ceea ce este azi". Cu aceasta Borțig își socoti eforturile încheiate,

dar înainte de a-și ocupa locul (fixat cu modestie spre coada mesii) și de a bea o gură de țuică, pe care o jinduia de mult și socotea că o merită pe deplin, constatînd că sala e invadată de gălăgie ca de un fum des, se repezi în capul mesii și luînd cuțitul lui Tibi Baciu începu să lovească un pahar, scoțînd un sunet atît de strident încît îi făcu pe toți comesenii să amuțească și să-l privească plini de curiozitate. „Tovarăși, strigă Borțig din răsputeri, vă rog să-i dăm ascultare tovarășului director general Tiberiu Baciu, ilustru fiu al orașului nostru, care a acceptat să ne facă cinstea de a prezida acest banchet și care va rosti cuvîntul de deschidere."

Se făcu tăcere (sau zgomotul din sală fusese atît de mare încît o oarecare scădere a lui putea să pară tăcere, căci unii dintre meseni continuau să vorbească nestingheriți între ei, să-și urmeze discuțiile, puțin le păsa de agitația lui Borțig și de cuvîntarea anunțată a unui „fiu al orașului" de care n-au mai auzit niciodată) și Tibi Baciu se ridică, grav și solemn, și își roti privirea peste cei strînși în jurul meselor de parcă i-ar fi cîntărit, ar fi cumpănit ce merită să le spună și ce nu, iar Onisifor Suciu se mișcă puțin, abia perceptibil, ca să se așeze mai comod pe scaunul cu spetează, grijuliu însă ca mișcarea să fie minimală, să nu-i altereze înfățișarea de statuie. Cineva de lîngă mine întrebă în șoaptă „dar ăsta cine o mai fi ?", iar altul răspunse mai tare, oarecum plictisit, „dracu știe, careva ștab de la București, dar nu din sectorul nostru". Chelnerii nu se lăsară însă tulburați în activitatea lor, ei erau aici nu ca să asculte discursuri, ci ca să-și facă meseria, nu e ușor să schimbi de trei ori șaizeci de farfurii, să servești patru feluri, să ai grijă de șaizeci de pahare dintre care multe se golesc cu o frecvență îngrijorătoare (cei ce se dovedeau grăbiți fiind mai cu seamă clienții lor vechi, oameni care vor veni și mîine sau poimîine și ale căror bacșișuri contau în bugetul lor), iar timpul era măsurat, drămuit cu grijă, pînă la 22,30 totul trebuia să se termine, ca la 23 să nu se mai afle nimeni în sală, iar începerea întîrziase, tot-

deauna mesele acestea oficiale aduc încurcături, se plîngeau ei în gînd, iar Tiberiu Baciu aşteptă cîteva minute să se termine cu zăngănitul de farfurii, pînă şi-a dat seama de situaţie şi s-a hotărît să înceapă.

Tibi era un vorbitor degajat, elegant, capabil să dizerteze despre orice şi oricînd, dar nu era oratorul pe care şi-l dorise Onisifor, în orice caz nu făcea genul de oratorie cu care era obişnuit „onoratul auditoriu" din sală — căci aşa i s-a adresat, plimbîndu-şi privirea peste feţele din jurul mesei şi nevăzînd, evident, pe nimeni, căci pentru el nu mai exista decît pîlpîirea de flamuri multicolore a unor fraze frumos închegate, iar Onisifor păru şi mai nemulţumit, îngăduindu-şi să-i arunce o privire scurtă şi fulgerătoare, în care reproşul se îmbina cu ameninţarea reţinută şi rece, lui Furdui, care ar fi fost firesc să prezideze, pînă la venirea lui Mureşan, şi să imprime cuvîntărilor stilul precis, concret, la obiect, pe care ştia că îl agreează fostul său şef, nelăsînd ca dezbaterea — care avea un scop bine definit, nu o zadarnică gargariseală — să lunece spre tonalitatea vagă pregătită de discursul lui Tiberiu Baciu. Furdui se prefăcu însă că nu observă nimic, părea sincer interesat de ideile exprimate de vorbitor, îl asculta atît de concentrat, cu privirea pironită asupra lui, încît te mirai că nu-şi ia notiţe, dar în realitate se gîndea la problemele urgente ce-l asaltau, la ocazia ce i se oferea să ceară lui Mureşan două sau trei dezlegări necesare ca a doua zi, din prima oră, să dea nişte dispoziţii urgente. Vorbele lui Baciu lunecau deci fără ecou în mintea lui Furdui, rămînînd simple sunete agreabile unduind în timpane. Dealtfel, cu cîteva excepţii, probabil intelectuali pasionaţi de rostirea frumoasă, „onoratul auditoriu" părea, după primele trei-patru fraze, complet neinteresat de cuvîntarea lui Baciu şi se întorsese la conversaţiile în grup, mult mai pasionante, căci oratorul plutea în generalităţi frumos formulate, dar de-o nemaipomenită banalitate, iar după prima propoziţie, în care anunţase

că „ne-am adunat pentru a-i aduce prinosul stimei noastre, după un vechi și frumos obicei al pămîntului, tovarășului Onisifor Suciu, vechi și încercat luptător comunist, unul dintre primii ziditori ai vieții noi pe aceste meleaguri", se lansase într-o expunere despre avantajele socialismului, și părea că nu va putea ajunge decît foarte greu să găsească o frază de încheiere potrivită, așa că cei cîțiva ascultători atenți ajunseseră să facă în minte fel de fel de presupuneri despre modul cum va încheia, și dacă s-ar fi putut ar fi făcut pariuri în legătură cu această pasionantă problemă, în timp ce Onisifor arăta tot mai nervos și mai îmbufnat, căci el dorea altceva, nu elegante exerciții de dizertare pe teme generale. Lumea răsuflă deci ușurată cînd Baciu, spre surprinderea tuturora, își încheie cuvîntarea fără nici un efort, de parcă ar fi ajuns la concluzia unei demonstrații extrem de strînse, și spuse foarte solemn că „sub semnul acestor idei generale care sintetizează atît de potrivit sensul de ansamblu al bogatei sale activități, declar deschisă festivitatea în onoarea tovarășului nostru stimat și iubit, Onisifor Suciu", și lumea izbucni în aplauze, fericită că a trecut cu bine acest hop. Tiberiu Baciu se așeză foarte țeapăn, zîmbitor și satisfăcut, în timp ce Borțig constata speriat că uitase să-i predea lista vorbitorilor și să-l roage să anunțe, cum era firesc, vorbitorul următor. Directorul general sări deci ca ars de pe scaun, răsturnîndu-l cu zgomot, și alergă în capul mesei, unde se opri, respirînd greu, în spatele lui Onisifor, de parcă ar fi căutat apărare, și strigă, filfîind foaia de hîrtie pe care o ținea în mînă: „Urmează la cuvînt tovarășul profesor academician Papahagi care, în prima perioadă a așezării bazelor noii noastre vieți, ne-a făcut cinstea de a fi profesor universitar în orașul nostru". Bătrînul profesor, care din fericire nu auzi rîsul înăbușit izbucnit ici-colo, se ridică încet, cu o încetineală calculată, bine învățată, devenită obișnuință, menită ă dea prezenței sale importanță, solemnitate, greutate. Roti

o privire scrutătoare, oarecum amenințătoare, peste fețele celor prezenți, își drese vocea, ca vorbitorii care se pregătesc pentru un exercițiu mai îndelungat, și rosti sec, cu un glas strident, ascuțit, de goarnă (atît de diferit de glasul din conversațiile în cerc restrîns, domol, grav, căruia încerca să-i dea, de obicei fără să reușească, modulații de violoncel): „Tovarăși! Ne-am adunat aici ca să sărbătorim în persoana tovarășului nostru stimat și iubit, a tovarășului ministru Onisifor Suciu, nu numai o personalitate plină de merite și de succese, dar și — aș spune chiar că în primul rînd — pe un luptător încercat, care a știut să facă față exigențelor unui moment grav al istoriei noastre, cînd fiecare dintre noi avea datoria să fie gata să înfrunte dușmanul și să lupte ca un leu!“ Onisifor părea, în fine, satisfăcut, profesorul găsise struna pe care el dorise s-o audă vibrînd cu putere în seara aceasta importantă, dar mulțumirea sa începu să scadă treptat, deoarece profesorul, care deși își dădea seama că trebuie să depună toate eforturile pentru a-i fi pe plac protectorului său (simțind obscur că s-ar putea să mai aibă nevoie de sprijinul său) si să se concentreze asupra meritelor lui, făcînd doar vagi aluzii la ale sale (ale lui Papahagi), era atît de înzidit în conștiința propriei sale importanțe încît nu putea ieși cu nici un preț din acest spațiu și începu să vorbească pe larg, din ce în ce mai pasionat, despre rolul său propriu, considerat mai important ca oricare, în acea perioadă („perioadă eroică“, cum o numea el mereu), despre „luptele ideologice ale epocii“ și despre „vrăjmașii ce trebuiau îngenuncheați și înfrînți, eliminați din viața culturală, din universități, din știință, literatură si artă, pentru a curăți terenul de buruieni veninoase și a lăsa ca lumina soarelui democrației și socialismului să se reverse nestingherită asupra semănăturilor bune și sănătoase, asupra cărturarilor și creatorilor inspirați de învățătura marxist-leninistă!“ Cei de față nu se mai arătau plictisiți și absenți ca în tim-

pul cuvîntării lui Tibi Baciu, șușotelile și rîsetele încetaseră, cei mai mulți dintre ei, chiar și cei lipsiți de orice atracție spre probleme teoretice, spre literatură sau spre artă știau cîte ceva despre problemele abordate cu patimă de bătrînul academician și se obișnuiseră de mulți ani să audă despre el opinii diametral opuse celor ce li se spuneau acum, ascultau frazele privindu-se nedumeriți. Printre cei invitați de Borțig se aflau și cîțiva profesori mai importanți de la Institutul de învățămînt superior din oraș (îndemnați să participe de aluzia făcută de abilul director general la dorința primului secretar „de a se marca rolul tovarășului Suciu în crearea formei actuale a Institutului nostru prin unificarea institutului român și al celui maghiar, rămase pînă atunci separate, și făcînd astfel ca tineretul studios să trăiască, să lucreze și să învețe împreună, umăr la umăr, de orice naționalitate ar fi"), printre ei și rectorul, un profesor de literatură română care a avut un rol foarte activ în readucerea în circulație și reașezarea în prețuirea și cinstirea meritată a doi sau trei dintre scriitorii scoși de pe tărîmul literaturii în anii lui Onisifor, probabil la îndemnul lui Papahagi, invidios de faima lor, și acesta, fire colerică și dispusă să-și dea drumul fără prea multe îngrădiri, conștient că se bucură de prețuire în cercuri importante din Capitală și nu are de ce să se teamă de „eminențele locale" — cum le numea în batjocură, sări de pe scaun revoltat: „Stai, domnule Papahagi, țipă el înăbușindu-se de mînie. Pînă aici!... I-ați scos din literatură pe Arghezi, pe Blaga, pe Agârbiceanu, și atîția alții! L-ați pus în loc pe A. Toma. Foarte bine. Erați oameni din alte specialități, nu v-ați priceput, ați greșit, hai să le uităm, greșelile domniilor voastre! Dar să vină unul și să se laude cu aceste greșeli — auziți, domnule profesor, greșeli, condamnate de partid? Înțelegi? Greșeli condamnate de partid! — este prea din cale afară de mult! Mai slăbiți-ne, domnule profesor!"

Academicianul stătea țeapăn, grav, solemn, privind drept înainte, de parcă n-ar fi auzit cuvintele tînărului rector. Dar Onisifor își imaginase prea frumoasă și solemnă sărbătorirea sa ca să poată îngădui ca ea să fie tulburată cu astfel de fleacuri. Se îndoi deci ca să clipnească muchea unui pahar cu cuțitul de care nu se atinsese încă, nu avea în seara aceea poftă de mîncare, felurile i se păreau fade, nearătoase, sărăcăcioase, neatractive, și după ce clinchetul violent produse liniștea dorită, se ridică în picioare, înalt, drept, impunător, puțin încruntat, vădit supărat: „Tovarăși, spuse el, de parcă ar fi pus la punct pe participanții la o ședință care nu se desfășura în făgașul dorit de el, am acceptat să vin la acest banchet doarece eram convins că tovarășii mei de luptă din Orașul din Nord știu să respecte nu numai faptele oamenilor, dar și pe oameni. Nici unul din noi nu trebuie să uite că omul e cel mai scump capital, așa cum m-am străduit — ne-am străduit cu toții — să îl privim pe vremea cînd am muncit împreună la așezarea temeliilor vieții noi, socialiste, în Orașul din Nord. Vă rog să nu uitați nici acum acest lucru. Lăsați pe vorbitori să-și exprime părerile și dacă nu sînteți de acord cu ele, luați cuvîntul și expuneți-le pe ale voastre!" În sală se așternu liniștea, tonul aspru și tăios al acestui bătrîn de care puțini își mai aminteau și nu mult mai mulți auziseră despre el din discuții mai vechi sau din povestiri despre trecut spuse la un pahar de vin, li s-a părut neobișnuit la un banchet, dar impunător. Profesorul Papahagi continua să stea drept și netulburat, privind înainte cu fața neclintită, de parcă n-ar fi fost nici o clipă vorbă de el, și cînd Onisifor se așeză la locul său, nemulțumit că a trebuit să intervină în desfășurarea unei festivități pe care o crezuse atît de bine organizată încît nimic neașteptat n-o putea tulbura, dar satisfăcut, în același timp, că făcuse din nou o demonstrație de fermitate și de autoritate și că nimeni nu mai crîcnise după ce lucrurile au fost puse la punct de el, Papahagi își continuă cuvîntarea de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat și nimeni nu l-ar fi întrerupt. Era

însă destul de ager și de abil ca să-și dea seama că nu trebuie să exagereze cu reamintirea unor aspecte, dragi lui, ale trecutului, căci ele au vrăjmași îndrăzneți în auditoriu, și trecu, de parcă ar fi terminat prima parte a expunerii sale și ar fi ajuns la o altă serie de idei, la elogiul lui Onisifor. Papahagi, era un bărbat experimentat, își dădea seama de valoarea cuvintelor și de măsura acceptabilă a lingușirii, îl cunoștea bine pe Onisifor și știa că el este încîntat de reamintirea meritelor sale, dar că exagerarea laudelor i se pare mai curînd luare în răspăr și caracterul său umbros e înclinat, în asemenea cazuri, spre fixarea de concluzii nefavorabile, așa că fu măsurat, ponderat, echilibrat, rostea cuvintele cu răceala unei demonstrații de matematică, punînd în relief parcă în mod ostentativ obiectivitatea de care e capabil, realismul cu care îl situează pe sărbătorit în contextul unei perioade revolute, și ascultătorii îl urmăriră cu interes, uitînd parcă gafele sale inițiale și incidentul produs de ele, iar Onisifor părea tot mai îmbunat de elogiile ce i se aduceau, în aparență cu măsură, în realitate plenar, fără nici o nuanță de umbră. Atunci cînd Papahagi își termină cuvîntarea, aplauzele fură destul de vioaie, deși poate că în bunăvoința manifestată față de bătrîn se simțea și sentimentalismul atoateiertător la care o bună parte din auditoriu ajunsese mulțumită paharelor golite, și Baciu, care se ridicase, în mînă cu foaia de hîrtie pe care Borțig însemnase ordinea luărilor de cuvînt și avusese răgaz să i-o strecoare, trebui să aștepte cîteva secunde pînă cînd aplauzele s-au stins și a putut rosti : „Acum are cuvîntul tovarășul Ștefan Biro, vechi activist sindical, unul din colaboratorii tovarășului Onisifor Suciu în prima etapă a trecerii industriei din orașul nostru pe o nouă treaptă de modernizare". Bătrînelul descărnat și chel care s-a ridicat la cuvînt era însă așezat destul de departe de capul mesei și socoti că locul vorbitorului e totuși mai aproape de sărbătorit, așa că își luă de pe masă teancul de foi pe care le umpluse cu scrisul său mare și stingher și se grăbi spre fruntea mesei, făcîndu-și loc între Furdui și pro-

fesorul Papahagi, care își trase scaunul mai la o parte vădit iritat că e deranjat. Fostul director al Fabricii de încălțăminte avea o memorie bună, în care întîmplările anilor săi de ascensiune s-au păstrat cu claritate, și din hîrtiile sale — citite cu o pronunție destul de ciudată — ca să nu spun foarte comică — se desprindea clar și amănunțit un adevărat istoric al luptelor purtate pentru instaurarea puterii populare, reconstrucție și trecerea la dezvoltarea economică planificată, pe care participanții la banchet le cunoșteau foarte bine (și uneori din unghiuri de vedere diferite de cel deschis de bătrînul activist sindical), așa că lectura sa monotonă începu, după cîteva minute, să se înece într-un murmur surd de nemulțumire, într-o rumoare tot mai vioaie, din care prinseră să se contureze primele cuvinte de protest sau de luare în răspăr, dar mai ales îndemnul tot mai insistent, reluat de mai multe voci: „Scurtează, Biro-baci, treci la subiect!“ Bătrînelul era însă, probabil, atît de concentrat să-și descifreze cuvintele notate în grabă, cu scrisul său greoi și dezlînat, și să pronunțe cît mai corect cuvintele, încît nu părea să sesizeze ce se întîmplă în sală, așa că vacarmul spori și cuvintele lui Biro-baci deveneau tot mai ininteligibile, iar Tibi Baciu, aducîndu-și aminte că este, totuși, cel ce prezidează festivitatea și temîndu-se de vreo nouă admonestare penibilă făcută de Onisifor, se ridică de pe scaun și făcînd semn vorbitorului să se oprească o clipă, strigă, ca să depășească valurile destul de agitate ale rumorii din sală: „Domnilor! Domnilor! Vă rog să faceți tăcere, nu întrerupeți pe orator! Aveți puțintică răbdare!“ Baciu nu aflase că numai cu cîteva zile înainte un ansamblu de la București jucase cu mare succes pe scena teatrului local „O scrisoare pierdută“ și că unele replici de pomină au fost atît de reactualizate în amintirea cetățenilor amatori de artă din Orașul din Nord încît erau repetate cu orice ocazie spre hazul neistovit al celor prezenți, după cum nu-și dădu deloc seama că, amuzat de situație, folosise niște faimoase cuvinte, așa că rămase uimit cînd cineva din sală îi răspunse, în

rîsetele întregii asistențe tot mai predispuse spre veselie de vinul care, datorită hărniciei ospătarilor, curgea din belșug: „Ce răbdare, venerabile domnule prezident! Ceasurile sînt înaintate! Sînt și alți oratori înscriși să vorbească!" Tibi Baciu fu atît de mirat de explozia de rîs ce urmă acestei intervenții încît nici nu căută să pătrundă cuvintele ce i se păreau, totuși, foarte cunoscute și ezită o clipă, privindu-l oarecum zăpăcit pe vechiul activist sindical care nu înțelegea nimic din ceea ce se întîmpla în jurul său, lăsînd astfel răgaz ca o altă voce să se ridice din sală: „Dacă mă iubești, stimabile Biro-baci, fă-mi hatîrul... să trecem la plebicist... pardon, mai spre anii noștri... dorința adunării!" Tibi Baciu înțelese acum și era să izbucnească în rîs, căci n-ar fi crezut că banchetul lui Onisifor Suciu va prilejui recitarea de fraze din Caragiale, dar se gîndi că Onisifor ar putea și el să sesizeze jocul și să se supere, așa că spuse, prefăcîndu-se supărat: „Este lăudabil, tovarăși, că îi studiem cu atîta osîrdie pe clasici, dar e mai puțin lăudabil să-i citați cu astfel de ocazii solemne!" Se întoarse, totuși, spre vorbitor, și îi șopti: „Scurtați, vă rog, treceți la ultimele două pagini". Bătrînelul, emoționat, zăpăcit acum și de întrerupere, nu reușea să înțeleagă ce se întîmplă, dar pricepu că i se cere să treacă la ultimele două pagini și se supuse fără să ridice nici o obiecție, bucuros și el că scapă de efortul obositor al descifrării și al rostirii, și aceste pagini se dovediră pline de bun simț, cuprinzînd o scurtă sinteză a realizărilor din perioada cînd Onisifor îndeplinea funcția de prim-secretar, în care se sublinia „munca plină de abnegație a muncitorimii, a țărănimii muncitoare și a intelectualilor progresiști, în condiții grele, uneori foarte grele!" și încheindu-se cu o urare călduroasă pentru Onisifor, în care era asigurat că oamenii muncii din Orașul din Nord îi vor păstra amintirea. Această parte a cuvîntării fu atît de apreciată — nu numai pentru scurtimea ei, ci și pentru bunul simț al aprecierilor — că Biro-baci se întoarse la locul său în mijlocul unui ropot de aplauze. Așteptînd sfîrșitul lui, bucuros că

Intermezzo-ul caragialesc nu fusese observat de Onisifor și se terminase fără a provoca grave supărări, Tiberiu Baciu se pregătea să dea cuvîntul inginerului sef al Uzinei de aparataj electrotehnic, cînd Borțig, care ieșise pe neobservate din sală pentru a se instala lîngă telefonul din biroul responsabilului restaurantului pentru a fi informat atunci cînd primul secretar va ieși din sediu ca s-o pornească spre locul banchetului, irupse în sală emoționat și agitat: „Atenție, tovarăși! Tovarășul Prim va sosi în cinci minute!“

XII

MUREȘAN ÎȘI FĂCU INTRAREA ÎN VASTA SALĂ a restaurantului deslușind în larga ei scoică un vuiet mai învălmășit decît acela al mării, și urechea sa experimentată, învățată să sesizeze și să măsoare schimbarea zgomotului înăbușit al glasurilor dintr-o sală, ca pe-un instrument capabil să exprime atenția sau slăbirea ei, acordul sau dezaprobarea neexprimată, surprinse cu satisfacție transformarea vuietului monoton, egal, ca baterea valurilor unui lac în țărmuri, al plictiselii și așteptării, în izbucnire a satisfacției că, iată, în fine, cel așteptat și-a făcut apariția, iată-l, e, în sfîrșit, printre noi, și ropotul de aplauze cu care se obișnuise să fie primit. Mureșan n-ar fi putut spune că nu-i face plăcere această primire călduroasă, dar se încruntă fără să vrea cînd, condus cu solemnitate de Borțig spre locul ce i s-a făcut în fruntea mesei (căci, îndată ce fu anunțată apropiata sosire a Primului, responsabilul năvăli în sală ca să supravegheze cu strășnicie ordinea pe care ospătarii se grăbiră s-o facă pe mese, golindu-le de sticlele inutile, de bucățile de pîine pe jumătate mîncate și de farfuriile mînjite de mîncare, lăsînd ca totul să pară curat, neatins, feciorelnic, ca ochii lui Mureșan să se poată bucura de ordinea desăvîrșită în care a fost așteptat), văzu că o mulțime de notabilități, directori și directori generali din diferite sectoare, își părăsesc locurile și se grăbesc spre el, cunoștea acest obicei de a folosi orice ocazie pentru a-i smulge o aprobare, un aviz, o încuviințare, la început îi plăcuse să constate cît e de nelipsit, cît de multe chei ale situațiilor se află în puterea sa, să-și

demonstreze memoria, capacitatea de a reține datele problemelor aduse în discuție, competența de a găsi soluții rapide, luciditatea cu care disocia propunerile acceptabile de cele insuficient gîndite, totuși în decursul timpului s-a convins că unii i-au prins slăbiciunea și profită de ea pentru a obține aprobări mai ușoare decît cele sperate din ședințe de lucru, permițînd analize mai temeinice și consultarea mai concludentă a altor specialiști, se străduia să pună capăt acestei practici uneori dăunătoare, dar de multe ori se mai lăsa prins în capcanele ei, ce să-i faci, îl flata încrederea manifestată față de operativitatea și de memoria sa fenomenală (pe care o socotea și el fenomenală deși se străduia să nu-și exagereze calitățile, să păstreze cumpăt și ponderație, să fie modest, conștient de lipsurile sale și dornic să depună eforturi consistente pentru lichidarea lor). Astăzi însă era prea obosit și prea nervos ca să admită atacul viclean al solicitanților, așa că le făcu un semn de interdicție cu palma ridicată, le indică, ridicîndu-și degetul spre scaunele părăsite, să-și ocupe locurile, să stea liniștiți. Însă cîțiva, mai rapizi și mai înfigăreți, ajunseseră în jurul său, se înghesuiau să-i poată vorbi, se produse o adevărată busculadă, cuvintele se amestecau și se învălmășau încurcîndu-și sensurile și deformîndu-și reciproc rosturile. „Ar fi urgent să aprobați...“ „vagoanele stau, și noi..“ „nu mai putem reduce, sîntem...“ „ministerul pretinde...“ „un telefon la tovarășul vicepreședinte...“ Onisifor, profund jignit că la izbucnirea veștii că Mureșan e pe cale de a sosi fusese mutat de la locul său din fruntea mesii, în dreapta, căci, șoptise responsabilul respectuos „locul din capul mesei îi revine de drept primului secretar“, vedea acum cuprins de o mînie surdă că nimeni nu-l mai ia în seamă, că toată atenția se concentrează asupra lui Mureșan, dar se mai liniști cînd îl auzi pe acesta spunînd supărat celor din jurul său și croindu-și drum printre ei spre locul arătat de Borțig, „Dar mai încetați, tovarăși! Unde sîntem? Ce, ne-am adunat să ne rezolvăm problemele?“ Ajunse se la masa la care ședea Onisifor și îi privi nehotărît

pe bătrînii așezați acolo, la locul de cinste pe care avea să-l confirme prezența sa, neghicind, în mod evident, care e Onisifor Suciu, și dînd mîna, la întîmplare, cu toți cei aflați acolo și printre care se putea presupune că e sărbătoritul, spunîndu-i fiecăruia „vă felicit din toată inima" și lăsîndu-l pe adevăratul Onisifor Suciu printre cei mai din urmă. Apoi, sprijinindu-se de spătarul scaunului din mijloc, adresîndu-se după toate semnele celor ce se înghesuiseră în jurul său, căci continua cuvintele spuse lor, vorbind tare, pentru întreaga sală foarte atentă, grăi bine dispus, bucuros: „Sau, așa cum știm, ne-am întrunit aici ca să sărbătorim un vechi tovarăș, care în perioada grea a începutului a făcut mult pentru orașul acesta? Desigur, ne-a lăsat multe probleme, avem har Domnului și noi cu ce să ne batem capul și să avem insomnii (sala se umplu de rîsete aprobatoare, de strigăte de „ba bine că nu!", „așa e", „precum spuneți" și multe altele care dovedeau deplina consonanță cu ideea exprimată de șef), dar a deschis un drum! Aceasta e problema noastră de astăzi, nu vagoanele de care are nevoie tovarășul Constantinescu! Hai, dați-i drumul! Ei, tovarășe Furdui, se întoarse el spre primar, amintindu-și că acesta colaborase cu sărbătoritul, parcă aveai ceva de spus? Dă-i drumul! Te ascultăm!" Furdui, zîmbind încîntat, reproșîndu-și că nu pregătise nici un punctaj desi fusese avertizat din timp de Borțig, se ridică și începu să vorbească plin de gravitate, de parcă ar fi împărtășit rodul unor îndelungate meditații: „Da, tovarăși, bine a grăit tovarășul Prim-secretar Mureșan! Tovarășul Onisifor Suciu merită stima noastră pentru deschiderea unui drum anevoios, care cu multe lupte, înfrîngînd mari greutăți, a ajuns în epoca noastră luminoasă". Se opri, aruncă o privire satisfăcută și circulară asupra celor prezenți și începu să vorbească pe larg, cu amănunte menite să arate că nu-i scapă nici o problemă, despre realizările, preocupările și proiectele actuale de dezvoltare pe toate planurile a Orașului din Nord. „Putem să-i spunem cu satisfacție tovarășului nostru Onisifor Suciu: Puteți să vă bucurați, iu-

bite și stimate tovarășe, liniștit de odihna binemeritată, căci cei de astăzi ne aflăm zi și noapte neclintiți la datorie!“ Aplauzele izbucnite arătau că frazele lui Furdui erau cele așteptate de cei prezenți, corespundeau preocupărilor și părerilor lor și nemulțumirea lui Onisifor Suciu, care simțea că numai el fusese uitat din lungul (și dezlînatul) discurs al lui Furdui, că el apărea ca un strămoș aproape cu totul uitat, decedat de mult, în cinstea căruia e inaugurată o placă comemorativă, ca urmare a uneia dintre ciudatele inițiative de acest fel ce apar din cînd în cînd ca oamenii să nu-și poată vedea liniștiți de treabă. Altădată, s-ar fi sculat și l-ar fi făcut de trei parale pe Furdui, l-ar fi făcut de rîsul lumii, ca pe un michiduță fără consistență pe care îl putea desființa din trei fraze. Dar acum simțea cu toate fibrele ființei sale că el nu mai poate desființa pe nimeni și nimic, că pentru cei de față — inclusiv pentru acest prim-secretar tînăr, încrezător în steaua sa, convins, așa cum fusese și el odinioară, că tinerețea sa e veșnică și puterea sa fără sfîrșit, el e un mort, au sentimentul că asistă la o înmormîntare și nici nu știu bine pe cine îngroapă.

După cuvintele lui Furdui, Mureșan se sculă în picioare, și, pentru că între timp se lămurise care e Onisifor Suciu, îi întinse mîna, strîngîndu-i-o cu căldură pe a sa. „Vă felicităm — spuse el foarte tare în liniștea adîncă ce se lăsase peste sală — și vă urăm multă sănătate, noi satisfacții, ani mulți de viață! Vă dorim să vă bucurați foarte mulți ani de odihna binemeritată, în cele mai bune condiții. Dacă veți avea vreodată vreo problemă în care v-aș putea fi de ajutor, vă stau cu plăcere la dispoziție! Dacă veți mai veni în orașul nostru — și am fi bucuroși s-o faceți cît mai frecvent — treceți și pe la mine! Să mai stăm de vorbă la o cafea, să aflați ce probleme avem! Vă doresc numai bine și petrecere plăcută în continuare, spuse el vesel, încurajator. Pe mine vă rog să mă scuzați, mai am niște probleme urgente, ce nu suferă amînare. Mai avem unele necazuri, trebuie să le găsim leac... Ca vagoanele tovarășului Constantinescu“, își ridică el, glumind,

brațele spre cer și luînd-o, rîzînd, spre ieșire, în aplauzele puternice izbucnite ca la comandă. Aproape toți cei prezenți se ridicară, îmbulzindu-se în jurul său, unii încercînd să-i vorbească, alții dorind numai să fie văzuți și se buluciră spre ieșire, uitîndu-l pe sărbătorit. Onisifor, rămas la masă aproape numai cu Tibi Baciu, cu Papahagi, cu bătrînul Biro si cu mine, căci Borțig dispăruse și el, grăbindu-se ca să deschidă ușa mașinii lui Mureșan, se simți deodată singur, fără rost și ridicol. Se ridică, fără un cuvînt, încet, ca într-un vis, de la masă, în timp ce de afară se auzea lărmuirea puternică a glasurilor celor îngrămădiți să-l salute pe Mureșan, și o luă spre intrarea secundară pe care venise. Costică Șerbu, care urmărise totul de după ușă, alergă să-l ajungă. Cînd deschise portiera mașinii cu care îl adusese, Onisifor spuse încet: „Vezi, Costică, să nu aibă nevoie de tine Furdui!" „Îl bag în... mă-sii pe Furdui!, izbucni Costică. Urcați, tovarășe Prim!".

Coborî în fața hotelului și îi întinse mîna absent: „Rămîi sănătos, Costică... Si-ți mulțumesc!" „La ce oră să vin mîine, tovarășe Prim?" „La ce, Costică?" „Păi, așa cum ați stabilit: să vizităm șantierul". „Nu, Costică... Pentru mine nu mai există nici un șantier..." „Dar..." „Nici un «dar», Costică... Rămîi cu bine!" zise Onisifor și se îndepărtă grăbit.

Trecu prin hol fără să vadă nimic. Nu observă nici că, zărindu-l, portarul părăsi pe cei ce-și așteptau cheile și alergă să cheme liftul. Sosi în cameră foarte istovit, de parcă ar fi urcat, tîrîndu-se și cățărîndu-se cu greu, cu riscuri uluitoare, pe colții ascuțiți ai unor stînci foarte înalte și abrupte, și se trînti, îmbrăcat cum era, fără să-și scoată măcar pantofii (el, care era atît de pedant, atît de pretențios — față de sine și față de alții — în păstrarea unor norme de viață ordonată și civilizată, în orice împrejurări!), simțind că o mînă moale și nevăzută îi astupă gura, împiedecîndu-l să respire, că o gheară i se încleștează pe inimă, sfîșiind-o încet, fără grabă. Își închise ochii, deși lăsase plafoniera aprinsă tocmai pentru ca să rămînă în lumina ei vie (care i se păruse pînă atunci supărătoare, orbitoare)

și să nu cadă în întuneric, să nu rămînă închis în beznă ca într-un sicriu. Dar întunericul de sub pleoape îl atrăgea într-un vîrtej ameţitor de imagini neclare, simple pîlpîiri pale de lumină în care zvîcneau ca nişte imagini de nedesluşit, şi se grăbi să-şi deschidă ochii, refugiindu-se în lumină ca pe un ţărm cunoscut. Şi în clipita aceea îl descoperi pe Dimitriu, aşezat liniştit pe scaunul de lîngă pat, zîmbindu-i de parcă ar fi fost foarte firesc să se afle acolo, deşi nu fusese prezent la banchet (sau tocmai de aceea), de parcă deceniile ce au săpat între ei o tăcere mai profundă decît ura şi o înstrăinare mai adîncă şi mai rece decît moartea nu ar fi existat, nu s-ar fi scurs prin nervii, prin sîngele şi prin carnea lor, şi ei s-ar fi regăsit undeva într-un ceas de mult scuturat în neant, un ceas de tinereţe şi de prietenie. Onisifor se simţi parcă mai uşurat, mîna aceea moale, stranie, pîsloasă nu i se mai apăsa pe gură zăvorîndu-i respiraţia, gheara strînsă pe inimă slăbise cumva, sau se transformase în altceva, într-o durere difuză dar adîncă, amorţindu-i toată partea stîngă a pieptului. Da, îşi spuse el în gînd, oricine putea să intre, m-am simţit rău, n-am încuiat uşa, poate nici n-am închis-o cum trebuie. Rămase totuşi mirat că nu auzise scîrţîitul cunoscut al balamalelor neunse, zgomotul închiderii uşii, paşii venind spre el. A văzut că mi-e rău sau, poate, o fi crezut că dorm, şi s-a mişcat cu grijă, să nu mă deranjeze. Încercă să-şi ridice dreapta, să-şi mîngîie zona dureroasă de sub claviculă, însă mîna nu-l mai ascultă, sau el uită între timp ce vroise să facă, şi spuse fără mirare : „Ai venit, File ?“ Nu-i spusese niciodată aşa, între ei existase necontenit o anumită jenă de a nu părea vetuşti, sentimentali, de a păstra şi în prietenie un ton bărbătesc, de ironie, de luare în răspăr, de a nu o exprima ci de a o simţi ca pe-o căldură intimă, ascunsă, cunoscută numai de ei doi, dar acuma simţea dorinţa de a îndepărta vechile îngrădiri, de a vorbi aşa cum îl îndemna inima. Dimitriu îi zîmbi, continuînd să-l privească scrutător, cercetător, curios, aşa cum făcea uneori de mult cînd îi asculta vreo teorie năstruşnică ori vreo izbucnire de mînie împotriva în-

tregii lumi, cu o privire în care aprobarea și dezaprobarea alternau cu repeziciune, ca lumina și umbra pe clătinarea rapidă a unui val, și Onisifor constată cu mirare, dar, spre marea sa surprindere, fără nici o invidie, că astronomul a rămas tînăr de parcă anii nu i-ar fi măcinat trupul, nu și-ar fi scris semnele necruțătoare pe chipul său, arătînd neschimbat ca o placă de marmură, și se convinse că și vocea i-a rămas tînără, nemodificată de trecerea anilor, cînd spuse simplu : „Da, Lemi. Am venit". Nu-i mai spusese de foarte multă vreme nimeni așa, nu mai auzise de demult diminutivul acela puțin batjocoritor, puțin duios, pe care colegii săi l-au găsit foarte greu, bătîndu-și mult timp capul, încercînd multe altele, uitate apoi ca schițele fugare ale unui pictor chinuit să fixeze o imagine care îi zvîcnea nelămurit în creier sau pe retină și incapabil să-i găsească întruparea, nici nu și-ar mai fi amintit probabil de el dacă n-ar fi fost rostit acum, în acest ceas ciudat, căci și Dimitriu îi spunea de mulți ani (mulți ani înainte de eroarea tragică săpată între ei ca o prăpastie — își spuse Onisifor — căci a fost o simplă eroare, recunoscu el privindu-l liniștit și împăcat pe Dimitriu, nemaipunîndu-și nici o întrebare legată de prezența lui, simțind doar bucuria ei. „Filosofule", iar el îi răspundea „Da, Astronomule", bătîndu-și joc reciproc de incapacitatea lor de a-și înfăptui, fiecare, marele proiect în care socoteau închegat și exprimat rostul vieții lor (care s-a trezit apoi pe alte căi, de parcă proiectele n-ar fi existat niciodată), cartea lui, a lui Onisifor, despre Avram Iancu, acea carte minunată în care trebuia să se deslușească sensul existenței și al istoriei ca cerul înstelat într-o apă domoală, și teoria cosmosului, visată de Dimitriu, menită să dea un alt fundament astronomiei, fizicii și chiar modului nostru de a ne concepe locul în univers. Ce bine-i că Teofil a venit totuși, își spuse Onisifor bucuros. Dar de ce n-o fi venit la banchet ? se întrebă el, parcă trezindu-se într-un alt plan al existenței sale, dincoace de prăpastia ce-l despărțea de Dimitriu dintr-un ceas apus, căci prezența lui ar fi dat alt curs lucrurilor, ar fi impus o altă lumină des-

făşurării, căci ar fi fost de faţă cineva care-i cunoştea cele mai vechi şi mai deosebite vise, marile planuri, înaltele idealuri, dorinţa sa de zbor peste zilnicăria măruntă, peste micile şi zadarnicele ambiţii ce l-au înghiţit apoi aproape fără să-şi dea seama cum. Şi spuse: „De ce n-ai venit la banchet, File? Te-am aşteptat! Am dorit mult să fii prezent!" „Pe cine să sărbătorim, Lemi? întrebă încet Dimitriu. Care ipostază a ta? Căci dacă ar fi una singură ar fi uşor de optat. Pentru a te lăuda sincer, sau pentru a te condamna cu mîna pe inimă!" „Vorbeşti şi tu de două ipostaze, spuse Onisifor supărat. Ca toţi nepricopsiţii care cutează să mă judece. Imaginea mea e una singură, spuse el foarte hotărît, uitînd de gheara ce i se încleşta pe inimă. Care se şterge în conştiinţa celor ce rostesc cuvinte frumoase şi măgulitoare despre ceea ce am înfăptuit, sau, mai exact spus, am făcut, adică am făptuit în anii mei de glorie, căci vorbesc de *altceva* şi de *altcineva,* nu despre mine, nu despre ceea ce am făcut eu în realitate, conştient, voluntar, fără a căuta alibiuri, asumîndu-mi întreaga răspundere — adică *fiind eu* fără nici un rabat şi fără nici un ascunziş. Eu aş fi de neiertat, în primul rînd şi în modul cel mai definitiv, dacă aş accepta — chiar dacă numai pe planul cuvintelor festive —, dar pentru mine cuvintele au constituit întotdeauna *realitatea adevărată,* cea depurată şi hotărîtoare, în faţa căreia realitatea vulgară, netipică, a cotidianului de pe stradă sau din fabrici, din sate şi din oameni nu avea nici o putere, *nici* o *realitate* — înlocuirea trecutului meu real cu altceva, cu o plăsmuire în care nu supravieţuia nimic din Onisifor Suciu.

La masa din seara aceasta — masa aceea lungă şi strălucitor de albă, a cărei albeaţă de zăpadă imaculată nu se modifica decît privită de aproape, de petele mari şi mici de vin roşu, pe alocuri băltoace de vin roşu, părînd hărţile de sînge lăsate pe un cîmp înzăpezit de o mare şi sîngeroasă bătălie — mi-am chemat prietenii şi duşmanii, în mod deliberat aleşi ca să-l sărbătorească în mod semnificativ pe Onisifor Suciu — *în toate ipostazele sale,* adică în mod egal ca pe un binefăcă-

tor și ca pe un călău —, pecetluind în acest fel tocmai caracterul necesar și, la urma urmelor, indiscutabil pozitiv, creator, benefic, al tuturor acestor ipostaze, ridicîndu-le la o strălucire de apoteoză, căci concretizarea acestor ipostaze e o simplă multiplicare a unui singur Onisifor Suciu, a unicului Onisifor Suciu ce a umplut cu prezența sa un moment grav, plin de probleme, de drumuri posibile, de virtualități stînd la îndemnă și așteptîndu-și înfăptuirea, al istoriei. *Toți cei de la masă — sau aproape toți — trebuia să-l constituie pe Onisifor Suciu,* și eu nu aș fi apărut în întreaga mea complexitate, în totalitatea ființei mele, a realității mele decît din ansamblul lor." „Da, zise Dimitriu foarte liniștit, dar Onisifor îl auzea și asa foarte bine, vorbele sale sunau extrem de limpede, cu toate că în urechi îi bubuia ceva, parcă un șirag de tobe, probabil bătaia surdă și neliniștită a inimii. Dar ai uitat să-i inviți pe cei mai mulți!" „Poate, spuse Onisifor cu amărăciune și mîndrie. Pe cei trimiși, ca în nici un alt ceas al istoriei, de lîngă coada oilor, din bălegarul din grajduri sau dintre gunoaiele mahalalelor, ca să umple școlile țării — toate școlile țării — de glasuri noi, de sînge nou, de inimi noi, și cei smulși din fumul de tutun prost și de țuică ieftină al cîrciumelor și împinși să se facă oameni, ingineri, muncitori mai siguri pe capul și pe mîna lor decît Dumnezeu pe rodul Genezei, ofițeri și doctori, profesori sau activiști înzestrați cu atîta putere încît uneori, în nopțile cînd nu puteau să doarmă și se gîndeau la ceea ce fac și la puterea pe care o pun în mișcare, se speriau chiar și ei înșiși!" „Așa este, spuse Dimitriu foarte calm, cu un zîmbet plin de bunăvoință. Dar și pe cei dați afară din slujbe sau aruncați în temnițe fără vină!"

Tăcu o vreme și Onisifor ar fi vrut să-l roage să continue, chiar dacă îi spunea lucruri neplăcute, nu cuvinte agreabile dorea el acum, ci o simplă prezență, prezența unui om apropiat, capabil să cîntărească și să rostească adevărul, chiar dacă acest adevăr era dureros, dar nu putea rosti nici un cuvînt, sîngele îi bubuia asurzitor în urechi și partea stîngă a pieptului era

sfîrtecată de cuțite mari și neascuțite. Nu putu rosti cuvintele dorite, dar Dimitriu păru să-l înțeleagă și fără cuvinte, să-i audă rugămintea chiar și dacă el rămăsese mut, cu gura lăcătuită de durere. „Asta este, spuse Dimitriu foarte liniștit, de parcă ar fi rostit niște fraze foarte simple, banale, bine cunoscute de Onisifor. Dar tu nu ai dorit niciodată să afli adevărul despre tine, să te judeci fără părtinire. Nici acum zece ani, nici astăzi. Adevărul este că ai intenționat să montezi un spectacol de teatru intitulat «Lauda lui Onisifor Suciu», căruia i-ai organizat cu minuțiozitate întreaga desfășurare, în primul rînd prin alegerea actorilor, dar în aceeași măsură și prin fixarea locului lor în scenă și în acțiune, menită să manevreze amintirile lor, să le evoce prezența ta, simțindu-se în mod implacabil așezați în palma lui Onisifor Suciu care i-a adus față în față și i-a despărțit, după bunul său plac, în trecutul evocat, ca și în clipa de față. Dar dacă te-ai fi gîndit bine, spuse Dimitriu foarte încet, de parcă i-ar fi vorbit la ureche, în șoaptă, nu ți-ai fi convocat prietenii și — să le spunem cinstit, pe nume — victimele la un colocviu atît de pretențios. Căci dacă ar fi venit și ar fi fost sinceri, din gîndurile lor s-ar fi alcătuit o tendință de demistificare, de deșrămare a minciunilor, amăgirilor și iluziilor și de privire nemiloasă a întîmplărilor, a situațiilor, a personajelor, în lumina adevărului lor, și în lumina unei întrebări care chiar și fără a fi fost rostită de nimeni ar fi fost simțită de toți (sau aproape de toți) ca fiind esențială nu numai pentru trecutul lor, și nu numai pentru viitorul lor, ci și pentru dreptul lor de a-și folosi capacitatea de a fi oameni adevărați, și anume : în cele întîmplate cu ei, sau prin intermediul lor, care a fost raportul exact dintre necesitate și arbitrar ? Adică, din ceea ce au făptuit, sau din ceea ce au suferit, cît a fost necesar să se întîmple, și cît a fost capriciul unui om sau al unor oameni care au înțeles totul sau numai o parte din ceea ce au proclamat cu emfază drept *necesitate istorică,* pe dos, anapoda, din cauza limitării lor îngîmfate sau din cauza înclinării lor patologice sau criminale ? Tu, Lemi — spu-

se Dimitriu cu tristețe —, ai ajuns sub vraja puterii excesive de care te-ai bucurat (sau de care ai abuzat) un timp, ca de o cușmă năzdrăvană capabilă să facă totul posibil (sau totul admisibil). Ai crezut că poți organiza procese pornind de la intenții pentru a dovedi că ești fidel și vigilent, și să scoți din viața satelor gospodari vrednici, numai și numai pentru că cineva, undeva, nimeni nu știe exact cum și de ce, a stabilit un procentaj de chiaburi la mia de locuitori, și tu, Onisifor Suciu, în loc de a te arăta om politic de răspundere, purtător al unor nobile idealuri de omenie și dreptate, reprezentant al unui partid care proclamă cinstea și onestitatea ca cerință fundamentală ridicată față de membrii săi, te-ai transformat într-un fel de Pristanda tragic, pornit să aplice constituția după bunul plac al vreunui șefuleț al său, socotind că trebuie să fii cel mai fidel și mai disciplinat, care nu poate să ezite nici o secundă, nici chiar atunci cînd știe că săvîrșește o nedreptate, dacă nu o crimă! Dar acum, cînd totul e aproape de sfîrșit, *finita la comedia,* ai putea să afirmi că ai făcut totul pentru a servi cauza poporului sau pentru înfăptuirea lozincii tale preferate «să construim socialismul cu un ceas mai devreme, tovarăși» și nu, pur și simplu, pentru că vroiai să obții puterea personală, apoi să ți-o lărgești și în cele din urmă ca s-o păstrezi?!" „Nu, reuși Onisifor să spună, revoltat de nedreptatea pe care i-o face vechiul său prieten. Viața mea nu a fost doar atît! Nu numai dorința de putere sau de folosire a puterii, dar și marea năzuință de a construi, din temelii, ceva înalt și frumos, ceva plin de frumusețe și omenie! De ce uiți această ipostază — cum îi spuneai la început —, File?"

Dimitriu îl privi multă vreme în tăcere (sau au fost doar cîteva secunde ce i s-au părut lui Onisifor nesfîrșit de lungi), poate cu puțină mustrare, poate cu milă înduioșată, ca după ce ai auzit pe un copil spunînd o mare naivitate. „Vezi, Lemi, și în adevărul pe care l-ai rostit a pătruns rădăcina orgoliului. Tu crezi într-adevăr că ceea ce s-a făcut bun și cinstit, frumos și plin de omenie, în anii cînd tu «ai stăpînit» (căci așa

ți-a plăcut întotdeauna să numești îndeplinirea unor funcții, și așa îți place și acum, în ceasul acesta de înfrîngere și de dezorientare), este opera ta? Evident, îți ai și tu partea, ți-ai avut rostul, ți-ai îndeplinit rolul. Uneori bine, alteori rău. Dar totul este opera nenumăraților oameni care au muncit fără preget, zi de zi, an de an, deceniu de deceniu, ridicînd tot ce s-a ridicat, construind tot ce s-a construit! N-ai învățat nimic din seara aceasta? N-ai văzut cum ți s-a «împlinit întru slavă» banchetul organizat cu atîta calcul zadarnic? Oamenii aceia au uitat că exiști și tu, Lemi! Că ai pus si tu mîna la așezarea unor temelii. Ei știu ce le-a rămas lor de făcut și nu le pasă decît de asta! Au uitat și greșelile tale, dar te-au uitat cu totul! Nu-ți dai seama nici acum, Onisifor Suciu, că tu nici nu exiști?!"

Oricum, se gîndi Onisifor, cuvintele lui Dimitriu erau prea aspre. Nu, în ele nu răsuna adevărul întreg. Dar care-i adevărul întreg? se întrebă el, simțind că o oboseală nesfîrșită îl invadează. Închise ochii, dornic de-o odihnă de-o clipă și cînd îi deschise din nou scaunul de lîngă pat era gol, Dimitriu nu se afla nicăieri. „A crezut că am adormit — își spuse, clătinîndu-se pe marginea somnului, Onisifor Suciu — și s-a dus. Păcat. Aș mai fi vrut să-i spun două cuvinte... Păcat..." Dar simți că lunecă încet în somn. Inima nu-l mai durea, respirația nu-i mai era îngreunată de mîna pîsloasă ce-i apăsase gura. În ultima clipă se gîndi cu groază că va cădea din nou în vechiul coșmar, în amintirile vîscoase și infernale. Dar se visă, pe neașteptate (cuprins de-o surprindere plină de fericire chiar și în acele momente de lunecare în neant), călare, intrînd într-un burg medieval la ora siestei, cînd oamenii de bine se retrag în umbra odăilor cu tavan boltit, cu jaluzele trase, paznicii de la poarta prin care intra dormeau cu gurile căscate pe o laviță din blăni groase de stejar, trasă la umbra bastionului, iar orașul, rumenindu-se în liniștea toamnei mustoase, părea invadat de ruginirea lentă a lucrurilor foarte vechi, ca de un colb aproape imperceptibil al vremii jucăușe, care-și pierde ici-colo cîte-un fulg din penaju-i multicolor, plin de surprize...

XIII

SĂRBĂTORIREA PE CARE ONISIFOR SUCIU ȘI-A organizat-o cu atîta prevedere și perspicacitate a avut de i un sfîrșit tragic, dar o urmare pe care nici măcar el nu ar fi presupus-o, aceea a unor impunătoare funeralii oficiale patronate de însuși Mureșan, cu fanfara regimentului de garnizoană, cu un cortegiu numeros format din elevii unui liceu industrial din localitate (bucuroși că au scăpat de orele de matematică) și dintr-un grup de „reprezentanți ai muncitorilor din uzinele locale", cu un sicriu masiv din lemn de fag cu ornamente zugrăvite în culoarea bronzului vechi și acoperit de o întreagă revărsare de flori naturale, urmat de Lucia, foarte frumoasă în rochia ei neagră, căreia Mureșan, gata să sprijine cu condescendență văduva îndurerată, îi oferea din timp în timp brațul, mirat el însuși că e refuzat și că nu zărește lacrămi șiroind pe fața liniștită, neacoperită de vălul de doliu, după obiceiul pămîntului, de Sergiu, foarte stingher în hainele negre împrumutate de undeva, și de un grup compact de notabilități, dintre care nu lipseau participanții la sărbătorirea răposatului, foarte solemni și gravi în hainele lor negre cu bransardele de doliu primite din partea Serviciului de pompe funebre înzestrat cu un stoc special pentru funeraliile oficiale. Alături de Lucia și de Sergiu, pășea foarte trist Tibi Baciu. Lipsea numai Hristu Papahagi căruia, de cînd trecuse de optzeci de ani, nu-i mai plăcea nici să audă de înmormîntări și care plecase din Orașul din Nord îndată ce a aflat de sfîrșitul lui Onisifor Suciu, pretextînd importante obligații oficiale (pe care nu le mai avea de mult) ce-l chemau în Capitală. Discursurile rostite de Furdui (desemnat din oficiu de Mureșan), de Tiberiu Baciu (întotdeauna gata

să ia cuvîntul la orice festivitate cu caracter oficial sau semioficial, ca aceasta) și de un muncitor de la Fabrica de încălțăminte (care nu auzise niciodată de Onisifor, și se poticnea din cînd în cînd citind textul ce-i fusese înmînat de președintele sindicatului din fabrică) au fost solemne, grave și exilate în generalități vagi despre meritele vechilor luptători pentru cauza socialismului. Singurul care a plîns în timpul înhumării a fost Costică Știrbu, dar el a plîns cu hohote, foarte sincer, sfîșiat de durere, din adîncul sufletului, de parcă l-ar fi pierdut pe tatăl său. Ploaia care a început să cadă din senin, la început rar, avertizînd parcă întristata adunare de prezența ei, s-a transformat curînd într-un răpăit des, care a grăbit risipirea participanților la înmormîntare, vestind parcă sfîrșitul verii babelor. Groapa de pămînt proaspăt răscolit, acoperită de un munte de coroane, a rămas singură în ploaie, doar doi gropari pe jumătate beți, adăpostiți sub streașina unei cripte din apropiere, o priveau cu insistență, în timp ce trăgeau pe rînd din ultima sticlă de vin, sfătuindu-se dacă puteau smulge, ca de obicei, florile rămase proaspete din coroane, după un vechi obicei al lor considerat cu încetul un fel de drept, pentru ca nevestele lor să le vîndă în piața de flori, sau riscul era prea mare deoarece proveneau de la „tovarăși barosani“ și-i puteau duce la complicații cu miliția.

Am evitat s-o întîlnesc pe Lucia (căci ce puteam sa-i spun, la urma urmelor, cunoscînd atît de bine naufragiul căsniciei lor) sau pe Sergiu (deoarece s-ar fi socotit obligat să facă reflecții cinice, false, căci în realitate — presupuneam, cunoscîndu-l atît de bine — e sincer emoționat de acest deznodămînt neașteptat), m-am grăbit spre binecuvîntata cîrciumă unde stătusem de vorbă cu cîteva zile în urmă (cîteva zile ce-mi păreau acum o veșnicie) cu Tibi Baciu, și al cărei vin alb ec îmi lăsase o amintire plăcută. L-am privit îngîndurat pe ospătarul ce-mi umplea paharul și am început să-mi examinez chipul în oglinda gălbuie a vinului vechi.

Ar trebui să scriu despre Onisifor, mi-am spus. Despre sărbătorirea pe care și-a organizat-o ca să sufere

cea mai dureroasă înfrîngere din viața sa, obținînd însă tocmai prin ea funeraliile oficiale de care ar fi fost foarte mîndru și mulțumit. Tema aceasta mi-ar oferi prilejul de a întrupa măcar cîte ceva din ideea (intuiția sau obsesia ?) mea despre simultaneitate. Ce interesante ar fi aceste experiențe contradictorii ce se suprapuneau, se răscoleau gata să izbucnească, strania învălmășire de oglinzi reflectînd diferit aceeași imagine, transformîndu-se într-un joc fumuriu, complicat, încurcat, obscur, într-un spațiu abia luminat, limpezit doar de o fulguire lentă de lumină cenușie, spălăcită, neclară și incapabilă să clarifice ceva. Și în demența acestui vîrtej de imagini străfulgerate pe-o secundă și înlocuite de altele într-o prăbușire fără sfîrșit, într-o cascadă fără sens, Onisifor Suciu — omul care a declanșat întreaga mișcare complicată, a construit ansamblul de oglinzi, a montat piesă cu piesă mașinăriile ascunse și le-a calculat mișcările secrete — încercînd să controleze desfășurarea programată și constatînd tot mai alarmat și tot mai speriat că oamenii nu sînt mașini electronice perfect programate, că programul se răstoarnă și se preface în altceva, într-un haos față de care mătura ucenicului de vrăjitor al lui Goethe e o nimica toată, că vîrtejul din jurul său e însăși viața sa și a celorlalți, e adevărul închis de el — pînă și față de el însuși — în formule mincinoase și în pretexte inventate ad-hoc și transformate prin niște pîrghii misterioase în însăși rațiunea sa de a fi, în justificare a existenței sale, ca să constate, uluit, că pentru cei din sala banchetului el nici nu există în realitate, nu e decît proiecție vagă a unei epoci revolute, în care puțini dintre cei prezenți mai au timp să caute rădăcinile propriei lor existențe sau prefigurarea problemelor cu care se luptă (ca să nu spun a greșelilor pe care le săvîrșesc sau pe care le pot și ei săvîrși). Ideea nu e deloc rea, mi-am spus triumfător, gata să scot pixul și să încep să-mi ordonez ideile într-o primă schiță, și am mai golit un pahar. Și în timp ce-l umpleam din nou, privindu-mi cu atenție mîna ce tremura abia perceptibil mi-am zis : Aiurea ! Vrei un nou roman despre anii

cincizeci ? Să te răzbuni pentru ce ai pățit sau pentru ce n-ai putut păți căci ai fost nimicul pur sau docilitatea întrupată ori să te dezvinovățești pentru ce ai făptuit sau, mai rău, pentru ceea ce nu ai făptuit căci ai fost unul dintre cei despre care Stalin spunea „oameni așa și așa, nici la sfinți lumînare și nici la dracu furcă" ? Catharsis ! Catharsis ! Mîntuirea prin confesiune ? Aiurea ! Și am golit paharul, umplîndu-l din nou, ca un robot perfect programat și fericit de programarea sa desăvîrșită. Nu ! Singurul lucru pe care o să-l fac, pentru a nu uita experiențele acumulate în aceste zile în carnetele mele, este să le ordonez, să le transcriu în fraze coerente, inteligibile și să le adun într-un dosar (căci ce mai contează unul în plus sau în minus ?) păstrat pentru un moment cînd îmi va fi, poate, util, cînd voi fi descoperit cheia secretă a romanului simultaneist care mă obsedează. Deocamdată acest dosar nu mă prea interesează ca posibil material literar, căci, așa cum e, din el se încheagă doar un biet reportaj de cîteva sute de pagini, iar eu sînt preocupat, frămîntat, pasionat, obsedat, de o singură idee, aceea de a scrie un roman adevărat. M-am săturat să stau înlănțuit în peștera lui Platon și să urmăresc pe pereți umbra, aruncată de flăcări, iluzorie, înșelătoare a unor figuri ireale — căci pot fi simple păpuși de ceară sau de cîrpă — plimbate prin fața peșterii ! Vreau libertate ! Creație descătușată, lucidă, în care inteligența își construiește propria realitate, căci e real tot ceea ce iese din necreat, nu numai Himalaia sau Oceanul Pacific, ci și o închipuire a mea ! Și în locul unor stupide accidente survenite într-un moment al istoriei o să abordez probleme general-umane, esențe, căci romanul istoric e o aberație, chiar și Lukács a recunoscut că acest concept e o creație a burgheziei — dracu s-o ia ! —, să mă dedic unei pasiuni nobile și durabile, unui joc de o mare subtilitate, plecînd de la teza unanim acceptată că romanul istoric închistează optica scriitorului român într-o perspectivă provincială îngustă interzicîndu-i accesul la universalitate ! Nimic nu e posibil și nu e valabil, nu e valoroasă decît ingeniozitatea tehnică a con-

structiei romanești, și eu, har Domnului, am ingeniozitate berechet, știu tot, *de omni re scibili et quibusdam aliis*, sînt un scriitor cult, citit, informat, cunoscător al misterelor, al secretelor, al șmecheriilor! De ce să nu arăt și eu că-s deștept, cînd alții, săracii, fac pe deșteptii cu eforturi disperate, crapă în paișpe ca să pară deștepti deși-s proști ca noaptea și nu știu nimic, n-au citit nimic, ceea ce au aflat au aflat din auzite, cîntă după ureche ca lăutarii de la Bariera Vergului, nu știu nici o limbă, n-au asimilat nici o carte străină, știu doar românește (și numai argoul din Grant, oral, și cel franco-român în scris), de ce să rămîn eu prost?

Aiurea, mi-am zis, umplîndu-mi din nou paharul, cu grijă, cu atenție, ca să nu se piardă nici un strop, o să scriu un roman cum nu s-a mai văzut, de-o să cadă criticii-n fund, o să rămînă țuț, nu alta, o să vadă ei cine-s eu, ce posibilități imense zac în mine, ce fantezie, ce capacitate de a ieși din impasul realului și din închistarea în această umilă provincie numită România, de a mă ridica la universal-uman și total dezumanizat (trăiască Ortega y Gasset, căci el mi-a prevăzut intențiile!) și de a căuta pretutindeni chei misterioase, pierzînd (în mod premeditat, calculat și lucid, firește) ici o cheie, colo alta, chei secrete, foarte secrete, atît de secrete că o să-și bată capul o lume întreagă ca să le afle înțelesul, și o să schimb mereu planurile și o să contopesc personajele, o să le ucid ca să le reînviu, o să se plimbe morții si o să fie morți cei vii, o să transform pe unul în celălalt și pe celălalt în unul de n-o să mai priceapă nimeni nimic, și o să încep cu sfîrșitul, cînd eroul e doar un nume uitat pe o piatră de mormînt tocită, și o să termin cu tinerețea lui, lăsîndu-l pe cititor cu întrebarea nerezolvată: îi va ceda Eufrosina cea frumoasă sau nu, și o să sar din epoca de piatră în anul 3 000 și acțiunea se va petrece în 1980 și se va desfășura în realitate în 1924, dar cititorul nu va afla asta decît din ultimul rînd, ca să rămînă deplin perplex. Și ce-i că n-o să-i placă? Ce-mi pasă mie că-i place lui sau nu, principalul e să plutească în spirit, inteligență, fantezie si ingeniozitate tehnică, și voi fi declarat genial, și gata!

Aiurea, mi-am zis, privindu-mi nesigur mîna ce se bălăbănea cu cea de-a treia sticlă și nu nimerea paharul, desenînd splendide hărți de vin pe fața de masă, idei, de astea năstrușnice am eu destule, am eu fantezie și pot să fac, dacă trebuie, și piruete verbale, sînt al dracului, pot să fac și parodii, dar să rămîn grav și informat, cunosc toate formulele ultramoderne, foarte noi, toate experiențele și inovațiile. O să fac... O să le arăt eu! O să scriu un roman despre un scriitor. Care nu e autorul, ci o parodie a lui, dar care intră în conflict cu autorul și-i cenzurează și modifică intențiile, impunîndu-și-le pe ale sale. Ca să se dovedească la urmă că scriitorul fictiv e cel real și cel real e fictiv. Ficțiunea convoacă personajele, organizează spectacolul — ca Onisifor, săracul (dar să-l las pe Onisifor în pace, ce are de căutat aici Onisifor, eu mă pregătesc să scriu altceva, nu istorie, nu închistare provincialistă, ci deschidere spre universal, ce dracu!) — și discută cu ele, apar situații cu haz și altele tragice, o veșnică trecere din ficțiune în realitate și din realitate în imaginar, de-a mai mare dragul, unele personaje acceptă să intre în spectacol, altele nu. Și s-ar putea ca scriitorul să se pregătească să scrie o carte despre Onisifor Suciu, căci, totusi nu-i chiar așa, nu trebuie exagerat, să mai păstrăm și noi cîteva repere în realitate căci o să facă zîmbre editura, au și ei exigențele lor, și personajele pot fi cele întîlnite în ultimele zile, pot pătrunde și unele probleme discutate la masa aceea de pomină organizată de Onisifor, desigur selectate, transformate, curățate de istorie, de provincialism — scoase la lumina binefăcătoare a universalității, ca să transforme apoteoza sărmanului Onisifor în proces, odihnească-se în pace, săracul, că mult rău a făcut! Aiurea, ce mai spui prostii, bătrîne, ți-a fost prieten, ți-a făcut destul bine, că te-a mai aruncat în niște anchete ce importanță are, să nu ne închistăm în mărunțișul cotidian, în zilnicăria banală, să privim lucrurile *sub specie aeternitatis* și totul va fi bine și la vară cald...

— Chelner, mai dă, dom'le, o sticlă, că mi-am îngropat azi cel mai bun prieten!

De același autor:

POEZII

Psalmii Neliniștii
Editura Săptămîna, 1942

Priveliștile Lumii
Editura Tineretului, 1967

Ochean Simplu
Editura Eminescu, 1972

Răzvrătirea desenatorului de cercuri
Editura Dacia, 1974

Solstițiu de iarnă
Editura Dacia, 1977

Omul bîntuit de cuvinte
Editura Dacia, 1980

ROMANE

Furtună sub Detunata
Editura pentru literatură și artă, 1957

Labirintul
Editura Dacia, 1974
Premiul Uniunii Scriitorilor; ediția a II-a, 1976

The Labyrinth (traducere în limba engleză)
Editura Univers, 1977

Labirintus (traducere în limba maghiară)
Editura Dacia, 1978

Ultima călătorie a lui Ulise
Editura Dacia, 1976

Timpul și Furtunile
Editura Eminescu, 1978, Premiul Ion Creangă
al Academiei Republicii Socialiste România

STUDII-ESEURI

Petre Abrudan
Editura Tribuna Ardealului, 1942; Editura Meridiane, 1969

Raoul Lorban
Editura Tribuna Ardealului, 1942

Introducere în literatura Americii Latine
E.L.U., 1965

Literatura Ameryki Lacinskiej
(traducere în limba poloneză a volumului „Introducere în...")
Wiedza Powszechna, 1970

Schițe pentru un portret al Americii Latine
Editura Tineretului, 1966

Scriitori latino-americani
E.L.U., 1966

Nepoții Șarpelui cu pene
Editura Politică, 1967

Profiluri hispano-americane contemporane
E.L.U., 1968

Individualitatea literaturii latino-americane
Editura Univers, 1975

TRADUCERI

Exerciții pe texte din Villon, 1940—1944
(în *Răzvrătirea desenatorului de cercuri*, 1974)

Antologia literaturii precolumbiene
Editura Univers, 1973
Premiul Asociației Scriitorilor din București

Lector : NICOLAE SORIN
Tehnoredactor : GHEOGHE POPOVICI

Apărut 1982. Bun de tipar 15.03.1982. Coli tipar 25.

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA Nr. 5699
LA ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ GALAȚI
B-DUL GEORGE COȘBUC Nr. 223 A
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

„Onisifor Suciu — omul care a declanșat întreaga mișcare complicată, a construit ansamblul de oglinzi, a montat piesă cu piesă mașinăriile ascunse și le-a calculat mișcările secrete — încercînd să controleze desfășurarea programată, constată tot mai alarmat și tot mai speriat că oamenii nu sînt mașini electronice perfect programate, că programul se răstoarnă și se preface în altceva, într-un haos față de care mătura ucenicului de vrăjitor al lui Goethe e o nimica toată."